

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АВІАЦІЇ
АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
БАКИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(АЗЕРБАЙДЖАНСЬКА РЕСПУБЛІКА)
ТБІЛІСЬКИЙ НАВЧАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ГУРАМА ТАВАРТКІЛАДЗЕ (ГРУЗІЯ)
КАВКАЗЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ГРУЗІЯ)
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ (СЛОВАЧЧИНА)
ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕФОРМ (ЛЮКСЕМБУРГ)
ПУЛЬСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРАЯ ДОБРИЛЕ (ХОРВАТІЯ)
ІНСТИТУТ АВІАЦІЙНОГО, КОСМІЧНОГО ТА КІБЕРПРАВА
КЕЛЬНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (НІМЕЧЧИНА)
СААРЛАНДСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (НІМЕЧЧИНА)
УНІВЕРСИТЕТ МАРІЇ КЮРІ-СКЛОДОВСЬКОЇ (ПОЛЬЩА)
СТАМБУЛЬСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ МЕДЕНІЄТ (ТУРЕЧЧИНА)
АДВОКАТСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ VICTORIA (ПОРТУГАЛІЯ)
ВАРШАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ПОЛЬЩА)
ВАРНЕНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЧОРНОРИЗЦЯ ХРАБРА (БОЛГАРІЯ)
УНІВЕРСИТЕТ ЛЮБЛЯНИ (СЛОВЕНІЯ)
ТУРИНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ІТАЛІЯ)
УНІВЕРСИТЕТ РІЄКИ (ХОРВАТІЯ)

МАТЕРІАЛИ

XI Міжнародної науково-практичної конференції

XI International Scientific Conference

«СУЧАСНЕ ПРАВО В ЕПОХУ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН»

**«MODERN LAW IN THE ERA OF SOCIAL
TRANSFORMATION»**

Том II

26 лютого 2021 року

February 26th, 2021

Київ 2021

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Сопілко І. М., декан Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;

Калюжний Р. А., заступник декана з наукової роботи Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Бородін І. Л., завідувач кафедри теорії та історії держави і права Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Пивовар Ю. І., завідувач кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету НАУ, кандидат юридичних наук, професор;

Лихова С. Я., завідувач кафедри кримінального права і процесу Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Вишиновецька С. В., завідувач кафедри цивільного права і процесу Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Тімуш І. С., завідувач кафедри господарського, повітряного та космічного права Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Череватюк В. Б., директор навчального центру проблем повітряного та космічного права, кандидат історичних наук, доцент.

Адреса редакційної колегії:

03058, Київ, проспект Любомира Гузара, 1, корп. 1, ауд. 458

Тел. (044) 406-79-71

e-mail: pravo@nau.edu.ua

Рекомендовано до друку

Вченою радою Юридичного факультету

(протокол від 22.02.2021 № 1)

С 91 Сучасне право в епоху соціальних змін: [Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2021 р.] Том 2. – Тернопіль: Вектор, 2021. – 290 с.

ISBN 978-966-310-8126-89-5

У збірнику висвітлено результати досліджень, які були апробовані на XI Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне право в епоху соціальних змін».

Для науково-педагогічних працівників та аспірантів.

Опубліковані матеріали відбивають точку зору авторів, яка не завжди збігається з думкою редакційної колегії.

Відповідальність за зміст, точність цитувань несуть автори.

Тексти друкуються в авторській редакції.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	11
РОЗДІЛ 4. ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІСТИЧНОЇ НАУКИ	13
<i>Азизова С.Г.</i> О РЕГЛАМЕНТАЦИИ ИНСТИТУТА РАСТОРЖЕНИЯ БРАКА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ	14
<i>Ботнаръ Е.Г.</i> ЮРИДИЧЕСКАЯ СИЛА ИСКЛЮЧИТЕЛЬНЫХ НОРМ ПРАВА В ПЕРИОД ЧРЕЗВЫЧАЙНОГО ПОЛОЖЕНИЯ В ЗДРАВООХРАНЕНИИ	17
<i>Valiyeva Gunel Mohubbat</i> LEGAL ISSUES ARISING FROM THE COMMERCIALIZATION OF CULTURAL HERITAGE	19
<i>Дамирчиева М.Д.</i> НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА ПАТРОНАЖНОЙ СЕМЬИ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ	22
<i>Каримов Г.Г.</i> РЕАЛИЗАЦИЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВОЕ РАЗБИРАТЕЛЬСТВО ПРИМЕНИТЕЛЬНО К ИНСТИТУТУ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ	24
<i>Leon Krüger</i> FAMILIENRECHT VON DEUTSCHLAND	27
<i>López Ledesma M.E.</i> RECOGNITION OF CULTURAL PLURALISM IN THE CONTEXT OF STATE ORGANIZATIONS: MEXICAN CASE	30
<i>Литвин С.Й., Верес О.В.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА НА КОМПЛЯЦІЮ ДАНИХ (БАЗУ ДАНИХ)	33
<i>Kirchner S., Singh K., Mettäinen I., Lesser P. & Kyllönen K.-M.</i> HARVESTING ICEBERGS AND SPACE ROCKS: SMALL SCALE RESOURCE EXTRACTION ENTREPRENEURSHIP IN AREAS BEYOND NATIONAL JURISDICTIONS	36
<i>Cristani F.</i> ECONOMIC CYBER-ESPIONAGE IN THE (POST-)COVID-19 ERA IN EUROPE: WHICH (NEW) CHALLENGES?	39
<i>Šimkutė Laura</i> DIGITAL AGE AND DIGITAL PRIVACY	41
<i>Сванадзе Владимир</i> КИБЕРБЕЗОПАСНОСТЬ В ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ И ПРОБЛЕМЫ СФЕРЫ	44

Яннис Лаврентиадис ГРЕЧЕСКИЙ СЛЕД В ИСТОРИИ УКРАИНСКОЙ ТОРГОВЛИ И ТАМОЖЕННОГО ДЕЛА.....	46
Амелічева Л.П. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕКУ ПРАЦІ ЯК ОСНОВНОГО СКЛАДНИКА ГІДНОЇ ПРАЦІ	49
Андрусенко В.В. ІНТЕРНЕТ – ПІРАТСТВО В УКРАЇНІ.....	52
Бальц Д.А. ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «УМОВИ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ» ТА «УМОВИ ПРАЦІ»	54
Вишновецька С.В. ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї.....	56
Вікторов І.В. ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ: КОЛИ ТА ЯК ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ?	59
Гаврилюк В.О. МЕТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ.....	61
Гаращенко Л.П. СОЦІАЛЬНА ВІДПУСТКА ОДИНОКИМ МАТЕРЯМ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ.....	65
Гетьманцева Н.Д., Гетманцев О.В. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ РЕФОРМУ В УКРАЇНІ.....	68
Гломб Ю.О. ВВЕДЕННЯ СУДУ В ОМАНУ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ В СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	70
Гнатів О.Б. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ З ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	73
Грабовська Г.М. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ	75
Дідук А.Г., Смірнов О.Г. ЗАХИСТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО НЕДОБРОСОВІСНУ КОНКУРЕНЦІЮ.....	77
Дибань М.П. ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	81

Dotsenko O.	
COVID-19 TRACING APPLICATIONS: IS THERE ANY PRIVACY THREAT?	83
Зеленський В.М.	
ПРИПИНЕННЯ СТРОКОВОГО ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ ПРАЦІВНИКА	86
Зозуля Д.В.	
ЩОДО РОЛІ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕНІ ВИДАТКІВ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я	89
Кириченко Т.С.	
ЩОДО ПИТАННЯ ПОБУДОВИ ФОРМУЛИ ВИНАХОДУ (НІМЕЦЬКА ПАТЕНТНА ФОРМУЛА).....	92
Кметик Х.В.	
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН З НАДАННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	94
Кожевникова В.О.	
ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБМЕЖЕНЬ У ШЛЮБНОМУ ДОГОВОРІ.....	97
Kostytska I., Kostytsky V., Sydor V., Sukhodolska A.	
THE ISSUE OF RESTRICTING FREEDOM OF MOVEMENT IN THE FACE OF THE GLOBAL COVID-19 PANDEMIC	101
Мельник К.Ю.	
ДО ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА КОМПЕНСАЦІЇ ВТРАТ ДОХОДІВ РОБОТОДАВЦІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	103
Мельник М.Б., Мельник Я.Я.	
СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ В ЕПОХУ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН: МЕТАМОДЕРНОВИЙ АСПЕКТ	107
Миколоєць А.П.	
ГРОМАДСЬКІСТЬ ЯК УЧАСНИК ВЗАЄМОДІЇ З ДЕРЖАВОЮ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	109
Міськевич Л.М. Міловська Н.В.,	
ДО ПИТАННЯ ПРО ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ВОДНОГО ОБ'ЄКТА	113
Москалюк Н.Б.	
ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ПРОЦЕСИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	115
Музика О.М.	
ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОМПОНУВАННЯ НАПІВПРОВІДНИКОВИХ ВИРОБІВ	118
Падун Р.В.	
ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ ЯК ФОРМА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	121

Писана Т.О.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО СПАДКУВАННЯ ПРАВ НА ГЕОГРАФІЧНЕ ЗАЗНАЧЕННЯ.....	123
Піхурець О.В.	ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ ВИКЛЮЧНИХ ПАТЕНТНИХ ПРАВ	127
Польний Д.А., Калаур І.Р.,	ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НАЙМАЧЕМ ТА НАЙМОДАВЦЕМ ЗАХОДІВ ОПЕРАТИВНОГО ВПЛИВУ, ЯКІ ОБУМОВЛЮЮТЬ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА РАХУНОК КОНТРАГЕНТА	130
Саванець Л.М.	ЗАКОННА ТА ДОГОВІРНА ГАРАНТІЇ ЯКОСТІ ТОВАРУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ДОГОВІРНОМУ ПРАВІ	133
Світовенко Д.В.	РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЧАСТИНІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	136
Своjak Д.В.	ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СУДДІВ ВИЩОГО СУДУ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ	140
Сімутіна Я.В.	ТРАНСФОРМАЦІЯ ОЗНАК ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	144
Слободська І.А., Процко В.М.	ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ІНСТИТУТ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА	146
Слома В.М.	ДОГОВІР ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ З МНОЖИННІСТЮ СУБ'ЄКТІВ	149
Соколова В.В.	ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОКРЕМИХ НЕТИПОВИХ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА.....	151
Стахира Г.М.	МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ОДЕРЖУВАЧА У ДОГОВОРАХ ПОСТАЧАННЯ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТУ	154
Суходольська А.А.	ОГЛЯД ОСНОВНИХ ЗАСАД НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ НЕРЕЗИДЕНТАМ У КРАЇНАХ ЄС.....	156
Тищенко О.В.	БОРОТЬБА З БІДНІСТЮ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕМОКРАТИЧНИХ ДЕРЖАВ СВІТУ	160

Філінович В.В.	ТРАСТОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ІНТЕРНЕТ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ КІБЕРБЕЗПЕКИ.....	164
Ходаківський М.П.	ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЩОДО ПОНЯТТЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я....	166
Хоцяновська Н.Ф.	ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ УСИНОВЛЕННЯ ЯК ПРІОРИТЕТНОЇ ФОРМИ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	169
Цибізова С.А.	ВИЩИЙ СУД З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ: ДОСВІД США.....	171
Щербина Б.С., Ткаченко В.В.	КІБЕР-СУБ'ЄКТ ЯК НОВЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА.....	174
Щербина В.І.	ПРО ІМПЛЕМЕНТАЦІЮ КОНЦЕПЦІЇ ГІДНОЇ ПРАЦІ ДО ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	176
Юровський А.Г.	ЩОДО ПОШИРЕННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ В МЕРЕЖІ FACEBOOK: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ	179
Ямненко Т.М.	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	183
Яцків В.С., Слободська І.А.	ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ НАД ДІТЬМИ	185
РОЗДІЛ 5. ГОСПОДАРСЬКЕ, ПОВІТРЯНЕ ТА КОСМІЧНЕ ПРАВО: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ		189
Алиев Этибар Али оглы	ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ЧАРТЕРНЫХ АВИАПЕРЕВОЗОК.....	190
Bakhishov A.M.	LEGAL CHANGES ON DEPOSIT INSURANCE REGULATION	194
Брия Ф.С.	ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ВОЗДУШНОГО (АВИАЦИОННОГО) ПРАВА	197
Bresky Oleg	PECULIARITIES OF APPELLATE CONSIDERATION OF ECONOMIC CASES: LEGAL APPROACH OF BELARUS AND UKRAINE	199

<i>Liwski Mateusz</i>	
ECONOMIC PROCEDURAL LAW: A COMPARISON OF THE EXPERIENCE OF UKRAINE AND POLAND IN THE CONTEXT OF COURT PROCEEDINGS	201
<i>Мамедова С.Х.</i>	
ПЕКИНСКАЯ КОНВЕНЦИЯ О БОРЬБЕ С НЕЗАКОННЫМИ АКТАМИ В ОТНОШЕНИИ МЕЖДУНАРОДНОЙ ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ 2010 ГОДА.....	204
<i>Porkhun Kateryna</i>	
ACCESS TO THE ENVIRONMENTAL INFORMATION: EXPERIENCE OF NORWAY AND UKRAINE	206
<i>Рустамзаде А.Х., Алиев И.М.</i>	
КОЛЛИЗИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О ВОЗДУШНЫХ ПЕРЕВОЗКАХ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ	208
<i>Duarte Henriques</i>	
JUDICIAL PRACTICE AS A SOURCE OF COMMERCIAL LAW.....	211
<i>Чыраглы Маммад Анар оглы</i>	
PROBLEMS OF REGULATING THE ACTIVITIES OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS FROM THE POINT OF VIEW OF THEIR INTERNATIONAL LEGAL PERSONALITY	213
<i>Білько О.П.</i>	
СУЧАСНЕ БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ (КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ).....	216
<i>Білько Т.О.</i>	
ВИДИ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ	219
<i>Бойко О.О.</i>	
ПРОБЛЕМА МОРАТОРІЮ НА ПРОДАЖ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	220
<i>Васьківська К.М.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ	222
<i>Вашеняк І.Б.</i>	
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ	225
<i>Гаврилішин А.П.</i>	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АВІАСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	226
<i>Гаврилішин А.П., Жмур Н.В.</i>	
ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН ЯК ЗАСНОВНИКІВ ТА УЧАСНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА	229
<i>Гордіца Т.М.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ КОНЦЕСІЇ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ	231

Гриценко В.В.	ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДОВИХ БІРЖ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	233
Гулієв Аріф Джаміль огли, Гусейнлі Аласкар Магбет оглу	ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА.....	236
Жмур Н.В.	ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ.....	238
Козирєва В.П.	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ..	240
Козирєва В.П., Вашеняк І.Б.	СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ...	242
Мариношенко В.П.	ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ АВІАПІДПРИЄМСТВ.....	244
Мариношенко О.П.	ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАЦІЙНИХ АЛЬЯНСІВ.....	246
Минюк Д.І.	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕДУРИ «SQUEEZE-OUT»	248
Минюк О.Ю.	СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДОВИХ БІРЖ В УКРАЇНІ	251
Мілімко Л.В.	ЮРИДИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ, ЩО НЕГАТИВНО ВПЛИВАЮТЬ ЧИ МОЖУТЬ НЕГАТИВНО ВПЛИНУТИ НА ДОВКІЛЛЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОЦІНКИ ЇХ ВПЛИВУ	253
Мілімко Л.В., Шкелебей В.А.	НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ.....	256
Мороз В.П.	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ	258
Ніколаєнко Т.Б.	ЮРИДИСДИКЦІЙНИЙ ІМУНІТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ.....	260
Поліщук І.В.	ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	262

Поліщук І.В., Мариношенко В.П. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ.....	264
Рижий В.І., Рибачок В.А. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ У РАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЙНОЇ СИЛИ ДО ПОВІТРЯНИХ СУДЕН ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ ...	266
Рокитський Є.Л. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	269
Сластьоненко О.О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ	271
Старко О.Л. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ У ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ УМОВАХ (ЕКОНОМІКО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ).....	273
Стрельченко О.Г. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ НА РИНКУ АВІАЦІЙНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УКРАЇНІ	275
Тімуш І.С. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА В МЕХАНІЗМІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ	278
Тімуш І.С., Мороз В.П. ФОНДОВА БІРЖА: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	280
Шишка Н.В. ВІРТУАЛЬНИЙ АКТИВ ЯК ОБ'ЄКТ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН ТА КОНКУРСНОЇ МАСИ БОРЖНИКА.....	282
Шишка О.Р. ЗАХИСТ ПРАВ КРЕДИТОРІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА	285
Юлдашев С.О. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФОНДОВИМ РИНКОМ В УКРАЇНІ ...	287

ПЕРЕДМОВА

Право в нових умовах піддається інтенсивним змінам і переорієнтовується на нові шляхи розвитку, набуваючи нових юридичних параметрів. При цьому, особливу роль у цих процесах приділено юристам, які посилюють свій вплив на формування суспільної свідомості. Не залишається поза увагою і тенденція зростання впливу права, його ролі й значення в регулюванні суспільних відносин, а також у забезпеченні стабільності й ефективного функціонування економічної, політичної та інших соціальних систем суспільства. У ситуації, що склалася, право, його цінність проявляється в новій якості відповідно до нових умов, і полягає, передусім, у якісних змінах, що відображують якісно нове осмислення місця права в епоху соціальних змін.

Організуючи та координуючи чималу кількість наукових заходів, вчені юридичного факультету Національного авіаційного університету об'єднують зусилля правничої наукової спільноти для обговорення нагальних правових проблем, вирішити які можна лише шляхом дискусії. Власне, з цією метою і була запропонована тема цьогорічної XI Міжнародної науково-практичної конференції – «Сучасне право в епоху соціальних змін».

Серед питань, які розглядаються на цій Міжнародній конференції – прийнятий нещодавно Закон «Про народовладдя через всеукраїнський референдум», який визначає правові засади здійснення народного волевиявлення через всеукраїнський референдум, його організацію та порядок проведення. Фактично, із прийняттям цього закону, ключовий інструмент прямої демократії отримав правове підґрунтя і готовий до застосування, проте для повноцінного функціонування цього нормативно-правового акту цілий ряд норм потребують доопрацювання і удосконалення.

Під час нашої наукової дискусії ми не могли обійти увагою конституційну кризу, спричинену рішенням Конституційного Суду України у жовтні 2020 року, що стала серйозною загрозою подальшого демократичного розвитку нашої країни. Власне тому, важливим є обговорення питання шляхів вирішення цієї проблеми, зокрема, окреслення заходів, яких потрібно вжити для негайного усунення шкоди, заподіяної Конституційним Судом України, та не допустити повторення цієї кризи у майбутньому. Саме тому, судова реформа залишається не просто серед пріоритетів, а найбільш пріоритетною у нашій державі. Від її результативності залежить впровадження й інших важливих для України реформ.

Очікувані результати нашої Міжнародної конференції полягають у науковому обґрунтуванні теоретичних та практичних аспектів правової реформи в Україні; вирішенні проблем соціальних стандартів та

окреслення перспектив їх реалізації у публічному управлінні; з'ясуванні кримінальної політики щодо протидії злочинності у сучасному суспільстві; визначенні впливу соціальних змін на формування сучасної цивілістичної науки, виробленні пропозицій щодо розвитку в умовах глобалізаційних викликів, господарського, повітряного та космічного права тощо. Інтерес до даної проблематики великої кількості українських та закордонних науковців і юристів-практиків свідчить про її актуальність та здатність наукової спільноти реагувати на виклики сучасного світу і активно долучатися до тих соціальних змін, які відбуваються сьогодні не тільки в Україні, а й в усьому світі.

Хочу щиро подякувати всім колегам, які підтримали нашу дискусію і поділилися з нами своїми науковими надбаннями. Такий формат спілкування є дуже цінним для кожного з нас, адже не тільки стимулює до наукового пошуку, а й є дієвим фактором впливу на досконалість законотворчої та правозастосовної діяльності.

З глибокою повагою та щирими побажаннями нових наукових звершень, декан Юридичного факультету Національного авіаційного університету Ірина Сопілко!

РОЗДІЛ 4

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІСТИЧНОЇ НАУКИ

Наше суспільство сьогодні переживає активний етап змін всередині соціальних систем. Ми можемо спостерігати як функціональні, так і структурні, процесуальні та інші зміни в повсякденному житті, і, безпосередньо в правовому середовищі. Сьогодні юриспруденція і, особливо, цивілістика, знаходиться на шляху зрушення. Як рівень міжособистісних відносин, так і рівень соціальних груп, організацій та інститутів зазнають соціальних змін: соціокультурних, індустріально-технологічних, соціально-економічних, а також правових.

Україна знаходиться на стадії прогресу, внутрішня структура соціальної системи ускладнюється, рівень її організації підвищується. І чималу роль у прогресі нашої держави зіграла цивілістична наука.

Цивільне право як невіддільна частина єдиної правової системи, в першу чергу, відповідає за регулювання нормальних економічних відносин в соціумі шляхом організації майнових взаємозв'язків. Саме його правовий інструментарій дає учасникам регламентованих відносин можливість для самоорганізації і саморегулювання. Саме цивільно-правовими нормами врегульовані товарно-грошові відносини, інші майнові, так само як і особисті немайнові. Крім того цивільне право також виконує попереджувально-виховну функцію, адже стимулює учасників розглянутих відносин поважати і не порушувати чужі інтереси, що особливо яскраво проявляється в делікатних зобов'язаннях. Важлива роль тут віддана інституту цивільно-правової відповідальності.

Таким чином, наукове дослідження цивілістики є досить важливим сьогодні. У зв'язку із цим особливої актуальності набувають матеріали, представлені у збірнику наукових праць XI Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасне право в епоху соціальних змін», які присвячені, зокрема, кібер-суб'єкту як новелі цивільного права, європейському досвіду державного регулювання фармацевтичної діяльності та можливості його використання в Україні. Окремо розглядаються нагальні питання трастового середовища інтернет та використання об'єктів інтелектуальної власності. Чимала увага приділена шлюбно-сімейним відносинам, а саме правовим аспектам організації дитячого будинку сімейного типу, практичним проблемам встановлення опіки та піклування над дітьми, правовій природі прийомної сім'ї, особливостям встановлення обмежень у шлюбному договорі тощо. Окремо досліджено проблеми забезпечення права на безпеку праці як основного складника гідної праці, вирішенню колективних трудових

сорів, співвідношенню понять «умови трудового договору» та «умови праці».

Надані учасниками конференції висновки можуть бути використані для досягнення її основоположних цілей та завдань.

Отже, на формування сучасної цивілістичної науки суттєво впливають соціальні зміни. Саме тому важливо вдосконалювати її, наприклад, шляхом розробки і впровадження ефективного регулювання цивільно-правових відносин. Це дійсно важливо, так як щодня кожен українець вступає в різні правовідношення, наприклад, товарно-грошові, і, таким чином, щодня наші співвітчизники потребують захисту своїх прав і свобод. Тому для того, щоб соціальні зміни принесли користь нашому суспільству, необхідно розвивати і всіляко удосконалювати цивільно-правову науку.

УДК 347(043.2)

Азизова С.Г., к.ю.н.,
Бакинский государственный университет, г. Баку, Азербайджан

О РЕГЛАМЕНТАЦИИ ИНСТИТУТА РАСТОРЖЕНИЯ БРАКА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Институт расторжения брака следует рассматривать как возможную стадию развития брачных правоотношений, как субинститут семейного права, входящего в институт брака. В Азербайджанской Республике правовое регулирование брачных и семейных отношений с юридической точки зрения осуществляется государством, и признается только брак, заключенный в соответствующем органе исполнительной власти. Религиозное бракосочетание (религиозный брак) не имеет правового значения.

Расторжение брачно-семейных отношений, как и его заключение, – явление, известное с древних времен. В дореволюционный период истории и в первые годы советизации Азербайджана, население которого исповедовало ислам, брачно-семейные отношения регулировались нормами шариата. Ислам разрешал и при этом детально регламентировал бракоразводный процесс, защищая в том числе права жен и детей. Так, в священном Коране (VII век н.э.) немало аятов и даже есть одна сура (65-я), специально посвященная расторжению брака. Довольно интересна и своеобразна была практика разводов у других народов в дохристианский период [1, с. 136], отличалось отношение к разводу и вопросы его регламентации у православных, католиков и протестантов [2, с. 46-48].

Действующее законодательство Азербайджанской Республики о расторжении брака основывается на Конституции Азербайджанской

Республики, соответствующих международных договорах, заключенных в области урегулирования брачно-семейных, гражданских правоотношений, семейного законодательства, соответствующих нормам гражданского и гражданско-процессуального законодательств.

Как и во всех современных цивилизованных государствах, в Азербайджане положения об опеке семьи государством, защите материнства, отцовства, детства являются конституционными положениями, а регламентация семейных отношений осуществляется в соответствии с принципами добровольности брачного союза мужчины и женщины, равенства прав супругов в семье.

Вместе с тем, если брак представляет собой особую социально-правовую ценность, то его расторжение имеет негативные последствия для общества. Поэтому законодательная регламентация расторжения брака направлена на защиту прав бывших супругов, других членов семьи и ценностных ориентиров, сложившихся в семейно-брачных отношениях. Заключение брачного договора при вступлении в брак также априори направлено на минимизацию негативных последствий при разводе. С этой точки зрения заслуживает внимания практика заключения договоров при заключении религиозных браков исламе и иудаизме, обуславливающих, в том числе, решение финансовых и бытовых проблем в случае возможного в будущем расторжения брака.

Актуальность проблемы расторжения брака в современном обществе обусловлена главным образом их ростом. На возрастание числа расторжения браков, свидетельствующих о нестабильности и уязвимости брачно-семейных отношений в обществе, оказывают воздействие различные факторы: экономические, идеологические, социальные, политические.

Следует отметить, что хотя в Азербайджане в силу сложившихся традиционных семейно-ценностных, национальных взглядов статистика разводов по сравнению со многими другими странами (например, по данным статистики, в России распадается 50 процентов заключенных браков) более утешительная, тем не менее, изучение официальных статистических данных указывает на тенденцию их возрастания. Так, в 2000 году на 39611 зарегистрированных браков приходилось 5478 разводов (13,8%), в 2005 году на 71643 зарегистрированных браков приходилось 8895 разводов (12,4%), в 2010 году на 79172 зарегистрированных браков приходилось 9061 разводов (11,4%), в 2012 году на 79065 зарегистрированных браков приходилось 11087 разводов (14%), в 2015 году на 68773 зарегистрированных браков приходилось 12764 разводов (18,6%), в 2016 году на 66771 зарегистрированных браков приходилось 13114 разводов (19,6%), в 2017 году на 62923 зарегистрированных браков приходилось 14514 разводов (23,1%), в 2018 году на 62484 зарегистрированных браков приходилось 14857 разводов

(23,8%), в 2019 году на 63869 зарегистрированных браков приходилось 17148 разводов (26,8%) [3]. Статистика более чем красноречива: за последние двадцать лет в Азербайджане удельный вес разводов относительно зарегистрированных браков увеличился вдвое, а в количественном соотношении – втрое. Таким образом, в последние годы в Азербайджане распадается каждый четвертый зарегистрированный брак. И эта тенденция наблюдается не только в столице и больших городах, но и в отдаленных сельских районах. В судах самыми распространенными являются категории гражданских дел о расторжении брака, разделе имущества, взыскании алиментов, вселении (или выселении бывших членов семьи).

Именно поэтому особо актуальным сегодня с точки зрения обеспечения баланса интересов государства, супругов, других членов семьи является осмысление правовых и процессуальных форм и средств защиты при прекращении правоотношений супругов.

К сожалению, в законодательстве Азербайджанской Республики не определены возможные варианты урегулирования и решения многих проблем, связанных с процедурой расторжения брачных правоотношений, в том числе касающихся порядка расторжения брака в суде, реализации защитных механизмов, возможности применения при этом различных способов и средств защиты, примирительных посреднических процедур (медиации). Особо остро в этом ряду стоит вопрос защиты прав несовершеннолетних детей, признающихся на законодательном уровне «бывшими членами семьи».

Литература

1. Неволин К.А. История российских гражданских законов. Ч. 1. Введение и книга первая о союзах семейственных. Санкт-Петербург, 1857. Т. 3. 444 с.
2. Новоселова А.А. Эволюция немецкого законодательства об основаниях расторжения брака. *Вестник ЮУрГУ. Серия «Право»*. 2018. Т. 18. С. 44-52.
3. Официальный сайт Государственного комитета статистики Азербайджанской Республики. URL: <https://www.stat.gov.az/>

Ботнарь Е.Г., к.ю.н.,
Государственный университет им. «Алеку Руссо»,
г. Бэлць, Республика Молдова

ЮРИДИЧЕСКАЯ СИЛА ИСКЛЮЧИТЕЛЬНЫХ НОРМ ПРАВА В ПЕРИОД ЧРЕЗВЫЧАЙНОГО ПОЛОЖЕНИЯ В ЗДРАВООХРАНЕНИИ

Начиная с 11 марта 2020 г., на глобальном уровне, ВОЗ объявила пандемию коронавируса COVID-19. В связи с чем Парламент Республики Молдова учредил режим чрезвычайного положения, начиная с 17.03.2020 г. по 15.05.2020 г. [1]. По истечению 60-тидневного легального периода чрезвычайного положения, Национальная Чрезвычайная Комиссия Общественного Здоровья (НЧКОЗ), учитывая неблагоприятную эпидемиологическую ситуацию в Республике Молдова (5553 подтвержденных случаев инфицирования COVID-19 на 15.05.2020 г.), объявила чрезвычайное положение в здравоохранении, действующее в период с 16.05.2020 г. по 30.06.2020 г., которое было продлено неоднократно и действует и поныне [2]. На момент написания данных тезисов официально были зарегистрированы в Р. Молдова 156972 инфицированных COVID-19 [3]. Ответственными государственными органами на период чрезвычайного положения в общественном здравоохранении были назначены Министерство Здравоохранения, Труда и Социальной Защиты Республики Молдова и Национальное Агентство Публичного Здравоохранения [4].

С целью регулирования общественных отношений, на протяжении чрезвычайного положения в здравоохранении, НЧКОЗ издало 42 постановления, подзаконной юридической силы, содержащих исключительные нормы права. Данные нормы права действуют исключительно в период объявленного чрезвычайного положения в здравоохранении и продлевают этот режим на всей территории Республики Молдова, вступают в силу с момента издания постановлений НЧКОЗ и публикуются на официальной странице Правительства Республики Молдова. Законодатель Республики Молдова подчеркнул, что исключительные правовые нормы отличаются от рамочных норм в соответствующей области и применяются к определенным ситуациям (ст. 5, ч. (4)) [5], в том числе и к чрезвычайным ситуациям. Постановления НЧКОЗ имеют обязательную исполнительную силу для всех центральных и местных органов власти, физических и юридических лиц, независимо от сферы деятельности и организационно-правовой формы [2].

Исследуя содержание изданных постановлений НЧКОЗ, следует отметить их смешанный регулятивный характер с точки зрения способа

(метода) регулирования общественных отношений, т.е. императивно-диспозитивный характер норм права.

Преобладающий императивный характер исключительных норм выражен в запрещающих и обязывающих диспозициях норм, например, в пунктах 5, 6, 7 Постановления № 42 НЧКОЗ от 13.01.2021 г. [2]. Обязывающий характер исключительных норм НЧКОЗ прослеживается от постановления к постановлению, например, пункт 13 Постановления № 42 НЧКОЗ гласит следующее: органам общественного порядка продолжить мониторинг соблюдения физическими и юридическими лицами мер по профилактике и контролю инфекции COVID-19 [2]. Императивные исключительные нормы обеспечиваются надлежащими санкциями Кодекса о правонарушениях Республики Молдова и Уголовного кодекса Республики Молдова. Эти юридические последствия предусмотрены также в последнем Постановлении № 42 НЧКОЗ, согласно которого несоблюдение мер общественного здоровья, изложенных в настоящем постановлении, представляет угрозу для общественного здоровья и будет служить основанием для привлечения к ответственности за правонарушение и/или уголовной ответственности виновных лиц (пункт 18) [2]. В контексте излагаемого, МВД Республики Молдова, в период 25.03.2020 – 09.05.2020 гг. составило 80 протоколов о совершении правонарушений экономическими агентами, физическими лицами, которые не исполнили требования НЧК [6].

Одновременно с императивностью нормативных положений Постановлений НЧКОЗ, следует подчеркнуть и их диспозитивный характер, выражающийся в дозволительных и рекомендательных нормах права. Например, по мере возрастания расслабляющих мер в период чрезвычайной ситуации в общественном здравоохранении, встречаются чаще диспозиции, такие как разрешается, рекомендуется, допускается в пунктах 9, 10, 11, 17 Постановления № 42 НЧКОЗ [2].

Соблюдение и исполнение санитарных исключительных норм это залог санитарного правового порядка в такое глобально-сложное время как пандемия. В то же время, это наглядный показатель высокого уровня правового сознания и правовой культуры общества, как на индивидуальном, так и на коллективном уровнях. И наоборот, неправомерное поведение членов общества, безответственное пренебрежение санитарных норм, исключительных императивных норм права – это показатель низкого уровня правовой идеологии и психологии населения, порождающих дефекты правосознания (правовой нигилизм, правовой релятивизм, правовой инфантилизм). Только неоспаривая обязательный характер исключительных санитарных норм субъектами права, мы сможем, совместными усилиями, преодолеть режим чрезвычайного положения в общественном здравоохранении, как внутри государства, так и на международном уровне.

Литература

1. Постановление Парламента Республики Молдова nr.55din 17.03.2020 о введении чрезвычайного положения. Опубликован в MONITORUL OFICIAL № 86, ст. 96 от 17.03.2020 г. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120817&lang=ru

2. Постановление НЧКОЗ № 42 от 13 января 2021 г. URL: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/postanovlenie_nchkoz_no_42_ot_13.01.2021.pdf

3. Коммюнике Министерства здравоохранения, труда, социальной защиты Республики Молдова. URL: <https://msmps.gov.md/comunicare/comunicate/546-cazuri-de-covid-19-inregistrate-in-ultimele-24-ore/>

4. Постановление НЧКОЗ № 10 от 15 мая 2020 г. URL: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/hotarirea_cnesp_nr.10_15.05.2020.pdf

5. Закон № LP100/2017 о нормативных актах от 22.12.2017 г. Опубликован: 12.01.2018 в MONITORUL OFICIAL № 7-17, ст. 34. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=103704

6. Информация МВД Республики Молдова. URL: <https://mai.gov.md/ro/news/angajatii-mai-asigura-monitorizarea-respectarii-de-catre-cetateni-masurilor-de-protectie>

UDC 347.68 (043.2)

Valiyeva Gunel Mohubbat, PhD.,
Baku State University, Baku, Azerbaijan

LEGAL ISSUES ARISING FROM THE COMMERCIALIZATION OF CULTURAL HERITAGE

Cultural heritage and natural resources belonging to indigenous people and local communities may constitute significant contribution for them. However, commodification of cultural heritage has both positive and negative impacts. Appropriation, loss of culture, pseudo-culture, loss of the authenticity of the culture, exclusion of the heritage owners to get benefits and economic gains, commodification of the culture and loss of identity of indigenous communities are some of the problematic issues. However, concerns on responsibility, regulations of trade in relation with cultural heritage, sustainable development, preservation of culture, conservation of cultural and natural heritage raised by the world community in different levels (such as academician, lawyers, non-governmental organizations, etc.) create opportunity to find solutions for reconciliation between the culture and commerce.

International Law instruments provide numerous mechanisms for the protection and preservation of cultural heritage. There are several definitions of cultural heritage in various international legal instruments, which means existence of multiple definitions of cultural heritage from different points of view. Various legal instruments deal with legal regulation of cultural heritage in

International Law, specifically Human Rights, International Environmental Law, International Humanitarian Law. Protection of the ethnic groups and communities, rights of minorities, protection of cultural property during the armed conflicts, conservation of biological diversity are the issues of the protection of cultural heritage as well. The UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972 provides definition for cultural heritage and natural heritage. For the purposes of this Convention cultural heritage are monuments, groups of buildings, which are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science, and, sites, which are of outstanding universal value from the historical, aesthetic, ethnological or anthropological point of view. Natural heritage are natural features, geological and physiographical formations, natural sites, which have outstanding universal value [1]. It is debated that the scope of this Convention is narrow [2, p. 4]. Natural resources and cultural heritage is closely inter-related, as sometimes communities identify themselves with their natural resources, traditional knowledge and practices, cultural values, religion or beliefs, and geographical area or landscape. Cultural property is also part of cultural heritage as a physical object. The concept «universal value» mostly refers to the common importance of the cultural heritage and natural heritage for the present and future generations of the humanity. It also goes beyond the borders and valuable to the world community. World cultural and natural heritage entails economic and cultural values both in national (local) and international level. In national level, it mostly implies to the well-being and cultural life of the community, and, people (individual or community) use these resources to meet their moral and material needs. In international level, it implies to diversity and availability of cultural resources, goods and services for the people and world community. Cultural property may also be the essential dimension of human rights [3, p. 2].

Commercialization is a method and process for introduction of goods or services to the market and get commercial gains from that. In respect to cultural heritage, commercialization of the culture refers to marketing of the culture. It can be products or services produced by various communities based on their cultural heritage (resources, knowledge, practices). In this way, culture becomes a good or commodity, which is called commodification of the culture.

Although commercialization of cultural heritage creates values and brings gains to the communities that it belongs, controversial situations arise as well. One of the negative impacts of commercialization to the cultural heritage (such as in the example of tourism) is that it can result in destroy and loss of the cultural heritage. However, commercialization can influence the behavior of the owners of that culture, and it can become an instrument for reviving of the culture. Nevertheless, this does not happen every time and not all need to be commercialized. Due to commercialization, selection process in the formation of the cultural heritage, identity of people, and authenticity of the culture can

transform under additional commercially purposeful influences. When there is the aim of maximizing gains from the commercialization of the cultural heritage, there should be prediction of the result of this process, and relevant measures must be taken to minimize the negative impacts. Commercialization of the cultural heritage always has social and cultural impacts. Sometimes, it is reasonable to have commercialization as an integral part of the cultural heritage to survive and contribute to the well-being of the owner community. By this way, people can get interested in conservation of their culture. However, the problem of over-commercialization of the heritage needs to be prevented within the normative regulation elaborated by international legal instruments.

Cultural heritage reflects in itself moral and material values. It reflects in itself a common interest of the world community and is the subject matter of international law. Numerous international treaties provide protection for cultural heritage, encourages cooperation in conservation of cultural heritage. There are some main points for the International Law to be taken into consideration when applying instruments for the protection and conservation of cultural heritage and natural resources when it is commercialized. One of the most important measures involves providing international legal guarantees for the continuous maintenance of natural resources and cultural heritage. Some legal theories proposes solutions such as prevention of over-commercialization (commercialization without over-commercialization) of the cultural heritage, cultural control [4, p. 14], and acceptance of the commercialization of culture as an integral part of that culture. Effectiveness of such kind of theoretical approaches depends on elaboration of those concepts comprehensively within the framework of international treaties taking into consideration the sustainable development, human dimensions and choosing individual strategies.

Literature

1. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. URL: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>
2. Federico Lenzerini. European Journal of International Law. Volume 22. Issue 1. February 2011. Pages 101-120. URL: <https://doi.org/10.1093/ejil/chr006>
3. Francesco Francioni. European Journal of International Law. Volume 22. Issue 1. February 2011. Pages 9-16. URL: <https://doi.org/10.1093/ejil/chr018>
4. Gabriela Coronado. Selling culture? Between commoditisation and cultural control in Indigenous alternative tourism. Vol. 12. N. 1. 2014. P. 11-28. URL: <https://doi.org/10.25145/j.pasos.2014.12.002>

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА ПАТРОНАЖНОЙ СЕМЬИ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Действующий Семейный Кодекс Азербайджанской Республики регулирует создание приемной семьи как одну из форм устройства и воспитания детей, лишенных родительской опеки, правовые основы передачи ребенка в такие семьи, права и обязанности приемные семьи, приемные дети и их опека (статьи 142-145 Семейного кодекса).

На практике обычно применяется метод помещения детей, лишенных родительской опеки, не усыновленных или переданных на воспитание (попечительство) в приемную семью [3, с. 227].

Для изучения науки семейного права важно изучить историю приемной семьи, принципы работы, взаимоотношения приемных родителей и приемных детей, а также органов опеки и попечительства.

Если взглянем на прошлое, то увидим, что усыновление, опека и попечительство не всегда были единственными способами поместить детей, лишенных родительской опеки в семьи.

Есть и другие способы помещения безнадзорных детей, больных и других людей, нуждающихся в домашнем и семейном уходе, в частные семьи, и один из них – приемная семья.

Давайте посмотрим на историю патронажской семьи в России и бывшем Советском Союзе, которая издавна была частью Азербайджана. В России его исторические корни уходят во времена Екатерины II.

Для воспитания здесь часто давались в патронаж младенцы - воспитанные в детских домах. Однако в приемной семье есть и старшие дети. Их обычно принимали «бедные жители» в свои семьи, а зажиточные семьи, как правило, обычно предпочитали усыновление.

Семье, принимающего ребенка в патронаж, выплачивались пособия в различных суммах.

Если бы маленькие дети принимались в семью на воспитание, размер этого пособия был выше, а если бы приемный ребенок был старше, размер пособия уменьшался, размер пособия для детей 12-14 лет было слишком мало или иногда прерывалось. Такая форма размещения детей в семье в обществе получила название «народная профессия» [5, с. 32].

Однако размещение несовершеннолетних в семье осуществлялось на условиях, установленных администрацией губернии и лицами, принимавшими ребенка в свою семью для воспитания.

Чтобы облегчить положение подопечного, контролировались его жилищные условия и выполнение обязанностей взятых на себя воспитателем.

С этой целью страна была разделена на круги, где управление обычно возлагалось на лицо с медицинским образованием [4, с. 84].

Однако в Азербайджане этот институт не получил широкого распространения, и привести азербайджанский пример вышеупомянутых цифр для России невозможно.

Однако мы считаем, что на протяжении многих лет также в Азербайджане были приемные семьи и дети воспитывающиеся в них. Однако большинство из них не были зарегистрированы статистически и не получили огласки.

Семьи, занимающиеся этой деятельностью даже не обращались к государству за помощью и осуществляли это только ради человечества.

В Азербайджанской Республике государство уделяет особое внимание созданию и применению на государственном уровне механизмов перевода детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, из государственных образовательных учреждений в семьи и организации альтернативного ухода для их здорового развития в семейной среде и интеграция в общество.

Распоряжением президента № 1386 от 29 марта 2006 года утверждена «Государственная программа по (Деинституционализации) и альтернативному уходу за детьми из государственных детских учреждений в Азербайджанской Республике (2006-2015 годы).

Однако, несмотря на то, что с момента принятия и вступления в силу Семейного кодекса прошло много времени, Кабинет Министров Азербайджанской Республики до сих пор не принял соответствующее Положение о деятельности приемных семей.

В передовых странах Европы, включая Турцию, приемные семьи финансируются государством.

В ряде стран семье оплачивается как стоимость ухода за ребенком, так и минимальная заработная плата приемному родителю.

В некоторых странах семье платят только за содержание ребенка. Мы считаем, что внедрение этого института в нашей стране, наряду со здоровым развитием детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, в семейной среде, поможет улучшить социальное положение приемных семей и снизить безработицу.

Литература

1. Конституция Азербайджанской Республики. Баку, 2019 г. URL: <http://www.e-qanun.az/>

2. Семейный Кодекс Азербайджанской Республики. URL: <http://www.e-qanun.az/code/10>

3. Бюллетень Государственного Комитета СССР по народному образованию. 1990. № 2.

4. Суханов Е.А. Комментарий к Семейному Кодексу Российской Федерации. Москва: Юрид. фирма «Контракт», 2018. URL: <https://istina.msu.ru/profile/SukhanovEvgeny/>

5. Иванова Н.П., Заводилкина О.В. Дети в приемной семье. Москва, 1993. URL: http://kurgan-dd.kurg.socinfo.ru/media/2019/12/17/1265170393/Deti_v_priemnoj_sem_e_Ivanova_Zavodilkina.pdf

УДК 347.94(043.2)

Каримов Г.Г., доктор философии по праву,
Бакинский государственный университет, г. Баку, Азербайджан

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВОЕ РАЗБИРАТЕЛЬСТВО ПРИМЕНИТЕЛЬНО К ИНСТИТУТУ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ

Право на справедливое судебное разбирательство является нормой международного права в области прав человека, предназначенной для защиты отдельных лиц от незаконного и произвольного ограничения или лишения других основных прав и свобод, наиболее важными из которых являются право на жизнь и свободу человека. Данное право гарантируется статьей 14 Международного пакта о гражданских и политических правах, которая гласит, что «каждый человек имеет право на справедливое и публичное разбирательство своего дела компетентным, независимым и беспристрастным судом, учрежденным в соответствии с законом» [3, с. 157].

Право на справедливое судебное разбирательство закреплено в статье 6 Европейской конвенции о правах человека и представляет собой одну из самых фундаментальных гарантий уважения демократии и верховенства права на европейском континенте. Действительно, концепция справедливого судебного разбирательства является основным компонентом более широкого понятия разделения властей: она приписывает судебной власти – одной из трех полномочий государства – свой отличительный характер от двух других, определяя, какие качества – независимость и беспристрастность – и какие процедуры делают его элементом защиты и безопасности для тех, кто находится под юрисдикцией государства [6, с. 96].

В целом, более широкая концепция права на справедливое судебное разбирательство в гражданских делах включает в себя следующие конструктивные элементы: (а) доступ к суду (или доступ к правосудию); (б) институциональные гарантии, обеспечивающие необходимые качества, которыми должны обладать решающие судебные органы для обеспечения надлежащего правосудия; и (с) процессуальные гарантии, которые

определяют характеристики надлежащего рассмотрения дела и составляют право на справедливое разбирательство [7, с. 53-75]. Доступ к суду. Можно с уверенностью сказать, что право на доступ к суду (а также на доступ к правосудию) гарантировано на глобальном уровне. Например, ст. 32 Конституции Японии; п. 1, ст. 24 Конституции Италии закрепляют данное право. В то же время понимание его объема и содержания значительно расходится.

В европейском контексте гарантия справедливого судебного разбирательства стала охватывать право на доступ к судам, при этом важнейшим прецедентом было решение «Голдер против Соединенного Королевства» (21 февраля 1975 г.). Это дело касалось заявителя, заключенного в Англии, чье ходатайство проконсультироваться с адвокатом (солиситором) в связи с клеветническим (диффамация) разбирательством в отношении сотрудника тюрьмы было отклонено в соответствии с английскими тюремными правилами. Суд установил, что было бы немыслимо, что п. 1 статьи 6 должен подробно описать процессуальные гарантии, предоставленные сторонам в ожидающем судебном разбирательстве, и не должно в первую очередь защищать то, что само по себе делает возможным получение таких гарантий, то есть доступ к суду. Справедливое, публичное и скорые характеристики судебного разбирательства вообще не имеют значения, если нет судебного разбирательства. Далее прямо установлено, что из этого следует, что право на доступ представляет собой элемент, который присущ праву на справедливое судебное разбирательство [5, с. 405-406].

Такое толкование гарантии проложило путь к радикальному изменению восприятия справедливого судебного разбирательства по сравнению с традиционным восприятием его как «негативного права», то есть как свободы от незаконных вмешательств со стороны публичных властей. С включением права на доступ к судам в понятие справедливого судебного разбирательства эта гарантия перешла из области негативных прав в область позитивных прав, которые налагают на государство позитивные обязательства по обеспечению механизма эффективного доступа к правосудию [4, с. 511-512].

Институциональные гарантии. Гарантии справедливого судебного разбирательства связаны не только с процедурой в формальном смысле; в нем сделан сильный акцент на институциональном аспекте отправления правосудия, содержащемся в нем. Особенности этих институциональных гарантий в основном связаны с тем, как создаются суды и другие трибуналы; их принадлежность к другим государственным органам; порядок назначения судей и механизмы обеспечения независимости (независимость судебной власти) и беспристрастности (беспристрастность судебной власти).

Процедурные гарантии. Помимо эффективного доступа к беспристрастному и независимому гражданскому суду, существуют определенные требования, относящиеся к самим судебным разбирательствам, которые должны быть соблюдены для соблюдения принципа справедливого судебного разбирательства. Эти гарантии многочисленны и разнообразны. В этом отношении обычно делается ссылка на общее понятие «справедливого разбирательства», т.е. на понятие «процессуальной справедливости», в качестве компонента более широкого понятия «справедливого судебного разбирательства» [2, с. 119].

Гражданское разбирательство, как правило, считается справедливым, если сторонам была предоставлена возможность быть заслушанным (право быть заслушанным; принцип состязательности), когда оно ведется в течение разумного периода времени (право на быстрое судебное разбирательство) и таким образом, что сторонам предоставляется разумная возможность представить свое дело в суде в условиях, которые не ставят одного из них в существенное невыгодное положение по сравнению с другим (принцип равенства сторон). Наконец, считается, что фундаментальной конституционной гарантией справедливого гражданского судебного разбирательства является требование о том, что разбирательство должно быть публичным, то есть требование открытого суда (публичное ведение судебного разбирательства).

Право на «справедливое слушание» является еще одним общим понятием, которое применимо к гражданским делам таким образом, который незначительно отличается от его применения к уголовным делам. По делу Домбо Бихер Б.В. против Нидерландов Европейского Суд отметил что, «договаривающиеся государства имеют большую свободу действий при рассмотрении гражданских дел, касающихся гражданских прав и обязанностей, чем они имеют дело при рассмотрении уголовных дел». Как было уместно заявлено: ... хотя некоторые из гарантий, перечисленных в статье 6 (3) (например, право на юридическую помощь или допросить или подвергнуть перекрестному допросу свидетелей), в принципе могут быть присущи «справедливому судебному слушанию» и в гражданских делах, они не могут применяться с той же строгостью как в уголовных процессах. То же самое относится и к таким правам, как право присутствовать на суде и равенство сторон, которые вытекают исключительно из статьи 6 (1) как в уголовных, так и в гражданских делах.

Что касается присутствия стороны на слушании, то прецедентное право демонстрирует, что в отличие от уголовных дел, в гражданских делах присутствие стороны не является абсолютно необходимым и что, например, оно может быть ограничено конкретными обстоятельствами, например, в случаях, когда требуется идентификация личности стороны. В большинстве случаев присутствия адвоката достаточно для удовлетворения требования справедливости. Само собой разумеется, что

прецедентное право также допускает недвусмысленный отказ от права присутствовать.

Что касается понятия «равенство сторон», то есть предпосылки, что «каждый, кто является стороной ... разбирательства, должен иметь разумную возможность представить свое дело в Суде в условиях, которые не ставят его в невыгодное положение по сравнению с другими» vis-à-vis его оппонента» (Кауфман против Бельгии) [1, с. 246].

Что касается доказательств по гражданским делам, то постоянная позиция Суда заключается в том, что национальные суды не обязаны следовать определенным правилам в отношении доказательств. Государства-участники Конвенции и их суды могут принимать такие правила, если они, разумеется, не нарушают основных процессуальных гарантий, предусмотренных статьей 6.

Литература

1. Adam Gearey, Wayne Morrison, Robert Jago. The Politics of the Common Law: Perspectives, Rights, Processes, Institutions. Second edition. Abingdon: Routledge, 2013, 366 p.

2. Bardsen A. Reflections on 'Fair Trial' in Civil Proceedings According to Article 6 para. 1 of the European Convention on Human Rights. *Scandinavian Studies in Law*. 2007. N 99. P. 119.

3. Conte Alex, Richard Burchill. Defining Civil and Political Rights: The Jurisprudence of the United Nations Human Rights Committee. London: Routledge, 2016, 408 p.

4. Gottwald P., Hess B (eds.) Procedural Justice, XIV IAPL World Congress. Giesecking, 2014, p. 511-512.

5. Rhona K.M. Smith. Texts and Materials on International Human Rights. Third edition, Abingdon: Routledge, 2013, 576 p.

6. Rozakis Christos. The right to a fair trial in civil cases. *Judicial Studies Institute Journal*. N: 4:2. 2004. P. 96. Pp. 96-106.

7. Settem O. Applications of the 'Fair Hearing' Norm in ECHR Article 6(1) to Civil Proceedings With Special Emphasis on the Balance Between Procedural Safeguards and Efficiency. Springer, 2016, p. 53-75.

UDC 347.61/.64(043.2)

Leon Krüger, Rechtsanwälte,
Köln, Deutschland

FAMILIENRECHT VON DEUTSCHLAND

Das Familienrecht deckt alle familiären Beziehungen ab und tritt ab dem Zeitpunkt der Eheschließung in Kraft. Die Hauptthemen des Familienrechts sind Ehe und Scheidung. Die Ehe scheint ein einfaches Verfahren zu sein, aber jedes Land hat seine eigenen Anforderungen und Merkmale, die sich im

Verlauf der Ehe ergeben. Vor der Heirat sollten insbesondere Ausländer entscheiden, wo die Heirat einfacher und schneller ist, wobei zu berücksichtigen ist, dass sie im Wohnsitzland anerkannt ist, und ob ein Ehevertrag geschlossen werden soll oder nicht.

Nach der Heirat stellt sich die Frage, ob ein Mann eine Aufenthaltserlaubnis in Deutschland erhält, dh es besteht ein Problem der Familienzusammenführung. In diesem Fall ist unter Familienzusammenführung nicht nur die Wiedervereinigung von Ehepartnern zu verstehen, sondern auch die Wiedervereinigung von Kindern aus einer früheren Ehe.

Im Falle einer Scheidung stellt sich die Frage, wo und wie eine Scheidung erfolgen soll, ob die Scheidung in einem anderen Land im Wohnsitzland anerkannt wird, welche Folgen eine Scheidung hat, einschließlich der Frage nach der weiteren Möglichkeit, einen Wohnsitz zu behalten erlauben.

Eine Scheidung in Deutschland ist erst nach einjähriger Trennung des Ehepaares möglich, nur ein Anwalt kann die Scheidung beantragen. Das russische Familienrecht legt solche Scheidungsbedingungen nicht fest.

Eine Scheidung im Standesamt in Deutschland ist nicht möglich. Das Scheidungsverfahren in Deutschland wird von einem Gericht durchgeführt, bei dem die Interessen der Teilnehmer am Scheidungsverfahren von einem Anwalt verteidigt werden müssen.

Ein Scheidungsantrag wird beim Familiengericht am Wohnort in Deutschland gestellt. Wenn Sie keinen ständigen Wohnsitz in Deutschland haben, findet die Verhandlung vor dem Familiengericht in Berlin statt.

Im Falle einer Scheidung eines nach der Reform von 1986 in Deutschland lebenden internationalen Ehepaares gelten folgende Regeln:

Für Personen mit einer Staatsbürgerschaft bei Scheidung gilt die ihrer Staatsbürgerschaft entsprechende Gesetzgebung;

Für Personen mit nicht derselben Staatsangehörigkeit und Wohnsitz in Deutschland gilt das deutsche Scheidungsrecht.

Darüber hinaus verteilt ein Gericht in Deutschland automatisch die Altersvorsorge, die die Parteien in Deutschland bei einer Scheidung verdient haben. Mit Zustimmung der Parteien und der Vorlage einer notariell beglaubigten Erklärung, dass sie eine solche Trennung nicht benötigen, kann das Gericht diese Angelegenheit jedoch möglicherweise nicht prüfen. Eine solche notariell beglaubigte Anmeldung muss vor der Scheidung eingereicht werden.

Die Scheidung bezieht sich auch auf die Aufteilung des Eigentums, die Zahlung von Unterhalt, die Bestimmung des Wohnorts minderjähriger Kinder und die Regelung der Frage der Kommunikation zwischen Kindern und dem anderen Elternteil.

Die Scheidungskosten in Deutschland hängen vom Einkommen der Parteien und der Anzahl der Streitigkeiten zwischen den Ehegatten ab. Für Menschen mit niedrigem Einkommen kann das Gericht finanzielle

Unterstützung gewähren, dh die Kosten für die Bezahlung der Dienstleistungen eines Anwalts werden vom Staat getragen. Der Antrag auf diese Unterstützung (RKN) wird von einem Anwalt zusammen mit dem Scheidungsantrag zusammen mit den Unterlagen eingereicht, die die finanzielle Situation des Antragstellers bestätigen.

Es ist auch zu beachten, dass die Ehe in Deutschland die Möglichkeit bietet, eine Aufenthaltserlaubnis zu erhalten. Um dieses Ziel zu erreichen, handelt es sich häufig um eine fiktive Ehe, dh eine Ehe ohne den Zweck, eine Familie zu gründen, sondern ausschließlich zum Zweck der Erlangung einer Aufenthaltserlaubnis in Deutschland.

Der Abschluss einer solchen Ehe ist eine Straftat, deren Verantwortung in § 95 Abs. 2 AufenthG vorgesehen ist. Die Strafe für dieses Verbrechen ist eine Freiheitsstrafe von bis zu drei Jahren oder eine Geldstrafe. Darüber hinaus droht dem Täter die Abschiebung aus Deutschland und ein unbefristetes EU-Einreiseverbot.

Eine Online-Umfrage zeigt, dass der Weg zum Herzen manchmal wirklich durch den Magen führt. Ja, jeder zweite Vegetarier kann sich keinen Fleischfresser als Partner vorstellen. Fleischfresser erwidern das: Nur drei Prozent können sich ein Familienglück mit einem Vegetarier oder Veganer vorstellen.

Aber die Deutschen sind äußerst tolerant gegenüber Schwulen und Lesben. Wie viele von ihnen in Deutschland sind, weiß niemand genau. Die deutsche LGBT-Gesellschaft schätzt auf ihrer Website, dass in der deutschen Gesellschaft 1,1 bis 2,7 Prozent schwul und 0,4 bis 1,3 Prozent lesbisch sind. Daher verstehen die Deutschen die «Anti-Homosexuellen-Gesetze» in anderen Ländern wie Russland und der Ukraine nicht. Eine Umfrage des Forsa-Instituts für Marktforschung zeigt, dass drei Viertel der Deutschen für die vollständige Gleichstellung gleichgeschlechtlicher Ehen sind.

Gleichzeitig gilt ein Smartphone als echte Gefahr für eine glückliche Ehe. Laut dem Emnid-Institut für Soziologie ist jeder vierte Deutsche eifersüchtig auf das Smartphone seines Partners. Und je jünger die Befragten sind, desto mehr beschwerten sie sich, dass der Partner mehr Zeit mit seinem Gerät verbringt als mit ihnen.

Literature

1. Deutschland auf einen Blick. URL: http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/uk/inhaltsseitenhome/zahlen-fakten/bundesrepublik-utschland.html?type=1000&no_cache=1

2. Tatsachen über Deutschland 2020. URL: http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/uk/inhaltsseitenhome/zahlen-fakten/geografie.html?type=1000&no_cache=1

3. «Tatsachen über Deutschland» als E-Paper. URL: http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/uk/inhaltsseitenhome/zahlen-fakten/bevoelkerung.html?type=1000&no_cache=1

4. «Facts about Germany» e-paper. URL: http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/uk/inhaltsseitenhome/zahlen-fakten/politisches-system.html?type=1000&no_cache=1

5. Tatsachen über Deutschland. URL: http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/uk/inhaltsseitenhome/zahlen-fakten/deutschland-in-der-welt.html?type=1000&no_cache=1

UDC 35.07:321.001.73(043.2)

López Ledesma M.E., PhD research professor,
Autonomous University of San Luis Potosí, México

RECOGNITION OF CULTURAL PLURALISM IN THE CONTEXT OF STATE ORGANIZATIONS: MEXICAN CASE

Throughout history we have the existence of human groups with their own cultural manifestations in various territories of the planet that are known as: cultures, cultural groups, ethnic, racial, indigenous or ancestral peoples, those with identity particularisms seen from the richness of political, economic, social, legal and cultural models have been dominated by peoples through war movements, called wars, conquests or colonizations giving rise to the invisibilization of these originating groups that have suffered from forced assimilation or their disappearance.

From our environment we have a manifest interest in the ancestral peoples of Mexico, to form the original population that has given consistency to the characteristics or cultural identity of the Mexican population. Culture implicitly carries various factors of the person in his individuality at the same time as a collective of which he is a part, that is, all kinds of organization including the Legal systems themselves, that is, we make direct mention of legal pluralism from the cultural dimension.

Recognition of cultural and ethnic pluralism has cost long debates within international forums. The cultural richness of States has transcendental and essential meaning in the preservation and preservation of ancestral culture, as well as in the sense of belonging of the population to its State with an ancestral common origin.

It is important to determine when this cultural pluralism is expressly recognized as this results in a shift in the paradigms of the state environment, in their public policies, legislation and in the adoption of protective instruments at the international level. In the Mexican context, it has been presented as a momentous change that has impacted the progress of civil science, and in this sense the change of the state system in various areas of its social structure, public policies, legislation even in important aspects of democracy and

representation in the decision-making of States with recognized native populations is obligatory.

Contemporary pluralism is not only a matter of national and regional, but the world geography does not escape this phenomenon. Pluralism as a social phenomenon has been nurtured by others such as: migrations, conquests, wars even the economic context have brought its origin, although: «Ethnic and cultural Pluralism is considered as a relatively recent phenomenon whose development will be projected and enhanced in this 21st century. As essential to democratization processes in Latin America» [1, p. 8], and that constitutional texts such as Mexico provided provisions that tend to recognize multiculturalism in recent times.

It is possible to speak of a cultural dimension of human existence, since culture should not be thought of as something outside of everyday life, but as something belonging to the practical life of every day, because it is indispensable, therefore, the history of humanity is the result of a series of acts and the decision to carry out such acts has been determined by that cultural dimension [2, p. 2] which serves each particular context and positioning.

In the twentieth century it is a question of conceptualizing the term culture due to the «euphoric use» [2, p. 1], that was being given to him. What is true is that the concept is transformed through processes first that of generalization by understanding all aspects of life, including past and present events.

In the international environment, the concept of culture is instituted by the United Nations Education, Science and Culture Organization (hereinafter UNESCO) as:

«A set of distinctive, spiritual, material, intellectual and affective traits that characterize a society, a social group and encompass, in addition to the arts and letters, ways of life, ways of living together, systems of values, traditions and beliefs».

This concept is plural as it encompasses aspects not only related to education and fine arts but a cluster of elements that give consistency to societies, knowledge, beliefs, worldview, organization, etc.

Culture entails an area of enormous breadth, this is how its existence and practice derive the cultural rights of indigenous peoples, finding among the most relevant identity, belonging, language, media, education, traditional medical knowledge, spirituality, religious worship [5, p. 106-115], among others, so the right to the protection, development and promotion of their multicultural celebrations, heritage and traditions plays a fundamental role in the maintenance of their cultural identities, making indispensable respect by dominant societies [5, p. 110]. However, in the case of the Mexican State, recognition of the cultural diversity of indigenous peoples has progressed slowly through circumstances that have hindered their full recognition and protection.

At the time of colonization, the encounter of different worldviews that was reflected in all areas of Spanish and indigenous life led to conflicts. The Hispanic legal, political, social and cultural order was based on the principles of Christianity, on the other hand, that of indigenous people was based on concern for the conservation and balance of the universe.

In Mexico's independent stage, there was an absolute retreat to the recognition of *otredad*, by making indigenous people unvisitable with a criterion and policies of assimilation; cultural pluralism did not exist within economic, political, social and cultural policies.

The incorporation of the Mexican Constitution of the term culture begins a gradual and slow development to recognize it first as synonymous with education in the text of its article 3rd [7], until the positive of culture as a *derecho humano* in article 4 [7], all while recognizing cultural diversity from 2002 on the basis of Article 2 [7], by postulating Mexican multicultural composition, the year in which cultural pluralism with corresponding delimitations resurfaces after a long Mexican historical period.

This pluralism advanced in the fields of education, administration of justice and democratic participation, without governmentor, representing a major change within social science with repercussions in the international spheres.

Literature

1. Cabedo Mallol. Legal pluralism and indigenous peoples. Spain: Icaria. URL: <https://scholarship.law.uc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1304&context=uclr>
2. Tunal Santiago G. *Culture as an object of research*. Tecsiscatl. URL: <https://www.open.edu/openlearn/history-the-arts/visual-art/introduction-material-culture/content-section-1.2>
3. UNESCO. (20 January 2021). URL: <https://www.unesco.org>
4. Serrano C. *The rights of indigenous peoples: International law and constitutional experiences of our America*. San Luis Potosí: UASLP-Center for Legal and Social Studies Father Enrique Gutiérrez. URL: <https://lada.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/60009/Sierra.Omar.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
5. Political Constitution of the United Mexican States. (January 25, 2021) obtained from: URL: <https://www.diputados.org.mx>.

Литвин С.Й., к.ю.н., доцент,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», адвокат,
ректор Інституту освітнього і професійного розвитку,
м. Будапешт, Угорщина
Верес О.В., начальник відділу управління майном,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА НА КОМПІЛЯЦІЮ ДАНИХ (БАЗУ ДАНИХ)

Для того щоб бути придатною для охорони авторським правом, база даних повинна відповідати вимогам, які, зазвичай, пред'являються до твору як об'єкта авторського права: 1) мати творчий характер; 2) бути результатом інтелектуальної, творчої діяльності; 3) існувати в об'єктивній формі, тобто бути вираженою зовні таким чином, щоб бути доступною для сприйняття іншими особами; 4) бути оригінальною.

При цьому, ні в міжнародних нормативних актах, ні в книзі 4 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та спеціальному законодавстві вимога оригінальності прямо не зазначена. Оригінальність розглядається в якості вираження певного внутрішньої зв'язку, який існує між суб'єктом (автором) і об'єктом (твором). Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автором визнається фізична особа, творчою працею якого створено твір. Таким чином, оригінальність є суттєвою характеристикою і одночасно критерієм охороноздатності твору в силу презумпції способу його створення – інтелектуальними і творчими зусиллями фізичної особи.

Критерій оригінальності бази даних може бути застосований лише до добору або упорядкування даних чи матеріалів (п. 3 ч. 1 ст. 433 ЦК України) чи підбору і розташування творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

З точки зору авторського права база даних є складеним (складним) твором. Ця обставина спричиняє два важливі наслідки:

– по-перше, база даних має складний зміст, оскільки утворюється з ряду самостійних об'єктів (твір, дані чи будь-яка інша незалежна інформація). При цьому необхідно враховувати можливість існування самостійних прав на окремі об'єкти (твір, дані чи будь-яка інша незалежна інформація). Права на базу даних не залежать від прав на дані або матеріали, що входять до її складу. Припинення прав на всі або на частину таких даних чи матеріалів (творів або будь-яку іншу незалежну інформацію) не означає припинення прав на базу даних і навпаки. Володілець виключного права на базу даних зобов'язаний при

використанні бази даних дотримуватися прав осіб, яким належать права на зазначені матеріали (твори, дані або будь-яка інша незалежна інформація);

– по-друге, зумовлює сферу дії авторського права на базу даних в цілому. Стосовно бази даних авторські права діють на підбір (добір), розташування або упорядкування даних чи матеріалів (творів або будь-якої іншої незалежної інформації). Автор повинен особливим чином відібрати дані чи матеріали для бази даних з великого масиву та/або проявити певну оригінальність в упорядкуванні матеріалів усередині бази даних. Саме у цьому має проявлятися творчий характер діяльності автора бази даних. Характер даних, матеріалів, включених до бази даних, для оцінки цієї обставини неважливий.

Для виникнення права упорядника бази даних (*suigeneris*) наявність або відсутність творчого елемента з юридичної точки зору не має значення, для нього важлива не «творча», а «економічна» характеристика діяльності особи. Критерій творчості не застосовується для оцінки охороноздатності бази даних відносно права упорядника (виробника) бази даних (*suigeneris*). Замість цього вводиться інший критерій: суттєвий внесок (інвестиції) в її створення, який можна визначити кількісно та якісно, а також певні вимоги до підбору (добору), розташування та упорядкування матеріалів у базі даних.

Необхідність доказування суттєвого вкладу, покладається на упорядника (виробника) бази даних, створеної внаслідок такого внеску. В якості можливих методик визначення «суттєвого вкладу» автором пропонуються або використання принципу британського права, «що варте копіювання, то варте і охорони», або шляхом оцінки суттєвої частини новоствореної бази даних, яка виникла внаслідок зміни існуючої бази даних.

Перший принцип означає, що коли база даних, створена працею упорядника (виробника) шляхом добору та упорядкування, варта копіювання (копіюється і копії компіляції даних (бази даних) реалізуються на ринку), то вклад упорядника (виробника) у створення бази даних може бути визнаний суттєвим.

Другий принцип ґрунтується на тому, що кваліфікувати будь-яку частину бази даних як суттєву можна на підставі того, що її несанкціоноване використання здатне завдати упоряднику (виробнику) бази даних суттєвих потенційних або реальних збитків.

При визначенні суттєвих витрат будуть враховуватися витрати на: придбання матеріалів (творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації) з метою включення їх до бази даних; перевірку матеріалів (творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації), їх уточнення та доповнення; будь-яку обробку матеріалів (творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації), включаючи зміну формату представлення

матеріалів (творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації), переклад на іншу мову тощо; подання матеріалів (творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації), тобто коректорська, редакторська, технічна, оформлювальна робота, включення коментарів, пояснень, інструкцій тощо.

Крім того, необхідно врахувати, що оцінка інвестицій у створення бази даних стосується витрат як на базу в цілому, так і на окремі матеріали (твори, дані або будь-яку іншу незалежну інформацію).

Упорядником (виробником) бази даних є особа, яка організувала створення бази даних і роботу з підбором (добором), розташуванням і упорядкуванням складових її матеріалів (творів, даних, або будь-якої іншої незалежної інформації). Не має значення, хто фактично провів роботу з підбору (добору), розташування і упорядкування складових її матеріалів (творів, даних, або будь-якої іншої незалежної інформації), їх обробки, формування бази даних тощо, важливо тільки те, хто це організував, точніше, від імені кого створюється база даних.

Упорядником (виробником) бази даних можуть бути фізичні особи, які є громадянами України або не є її громадянами, але мають постійне місце проживання на території України, або юридичні особи, які мають місцезнаходження на території України (ст. 3 Закону України «Про авторське право та суміжні права»).

Автору бази даних належать такі особисті немайнові права, як право авторства, право на авторське ім'я, право на недоторканність бази даних, право на оприлюднення бази даних. Кожна з цих дій має санкціонуватися автором. Визначення об'єкта забезпечується наданням автору права на недоторканність твору, визначення об'єкта за допомогою введення права авторства та права на ім'я, нарешті, автор отримує можливість контролювати доступність твору суспільству за допомогою права на оприлюднення та права на відкликання.

У свою чергу виключне авторське право на базу даних означає право на використання цього об'єкта її автором (чи особою, якій належить авторське право), а також загальну заборону всім іншим особам на здійснення певних дій стосовно даного об'єкта і забезпечення можливості особі, якій належить авторське право, дозволяти іншим вчиняти певні дії стосовно бази даних. Досліджено основні способи використання бази даних.

Kirchner S., Singh K., Mettiäinen I., Lesser P. & Kyllönen K.-M.,
Arctic Governance Research Group, Arctic Centre,
University of Lapland, Rovaniemi, Finland

HARVESTING ICEBERGS AND SPACE ROCKS: SMALL SCALE RESOURCE EXTRACTION ENTREPRENEURSHIP IN AREAS BEYOND NATIONAL JURISDICTIONS

New opportunities for small-scale, but potentially highly profitable, extractive industries either arise or have the potential to grow, both in the Arctic and in outer space. In the Arctic, icebergs which have broken off from Greenland's glaciers and which have been transported south through the Davis Strait by the water currents are being harvested off the coast of Canada. The perceived purity of the water and the exotic origin make this risky endeavor commercially interesting. Iceberg harvesting has been undertaken for some time and is likely to become more important: along with increased melting of Greenland's ice sheet and calving into icebergs, also the Arctic sea ice is melting rapidly due to climate change. Icebergs are an attraction in cruise tourism, too, but also pose threats particularly in the uninhabited sea routes where rescue preparedness is low and distances to help are long. Also Arctic-related products and services are gaining the attention of consumers and investors from outside the region, in particular when high-priced luxury items and services are concerned. It therefore seems a fair assumption that iceberg harvesting off the coast of Canada is likely to remain relevant for the foreseeable future. Meanwhile, outer space is becoming the latest frontier for extractive industries, not only for the minerals and metals found on celestial bodies but also regarding water and materials which will be needed to give human activities there some degree of permanence. While the privatization of space operations is already well-advanced, be it with regard to off the shelf technologies, data services, launch services or space tourism. Recently, the U.S. National Aeronautics and Space Agency (NASA) announced plans to engage in contractual relationships with private entities for the purpose of extracting lunar regolith. The background for these planned contracts appears to be the potential of regolith to serve in the construction of a base on the Moon. Both iceberg harvesting and lunar regolith extraction require that economic (and in the case of iceberg harvesting very real personal) risks are taken before any income is generated. Issues of severed title constantly plague the extractives industry as ownership rights to the surface and sub-surface are different in every country. At the moment, however, the legal norms, in particular for space mining, are far from clear. The Moon Agreement (MA) calls for the creation of an international legal framework, but no such framework exists at the moment (which is hardly surprising, given the limited number of parties to the MA). The United Nations

Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) contains only one norm on ice-covered areas (Art. 234 UNCLOS) but does not regulate the use of icebergs *expressis verbis*. It is the purpose of the ongoing research project to investigate different regulatory systems to identify regulatory gaps which can impede economic and technological progress, and, in a second step, infusing comparative law methods and approaches into public international law, to identify potential solutions by taking into account existing regulations elsewhere. Article 234 UNCLOS only refers to exclusive economic zones (EEZs), while icebergs which are located in the high seas are treated no differently than other high seas resources, regardless of the country of origin of the iceberg in question. Similarly, it can be argued that the Article 56 UNCLOS would even give Canada exclusive extraction rights regarding icebergs of Greenlandic origin, if and as long they are located in Canada's EEZ. In so far, the situation of floating icebergs can be compared to the legal regulation of straddling and highly migratory fish stocks prior to the entry into force of the Fish Stocks Agreement in 2001.

Who then owns the high seas or the Moon? From the perspective of international law, the clear answer is that no state may exercise sovereignty over these regions which are areas beyond national jurisdiction (ABNJ). While the United States of America, Luxemburg and the United Arab Emirates have enacted domestic legislation facilitating the extraction of resources from other celestial bodies, these measures have been criticised as running afoul of this prohibition, which is contained in Article 11 (2) MA and Article II of the Outer Space Treaty. Private law ownership over material taken from other celestial bodies has been respected so far, but until now this has only concerned scientific samples, not commercially extracted materials. A clear legal framework is essential for private actors to be willing to make the necessary investments and take substantial risks for the chance to profit eventually. Part XI of the UNCLOS provides a legal framework for a very similar situation, deep sea mining. The model created under Part XI UNCLOS could provide a template for the future commercial use of celestial bodies. Like in the case of Part XI UNCLOS, which was created when deep sea mining was seen as a technical possibility but not yet profitable, any such regulation of space mining has to happen before extractions actually begin on a commercial scale. Although the Artemis Accords try to pave the way towards space mining, their legal status as intergovernmental agreements but not international treaties and their limited regulatory content mean that they will likely fall short of the requirements of Article 11 (5) MA. Currently, public international law does not provide clear answers – but it has the potential to do so. International space law has long been inspired by the international law of the sea. While space law has become a legal discipline in its own right long ago, lessons learned in the context of deep sea mining might be useful for the development of a separate

legal regime for commercial extractive activities on celestial bodies other than Earth.

Literature

1. Matthew H. Birkhold (2019). \$166 Water Could Dictate International Iceberg Law-High-end start-ups and far-flung tycoons are rushing to cash in on the Arctic's frozen treasures. Regulators are struggling to keep up. *The Atlantic*, 31 October 2019. URL: <https://www.theatlantic.com/science/archive/2019/10/iceberg-water-and-race-exploit-arctic/601147/>.

2. AMAP (2017). *Snow, Water, Ice and Permafrost in the Arctic (SWIPA)*. Oslo: Arctic Monitoring and Assessment Programme.

3. NASA (2020). *NASA Selects Companies to Collect Lunar Resources for Artemis Demonstrations*. Press Release 20-118, 3 December 2020. URL: <https://www.nasa.gov/press-release/nasa-selects-companies-to-collect-lunar-resources-for-artemis-demonstrations>.

4. *Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*, adopted on 5 December 1979, entered into force on 11 July 1984, 1363 United Nations Treaty Series 3. URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1984/07/19840711%2001-51%20AM/Ch_XXIV_02.pdf. Article 11 (5) MA.

5. *United Nations Convention on the Law of the Sea*, adopted 10 December 1982, entered into force 16 November 1994, 1833 United Nations Treaty Series 3. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201833/volume-1833-A-31363-English.pdf>.

6. *Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 relating to the Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Highly Migratory Fish Stocks*, adopted 4 August 1995, entered into force 11 December 2001, 2167 United Nations Treaty Series 3. URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXI-7&chapter=21&clang=_en.

7. *Treaty on principles governing the activities of States in the exploration and use of outer space, including the moon and other celestial bodies*, adopted 27 January 1967, entered into force 10 October 1967, 610 United Nations Treaty Series 205. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20610/volume-610-I-8843-English.pdf>.

8. The first monograph on space law was published in the early 1930s: Vladimir Mandl (1932). *Das Weltraum-Recht*, Mannheim: Bensheimer. A first doctoral dissertation on space law was accepted at Georg-August-University in Göttingen two decades later: Welf Heinrich von Hannover (1953). *Luftrecht und Weltraum*, Hannover: Culemann.

ECONOMIC CYBER-ESPIONAGE IN THE (POST-)COVID-19 ERA IN EUROPE: WHICH (NEW) CHALLENGES?

The present paper offers a reflection on the (new) challenges to economic cyber-espionage that have emerged in the (post-)COVID-19 period in the European region.

1. Economic cyber-espionage in Europe. More and more companies around the world and in Europe are becoming the target of cyberattacks, whose consequences have ranged from money losses and information theft to infrastructure destabilization. By 2021, experts estimate that cyberattacks will cost the world \$6 trillion per year. Among the cyber challenges that the economic sector faces (e.g. phishing attacks, ransomware and cryptojacking), economic cyber-espionage is a crucial one, namely the attempt to acquire trade secrets held by companies by the State where they are based or third States or by other (non-governmental) companies (in the latter case, it is more common to talk about ‘corporate’ or ‘industrial’ cyber-espionage).

Europe is a particularly exposed region, because of the advanced know-how of the companies based therein, as testified by a study prepared in 2018 for the European Commission by PricewaterhouseCoopers, which confirmed that there is limited qualitative and quantitative information available on cyber theft of trade secrets and calls for a more appropriate regulatory framework in the field [9].

Under international law, there exist no uniform approach to the matter [6; 10, p. 170]: while the G20 Leaders’ Communiqué of 2015 stated that «no country should conduct or support ICT-enabled theft of intellectual property, including trade secrets», the United Nations report of the same year does not include economic cyber-espionage among possible States behaviour in the cyberspace [5]. Moreover, it is not clear whether the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights of the World Trade Organization – which includes the commitment to protect certain types of intellectual property rights, including trade secrets - can be applied in case of economic cyberespionage [1, p. 143]. Also at the European Union (EU) level, the legal framework appears rather fragmented: while there is a quite robust regulatory framework dealing with cybersecurity (e.g. Regulation 2019/881 and the 2020 EU NIS Cooperation Group’s report on Cybersecurity of 5G networks. EU Toolbox of risk mitigating measures), there is no specific act addressing the issue of economic or industrial cyberespionage. Also at the national level, each country has adopted its own cybersecurity regulation [7]. The question of economic cyber-espionage is also interlinked with the protection of national

security: many countries consider economic cyber-espionage an important element for the national security and economic development.

2. Economic cyber-espionage in the (post-)covid-19 era. The COVID-19 pandemic have opened up new opportunities for cyber-threats and cyber-espionage operations, because of the increasing dependence by states and private businesses on digital technologies: we call briefly recall episodes of ransomware attacks on national health facilities (like in Czech Republic and France during March and April 2020) and cyber espionage against vaccine research organizations [4]. In May 2020, UK and USA released a joint statement warning of a rise in cyberespionage against pharmaceutical firms, research institutes and universities, and healthcare institutions [8]. Also ENISA has highlight how «[t]he threat landscape is becoming extremely difficult to map. Not only attackers are developing new techniques to evade security systems, but threats are growing in complexity and precision in targeted attacks» [2, p. 13].

Some concluding remarks. As it has been rightly stated «[t]he ways that COVID-19 highlights many cybersecurity problems invites re-consideration of cybersecurity strategies and policies» [3]. As already pointed out in the PricewaterhouseCoopers's study, there is growing need of cross-border cooperation among all interested stakeholders. There have been already suggestions to use international trade law as a vehicle to mitigate cyberattacks and «better protect trade secrets» [9, p. 45]. The EU can take a leading role in acting as a coordinator in this regard and «providing a concerted solution to a shared problem» [9, p. 52].

Literature

1. Buchan R. Cyber Espionage and International Law, 2018.
2. ENISA. From January 2019 to April 2020. The year in review. ENISA Threat Landscape. 20 October 2020. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/year-in-review>
3. Fidler D.P. Cybersecurity in the Time of COVID-19. Council on Foreign Relations Blog. 30 March 2020. URL: <https://www.cfr.org/blog/cybersecurity-time-covid-19>
4. Fidler D.P. 2020 in Review: The COVID-19 Pandemic and Cyberspace. Council on Foreign Relations Blog. 14 December 2020. URL: <https://www.cfr.org/blog/2020-review-covid-19-pandemic-and-cyberspace>
5. Janárková T., Minárik T. Scenario 09: Economic cyber espionage. Cyber Law Toolkit. 2019. URL: https://cyberlaw.ccdcoe.org/wiki/Main_Page
6. Lotrionte C. Countering State-Sponsored Cyber Economic Espionage Under International Law. North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation. 2015. N 40. P. 443-541.
7. Meltzer J.P. Cybersecurity and digital trade: What role for international trade rules?. Global Economy & Development Working Paper. November 2019. N 132. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/11/Cybersecurity-and-digital-trade_-What-role-for-international-trade-rules.pdf

8. Oxford Analytica. COVID-19 alters focus of cyberespionage. Daily Brief. 11 June 2020. URL: <https://dailybrief.oxan.com/Analysis>

9. PricewaterhouseCoopers. Study on The scale and impact of industrial espionage and theft of trade secrets through cyber. Prepared for the European Commission. 18 December 2018. URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/34841>

10. Schmitt M.N., Vihul L. Tallinn Manual 2.0 on the international law applicable to cyber operations. 2017. URL: <https://ccdcoe.org/research/tallinn-manual/>

UDC 347(043.2)

Šimkutė Laura, Master in Law graduate
from the Vytautas Magnus University in Lithuania, judicial assistant
in the District Court of Panevėžys, Lithuania

DIGITAL AGE AND DIGITAL PRIVACY

Currently law is challenging of regulation protection of the main currency – information [1]. Vast amount of significant as well as sensitive information is being collected cheaply and efficiently stored and analysed. Law has to comply with technological changes and human rights. It becomes more and more difficult for law-makers to follow technology changes and ensure that law is effective in securing the right to privacy, to protect personal data and the freedom of expression.

Today's era of social transformation also includes living in a digital age, which relates in particular to the use of computer technology [2]. According to the Internet World Stats Data, in 1995 there were 16 million Internet users, 0.4% of World's Population, in 2017 51.7% of the world's population were internet users and in October 2020 there were 4,929 billion Internet users, 63.2% of World's Population [3]. The numbers have expanded in a short time and the internet continues to grow day by day. Internet users openly create profiles, provides sensitive personal information, i.e. marital status, sexual orientation, and reveal their locations. They pay for seemingly free services with their data and trade privacy for services.

Privacy is the state or condition of being free from being observed or disturbed by other people [4]. The right to privacy is established in Article 17 of International Covenant on Civil and Political Rights [5]. Privacy was already known in the 19th century: "The right to be left alone" [6] – as defined by Brandeis and Warren is "the person's right to lead his life the way he wants without any interference" [7]. According to Alan Westin: "Privacy is the claim of individuals, groups, or institutions to determine for themselves when, how, and to what extent information about them is communicated to others" [8]. As scholar Robert C. Post explains: „[p]rivacy is a value so complex, so entangled

in competing and contradictory dimensions, so engorged with various and distinct meanings, that I sometimes despair whether it can be usefully addressed at all” [9]. Thus, the idea of Privacy has been modified, taking into account all kinds of changes in a society – social, economic, politics. More recently, a new institution was established – digital privacy. Eventually, living in the digital age means losing control of personal data. There are two key questions to be asked: is this loss voluntary? is the user even aware of this loss? Users must be protected. This protection has to be provided by the law, in particular by human rights law.

Article 8 of the European Convention on Human Rights (hereafter: ECHR) claims that “Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence” [10]. States have the positive obligations, which include a duty to take appropriate steps to ensure protection of the rights in question [11]. This is more than merely respecting human rights by not interfering in them. Rather, Article 1 ECHR requires that the states which have ratified the ECHR “secure” [12] the rights contained therein to every person under their jurisdiction. The European Convention on Human Rights applies in 47 states [13]. These 47 states find different answers to the question of how best to fulfil their obligations under the ECHR. This is also recognized by the European Court of Human rights [14].

The issue of privacy has also been addressed on the global level. For example, the United Nations General Assembly adopted a resolution entitled “The right to privacy in the digital age” [15]. It affirms that the same rights which apply offline have to be respected online, therefore the right to privacy online has to be respected, including in the context of digital communication.

Such human rights considerations have also been translated into more specific legal norms. Within the European Union (EU), data protection has gained a lot of attention in the last years and the EU has greatly contributed to public awareness of data rights in Europe:

Regulation 2016/679, the General Data Protection Regulation (hereafter: GDPR), provides further clarification and specification of the requirements for obtaining and demonstrating valid consent, as the concept of consent as used in the Data Protection Directive and in the e-Privacy Directive to date, has evolved [16]. Article 4(11) of the GDPR defines consent as: “any freely given, specific, informed and unambiguous indication of the data subject’s wishes by which he or she, by a statement or by a clear affirmative action, signifies agreement to the processing of personal data relating to him or her.” Article 4(11) of the GDPR stipulates that consent of the data subject means any: freely given, specific, informed and unambiguous indication of the data subject’s wishes by which he or she, by a statement or by a clear affirmative action, signifies agreement to the processing of personal data relating to him or her.

This highlights that there can not be any legal gaps in regulating protection of individuals. Data collected and combined creates a serious danger to users’

privacy. Law, both human rights law and more specific norms, serves to protect the right to privacy and contributes to knowledge of users about their rights.

Literature

1. Christopher Rees. Tomorrow's privacy: personal information as property. *International Data Privacy Law*. 2013. Vol. 3. No. 4. P. 220.
2. Definition of Digital in English – Oxford English and Spanish dictionary. URL: <https://www.lexico.com/en/definition/digital>
3. URL: <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>
4. Definition of Privacy in English – Oxford English and Spanish dictionary. URL: <https://www.lexico.com/en/definition/privacy>
5. UN General Assembly, International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171,
6. Warren S, and Brandeis L. The Right to Privacy. Vol. IV. December 15, 1890. No. 5.
7. Ibid.
8. Westin Alan F. Privacy and Freedom. New York: Atheneum Publishers, 1967. P. 7.
9. Robert C. Post, Three Concepts of Privacy, 89 GEO. L.J. 2087 (2001).
10. European Treaty Series No. 5, European Convention on Human Rights, Rome (Italy) on 4 November 1950, Article 8.
11. Philip Leach. Taking a Case to the European Court of Human Rights, (2nd edition, Oxford University Press, Oxford, 2005), pg. 285.
12. European Treaty Series No. 5, European Convention on Human Rights, Rome (Italy) on 4 November 1950, Article 1.
13. Information is based on the Treaty Office of the Council of Europe. URL: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=&DF=&CL=ENG>
14. The European Court of Human rights case: Sheffield and Horsham v. United Kingdom, application no. 22985/93 23390/94, 1998-V, paragraph 52.
15. UN. «United Nations Resolution, 68/167. The right to privacy in the digital age». UN News Center. URL: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/167
16. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council, OJ L 119, 4.5. 2016, p. 1–88.

Сванадзе Владимир, председатель правления
«Инициативы развития Интернета IDI», соучредитель «Академии
кибербезопасности Грузии CSA», г. Тбилиси, Грузия

КИБЕРБЕЗОПАСНОСТЬ В ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ И ПРОБЛЕМЫ СФЕРЫ

В 21 столетии все более актуальным становится использование Интернета, Интернет-технологий и электронных услуг в повседневной жизни, а также на национальном и промышленном уровне. Различные отрасли, в которых процессы управления частично или полностью автоматизированы, все больше зависят от современных технологий. Принимая во внимание текущую ситуацию, существующую на мировом рынке, и с целью достижения максимально возможной эффективности в рабочем процессе, частный сектор постоянно развивается и внедряет инновационные технологии.

Фактически, развитие Интернета и Интернет-технологий по-прежнему остается огромной проблемой. С другой стороны, ускоренный процесс развития Интернет-технологий и электронных услуг станет основным стимулом для совершенствования процесса обеспечения безопасности и стабильности в Интернете, что еще больше увеличит спрос на этот сектор как со стороны государственного, так и частного секторов.

Постоянный рост числа кибератак показывает, что угрозы вероятны как на уровне государств, так и для отдельных отраслей. Развитие интернет-технологий позволяет говорить о том, что кибератаки будут выказывать более массовый и изощренный характер, и рост числа киберпреступлений неизбежен.

Именно в такой среде кибербезопасности функционирует гражданская авиация, которая является одним из ведущих мировых промышленных секторов, где процесс управления полностью автоматизирован. Функционирование и развитие вышеупомянутой сферы прямо пропорционально развитию Интернета, новых технологий и электронных услуг и, тем самым, увеличивает риск хакерских атак на все области гражданской авиации. Соответственно, становится все более актуальным обеспечение безопасного и стабильного Интернета для гражданской авиации с целью повышения ее безопасности.

В соответствии с необходимостью и важностью защиты критически важной инфраструктуры гражданской авиации, информационных и коммуникационных систем, в частности, от киберугроз, ИКАО готова разработать надежную структуру кибербезопасности. 40-я сессия Ассамблеи ИКАО приняла резолюцию А40-10 «Решение проблем кибербезопасности в гражданской авиации» [2]. Резолюция касается

обеспечения кибербезопасности в гражданской авиации с горизонтальным, масштабным и функциональным подходами. В ней также подчеркивается важность защиты критически важных систем инфраструктуры и данных гражданской авиации от киберугроз, и содержится призыв к государствам-членам использовать Стратегию кибербезопасности ИКАО [4].

Примечательно, что в рамках ИКАО создано несколько рабочих групп для осуществления своей деятельности в области кибербезопасности гражданской авиации, в частности:

– исследовательская группа Секретариата ИКАО по кибербезопасности (SSGC). Эта группа организована, чтобы служить координатором всей работы ИКАО в области кибербезопасности;

– исследовательская подгруппа по правовым аспектам (RSGLEG). Целью создания данной подгруппы является решение вопросов кибербезопасности в отношении гражданской авиации в рамках необходимой международно-правовой базы;

– рабочая группа по авиакомпаниям и аэродромам (WG – AAD). Деятельность Группы сосредоточена на защите инфраструктуры, пассажиров и систем авиакомпаний. Группа не работает в области аэронавигационных систем;

– рабочая группа по кибербезопасности для безопасности полетов (WG - CFS). Рабочая группа стремится обеспечить аспекты кибербезопасности и киберустойчивости при использовании самолетов;

– рабочая группа по аэронавигационным системам (WG – ANS). Рабочая группа создана для решения вопросов, касающихся кибербезопасности и киберустойчивости существующих и современных аэропортов, систем аэронавигации и управления информацией [1].

В тесном сотрудничестве с ИКАО действуют и другие субъекты, в т.ч. ИАТА (International Air Transport Association), также занимающиеся кибербезопасностью транспортной авиации [5]. В частности, указанная организация положительно влияет на то, как отрасль реагирует на вызовы кибербезопасности. ИАТА работает над стратегией кибербезопасности, в соответствии с которой организация разработала акт под названием Aviation Cyber Security document [3].

В заключение следует отметить жизненно важное значение обеспечения кибербезопасности гражданской авиации. Все заинтересованные стороны, в частности, государственный и частный секторы, а также представители академических кругов должны быть вовлечены в процесс защиты критически важной инфраструктуры.

Литература

1. About ICAO / ICAO. 2020. URL: <https://www.icao.int/secretariat/Pages/bureaus.aspx>.

2. Assembly Resolutions in Force (as of 4 October 2019). ICAO. 2019. URL: https://www.icao.int/Meetings/a40/Documents/Resolutions/a40_res_prov_en.pdf.

3. Aviation Cyber Security / International Air Transport Association. 2015. URL: <https://www.iata.org/contentassets/4c51b00fb25e4b60b38376a4935e278b/aviation-cyber-security-position.pdf>.

4. Aviation Cybersecurity Strategy. ICAO. 2019. URL: <https://www.icao.int/cybersecurity/Documents/AVIATION%20CYBERSECURITY%20STRATEGY.EN.pdf>.

5. Our mission is to represent, lead & serve the airline industry. International Air Transport Association. 2020. URL: <https://www.iata.org/>.

УДК 346.61 (043.2)

Яннис Лаврентиадис, адвокат,
г. Афины, Греция

ГРЕЧЕСКИЙ СЛЕД В ИСТОРИИ УКРАИНСКОЙ ТОРГОВЛИ И ТАМОЖЕННОГО ДЕЛА

В V-II вв. до н.е. на побережье Черного и Азовского морей образовалось несколько центров античной цивилизации – военных поселений и городов, которые сыграли важную роль в политическом, финансовом и торговом развитии Юга Украины. В подавляющем большинстве они были основаны греками и возникли как колонии греческой метрополии.

Первыми такими городами были Пантикапей (г. Керчь), Ольвия (вблизи г. Очакова), Херсонес (г. Севастополь), Тира (на берегу Днепровского лимана) и другие. Древнейшей греческой колонией на территории современной Украины была Борисфенида – античный город-государство на острове Березань в устье Днепровско-Бугского лимана (другие названия – Борисфен, о. Св. Эферия, о. Буян). Основатели города – греки-колонисты из г. Милета (полуостров Малая Азия, ныне принадлежит Турции).

Постепенно росла экономика региона, набирали обороты торговля и финансовая база. Развивались сельское хозяйство, ремесла, мореходство. Важное место в торговле с приморскими городами занимали тогдашние средиземноморские центры – Хиос, Самос, Коринф, а несколько позже – Афины. Активизировалась торговля причерноморских купцов с оседлым населением и кочевыми племенами Лесостепи и Восточной Европы. Уже в V-IV вв. до н.е. Ольвия начала чеканить собственную серебряную, а затем золотую монету – асу, на лицевой стороне которой было изображение греческой богини Афины. Введение монетарной системы способствовало развитию торговли и одновременно таможенного дела.

Довольно развитой в Ольвии была система руководства налоговой и

таможенной делами, которая называлась магистратурой, – соответственно «коллегия девяти» и «коллегия семи». Название, очевидно, происходила от количества членов этих коллегий. Основу доходов Ольвии составляла единая система ввозных и вывозных пошлин на товары, а также суммы от взимания штрафов, конфискации имущества правонарушителей и тому подобное. Стянуты налоги и пошлины отдавались на откуп купцам и богатым жителям города. «Коллегия пяти» одновременно следила за торговыми сделками, проверяла веса и порядок торговли на рынках города, контролировала качество товаров, продаваемых населению.

Весомую социально-экономическую функцию играли торговля и таможенное дело в античном городе-крепости Тира, где начиная с IV в. до н.е. развивались сельское хозяйство, ремесла, рыболовство, виноградарство. В хорошо оборудованный порт крепости заходило много судов из Греции и островов Средиземного моря. Следуя дальше вдоль побережья Черного моря до Ольвии, Херсонеса и Феодосии, платили значительные суммы пошлины, которые в полном объеме поступали в казну крепости. О важном значении торговли в экономике Тире свидетельствует немалое количество амфор и других изделий из различных регионов античного мира, найденных в бывшем порту города. «Торговой» веса городу-крепости добавил чеканки собственной золотой монеты – статерами, цена которой на нумизматических рынках достигает сотен тысяч долларов. Купцы из Тире уже в течение II-I вв. до н.е. использовали свои деньги в торговле с Афинами, Истрией, Фивами, Аргосом и другими греческими полисами (городами-государствами).

С середины I в. до н.е. Причерноморья, а вместе с ним Грецию и Малую Азию, захватил Рим, который расположил там войска и таможенные крепости. Период греческого господства в причерноморских регионах закончился. Херсонес, Тира, Борисфен, другие античные города были подчинены римским правителям и начали платить налоги и торговые пошлины в имперскую римскую казну.

Однако роль греков в становлении и развитии украинской торговли и таможенного дела на этом не закончилась. Торговый следует греческих купцов берет начало в середине XVII века в самом центре украинских земель – в древнем городе Нежине. Именно там, на перекрестке путей с юга на север и с востока на запад, появились первые торговые предприятия греков, которые впоследствии объединились в Нежинское греческое братство.

Активная деятельность греков, прежде всего в сфере внешней торговли, подтверждается аутентичными архивными документами. Так, 2 октября 1757 г. Богдан Хмельницкий выдал Универсал, которым разрешил нежинским грекам создать отдельный суд для своего купеческого братства. Дело в том, что местные власти всячески ограничивала греческое купечество и использовала для этой цели

подчинен городском магистрату городской суд. Объясняя мотивы такого решения, гетман отметил, что торговая деятельность греков требует всемерного поощрения. Поэтому он приказал начальникам, войтам и бургомистру не вмешиваться в купеческие дела греков и дать им возможность самим решать свои спорные вопросы, согласовывать взаимные претензии, творить суд над слугами и наказывать виновных.

Укрепление гетманского государства знаменовалось усилением всех элементов государственности – экономики, финансов, таможенного дела, внешней торговли. Торговая политика гетмана Богдана нашла поддержку украинского купечества, в том числе Нежинского. Ходили торговые связи города с Гданьске, Вроцлаве, Ригой, Веной, Стамбулом, Венецией, Крымом, Молдовой. Росла торговля с Московским государством. Со своей стороны, нежинские купцы посещали Москву, Новгород, Тулу, другие российские города. Экспортировали муку, рыбу, лес, кожу, перегоняли большие стада скота.

Благодаря экономической политике гетманского государства и мерам нежинского магистрата в сфере развития ремесел, промыслов и торговли заметно увеличились доходы горожан и купечества Нежина. Вырос торговый оборот. Значительную роль в этом играли городские ярмарки, которые проводились три раза в год (в феврале, июне и октябре) и продолжались по две недели, где продавались голландское и вроцлавское сукно, венская сталь, тульское железо, венецианский хрусталь, гончарные и стеклянные изделия. Нежинские греки в ответ посещали ярмарки со своим товаром в городах и селах Украины, Польши, Молдовы, Крыма, Турции, расширяя таким образом географию торговых операций.

Со временем купцы-греки открыли собственные торговые конторы, магазины и склады в других городах гетманского государства. В частности, в Киеве, на Подоле, осело несколько семей нежинских торговцев, которые продавали в основном импортный европейский товар. При этом греки на основании Универсала гетмана Богдана Хмельницкого и последующих льгот, полученных от гетмана Ивана Скоропадского (1708-1722 гг.), имели значительные налоговые и таможенные преференции. Хотя следует отметить, что суммы пошлины (евекта – вывозная, индукта – ввозная пошлина) на рубеже XVII-XVIII вв. были невысокими и составили примерно 2% от стоимости товара. И греческие купцы широко использовали предоставленные гетманским государством льготы, особенно в зарубежной торговле. Постепенно Украинское купечество, промышленники становились влиятельным фактором самобытного государственного организма Гетманщины, владельцами значительных финансовых и материальных ресурсов. И одно из ведущих мест в этом государственном организме занимало влиятельное греческое купечество.

Возросло также количество греков-колонистов в Нежине. Согласно

переписи 1711 г. в городе проживало 232 грека, а уже в 1769 г. – 160 мужчин-греков, каждый из которых имел отдельное хозяйство. Подавляющее большинство из них занималась торговлей так называемым красным товаром: мехом, парчой, сукном, табаком, винами и водкой. Некоторые греческие промышленники имели собственные мануфактурные предприятия: кожевенные заводы, пивоварни, мельницы и т.д.

Однако в 1773 г. по решению царского правительства греческие купцы потеряли льготы, предоставляемые гетманом Богданом, на них было распространено «загальномищанськи» налоги и повинности. И трудолюбивые греческие купцы и промышленники еще долго работали (и продолжают работать) в Украине. И так же, как в древности, вплетают свой цветок в общий венок развития экономики и социально-культурного достояния народа Украины.

Литература

1. Сергеев В.С. История Древней Греции. СПб, 2002. 702 с.
2. Греция. История страны / Т. Ботсвейн, К. Николсон. СПб, 2007. 512 с.
3. Срібняк І. Країнознавство (Греція): навч. посібник. Київ, 2005. 120 с.
4. Пелешко А. Становлення незалежної грецької держави (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). Київ, 2009. 311 с.
5. Улунян А.А. Политическая история Греции XX века: учеб. пособие. Москва, 2004. 196 с.
6. About Greece. Editor. G. Douskas, P. Smerlas. Athens, 2004. 530 p.

УДК 349.2 (043.2)

Амелічева Л.П., к.ю.н., доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕКУ ПРАЦІ ЯК ОСНОВНОГО СКЛАДНИКА ГІДНОЇ ПРАЦІ

Розвиненість та ефективність публічно-правового регулювання права на безпеку праці є показником цивілізованості суспільної держави. В Україні безпека праці працюючих завжди була і залишається пріоритетом соціальної політики України, однак стан безпеки праці завжди був і є, на жаль, не на рівні розвинутих країн. Адже в нашій недостатньо заможній країні фінансування на заходи з безпеки і гігієни праці виділяється роботодавцями, як правило, за остаточним принципом.

Відповідно до ст.19 Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. № 2694-ХІІ з 2014 року законодавчою владою було дозволено на підприємствах, що утримуються за рахунок бюджету, розмір

витрат на охорону праці встановлювати у колективному договорі з урахуванням фінансових можливостей підприємства, установи, організації.

Самотужки підняти рівень охорони праці в Україні роботодавцям, профспілкам і працівникам не до снаги.

Нові напрями публічно-правового регулювання права на безпеку праці як складника гідної праці, які кардинально можуть змінити ситуацію у сфері охорони праці, впливають з державницької позиції уряду України реформувати систему управління безпекою і гігієною праці в країні, побудувавши її на основі ризикоорієнтованого підходу (далі – РОП), передбаченого Директивою Ради 89/391/ЄЕС від 1989 р. щодо запровадження заходів заохочення поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі.

Держава зобов'язана йти на такий крок з огляду на візію подальшої стратегії євроінтеграції України. Україна як Сторона Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. відповідно до статей 419, 420 Глави 21 «Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей» цієї Угоди зобов'язалася посилити діалог та співробітництво щодо забезпечення гідної праці, політики зайнятості, безпечних та здорових умов праці, соціального діалогу, соціального захисту, соціального залучення, гендерної рівності та недискримінації.

Усі Програми гідної праці для України, запроваджені урядом за підтримкою МОП у 2006-2019 рр., одним із пріоритетів завжди передбачали побудову системи управління безпекою і гігієною праці, стрижнем якої повинна стати профілактика охорони праці на робочому місці. В четвертій Програмі гідної праці для України на період 2016-2019 рр. експерти МОП особливо критично ставилися до збору на національному рівні статистичної інформації щодо виробничого травматизму і професійної захворюваності, до зволікання зі створенням електронного реєстру потерпілих від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Адже Тимчасове положення про реєстр потерпілих від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань є чинним ще з 31.01.2002 р.

Тісна співпраця уряду з МОП в межах четвертої Програми гідної праці для України на період 2016-2019 рр. сприяла прийняттю розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 р. № 989-р, у якому була схвалена Концепція реформування системи управління охороною праці в Україні і затверджений план заходів щодо її реалізації. Вказана Концепція визначає принципи, основні напрями та завдання побудови системи організації безпеки та гігієни праці в Україні на основі РОП для забезпечення впровадження стандартів Європейського Союзу.

Реалізація Концепції забезпечить створення механізму формування та функціонування національної системи запобігання професійним ризикам і заохочення до створення безпечних і здорових умов праці, яка ґрунтується на принципах усунення небезпек, оцінювання, контролю та управління ризиками, а також імплементацію в національне законодавство норм Директиви Ради 89/391/ЄЕС від 1989 р. про впровадження заходів для заохочення удосконалень у сфері безпеки та охорони здоров'я працівників під час роботи.

Зазначена Концепція ненульового ризику, прийнята на заміну ще радянської концепції стовідсоткової безпеки, і тепер побудована на РОП, що базується на вивченні чинників і джерел небезпеки, передбаченні розвитку небажаних подій та оцінюванні їх наслідків. Адже знання ймовірності подій (нещасних випадків, аварій, катастроф) та очікуваної величини втрат сприятиме запобіганню чи, щонайменше, послабленню тяжкості цих подій завдяки вчасному прийняттю необхідного рішення. Крім того, аналіз ризиків надає можливість визначати пріоритетність превентивних (профілактичних) заходів, а, отже, і розміри витрат на їх проведення [1, с. 10].

На наш погляд, для активізації процесу імплементації законодавства про безпеку і гігієну праці в Україні із регіональним стандартом Директивою Ради 89/391/ЄЕС від 1989 р. у сфері безпеки і гігієни праці необхідно ратифікувати один базовий міжнародний стандарт – Конвенцію МОП про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці № 187 від 2006 р. та відповідну їй Рекомендацію № 197 від 2006 р. Зазначена Конвенція передбачає, що кожна держава-член МОП зобов'язана постійно удосконалювати безпеку і гігієну праці з метою попередження випадків виробничого травматизму, професійних захворювань і смерті людей на виробництві шляхом розроблення національних політики, системи і програми безпеки та гігієни праці, що приймаються на базі проведених консультацій з найбільшими представницькими організаціями роботодавців і працівників та повинні враховувати принципи, закладені в актах МОП і стосуються основ, які сприяють безпеці та гігієні праці. У Додатку до Рекомендації № 197 наводиться перелік актів МОП, що стосуються основ, які сприяють безпеці та гігієні праці. Багато Конвенцій МОП, зазначених у цьому переліку, та відповідних їм Рекомендацій Україна ще не ратифікувала (а саме: Конвенцію МОП про допомоги у випадках виробничого травматизму № 121 від 1964 р., Конвенцію МОП про боротьбу з небезпекою, спричинюваною канцерогенними речовинами й агентами у виробничих умовах, та заходи профілактики № 139 від 1974 р., Конвенцію МОП про безпеку та гігієну праці у будівництві № 167 від 1988 р., Конвенцію МОП про безпеку у використанні хімічних речовин на виробництві № 170 від 1990 р.).

Література

1. Здановський В.Г., Цибульська О.В. Про деякі аспекти удосконалення системи охорони праці в Україні. *Проблеми охорони праці в Україні*. 2017. Вип. 33. С. 3-14.

УДК 34.096 (043.2)

Андрусенко В.В., адвокат,
м. Дніпро, Україна

ІНТЕРНЕТ – ПІРАТСТВО В УКРАЇНІ

Актуальність даної теми зумовлена тим, що якщо вірити статистиці, кожен другий українець постійно споживає піратський контент, а тому потрібно дослідити природу Інтернет – піратства, оскільки воно є поширеним серед громадян України, і для того, щоб не звинувачувати громадян у їх «жадібності і безкультурності та у тому, що вони звикли все отримувати безкоштовно», треба встановити наступне: Як зародилось піратство? Яка суть Інтернет – піратства? Яка відповідальність за Інтернет піратство? Та чи можливо побороти даний вид правопорушення у сфері права інтелектуальної власності?

Зародження «піратства» відбулось ще в XVII ст. і існувало у вигляді так званої «літературної крадіжки». Сприятливу обстановку для поширення і розвитку інформаційного піратства в світі створював технологічний прогрес. Наприклад, із появою перших магнітофонів, їх власники могли без будь-якої відповідальності за свої дії дублювати музичні доріжки. На пострадянському просторі поштовхом до зародження і розвитку «піратства» слугувала політика правлячих сил у вигляді «заборон», метою якої був контроль громадської свідомості. Але, з появою Інтернету, піратство перейшло на простір всесвітньої мережі, де і пустило коріння. Результати світової статистики є яскравим прикладом на підтвердження цього [2].

За даними Міжнародного альянсу з інтелектуальної власності, Україна є піратом № 1 у Європі. І на підставі цього торгове представництво США внесло Україну до списку «301». Це так званий список країн, у яких зафіксовано найбільше порушення авторських прав саме в мережі інтернет. Сюди увійшли такі країни, як Чилі, В'єтнам, Китай, Росія.

Одна з причин, чому Україна є піратом № 1 у Європі, – це те, що українці вважають: заплативши за доступ до інтернету, вони оплатили і контент. За даними соціологічного дослідження, проведеного у 2018 році компанією Gemius, близько 60% українців не готові платити за легальний контент, і лише 14% готові це робити.

Суть Інтернет-піратства полягає у відтворенні і розповсюдженні

мережею Інтернет фільмів, музичних творів, комп'ютерних програм, інших об'єктів інтелектуальної власності, без дозволу автора або іншої особи, яка має авторське право і/або суміжні права, або без виплати винагороди за використання творів у встановленому законом порядку [3].

У законодавстві України визначення Інтернет-піратства наведене в Законі України «Про авторське право і суміжні права»: в ст. 50 «Порушення авторського права і суміжних прав в п. б) зазначено що Інтернет-піратство – це вчинення будь-яких дій, які визнаються порушенням авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет [1].

Інтернет-піратство має глобальний характер, його неможливо побороти в окремій країні. Але світова спільнота і кожна країна намагається розробити дієвий механізм спрощеного та прискореного захисту авторського права в мережі Інтернет.

Статистика говорить про неефективність заходів захисту від Інтернет-піратства, які зараз наявні в країні, тому для більш ефективної протидії необхідно запроваджувати досвід інших країн. Наприклад, японські дослідники з Aizu University і американські з Deakin University розробили нові цифрові водяні знаки, які допоможуть вичистити Інтернет від нелегальної музики. За ними можна буде знайти людину, яка першою завантажила захищений авторським правом файл в Інтернет. Також, у Японії був прийнятий дуже радикальний закон, відповідно до норм якого за скачування нелегальних файлів з Інтернету передбачається штраф у розмірі близько 25 тисячі доларів, або ув'язнення терміном на два роки, у свою чергу, за завантаження піратського контенту зі свого комп'ютера в мережу Інтернет передбачена відповідальність у вигляді штрафу на суму близько 130 тисячі доларів, або позбавленням волі на строк до 10 років [2].

27 вересня 2011 року була легалізована громадська організація «Українське піратське співтовариство», основними засадами діяльності якої визнано реформування законодавства, пов'язане з легалізацією вільних ліцензій, забезпечення вільного розповсюдження інформації, переведення державних установ на використання вільних та відкритих стандартів і технологій [2].

Отже, причинами невпинного розвитку та поширенню Інтернет-піратства є, перш за все, відношення громадськості до порушення авторських прав, продиктоване менталітетом та погіршенням економічного стану країни, адже більшість користувачів не замислюються про негативні наслідки безкоштовного користування Інтернет контентами, більш того, вважають це цілком природнім явищем, навіть не розуміючи, що це незаконно. Тому, інформування громадськості про шкоду Інтернет-піратства та поступове реформування думки суспільства з викладеного питання дасть змогу зрушити з місця боротьбу з цим явищем. При цьому,

звісно необхідно звертати увагу на досвід інших країн, вдосконалювати та поповнювати спеціальними нормами законодавчу базу країни, оскільки наразі існує багато прогалин, що з великим задоволенням «пірати» використовують на свою користь.

Література

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3792-ХІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.

2. Малиновська В. Інтернет-піратство: Чи можливо подолати?: публікація у інформаційному агентстві ЛІГА Бізнес Інформ. URL: <https://blog.liga.net/user/vmalinovskaya/article/26099>

3. Логвиненко М., Диковець А. Правові проблеми захисту авторських прав від піратства в мережі Інтернет. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 2. URL: <http://uran.inprojournal.org/article/view/208041/208227>

УДК 349.2 (043.2)

Бальц Д.А., аспірант,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «УМОВИ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ» ТА «УМОВИ ПРАЦІ»

Як відомо, зміст трудового договору складає сукупність умов, що визначають взаємні права й обов'язки працівника та роботодавця. На думку С. М. Прилипка, залежно від порядку встановлення умови трудового договору поділяються на похідні та безпосередні. Похідні умови встановлюються законодавством і локальними нормативними актами. Про похідні умови сторони не домовляються, знаючи про те, що з моменту укладення договору вони вже на підставі закону чи іншого нормативного акту є обов'язковими для виконання (про охорону праці, пожежну безпеку, безпеку виробництва, вимоги безпеки і гігієни, про встановлення мінімального розміру заробітної плати та системи оплати праці, про підстави та умови дисциплінарної та матеріальної відповідальності тощо). Безпосередні умови – умови, що визначаються угодою сторін. Ці умови трудового договору, у свою чергу, поділяються на необхідні (обов'язкові) та факультативні (додаткові) [1, с. 207].

З нашої точки зору, похідні умови не складають зміст трудового договору, оскільки вони не є договірними. Змістом трудового договору є умови, встановлені за домовленістю між сторонами трудового договору – працівником та роботодавцем. Розрізняють обов'язкові та додаткові умови трудового договору. Обов'язкові умови – умови, що повинні міститися в будь-якому трудовому договорі. Без них договір не може вважатися укладеним. Додаткові умови – умови, що включаються до

трудового договору за угодою сторін. Наявність цих умов не є обов'язковою. Якщо ж вони включені в трудовий договір, то набувають такої ж юридичної сили, як і обов'язкові умови.

З точки зору Є. В. Сидоренко, додаткові умови є не обов'язковими для їх погодження при прийнятті на роботу, але у кожному конкретному випадку такі умови повинні бути об'єктом переговорів у разі, коли одна зі сторін наполягає на включенні їх до змісту трудового договору. Усі умови, щодо яких сторони мають дійти згоди, а отже, які мають значення для сторін, є необхідними [2, с. 3].

З'ясувавши поняття «умови трудового договору», варто зупинитись на його розмежуванні з поняттям «умови праці».

Умови праці розглядають у трьох аспектах: 1) умови безпеки праці (технічні, виробничі умови праці); 2) умови праці по виконанню роботи на конкретному виробництві (організаційні умови роботи); 3) умови праці, відповідно до яких укладено трудовий договір (умови найму) [3, с. 115].

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «умови праці» як сукупність елементів виробничого середовища та специфіку трудового процесу, що впливають на здоров'я й працездатність людини та результати її діяльності [4, с. 1506].

Як слушно зауважує О. А. Яковлєв, умови праці доцільно розглядати як сукупність виробничих чинників і соціальних передумов, за яких працівник здійснює свою трудову діяльність на підприємстві, в установі, організації або у фізичної особи і які можуть вплинути (або впливають) на його працездатність, життя чи здоров'я [5, с. 28]. На думку вченого, умови праці є сенс розглядати як невід'ємну об'єктивну частину процесу праці, як сукупність взаємопов'язаних соціально-економічних, виробничих, психофізіологічних, санітарно-гігієнічних, нормативних, естетичних чинників конкретної професійної діяльності, які можуть впливати на працездатність, здоров'я й життя людини, на ступінь її задоволеності працею і ставлення до неї, на рівень життя працівника та його родини [5, с. 42].

Поділяємо позицію Е. В. Бабенка, що умови праці не завжди є умовами договору, також як і умови договору не завжди є умовами праці [6, с. 153].

Так, умовами трудового договору є умови про зобов'язання сторін, їх права та обов'язки, які погоджені сторонами. Умовами праці є лише ті умови, які характеризують процес праці та виробниче середовище, в якому він здійснюється. Е. В. Бабенко підкреслює, що такі умови можуть указуватися в трудовому договорі, однак, як правило, вони зазначаються не в повному обсязі, адже охарактеризувати весь процес праці у трудовому договорі досить важко й взагалі не є доцільним. До умов трудового договору, окрім умов праці, можуть вноситися й інші, які не є умовами праці. Наприклад, положення договору щодо шкідливих умов

праці є закріпленою в умовах договору умовою праці, а обов'язок роботодавця щодо встановлення пільг у зв'язку із шкідливими умовами праці вже є умовою трудового договору. Включення цього обов'язку до змісту умов праці є неправильним, оскільки пільги не характеризують процес праці, вони є перевагами, які обумовлені особливостями умов праці. Так само й заробітна плата. Умовою праці в даному випадку є тарифна система заробітної плати, яка рідко фіксується в якості умови трудового договору та використовується на виробництві для обчислення винагороди за працю, а розмір заробітної плати, який частіше за все вказується у трудовому договорі, є наслідком використання такої системи та не характеризує виробничий процес. Існують й інші умови, які не пов'язані із умовами праці, але за домовленістю сторін можуть бути включені до умов трудового договору [6, с. 161-162].

Література

1. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 11: Трудове право. Харків: Право. 2018. 776 с.
2. Сидоренко Є. В. Додаткові умови трудового договору: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2015. 16 с.
3. Сабитов А. А. Условия труда: правовой аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Омск. 2011. 184 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко; уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Яковлев О. А. Фундаментальні проблеми правового регулювання умов праці і встановлення гарантій для працівників: монографія. Харків: Право, 2019. 456 с.
6. Бабенко Е. В. Правове регулювання укладення та зміни трудового договору: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 217 с.

УДК 347.61/.64 (043.2)

Вишновецька С.В., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї

Відповідно до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 року № 2342-IV [1], однією з форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є передача їх до прийомної сім'ї.

Прийомна сім'я являє собою сімейну, тимчасову і професійну форму

влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, що характеризується оплатою праці прийомних батьків, а також державним забезпеченням прийомних дітей. Це сімейна форма (поряд з усиновленням, встановленням опіки, піклування), на відміну від інституційної форми (передачі до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, всіх типів).

Це тимчасова форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Так, згідно з ч. 3 ст. 256-3 Сімейного кодексу України прийомні діти проживають і виховуються у прийомній сім'ї до досягнення 18-річного віку, а в разі навчання у професійно-технічних, вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації – до його закінчення [2].

Згідно з п. 6 Положення про прийомну сім'ю на підставі рішення про утворення прийомної сім'ї між прийомними батьками та органом, який прийняв рішення про її утворення, укладається договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї на виховання та спільне проживання. Дія договору припиняється у разі виникнення у прийомній сім'ї несприятливих умов для виховання дітей та спільного проживання (тяжка хвороба прийомних батьків, відсутність взаєморозуміння батьків з дітьми, конфліктні стосунки дітей), невиконання прийомними батьками обов'язків щодо належного виховання, розвитку та утримання дітей, порушення схеми антиретровірусної терапії дитини, невиконання індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю, повернення дітей рідним батькам (опікуну, піклувальнику, усиновителю), досягнення дитиною повноліття, досягнення батьками пенсійного віку, виявлення обставин щодо навмисного виведення дитини з прийомної сім'ї з метою усиновлення її іноземцями, за винятком ситуацій, якщо іноземець є родичем дитини, за згодою сторін та з інших причин, передбачених договором, а також за наявності обставин, зазначених у статті 212 Сімейного кодексу України. Дія договору також припиняється у разі, коли прийомним батькам або членам сім'ї, з якими вони проживають на спільній житловій площі, у тому числі малолітнім та неповнолітнім дітям, діагностовано захворювання, зазначені в абзаці одинадцятому пункту 14 цього Положення [3].

Згідно з американським законодавством, прийомну сім'ю розуміють як таку, що тимчасово замінює кровну сім'ю і забезпечує утримання і виховання дитини, яка опинилась у складній ситуації. Влаштування дитини в прийомну сім'ю розглядається американським законодавцем як тимчасовий захід, який необхідний виключно на період подолання кризової ситуації, що виникла у кровній сім'ї, після чого дитина повертається на утримання і виховання в кровну сім'ю [4, с. 161]. Отже, тимчасовий характер є відмінною ознакою прийомної сім'ї за американським законодавством. Варто зауважити, що лише 10% американських дітей, які опинились у прийомних сім'ях, залишаються там

до повноліття. Біля половини американських дітей, які потрапили до прийомних батьків, повертаються в свою сім'ю протягом року [5].

Професійність у даному контексті означає виховання дитини за дорученням держави прийомними батьками, які володіють необхідними педагогічними, психологічними та іншими навиками і вміннями. Адже можливість утворення прийомної сім'ї залежить від рекомендації центру соціальних служб за результатами проходження курсу навчання з виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

За законодавством Республіки Білорусь прийомна сім'я створюється на підставі рішення органу опіки і піклування про створення прийомної сім'ї, а також договору про умови виховання і утримання дітей та трудового договору, які укладаються управлінням освіти за місцем знаходження органу опіки і піклування, який прийняв рішення про створення прийомної сім'ї [6, с. 19]. На відміну від України, де правове опосередкування діяльності прийомних батьків та батьків-вихователів знаходиться за межами трудово-правового регулювання, в Республіці Білорусь обрано підхід, який застосовується в таких державах як Фінляндія, Данія, Румунія. Відносини з професійної батьківської праці підпадають під сферу дії Трудового кодексу Республіки Білорусь [7, с. 124]. Отже, за білоруським законодавством прийомні батьки і батьки-вихователі здійснюють свою діяльність на підставі трудового договору.

Література

1. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січ. 2005 р. № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147.

2. Сімейний кодекс України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

3. Положення про прийомну сім'ю, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 квіт. 2002 р. № 565. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text>.

4. Данилова И. С. Институт приемной семьи в системе форм устройства детей, оставшихся без попечения родителей в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2015. 238 с.

5. Гайсина Г. И. Семейное устройство детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей: российский и зарубежный опыт. URL: <http://www.rfh.ru/downloads/Books/134693008.mpdf>.

6. Андрияшко М. В. Правовая характеристика отношений, предшествующих образованию приемной семьи в Республике Беларусь. *Вестник ЮУрГУ. Серия «Право»*. 2019. Т. 19. № 2. С. 17-23.

7. Апенюк А. Г. Трудовой договор с приемными родителями и родителями-воспитателями: отдельные аспекты правового регулирования. *Актуальні*

УДК 347.91/.95 (043.2)

Вікторів І.В., адвокат,
м. Запоріжжя, Україна

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ: КОЛИ ТА ЯК ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ?

Відповідно до ст. 256 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Згідно зі ст. 257 ЦКУ загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки.

Статтею 258 ЦКУ для стягнення неустойки (штрафу, пені) застосовується спеціальна позовна давність строком в один рік. Перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила (ч. 1 ст. 261 ЦКУ).

Отже, позовна давність є строком для пред'явлення позову як безпосередньо особою, право якої порушене, так і тими суб'єктами, які уповноважені законом звертатися до суду з позовом в інтересах іншої особи – носія порушеного права (інтересу).

Формулювання загального правила щодо початку перебігу позовної давності пов'язане не тільки з часом безпосередньої обізнаності особи про певні обставини (факти порушення її прав), а й з об'єктивною можливістю цієї особи знати про ці обставини (зазначений висновок був сформульований ще в Постанові ВСУ від 29 жовтня 2014 р. у справі № 6-152цс14).

Аналіз зазначених норм дає підстави дійти висновку про те, що як у випадку пред'явлення позову самою особою, право якої порушене, так і в разі пред'явлення позову в інтересах цієї особи іншою уповноваженою на це особою, відлік позовної давності обчислюється з того самого моменту: коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Обчислення позовної давності в особі органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, здійснюється з дня, коли саме цей орган довідався або міг довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. У такому випадку дата прокурорської перевірки не має значення для визначення початку перебігу позовної давності.

Аналогічний правовий висновок викладено у постанові Великої

Палати Верховного Суду від 30 січня 2019 р. в справі № 357/9328/15-ц (провадження № 14-460цс18).

Між тим, для визначення початку перебігу виникнення права на позов важливими є як об'єктивні (сам факт порушення права), так і суб'єктивні (особа дізналася або повинна була дізнатися про це порушення) фактори. При цьому, правило ч. 1 ст. 261 ЦКУ містить презумпцію обізнаності особи про стан своїх суб'єктивних прав, відтак обов'язок доведення строку, з якого особі стало (могло стати) відомо про порушення права, покладається на позивача.

Аналогічні правові позиції Верховного Суду України викладені у справах № 6-2469цс16 від 16.11.2016 р.; № 6-832цс15 від 28.09.2016 р.; № 6-2165цс15 від 14.09.2016 р.; № 6-152цс14 від 29.10.2014 р.; № 6-1503цс16 від 21.12.2016 р.; № 6-3029цс16 від 8.06.2016 р.

Відповідно до ст. 267 ЦКУ позовна давність застосовується судом лише за заявою сторони у спорі, зробленою до винесення ним рішення.

За змістом загальних норм права заява про застосування позовної давності може бути розглянута, якщо вона подана під час розгляду справи в суді першої інстанції.

Сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови в позові (ч. 4 ст. 267 ЦКУ).

При цьому законом не встановлено вимог щодо форми заяви сторони про сплив позовної давності.

Зазначена правова позиція викладена у постанові ВСУ від 16 серпня 2017 р. № 6-2667цс16, Першої судової палати Касаційного цивільного суду ВСУ від 07 листопада 2018 р. (справа № 0907/2-7453/2011, провадження № 61-6321св18), Другої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 21 серпня 2018 р. (справа № 288/1361/15-ц, провадження № 61-4212св18).

Більше того, 22.03.2017 р. розглядаючи справу № 6-3063цс16 ВСУ підтвердив правовий висновок викладений у постановках від 4 лютого, 18 березня, 24 червня 2015 року, 17 лютого 2016 року про те, що без заяви сторони у спорі позовна давність застосовуватися не може за жодних обставин, адже можливість застосування позовної давності пов'язана лише з наявністю про це заяви сторони.

Окрім цього, суд застосовує позовну давність лише тоді, коли є підстави для задоволення позовних вимог, звернутих позивачем до того відповідача у спорі, який заявляє про застосування позовної давності. Тобто, перш ніж застосувати позовну давність, суд має з'ясувати та зазначити у судовому рішенні, чи було порушене право, за захистом якого позивач звернувся до суду. Якщо це право порушене не було, суд відмовляє у позові через необґрунтованість останнього. І тільки якщо буде встановлено, що право позивача дійсно порушене, але позовна давність за відповідними вимогами спливла, про що заявила інша сторона у спорі, суд

відмовляє у позові через вплив позовної давності у разі відсутності визнаних судом поважними причин її пропуску, про які повідомив позивач (постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 травня 2018 р. у справі № 369/6892/15-ц).

Враховуючи той факт, що Законом не встановлено вимог щодо форми заяви сторони про вплив позовної давності... заява про її застосування може бути викладено у відзиві на позов або у вигляді окремого клопотання, письмового чи усного (позиція Верховного Суду, викладена у постанові від 09.04.2019 по справі № 912/1104/18 (ЄДРСРУ № 81081514) та підтримана в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 20 вересня 2019 р. по справі № 904/4342/18 (ЄДРСРУ № 84420963).

Відтак заяву про вплив позовної давності може бути викладено у відзиві на позов або у вигляді окремого клопотання – письмового чи усного, що відповідає вимогам наведених статей процесуального законодавства.

Підсумовуючи зазначене вбачається: положення про позовну давність є диспозитивними, а не імперативними в застосуванні, тобто підлягають заявленню в суді (бажано письмово); позовна давність застосовується виключно до ухвалення рішення судом першої інстанції; суд за власною ініціативою не має право застосовувати позовну давність.

Література

1. Грибанов В.П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав. Москва, 1972.
2. Цивільне право. Київ: Вентурі, 1997. 226 с.
3. Гражданское право Украины. Харьков: Основа, 1996. 244 с.
4. Гражданское право. Часть 1: учеб. / под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. Москва, 1998. 293 с.
5. Гражданское право. Часть 1: учеб. / под ред. А.Г. Калпина, А.И. Масляева. Москва: Юрид. лит., 1997. 198 с.

УДК 349.3 (043.2)

Гаврилюк В.О., к.ю.н.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

МЕТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Дослідження мети соціального захисту працівників публічної служби надасть можливість з'ясувати його призначення та обґрунтувати потребу в дотриманні єдиного напряму реформування. Встановлення мети

соціального захисту відобразатиме останні міжнародні та європейські тенденції у соціальній сфері та вимоги до працівників публічної служби. Надалі це дозволить краще сформувати стратегію розвитку соціального захисту працівників публічної служби та пояснити значення соціального захисту працівників публічної служби для посадових осіб, вповноважених на його здійснення.

Диференціація посад публічної служби обумовлює різноманітність застосовуваних засобів та методів соціального захисту працівників, що на них перебувають. Водночас, таке різноманіття може ставити під загрозу єдність у розумінні призначення та необхідного результату від здійснюваного захисту, що й обумовлює потребу у виокремленні мети соціального захисту працівників публічної служби. На думку М.І. Тімофєєва, як кінцеву мету соціального захисту слід розглядати можливість вільно розвиватися та втілювати власні здібності незалежно від національності, соціального походження чи раси. Також, метою є підтримання соціальної стабільності, а отже запобігання соціальній напруженості через майнову, расову, культурну нерівність [1, с. 173]. У даному випадку, мета виділяється з огляду на превентивну функцію соціального захисту щодо запобігання поглиблення негативних наслідків від настання певного соціального ризику. Проте, вільний розвиток можливий й без соціального захисту в умовах рівності, недискримінації та соціальної справедливості. Водночас, соціальний захист врівноважує можливості осіб, в тому числі, працівників публічної служби, у випадку настанні подій, що не залежали від волі особи та мали несприятливі наслідки, як то звільнення з роботи, втрата працездатності. Із соціальним захистом працівників публічної служби в більшій мірі пов'язана соціальна стабільність з огляду на потребу держави гарантувати можливість реалізувати ними усі свої соціальні права на рівні не нижчому, ніж права інших суб'єктів права. Потреба обґрунтовується неможливістю для працівників публічної служби здійснювати це самостійно через або ж низький рівень заробітної плати, або ж заборону інших видів діяльності.

Дещо іншого підходу дотримується А.Ю. Огінська, що під метою соціального захисту розуміє мінімізацію негативних наслідків від втілення соціальних ризиків та повернення благополуччя особи до параметрів прийнятних у суспільстві [2, с. 132]. Варто зауважити, що допустимий рівень добробуту буде різнитися залежно від держави й навіть регіону. Мета соціального захисту працівників публічної служби повинна бути універсальною для можливості застосування до будь-якого із працівників та відповідності національним й міжнародним стандартам. Тому, використання критерію прийнятності у суспільстві для визначення чи було досягнуто соціального захисту є ускладненим. Крім того, його закріплення на рівні законодавства потребуватиме використання оціночних термінів або ж постійної зміни, що не відповідає уже вимозі

соціальної стабільності.

Разом із тим, мінімізація негативних наслідків відповідає сутності соціального захисту працівників публічної служби щодо випадків переведення, відрядження, звільнення чи відпустки у зв'язку з народженням дитини. Соціальний захист працівників публічної служби має охоплювати випадки надмірної витрати коштів у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, тобто оренду житла, використання таксі чи власного транспорту, а також тих витрат, які можуть поставити під загрозу їх звичний спосіб життя, наприклад, народження дитини, переїзд чи травма. Для працівників, які перебувають у трудових відносинах із приватними роботодавцями, розмір заробітної плати, як і порядок її виплати може змінюватися за домовленістю. У випадку із працівниками публічної служби це неможливо, а тому їх соціальний захист охоплює більшу кількість життєвих випадків й не може обмежуватися лише мінімізацією негативних наслідків. З іншої сторони, соціальний захист працівників публічної служби має проводитися в межах права. Відповідно, мета такого соціального захисту не може суперечити правовим принципам, декларувати привілейованість чи більшу важливість працівників публічної служби в порівнянні з іншими працівниками.

Н.С. Мякушко вважає, що соціальний захист здійснюється щодо безробіття, працевлаштування та підвищення кваліфікації працівників для забезпечення стабільного функціонування соціальної держави [3, с. 10]. Дійсно, проведення соціального захисту працівників публічної служби можливо лише у соціальній державі. Тому, мета їх соціального захисту знаходиться у безпосередній залежності від мети створення й підтримання діяльності соціальної держави щодо захисту своїх громадян від несприятливих випадків у житті та підвищенні рівня комфортності проживання у державі, що передбачає належний стан економіки та управління. Водночас, спеціальна мета соціального захисту працівників публічної служби відображає роль держави, як роботодавця та, як суб'єкта надання соціальної допомоги й контролю за рівнем соціального захисту. Відповідно, для мети соціального захисту працівників публічної служби характерним є безперервний зв'язок із державою та змінність у зв'язку із розвитком соціальних умов.

На думку П.В. Коломоець, соціальний захист працівників поліції направлений на втілення соціальних гарантій, які встановлені законодавчо, а також забезпечення для працівників Національної поліції належних умов праці, надання для них й членів їх сім'ї державної підтримки через настання обставин, які не залежали від них [4, с. 45]. Варто зауважити, що закріплення на законодавчому рівні певних соціальних гарантій є способом забезпечення соціальних прав та їх легального визнання. Тобто, соціальні гарантії використовуються для втілення соціального захисту працівників публічної служби, а не навпаки.

Реалізація певної норми права не може бути ціллю відносин із соціального захисту державних службовців, оскільки вказуватиме на спеціальне провокування настання соціального ризику або ж зловживання правами. Крім того, мета соціального захисту не повинна змінюватися залежно від волі окремого працівника публічної служби чи то поліцейського чи народного депутата. Відповідно, різноманіття соціальних гарантій щодо компенсації, виплати допомоги, надання відпочинку можуть різнитися лише за формою та розміром.

О.М. Домбровська розглядає, як мету встановлення соціального захисту для державних службовців ефективно використання їх потенціалу із урахуванням потреби в створенні належних умов професійного росту, рівних можливостей до просування та перебування на службі й зниження корупції [5, с. 5]. Погоджуємось із автором в контексті наявності зв'язку між рівнем корупції, комфортності умов праці та рівнем соціального захисту. Так, нівелювання негативних наслідків від настання соціального ризику відбувається шляхом покриття матеріальних витрат та надання психологічної підтримки. Зі свого боку, покриття матеріальних витрат може відбуватися, як правомірним шляхом, тобто відповідно до законодавства та неправомірним шляхом (зловживання правами чи корупція). Соціальний захист повинен зменшувати випадки та потребу в працівників публічної служби звертатися до неправомірного шляху. Водночас, наведений перелік в більшій мірі відповідає завданням соціального захисту працівника публічної служби. Їх аналіз дозволяє стверджувати, що мета соціального захисту працівників публічної служби повинна спрямовувати правові засоби на регулювання не лише економічної частини соціального захисту, але й визначати мінімально допустимий рівень захисту від психологічних травм та стресу, що впливатиме на наступну ймовірність настання соціального ризику. Мета соціального захисту працівників публічної служби має поєднувати її економічну, соціальну та правову сутність та обмежувати кожен з них задля рівноваження із реальними умовами життя.

В.В. Безусий, розглядаючи державного службовця як об'єкт соціального захисту, вважає, що метою останнього є гарантування належних умов професійної та особистої діяльності для державних службовців, недопущення обмеження їх прав та порушення законності [6, с. 85]. Слід зауважити, що мета соціального захисту є універсальною, тобто втілюється у всіх правовідносинах, а не лише конкретних. Крім того, її досягнення завжди відкладається через переосмислення змісту відповідно до соціальних реалій, що й становить різницю із поняттями цілі чи завдання. Тому, в аспекті діяльності працівників публічної служби більш доцільним буде звернення на належні умови праці та життя, ніж попередження порушень, що здійснюється не лише за допомогою соціального захисту й не лише для працівників публічної служби.

Тож, можливо дійти висновку, що мета соціального захисту працівників публічної служби полягає у збалансуванні економічного, правового та соціального забезпечення публічних службовців із суспільними уявленнями про належні умови проживання та вимогами до рівня комфортності й безпеки умов праці, що має обмежувати привілейованість працівників служби (незалежно від конкретної посади), при цьому не завдаючи шкоди реалізації ними та членами їх сімей власних конституційних соціальних прав.

Література

1. Тімофєєва М.І. Сутність соціального захисту населення. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. № 6. С. 169-174.
2. Огінська А.Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико концептуальний зріз. 2018. № 4. С. 131-136.
3. Мякушко Н.С. Соціальна політика в інформаційному суспільстві. URL: <https://cutt.ly/hjlptaJ>
4. Коломоєць П.В. Шляхи удосконалення правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Юридичні науки*. 2016. Вип. 2, ч. 3. С. 44-49.
5. Домбровська О.М. До питання про становлення та розвиток державної служби у системі державного управління України. *Демократичне врядування*. 2012. Вип. 9. С. 1-7.
6. Безусий В.В. Поняття державного службовця як об'єкта соціального захисту. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 1. С. 80-86.

УДК 349.22: 331.9 (043.2)

Гаращенко Л.П., к.ю.н., доцент,
Верховний Суд, науковий консультант, м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА ВІДПУСТКА ОДИНОКИМ МАТЕРЯМ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Непоодинокими є спори, які виникають на практиці з питань реалізації одинокою матір'ю права на додаткову соціальну відпустку, передбачену ст. 19 Закону України «Про відпустки», стягнення за неї грошової компенсації при звільненні. Головним наріжним каменем таких розбіжностей є підтвердження факту виховання одинокою матір'ю дитини самостійно, без участі батька.

Чинне законодавство не містить переліку документів, які слід надати розлученій жінці, яка виховує дитину без батька, для отримання додаткової соціальної відпустки.

Умовний перелік документів, які можуть братися до уваги та з

достатньою достовірністю підтверджують відсутність участі батька у вихованні дитини наведений у листі Мінсоцполітики від 30.05.2014 р. № 193/13/123-14. Одним із таких документів, наприклад, може бути: рішення суду про позбавлення батьківських прав; ухвала суду чи постанова слідчого про розшук батька у справі за позовом про стягнення аліментів; акт, складений соціально-побутовою комісією, створеною первинною профспілковою організацією чи будь-якою іншою комісією, утвореною на підприємстві, в установі, організації, або акт дослідження комітетом самоорганізації населення, у якому зі слів сусідів (за наявності їх підписів в акті) підтверджується факт відсутності участі батька у вихованні дитини; довідка зі школи (садочка) про те, що батько не бере участі у вихованні дитини (не спілкується з учителями, не забирає дитину додому, не бере участі в батьківських зборах) тощо.

Аналіз змісту цитованого листа Мінсоцполітики, дає можливість висновувати, що зазначений перелік є орієнтовним та невичерпним.

Таким чином, жінка, яка виховує дитину сама (без батька), у тому числі розлучена жінка, для отримання додаткової соціальної відпустки має надати: 1) копію свідоцтва про народження дитини, 2) копію свідоцтва про розірвання шлюбу, 3) документ, який підтверджує, що батько не бере участі у вихованні дитини.

Так, у справах № 592/8019/16-ц, № 728/1574/18 суди дійшли висновку, що достатніми та належними документами були: 1) свідоцтво про народження дитини, 2) рішення суду про розірвання шлюбу, 3) довідка, що підтверджує факт проживання дитини разом з матір'ю.

У справі № 215/5887/18 статус одинокої матері було підтверджено: 1) свідоцтвом про народження дитини, 2) свідоцтвом про розірвання шлюбу, 3) довідкою з дошкільного закладу про те, що батько дитини не бере участі у вихованні та навчанні дитини.

У справах, які були передані на розгляд адміністративних судів, вказаний статус підтверджувався: 1) свідоцтвом про народження дитини, 2) свідоцтвом про розірвання шлюбу, 3) актом обстеження депутата міської ради, згідно якого батько з часу розлучення не приймає участі у вихованні та утриманні дитини, 4) довідкою зі школи про те, що батько дитини не приймає участі в її вихованні, не відвідує школу та не цікавиться успіхами доньки, 5) довідками відділу державної виконавчої служби про неотримання аліментів на дитину згідно виконавчих листів (ухвала Вищого адміністративного суду від 04.02.2014 р. № К/800/60845/13).

Підтвердженням такого факту у справі № 160/12528/19, що була розглянута 26.06.2020 р. Третім апеляційним адміністративним судом м. Дніпро за позовом ОСОБА_1 до Дніпропетровського обласного центру зайнятості про визнання протиправною відмови, стягнення суми компенсації, слугували документи: 1) рішення суду про розірвання

шлюбу, 2) акт, виданий ОСББ про те, що батько не приймав участі у вихованні дитини.

У іншій справі № 804/1049/17, розглянутої цим же судом 25.02.2020 р. встановлено, що до заяв про надання додаткових відпусток позивачем надавалися: 1) свідоцтва про народження дітей, 2) договір між батьками щодо здійснення батьківських прав та визначення місця проживання дитини, 3) рішення суду про розірвання шлюбу, 4) договір про розірвання договору між батьками щодо здійснення батьківських прав та визначення місця проживання дитини, 5) довідки загальноосвітньої школи.

Таким чином, зазначеними документами у вказаній справі, позивач підтвердила, що у спірний період (2016-2017 роки) самотійно виховувала дітей, тобто без участі батька, а отже мала право на додаткову оплачувану відпустку, відповідно до ст. 182-1 КЗпП України, ст. 19 Закону України «Про відпустки».

Верховний Суд у постанові від 31.10.2019 р., розглянувши справу № 734/4136/15-ц зазначив, що «... право на додаткову відпустку мають такі одинокі матері: жінка, яка не перебуває у шлюбі і у свідоцтві про народження дитини якої відсутній запис про батька дитини або запис про батька зроблено у встановленому порядку за вказівкою матері; вдова; жінка, яка виховує дитину без батька (в тому числі і розлучена жінка, яка виховує дитину без батька, незважаючи на факт отримання аліментів, і жінка, яка вийшла заміж, але її дитина новим чоловіком не усиновлена)».

Верховний Суд зазначив, що «...для підтвердження права на зазначену відпустку в цьому випадку роботодавцю має бути пред`явлений будь-який офіційно складений, оформлений та засвідчений в установленому порядку документ, у якому з достатньою достовірністю підтверджується відсутність участі батька у вихованні дитини», та керувався у своєму рішенні орієнтовним переліком документів, що вказаний у листі Мінсоцполітики від 30.05.2014 № 193/13/123-14.

Аналіз судової практики свідчить про те, що у кожному окремому випадку може подаватися різний перелік документів, але у сукупності такі документи повинні прямо чи опосередковано підтвердити факт того, що мати виховує дитину самотійно.

У наведених прикладах судової практики відмова у наданні додаткової соціальної відпустки одинокій матері визнавалась порушенням соціально-трудових прав жінок, які виховують дитину без батька.

Зважаючи на те, що перелік документів, що з достатньою достовірністю підтверджує відсутність участі батька у вихованні дитини, законодавством чітко не передбачений, сторонам, при реалізації права на додаткову соціальну відпустку, слід керуватися принципами розумності, справедливості, добросовісності та взаємної поваги.

Підсумовуючи, вважаємо, що при наданні додаткової соціальної відпустки одинокій матері (розлученій жінці) роботодавець вправі

вимагати, крім заяви про надання цієї відпустки, копії свідоцтва про народження дитини та розірвання шлюбу, документ (документи), у якому з достатньою достовірністю підтверджується відсутність участі батька у вихованні дитини, зокрема, таким документом може бути довідка зі школи (садочка) про те, що батько не бере участі у вихованні дитини.

УДК 342 (043.2)

Гетьманцева Н.Д., д.ю.н.,
Гетманцев О.В., к.ю.н.,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ РЕФОРМУ В УКРАЇНІ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується кардинальними трансформаціями.

Перетворення соціально-економічного характеру, що відбулися і відбуваються в Україні наклали відповідний відбиток на духовний потенціал громадян у бік його зростання та посилили ще більшу потребу у їх соціальній захищеності. З іншого боку, реформування, що супроводжуються великими фінансовими витратами ще більше посилили економічну кризу, падіння виробництва, скорочення чисельності робочих місць та проблеми зайнятості громадян в цілому, особливо на тлі різного роду епідеміологічних явищ. Соціально - економічна нестабільність ускладнилася також криміногенною ситуацією, яка пронизала більшість сфер суспільно-політичного та правового життя і як наслідок, призвела громадян до зневажливого ставлення як до проведення реформ зокрема так і до закону та права в цілому.

Практика показала, що проведення та вдосконалення будь-яких правових реформ неможливе без докорінної зміни правової свідомості громадян, розвитку громадянського суспільства, оскільки це не принесе бажаного результату. Окрім того, проведення реформ завжди тягне за собою модифіковану культивуацію правової системи яка здійснюється з участю держави, яка сама знаходиться на стадії трансформації в правову, соціальну державу, як і до речі саме громадянське суспільство. Саме з цих позицій, «для забезпечення якісного виконання своїх функцій держава повинна на сьогодні підтримати розвиток громадянського суспільства, надавши йому максимальну підтримку. Чим більш розвинутим є громадянське суспільство, тим легше громадянам захищати свої інтереси, тим більше в них є можливості самореалізації в різних сферах суспільного життя і тим менше небезпека узурпації політичної влади її органами або посадовими особами. Відстоюючи матеріальну і духовну незалежність

людини від держави, домагаючись правової гарантії такої незалежності, захисту приватних інтересів людей, громадянське суспільство активно сприяє процесам політичної демократизації, надбання державою ознак правової» [1, с. 122].

Проведення реформ повинно враховувати глобалізаційні процеси у світовому масштабі і особливо в економіці, адже економічні кризи світового характеру довели, що економічна система не є обмеженою кордонами будь-яких держав. Тому важливо підкреслити нерозривний зв'язок правової системи з економічним розвитком країни, яким в більшості випадків і зумовлені правові реформи.

Ключовими пріоритетами економічного зростання України є створення сприятливих умов для розвитку бізнесу; спрощення системи оподаткування; формування повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення; розвиток транзитного потенціалу та інтеграція України до міжнародної транспортної системи; зміцнення енергетичної незалежності держави; дерегуляція нових механізмів інвестування, правової охорони інтелектуальної власності; розширення високотехнологічної експортно-орієнтованої моделі економіки; створення умов для розвитку інновацій [2], – вказані показники є ключовим фактором зростання інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності країни та запоруки ефективного проведення реформ. Економічна стратегія повинна забезпечувати здатність держави ставити мету і реалізовувати стратегічні завдання..., адекватно реагувати на економічні реалії і сучасні виклики із застосуванням відповідних важелів макроекономічного планування та управління» [3, с. 67]. Тому правові реформи повинні мати генеральну мету і стратегічні завдання, які впливають з мети: бути направлені на підвищення добробуту людей у суспільстві та підтримки балансу інтересів суспільства (для перетворення його у громадянське) і держави (для перетворення її у правову). Правові реформи є виправданими лише тоді, коли вони змінюють всі акценти на краще, а краще на найкраще. Адже за Конституцією саме «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ст. 3). Навіть боротьба з пандемією як вказав Голова Комітету парламентської асамблеї Ради Європи із соціальних питань, здоров'я і сталого розвитку Луїс Лейте Рамос має відбуватись без порушення соціальних та економічних прав громадян [4, с. 42].

Вирішення проблем локального характеру у правовій системі та реформа законодавства не є проведенням правової реформи в буквальному її розумінні. Проведення реформ повинно носити комплексний підхід до вирішення поставлених генеральної мети і стратегічних завдань, враховувати історичні, культурні і ментальні особливості нації, правові, політичні, економічні умови та здійснювати

вплив на правову свідомість всіх учасників суспільних відносин, що знаходяться у правовому полі. Повинен бути, насамперед, розроблений механізм забезпечення і реалізації правових реформ.

Література

1. Білокопитов Д. Вплив громадянського суспільства на процеси демократизації публічно-управлінських та економічних відносин. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1/2 (46/47). Ч. 1. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_46/fail/ch1/15.pdf

2. Аналіз середньострокового плану пріоритетних дій уряду до 2020 р. щодо виконання Угоди асоціації Україна – ЄС у сфері науки та технологій та впровадження інвестиційно-інноваційної моделі економічного розвитку. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Analiz-serednostrokovogo-planu-priorytetnyh-dij-uryadu-do-2020r-shhodo-innovatsijnogo-rozvytku-ekonomiky>

3. Диха М.В. Цілі та пріоритети соціально-економічних реформ в Україні з урахуванням поточної економічної ситуації. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2013-3_0-pages-63_69.pdf

4. Гетьманцева Н.Д. Проблеми міграції як соціального явища. Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації: Матеріали І Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 23 жовт. 2020 р.). Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 236 с.

УДК 343.364.1:347.92 (043.2)

Гломб Ю.О., аспірант,
Київський університет права НАН України,
суддя Рівненського окружного адміністративного суду,
м. Рівне, Україна

ВВЕДЕННЯ СУДУ В ОМАНУ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ В СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

На сучасному етапі розвитку України гостро постає питання забезпечення прав людини та їх захисту, що є неможливим без формування ефективної системи правосуддя. Ефективність правосуддя безпосередньо пов'язана з його якістю. Якість правосуддя не є односкладовим показником, що залежить виключно від процесуальної діяльності суду, на його рівень безпосередньо впливають всі учасники судового провадження, які мають реалізувати свої процесуальні права та обов'язки відповідно до мети того чи іншого виду судочинства. Саме тому, спостерігається тенденція посилення відповідальності за зловживання процесуальними правами, в тому числі і в цивільному

судочинстві. Важливою гарантією забезпечення достовірності інформації, що надається учасниками цивільного судочинства під час розгляду цивільної справи є можливість застосування кримінальної відповідальності передбаченої ст. 384 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), в тому числі і за введення суду в оману. Варто зауважити, що при застосуванні положень названої статті виникає ряд об'єктивно обумовлених загальних проблем, таких як: невизначеність суб'єктів звернення з повідомленням про злочин, складнощі в доведенні суб'єктивної сторони складу злочину та ін. Так, і проблем при реалізації положень даної статті в процесі реалізації цивільного судочинства, зокрема, певна неузгодженість норм цивільного процесуального права зі змістом названої статті ККУ. Все вищезазначене актуалізує проведення досліджень в даній сфері.

Питанням дослідження кримінальної відповідальності за введення суду в оману займалися такі вітчизняні правознавці, як: О. Войтенко, О. Габро, О. Книженко, В. Матвійчук, Ю. Чугаєнко та ін. Сфера застосування такої відповідальності під час здійснення цивільного судочинства є малодослідженою. Тією чи іншою мірою дослідженню цього питання приділяли увагу Д. Луспеник і Я. Зейкан.

Відповідно, метою даного дослідження є з'ясування проблем, що пов'язані із реалізацією кримінальної відповідальності за введення суду в оману при здійсненні цивільного судочинства.

Згідно положень ч. 1 ст. 384 ККУ та сутності цивільного судочинства, введення суду в оману під час судового розгляду цивільних справ можливе шляхом активних дій, які можуть проявлятися у формі завідомо неправдивих показань свідком, завідомо неправдивого висновку експерта, спеціаліста чи завідомо неправильного перекладу зробленого перекладачем, тощо.

Необхідно зауважити, що найбільш дискусійним є питання введення суду в оману шляхом дачі завідомо неправдивих показань свідком, зокрема, можливості застосування кримінальної відповідальності в контексті ст. 93 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПКУ).

Так, відповідно до статті 93 ЦПКУ передбачається можливість письмового опитування учасників справи як свідків. Тобто, в процесі подання першої заяви по суті справи один з учасників може поставити письмові запитання іншому учаснику справи щодо обставин, що мають значення для з'ясування обставин справи. Відповідно, даний учасник в процесі надання відповідей на питання набуває статусу свідка (або до нього прирівнюється) і відповідно стає спеціальним суб'єктом в розумінні ч. 1 ст. 384 ККУ. На дану особу покладається обов'язок дати письмову відповідь на питання у формі заяви свідка та підтвердити свою обізнаність зі змістом закону про кримінальну відповідальність за надання

неправдивих показань, що з одного боку узгоджується з ч. 4 ст. 43 ЦПКУ, а з іншої в певній мірі суперечить положенням ст. 92 ЦПКУ, згідно якої сторони, треті особи та їх представники можуть бути допитані як свідки тільки за їх згодою. У зв'язку з цим, виникає ряд проблем, що можуть ускладнювати кваліфікацію. Зокрема, важливою умовою складу даного злочину є прояв суб'єктивної сторони у формі умислу, що виражається у «завідомості» надання неправдивих показань. Фахівці кримінального права достатньо одностайні у питанні складності доведення цього елементу та обов'язковості попередження у встановленому порядку про кримінальну відповідальність за введення суду в оману шляхом дачі неправдивих показань, а також стосовно того, що відсутність такого попередження виключає застосування кримінальної відповідальності [1, с. 5; 2, с. 125]. Згідно із ч. 5 та ч. 6 ст. 230 ЦПКУ перед допитом свідка в усному порядку обов'язок попередження про кримінальну відповідальність покладається на головуючого, при цьому свідок підписує розписку, яка приєднується до справи. Згідно ст. 93 ЦПКУ хоча учасник і констатує свою обізнаність з законом про кримінальну відповідальність, втім нормами статті не визначено процесуальний порядок попередження про кримінальну відповідальність учасника, що письмово опитується як свідок, що значно ускладнює доведення наявного складу злочину згідно ч. 1 ст. 384 ККУ. Крім того, така неоднаковість підходів до усного та письмового опитування учасників справи як свідків може викликати у майбутньому питання щодо дискримінаційності положень ст. 93 ЦПКУ.

Отже, дане питання потребує подальших досліджень і обговорень для удосконалення чинного законодавства. Зокрема, для забезпечення ефективності застосування кримінальної відповідальності за введення суду в оману за ч. 1 ст. 384 ККУ вбачається за необхідне на законодавчому рівні конкретизувати процесуальний порядок письмового опитування учасників справи як свідків в порядку ст. 93 ЦПКУ, в тому числі, в частині попередження про кримінальну відповідальність та документального підтвердження такого попередження, а також узгодити норми ст. 93 ЦПКУ з іншими його положеннями та ч. 1 ст. 384 ККУ.

Література

1. Книженко О. Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину та неправдиві показання: питання сукупності злочинів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури*. Київ. 2018. № 4. С. 1-9.

2. Габро О.І. Суб'єктивна сторона складу злочину завідомо неправдиве показання. *Юридична наука*. Київ. 2011. № 4-5. С. 120-132.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ З ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Відповідно до ст. 56 Конституції України кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [1].

Реалізація особою права на відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду базується на нормах Конституції України, Цивільного кодексу та Цивільного процесуального кодексу України, Закону України від 01 грудня 1994 р. «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» та положенні про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», затверджене наказом Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури та Міністерства фінансів України від 04.03.1996 р. за № 6/5/3/41.

Відповідно до ст. 1176 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), яка регулює питання відшкодування шкоди, що завдана внаслідок незаконних рішень, дій чи бездіяльності органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, шкода, яка завдана фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, підлягає відшкодуванню державою у повному обсязі незалежно від наявності вини посадових і службових осіб органу, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду [2].

Право на відшкодування шкоди, яке завдане фізичній особі внаслідок незаконних дій органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, виникає у випадках, які прямо передбачені законом.

У законодавстві України виокремлюються два різних способи реалізації права особи на відшкодування шкоди: непозовний та позовний, у залежності від того, який вид шкоди нанесений.

Так варто зауважити, що для відшкодування шкоди майнового характеру передбачається непозовний порядок у межах кримінального провадження шляхом звернення до відповідного органу, який закритим кримінальне провадження за реабілітуючими обставинами, або ж ухвалив виправдувальний вирок. Узагальнюючи можна зробити висновок, що майнову шкоду можуть нараховувати органи досудового розслідування, прокуратура чи суд [4, ст 195].

За правилами загального позовного порядку відповідно до норм цивільного судочинства особа має також право звернутися для компенсації моральної шкоди. Відповідно до ст. 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав [2].

Позовна заява повинна відповідати вимогам ст. 175 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України). У позовній заяві про відшкодування шкоди має бути викладений: зміст позовних вимог, іншими словами, має бути зазначено у чому полягає заподіяна шкода, мають бути викладені обставини, які обґрунтують позовні вимоги, особа має зазначити якими саме неправомірними діями чи бездіяльністю завдана ця шкода. Особа має також надати документи якими підтверджує свої позовні вимоги, після чого суд може відкрити провадження у справі, або залишити позовну заяву без руху, повернути заяву про що постановляє відповідну ухвалу.

Аналізуючи ч. 2 ст. 48 ЦПК України можна зробити висновок, що держава, як учасник цивільних відносин – належний відповідач у справах про відшкодування шкоди, яка заподіяна органом державної влади, їх посадовою або службовою особою, адже відповідно до ч. 2 ст. 48 ЦПК України позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава [2].

Ми схильні вважати, що у даній категорії справ держава приймає участь у судовому процесі як відповідач через конкретний орган державної влади, як демонструє практика, через орган, дії якого завдали шкоду позивачу. Варто також зауважити, що залученість або ж незалученість до участі у таких категоріях спорів органу дії якого завдали позивачу шкоду не впливає на правильність визначення належного відповідача у справі, оскільки відповідачем є держава, а не певний державний орган.

Підбиваючи підсумок слід сказати, що реалізація особою права на відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду залежить не лише від його

нормативного закріплення, але й від існування якісного та дієвого механізму реалізації даного права.

Література

1. Конституція України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254к/96-вр>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 бер. 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 40-41, 42. Ст. 492.
3. Про судовий збір: Закон від 08 лип. 2011 р. № 3674-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 14. Ст. 87.
4. Мазур М.Р. Реалізація виправданим права на відшкодування шкоди у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2015. № 4(3). С. 195-199.
5. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01 груд. 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 1. Ст. 1.

УДК 347. 639 (043.2)

Грабовська Г.М., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ

Конвенція ООН про права дитини проголосила, що дитині для повного емоційного комфортного розвитку найкраще рости у сім'ї, в атмосфері щастя, любові і взаєморозуміння. Крім того, підкреслюється, що кожна дитина має право на сім'ю. Саме за таких умов дитина може бути повністю підготовлена до самостійного життя у суспільстві й вихована у дусі розуміння вищих гуманістичних ідеалів, вищих моральних цінностей [1]. Дитячий будинок сімейного типу є однією з ефективних форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, що дає можливість зростання в природному родинному середовищі набувати навички суспільного життя, та відчувати себе повноцінними членами суспільства. Конституція України та ряд міжнародних документів гарантує дітям рівні права, необхідні для їхнього розвитку і життя.

Виходячи з Положення про дитячий будинок сімейного типу, необхідно зазначити, що це окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Вихованці перебувають у дитячому будинку сімейного типу до досягнення 18-річного віку, а в разі

продовження навчання у закладі загальної середньої освіти, за денною формою навчання у закладі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти – до 23 років або до закінчення відповідних закладів освіти. Проте, кількість дітей у дитячому будинку сімейного типу не повинна перевищувати 10 осіб, враховуючи рідних. Важливо зазначити, що не допускається одночасне застосування різних форм влаштування до дитячого будинку сімейного типу дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, крім випадків, коли батьки-вихователі перебувають з підопічним у сімейних чи родинних відносинах [2].

Між батьками-вихователями і органом опіки та піклування існує цілий комплекс правовідносин, що виникли на підставі Договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу. Питання щодо припинення правовідносин, що виникають у процесі діяльності дитячого будинку сімейного типу має бути розглянуте з точки зору правової природи цих правовідносин. Для цього треба нагадати, що Договір про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу є підставою виникнення низки зобов'язань: щодо виховання дітей, житлового найму, майнового найму, оренди землі. Наведені правовідносини припиняються з припиненням діяльності дитячого будинку сімейного типу, яка у свою чергу залежить від дії Договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу [3, с. 73].

Відповідно до п. 4 Положення про дитячий будинок сімейного типу дія Договору припиняється у разі, коли в дитячому будинку сімейного типу виникають несприятливі умови для виховання та спільного проживання дітей (важка хвороба батьків-вихователів, відсутність взаєморозуміння з дітьми, конфліктні стосунки між дітьми), а також у випадках повернення вихованців рідним батькам (опікуну, піклувальнику, усиновителю) та досягнення дитиною повноліття, за згодою сторін, з інших причин, передбачених Договором, та за рішенням суду [4, с. 24].

Діяльність дитячого будинку сімейного типу може бути припинена у добровільному та примусовому порядку. Усі юридичні факти, перелічені в Положенні, є підставами для припинення діяльності дитячого будинку сімейного типу у добровільному порядку, оскільки не передбачають такого припинення внаслідок неправомірної поведінки батьків-вихователів. Результатом неправомірної поведінки батьків-вихователів буде припинення діяльності дитячого будинку сімейного типу в примусовому порядку. Підставами такого припинення є неналежне виконання або невиконання батьками-вихователями своїх обов'язків за договором, а також заподіяння ними шкоди життю, здоров'ю і майну вихованців.

Дитячий будинок сімейного типу є важливим соціальним інститутом, що може забезпечити сімейне оточення та соціальне виховання

дитини. Тому, виходячи з вище вказаного, дитячий будинок сімейного типу є окремим видом змішаної-сімейної форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, за якої подружжя або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, беруть для виховання та спільного проживання на умовах надання грошового утримання не менше п'яти дітей, позбавлених батьківського піклування, на підставі Договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу, що укладається між зазначеними особами та органом, який ухвалив рішення про створення дитячого будинку сімейного типу.

Література

1. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

2. Положення про дитячий будинок сімейного типу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

3. Пеша І.В. Дитячі будинки сімейного типу як особлива форма сімейної опіки над дітьми-сиротами, позбавленими батьківського піклування. *Український соціум*. 2003. № 1(2). С. 72-80.

4. Аналітично-інформаційна довідка про діяльність мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та закладів соціального обслуговування у 2011 р.: підсумки проведення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю у 2011 р. Київ, 2012. 28 с.

УДК 347.122:007 (043.2)

Дідук А.Г., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет,
тренер-консультант Національної школи суддів України,
м. Київ, Україна
Смірнов О.Г., суддя,
господарський суд Запорізької області, тренер Національної школи
суддів України, аспірант Науково-дослідного інституту
інтелектуальної власності НАПрН України, м. Запоріжжя, Україна

ЗАХИСТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО НЕДОБРОСОВІСНУ КОНКУРЕНЦІЮ

Міжнародні стандарти по захисту комерційної таємниці встановлені в Паризькій конвенції з охорони промислової власності (далі – Конвенція), яка закріпила положення щодо необхідності припинення недобросовісної конкуренції. У ст. 10bis Конвенції закріплено, що країни Союзу зобов'язані забезпечити громадянам країн-учасниць, ефективний захист від недобросовісної конкуренції (п. 1).

Актом недобросовісної конкуренції вважається будь-який акт

конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах (п. 2). Під промисловими і торговельними справами розуміється також використання та передача комерційної таємниці, секретів виробництва, ноу-хау.

Таке широке визначення недобросовісної конкуренції (ст. 10bis Паризької конвенції) конкретизується в національних законодавчих актах за допомогою загальних критеріїв цивільного права, які широко застосовуються (особливо в країнах германської системи права) – «добрих нравів», «доброї совісті», «звичаїв ділового обороту».

Отже захист комерційної таємниці є складовою частиною захисту від недобросовісної конкуренції і здійснюється у відповідності до ст. 10-bis («Недобросовісна конкуренція») і ст. 10-ter («Товарні знаки, фірмові найменування, неправдиві вказівки, недобросовісна конкуренція; засоби захисту, право звертатися до суду») Паризької конвенції з охорони промислової власності.

При цьому може скластися враження, що вважається способом захисту «прав на» комерційну таємницю (ноу-хау) заходи, передбачені законодавством про недобросовісну конкуренцію, а самі «права на» комерційну таємницю (ноу-хау) – елементом законодавства про попередження недобросовісної конкуренції.

Однак, необхідно розрізняти права і способи їх захисту, де недобросовісна конкуренція – це тільки спосіб захисту прав, а не самі права, причому права, які захищаються відрізняються від «прав на» комерційну таємницю (ноу-хау). Якщо навіть говорити тільки про способи захисту, законодавство про недобросовісну конкуренцію як таке не виконує цю функцію щодо захисту «прав», а точніше «охоронюваних законом інтересів» особи на комерційну таємницю (ноу-хау), а дає відсилку до загального цивільного законодавства.

Отже, основною рисою норм такого законодавства є його охоронно-правовий характер.

Правові засади захисту від недобросовісної конкуренції визначаються Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (далі - Закон), який був прийнятий 07.06.1996 р.

У вказаному Законі дається поняття недобросовісної конкуренції (ст. 1), а також ціла глава (4) присвячена неправомірним діям щодо комерційної таємниці, які кваліфікуються як недобросовісна конкуренція. Можна сказати, що недобросовісна конкуренція, яка є діяльністю, і дії особи, яка фактично контролює комерційну таємницю, що направлені на збереження її в секреті, також є своєрідною діяльністю. Закон виділяє чотири склади правопорушень: 1) неправомірне збирання комерційної таємниці (ст. 16); 2) розголошення комерційної таємниці (ст. 17); 3) схилення до розголошення комерційної таємниці (ст. 18); 4) неправомірне використання комерційної таємниці (ст. 19).

Зміст цих статей можна розглядати не тільки як дефініцію правових термінів, але і як елемент диспозиції норм, які передбачають відповідальність за недобросовісну конкуренцію у вигляді накладення Антимонопольним комітетом України штрафних санкцій, а також адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність у випадках, передбачених законодавством (ст. 20). Збитки, заподіяні внаслідок вчинення дій, визначених цим Законом як недобросовісна конкуренція, підлягають відшкодуванню за позовами заінтересованих осіб у порядку, визначеному цивільним законодавством (ст. 24).

Тут вбачається дві проблеми. Проблема перша. Як видно відсилка іде до загального цивільного законодавства. Тобто у випадку, якщо особі, яка фактично контролює комерційну таємницю (ноу-хау), неправомірними діями у вигляді недобросовісної конкуренції були завдані збитки, вона повинна спочатку звертатися не до суду, а до Антимонопольного комітету України. І тільки після цього така особа може подати позов до суду про відшкодування завданих збитків. При цьому в даному випадку під особою мається на увазі суб'єкт підприємницької діяльності.

Таке положення не відповідає Конституції України, яка закріпила що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами і делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ст. 124). Тому мабуть доцільно було б внести зміни в законодавство України і прямо передбачити можливість звертатися безпосередньо з позовом до суду при порушенні охоронюваного законом інтересу особи, яка фактично контролює комерційну таємницю (ноу-хау), що відповідатиме і вимогам Конституції України, зокрема ст. 124.

Виходячи ж із опублікованої судової практики, можна констатувати, що у випадку порушення недобросовісної конкуренції, справи розглядаються переважно Антимонопольним комітетом України.

Проблема друга. Слід звернути увагу на те, що вказівка про неправомірність дій щодо комерційної таємниці (ноу-хау), які в Законі кваліфікуються як недобросовісна конкуренція, значаться тільки у випадку збирання і використання комерційної таємниці (ст.ст. 16, 19), хоча слід було б наголосити і на неправомірності розголошення комерційної таємниці (ст. 17) та схиланні до її розголошення (ст. 18). Насправді це важливо, оскільки особа, яка самостійно і добросовісно отримала інформацію, що є комерційною таємницею, може надалі правомірно контролювати цю інформацію (ст. 162 Господарського кодексу України), в тому числі і розкривати її зміст (розголошувати). Крім того, саме неправомірні дії щодо комерційної таємниці, є підставою для звернення до суду заінтересованих осіб про відшкодування збитків.

У Господарському кодексі України також містяться статті, направлені

на захист комерційної таємниці, які повторюють норми Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», зокрема щодо поняття недобросовісної конкуренції (ст. 32) та неправомірних дій, що кваліфікуються як неправомірна конкуренція (ст. 36).

Отже можна сказати, що охорона комерційної таємниці (ноу-хау) здійснюється в рамках боротьби з недобросовісною конкуренцією, передбаченою, статтею 10bis Паризької конвенції. Також відповідно до ст. 10ter в процесі забезпечення ефективного захисту від недобросовісної конкуренції, країни-учасниці зобов'язуються забезпечити громадянам інших країн Союзу таку охорону наступним чином: фізичні та юридичні особи, які правомірно контролюють комерційну таємницю, наділяються правом перешкоджати розкриттю, отриманню або використанню такої інформації без їх згоди іншими особами, якщо останні робили це способами, які суперечать чесній комерційній практиці.

У поняття способу, що суперечить чесній комерційній практиці Угода TRIPS, вкладає порушення договору, порушення довіри, спонукання до порушення; набуття закритої інформації третіми особами, які знали або допустилися грубої необережності, не дізнавшись, що дії, які суперечать чесній торговій практиці, були допущені в процесі такого набуття.

Наряду з Угодою TRIPS питання щодо охорони комерційної таємниці розглядаються і в спеціально розроблених ВОІВ «Типових Положеннях про захист від недобросовісної конкуренції» (далі – Типові положення). Здійснена робота направлена, по суті, на уточнення змісту ст. 10bis Паризької конвенції з урахуванням сучасної реальності. Зокрема, ст. 6 Типових положень присвячена захисту від недобросовісної конкуренції щодо секретної інформації. Норма цієї статті співпадає із ст. 39 Угоди TRIPS. Проте деякі відмінності, все ж, спостерігаються у переліку видів дій, які розглядаються як такі, що суперечать чесній комерційній діяльності. Окрім тих, які приведені в ст. 39 Угоди TRIPS – це промислове або комерційне шпигунство. Також у ст. 6 Типових положень приводиться ще один вид нечесної підприємницької діяльності – підбурення до здійснення будь-якого акту, який приводиться в даній статті (промислового шпигунства, порушення договору, зловживання довірою). До числа дій, в яких проявляється недобросовісна конкуренція, Типові положення (подібно Угоді TRIPS) відносять також протиправний характер способу отримання комерційної таємниці – це навмисне отримання її третьою особою (тобто, коли така особа знала про секретність інформації), або отримала її з проявом грубої необережності (коли така особа повинна була знати про подібний характер інформації).

В цілому, вказані документи співпадають у тому, що стосується характеристики комерційної таємниці (секретної інформації, нерозкритої інформації), а також по суті у видах дій, які розглядаються як прояв недобросовісної конкуренції.

Однак всі ці документи мають різну направленість: якщо Угода TRIPS направлена, перш за все, на характеристику інтересу особи, яка фактично контролює нерозкриті інформацію (комерційну таємницю), в рамках спільного задуму документа, то у Типових положеннях акцент зроблено на характеристику дій, в яких проявляється недобросовісна конкуренція, що також обумовлює спільну направленість документа – уточнення положень статті 10bis Паризької конвенції з урахуванням сучасної реальності.

Можна сказати, що Угодою TRIPS було вперше на міжнародному рівні визначено ознаки і поняття охорони нерозкритої інформації (комерційної таємниці) як засобу захисту інформації, використання якої на законних підставах контролюється юридичною особою.

Як зазначають науковці, у минулому багато країн відносились до питань захисту комерційної таємниці (ноу-хау) не інакше, ніж до питань охорони секретів виробництва або промислової власності.

Щоб відповідати ознакам Угоди TRIPS, країнам-членам ВТО прийдеться охопити правовою охороною всі секрети, які мають комерційну цінність. Тому доцільно було б у найближчому майбутньому все ж прийняти Закон України «Про комерційну таємницю», який би регулював її правовий режим.

УДК 349.222.1 (043.2)

Дибань М.П., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Питанню ефективного правового регулювання колективних трудових правовідносин завжди приділялася пристальна увага з боку правознавців. Обумовлено це було тим, що особа набуваючи статусу працівника реалізує свою трудову функцію в колективі працівників, який має безпосередній вплив на роботодавця щодо забезпечення належних умов праці.

Основу трудових прав працівників становить право на вирішення колективних трудових спорів (конфліктів). У конфліктології конфліктом називають зіткнення різноспрямованих сил, кожна з яких прагне певним чином реалізувати свої реальні або уявні інтереси. Важливими ознаками конфліктів є ступінь нормативного регулювання (ведеться боротьба за правилами чи без них) і ступінь застосування аргументів (чи сила погроз, чи сила санкцій, чи сила примусу) [1, с. 12]. Згідно ст. 2 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від

03.03.1998 р. № 137/98-ВР, колективний трудовий спір (конфлікт) – це розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудових відносин, щодо: а) встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту; б) укладення чи зміни колективного договору, угоди; в) виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень; г) невиконання вимог законодавства про працю [2]. На думку С.І. Запари, трудовий конфлікт – це таке протиріччя між суб'єктами трудових правовідносин, коли переконання сторін викликає зіткнення їх інтересів, що призводить до значних розбіжностей, трудових спорів і яке на даний момент не врегульоване мирним способом [3, с. 54]. Кабанець В.О. визначає трудовий спір, як нерегульовані розбіжності між працівниками, профспілками чи іншими уповноваженими працівниками органами та роботодавцем, організаціями (об'єднаннями) роботодавців з приводу застосування трудового законодавства або встановлення нових чи зміни існуючих умов праці і відпочинку, що вирішуються у передбаченому законодавством порядку [4, с. 15]. Аналізуючи динаміку виникнення соціально-трудових конфліктів, О.М. Шушпанніков зазначає, що на нинішньому етапі варто розглядати будь-який соціально-трудова конфлікт на окремо взятому підприємстві як складову частину основних рис суспільно-політичних відносин. Найкращим засобом управління будь-яким конфліктом є його попередження, оскільки воно потребує значно менше зусиль, ніж для його вирішення [5, с. 16]. М.П. Стадник під причинами виникнення колективних трудових спорів розуміє фактори зовнішнього середовища, які при взаємовідношенні цього середовища і трудового колективу формують у нього певні (правомірні чи неправомірні) вимоги, що пред'являються до власника чи уповноваженого ним органу, а також які при взаємодії з власником та його інтересами формують у нього певну (правомірну чи неправомірну) поведінку [6, с. 74]. Соціально-економічні проблеми, які спостерігаються в Україні, безпосередньо впливають на господарську діяльність підприємств, розладнують фінансову складову їх розвитку, що, в свою чергу, не дозволяє налагодити ефективну організацію праці, як наслідок, порушуються трудові права працівників. Такий стан речей призводить до виникнення колективних трудових спорів (конфліктів). Досить часто, примирні процедури (діяльність примирної комісії, трудового арбітражу, незалежних посередників), як обов'язкової умови порядку вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) не призводять до реальних результатів вирішення спору. Вказана ситуація спонукає працівників до ініціювання страйку як крайнього засобу (коли всі інші можливості вичерпано) вирішення колективного трудового спору (конфлікту). У ст. 17 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 03.03.1998 р. № 137/98-ВР, страйк визначається як тимчасове колективне добровільне припинення роботи працівниками

(невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) підприємства, установи, організації (структурного підрозділу) з метою вирішення колективного трудового спору (конфлікту) [2].

Практика сьогодення засвідчує той факт, що чинне законодавство про працю містить ряд положень, які не дають належним чином працівнику реалізувати право на вирішення колективних трудових спорів. Важливість полягає в тому, що ментальність роботодавця як учасника трудових правовідносин повинна спрямовуватися на створення сприятливих, комфортних умов для реалізації працівниками права на працю.

Література

1. Гірник А.М. Посередництво у трудових конфліктах. Київ: Центр соціальних досліджень імені В. Старосольського, 1998. 52 с.

2. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03 бер. 1998 р. № 137/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 34. Ст. 227.

3. Запара С.І. Удосконалення процедури вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) примирними органами в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2005. 198 с.

4. Кабанець В.О. Теоретичні аспекти удосконалення розгляду трудових спорів (конфліктів) в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. СНУ ім. В. Даля. Л., 2009. 20 с.

5. Шушпанніков О.М. Політичне управління соціально-трудовами конфліктами як фактор суспільної стабільності: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Дніпропетровський нац. ун-т. Д., 2006. 19 с.

6. Стадник Н.П. Правовое регулирование разрешения коллективных трудовых споров (конфликтов): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. НАНУ Ин-т гос-ва и права им. В.М. Корецкого. Киев, 1998. 176 с.

UDC 347.121.2 (043.2)

Dotsenko O., PhD in Law, associate professor,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

COVID-19 TRACING APPLICATIONS: IS THERE ANY PRIVACY THREAT?

The COVID-19 pandemic is one of the most serious challenges of present world. With the increasing number of infected people to millions and the long process of vaccine creation, the latest information technologies are becoming the means of combating the spread of the disease. Thus, in many countries to combat the virus mobile applications for monitoring compliance with the regime of self-isolation and observation have become popular. But in order to counteract the disease, it is necessary to find out with whom virus carriers came

into contact and what places they visited, that causes the possibility of collection personal information (personal data, location data, etc.) by such applications via Bluetooth and / or GPS data or WI-FI points.

However, despite of the importance of using these applications to prevent the spread of coronavirus, the question arises whether they pose a threat to privacy.

According to the investigation of Amnesty International, that have tested the COVID-19 tracing applications that have been using in Europe, North Africa and Middle East on the issue of their threat to human rights, the most alarming of them are «BeAware Bahrain» (Bahrain), «Smittestopp» (Norway), «Shlonik» (Kuwait). These three applications actively tracking users' locations in real time or near real time by frequently uploading GPS data to the central server [2].

In turn, in Ukraine there is a similar application called «Vdoma», which was developed by the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, and according to the description of the application on Google Play Market and App Store the aim of its use is to prevent the spread of COVID-19 in Ukraine. As mentioned in the description, if a person has returned from countries where a COVID-19 outbreak has been reported, has been in contact with an infected person, or has signs of the virus, he or she must adhere to self-isolation or observation. Application functionality consists of: 1) registration at the place of self-isolation or observation; 2) photo confirmation of stay at the place of self-isolation or observation; 3) emergency call to the hotline of the Ministry of Health of Ukraine. The application is installed in the smartphones of persons who may be potential carriers of the COVID-19 virus and who are registered in medical institutions as those who require self-isolation or observation [6, 7].

In turn, Verkhovna Rada has adopted a rule that for the period of quarantine or restrictive measures related to the spread of COVID-19, and within 30 days from the date of its cancellation is allowed to process personal data without the consent of the person, in particular data concerning the state of health, place of hospitalization or self-isolation, surname, name, patronymic, date of birth, place of residence, work (study), in order to counteract the spread of coronavirus disease (COVID-19), in the manner prescribed in the decision to establish quarantine, provided that such data is used solely for the purpose of anti-epidemic measures. Within 30 days after the end of the quarantine period, such data shall be depersonalized and, if this is not possible, erased [12].

However, we should agree that this norm allows the authorities to process sensitive data without the consent of the personal data subject, but does not address the mandatory use of “Vdoma” and does not establish the procedure for transferring collected data between authorities [8].

It should be noted that one of the most common approaches to understanding the concept of privacy is the concept of four components of privacy: physical, informational, territorial and communicative [5, p. 127; 10,

p. 176].

In our opinion, in domestic law, privacy can be understood in two senses: 1) as a set of certain personal non-property goods provided for in Chapters 21-22 of the Civil Code of Ukraine, i.e. as a collective concept; 2) as a regime of security, limited access, inviolability of personal non-property goods [9, p. 153].

The Constitution of Ukraine, norms of international law provide for the possibility of lawful limitations of rights which objects are the elements of privacy, solely to ensure proper recognition, respect and protection of the rights and freedoms of other people, in the interests of public order, morality, general welfare in a democratic society, national security, territorial integrity of the state, etc [4, 11].

The case law of the European Court of Human Rights also shows that monitoring the movements of a person by the state is an interference to the privacy, but it may be legitimate if it is provided by national law to achieve a socially important goal [1, 3, 8].

Thus, limitations of privacy when using COVID-19 tracing applications are legitimate if they are enshrined in law, the relevant law enforcement or executive authorities don't have discretionary power in this field, and also it requires a high degree of legal consciousness and legal culture in society.

Literature

1. Affaire ben Faiza c. France (Requête no. 31446/12). Définitif Arrêt, Strasbourg, 8 février 2018. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-180657%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-180657%22]}).

2. Bahrain, Kuwait and Norway contact tracing apps among most dangerous for privacy. Amnesty International: web-site. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/06/bahrain-kuwait-norway-contact-tracing-apps-danger-for-privacy/>.

3. Case of Uzun v. Germany (Application no. 35623/05). Final Judgement, Strasbourg, 2 September 2010. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-100293%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-100293%22]}).

4. Universal Declaration of Human Rights. United Nations: web-site. URL: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>.

5. Volio F. Legal personality, privacy and the family. New York: Columbia University Press, 1981. 226 p.

6. Вдома. App Store. URL: <https://apps.apple.com/us/app/%D0%B2%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B0/id1504695512>.

7. Вдома. Google Play. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=ua.gov.diia.quarantine&hl=ua>.

8. Дворовий М. Коронавірус, трекінг інфікованих та приватність: як далеко можуть піти держава і техкомпанії та де тут права людини? DigitalSecurityLab: веб-сайт. URL: <https://dslua.org/publications/koronavirus-trekinh-infikovanykh-ta-pryvatnist-iak-daleko-mozhut-pity-derzhava-i-tehkompanii-ta-de-tut-prava-liudyny/>.

9. Доценко О.М. Особисте життя чи приватність? Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті

Є.В. Васьковського: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 15-16 квіт. 2011 р. / Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса: Астропринт, 2011. С. 151-154.

10. Измайлова Н.С. Неприкосновенность частной жизни в англо-американской и российской правовых доктринах. *Московский журнал международного права*. 2008. № 1 (69). С. 172-184.

11. Конституція України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

12. Про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 13 квіт. 2020 р. № 555-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-20#Text>.

УДК 349.2 (043.2)

Зеленський В.М., к.ю.н.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРИПИНЕННЯ СТРОКОВОГО ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ ПРАЦІВНИКА

За власним бажанням може бути розірваний й строковий трудовий договір, що передбачено ст. 39 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України). Сутність строкових договорів визначає й особливості припинення трудових правовідносин за даною підставою. У попередньому підрозділі нами вже окреслювалося поняття строкового трудового договору, його особливості, ознаки та недоліки. На жаль ст. 39 КЗпП України не розкриває сутності правового порядку розірвання строкового трудового договору з ініціативи працівника. Так, стаття містить лише наступне зауваження: «Строковий трудовий договір (укладений на визначений строк, встановлений за погодженням сторін та укладений на час виконання певної роботи) підлягає розірванню достроково на вимогу працівника в разі його хвороби або інвалідності, які перешкоджають виконанню роботи за договором, порушення власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю, колективного або трудового договору та у таких випадках: переїзд на нове місце проживання; переведення чоловіка або дружини на роботу в іншу місцевість; вступ до навчального закладу; неможливість проживання у даній місцевості, підтверджена медичним висновком; вагітність; догляд за дитиною до досягнення нею чотирнадцятирічного віку або дитиною з інвалідністю; догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку або особою з інвалідністю І групи; вихід на пенсію; прийняття на роботу за конкурсом, а також з інших поважних причин» [1]. Як видно

із тексту зазначеної правової норми, причини розірвання строкового трудового договору нічим не відрізняється від причин розірвання договору, який укладено на невизначений строк.

Однак, слідуючи логіці законодавця, який виділив в окрему правову норму особливості припинення строкових трудових правовідносин з ініціативи працівника, можна припустити, що порядок здійснення такого припинення повинен мати й свою правову процедуру. Однак, роз'яснення щодо цього у Кодексі немає. Крім того, у статті немає вказівки щодо строку попередження працівника про дострокове розірвання договору, укладеного на визначений строк. Яким чином працівник повинен попереджати про своє бажання припинити правовідносини достроково, теж за два тижні чи на свій розсуд? Все це дає можливість сторонам трудового договору трактувати ст. 39 КЗпП України на свій розсуд. Незаперечним залишається лише те, що причина дострокового припинення строкових трудових правовідносин, окрім тих, що окреслені зазначеною статтею, повинна бути зазначена у договорі наряду із іншими умовами саме при його укладенні, оскільки це прямо вказується у законі.

Закономірно виникає питання, яка різниця між порядком розірвання трудового договору, укладеного на невизначений та визначений термін з ініціативи працівника? З цього приводу С.М. Глазько зазначає, що ніякої різниці немає, а тому ст. 39 Кодексу законів про працю України є зайвою, бо її нормативні приписи дублюють нормативні приписи, що стосуються порядку розірвання трудового договору, укладеного на невизначений строк [2, с. 75-76]. Відкритим також залишається питання як діяти працівнику у разі відмови роботодавця задовольнити його заяву про розірвання строкового трудового договору достроково. КЗпП встановлює тільки правило, згідно із яким спори про дострокове розірвання трудового договору вирішуються в загальному порядку, встановленому для розгляду трудових спорів. Г.І. Давиденко пропонує працівникам при виникненні таких випадків звертатися до комісії з трудових спорів або до суду [3, с. 32].

Таким чином, чинне правове регулювання припинення строкових трудових правовідносин за ініціативою працівника є недостатнім, потребує ретельного доопрацювання та корегування. Що ж стосується проекту Трудового кодексу України, то в ньому міститься два підходи до припинення таких строкових трудових договорів. За першого регулюється припинення трудових договорів, укладених строк до 2-х місяців. В такому разі працівник зобов'язаний попередити роботодавця за 3 календарні дні. Вся інша правова процедура в проекті не визначена, а тому слід керуватися загальними правилами припинення трудових правовідносин. Другий підхід стосується того, що в проекті в ст. 83 встановлене право працівника припинити в будь-який час за власною ініціативою трудовий договір, попередивши роботодавця за 2 тижні письмово. З того, що

розробники проекту вживають формулювання «трудовий договір», не уточнюючи, що це трудовий договір на невизначений строк, слід зробити висновок про те, що вказане право працівника розповсюджується і на випадки перебування у строкових трудових відносинах. Отже, проектом передбачено право працівника на дострокове припинення строкового трудового договору за власним бажанням. З однієї сторони, це один із проявів свободи праці. З іншої сторони, все ж слід погодитись із зауваженням Ю.В. Баранюк та С.В. Дріжчаної: «встановлення однакової можливості для розірвання як безстрокового трудового договору, так і строкового за ініціативою працівника не є виправданим, адже роботодавець, укладаючи строковий трудовий договір, розраховує на те, що протягом певного часу робота буде виконана цим працівником. Невиконання роботи, яку працівник повинен був виконати протягом дії строкового трудового договору, може негативно вплинути на господарську діяльність роботодавця. Тому вчені пропонують залишити умови розірвання строкового трудового договору, передбачені у ст. 39 КЗпП, у проекті» [4, с. 206].

Відтак, доцільно було б: 1) залишити існуючий в проекті підхід до розрізнення між собою двох видів строкових договорів – укладені на строк до 2 місяців та всі інші; 2) щодо першого виду строкових трудових договорів залишити строк попередження у 3 дні, але передбачити, що це попередження має бути здійснене у письмовій формі; щодо другого виду – письмове попередження строком 2 тижні; 3) одночасно залишити засади виняткового права працівника на дострокове припинення строкового трудового договору лише у чітко перелічених законом випадках (які на даний час перелічені в ст. 39 КЗпП), передбачивши можливість сторін трудових договорів встановлювати додаткові випадки дострокового припинення таких відносин при укладенні трудового договору в самому змісті цього договору; 4) передбачити обов'язок роботодавця звільнити строкового працівника в день, визначений працівником, який настає раніше ніж закінчення строку трудового договору, якщо він має зазначені причини для застосування вказаного виняткового права; 5) у разі, якщо працівник не має визначених законом або передбачених в трудовому договорі причин для дострокового звільнення за власним бажанням, повинна бути передбачена компенсація для роботодавця у розмірі, що дорівнює заробітній платі працівника за невідпрацьований період. Видається, що лише в такий спосіб можна дотримати справедливості та захист обох сторін трудових відносин.

Література

1. Кодекс Законів про працю України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 17.12.1971. Додаток до № 50.
2. Глазько С.М. Правове регулювання припинення трудового договору: теоретичний аспект: дис. .... канд... юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2005. 177 с.

3. Давиденко Г.І. Розгляд судами спорів, пов'язаних з укладанням, зміною та припиненням трудового договору. *Вісник Верховного Суду України*. 1997. № 3 (5). С. 28-45

4. Кодифікація трудового законодавства України: монографія / Н.М. Хуторян, О.Я. Лаврів, С.В. Вишневецька та ін. Харків: ФІНН, 2009. 432 с.

УДК 344.021 (043.2)

Зозуля Д.В., аспірант,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ЩОДО РОЛІ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕНІ ВИДАТКІВ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Перетворення, які відбуваються у нашій країні останні роки, поступово ведуть до істотних змін як державних інститутів так і правової системи у цілому. Сучасні зміни, децентралізація, медична реформа, зміни у бюджетному процесі поступово рухають процес створення нових механізмів ефективного фінансування оновленої системи охорони здоров'я, які забезпечують надійну гарантію реалізації конституційних прав людини, інтересів суспільства та держави.

Важливу роль серед системоутворюючих принципів права відіграє принцип правової визначеності, під яким слід розуміти «несуперечливість такого регулювання та недопустимість його зміни з порушенням засадничих принципів права» [1]. Правова визначеність необхідна, «щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набуте ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано» [2].

Серед європейських принципів правової системи також зазначається принцип правової визначеності (англ. – legal certainty) хоча в установчих договорах Європейського Союзу він не закріплюється, але на нього доволі часто посилається Суд Європейського Союзу як на один із важливих принципів європейського права, відповідно якому норми права Європейського Союзу мають бути чіткими і передбачуваними для всіх суб'єктів [3, 4, 5]. Фактично змістовна природа принципу правової визначеності є результатом тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та її тлумачення Європейським судом з прав людини, рішення якого обов'язкові у нормотворчості та правозастосуванні.

Широке тлумачення принципу правової визначеності пропонує І.Є. Криницький, підкреслюючи важливість «добротності законодавчого акту»: простота, зрозумілість змісту, стислість й чіткість тексту

потребують обґрунтованої структури акту та чіткої визначеності юридичної сили [6, с. 52]. Тобто принцип правової визначеності розповсюджує свою дію на всі елементи механізму правового регулювання, так як висуває вимоги до якості правової норми та слугує критерієм її відповідності Конституції.

Однак, принцип правової визначеності є одним з визначальних принципів бюджетного процесу. Хоча він прямо не передбачений Бюджетним кодексом України (далі – БК України), реалізація його змістовної складової міститься у регламентації бюджетного процесу та при застосуванні програмно-цільового методу у бюджетному процесі (ст. 20 БК України). Завдяки йому визначається чітка послідовність заходів із планування, затвердження та використання бюджетних коштів протягом дії бюджетної програми, у межах визначених бюджетних призначень задля досягнення очікуваних результатів, що стає запорукою ефективного використання видатків як інструменту розподілу державного грошового фонду за цільовим призначенням для забезпечення суспільного доброту.

Особливого значення набуває принцип правової визначеності під час реформи в тій чи іншій сфері, коли відбуваються кардинальні зміни правового регулювання суспільних відносин. Процес реформування повинен мати чіткий план послідовних та скоординованих дій які відповідають загальному контексту державної політики та спрямовані на досягнення довгострокової мети, що повністю відповідає конституційним засадам державотворення. Задля досягнення поставленої цілі потрібна не тільки політична воля, але й послідовна стратегія, яка забезпечить узгодженість різних аспектів дієвого вирішення основних проблем, пов'язаних з ефективністю розбудови системи охорони здоров'я, зокрема реформування фінансування охорони здоров'я.

Програмні документи прийняті у ході медичної реформи надають можливість простежити реалізацію принципу правової визначеності у формуванні нової моделі фінансування в сфері охорони здоров'я. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» стала дорожньою картою кардинальних та системні зміни, спрямованих на створення медичної системи, що орієнтована на пацієнта. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015-2020 роки та Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я стали підґрунтям прийняття закону «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення».

Отже, принцип правової визначеності є визначальним елементом загальної ідеї верховенства права, створюючи засади для досягнення результату правового регулювання, до якого прямує правова держава та громадянське суспільство. У фінансовому праві на правову регламентацію формування структури бюджету впливає значна кількість факторів, серед

яких економічний потенціал країни, пріоритетність та масштабність завдань, що вирішуються державою та здатність довгострокового бюджетного прогнозування [7]. Відповіді як це зробити можна знайти за допомогою використання провідного досвіду розвинутих країн. Крокami, спрямованими на модернізацію сучасної державної бюджетної політики, зокрема складової щодо здійснення видатків, спрямованих на подальше посилення соціальної спрямованості, повинні стати збільшення частки та структури видатків на розвиток в сфері охорони здоров'я та переходу від бюджетного планування до стратегічного бюджетного прогнозування.

Література

1. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20 чер. 2019 р. № 6-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text>.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Мартинова Володимира Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України від 31 бер. 2015 р. № 1-пп/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-15#Text>.

3. Judgment of the Court (Third Chamber) of 12 November 1981. Amministrazione delle finanze dello Stato v Srl Meridionale Industria Salumi and others; Ditta Italo Orlandi & Figlio and Ditta Vincenzo Divella v Amministrazione delle finanze dello Stato. Joined cases 212 to 217/80. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/PDF/?uri=CELEX:61980CJ0212&from=GA>.

4. Judgment of the Court of 25 January 1979. A. Racke v Hauptzollamt Mainz. Case 98/78. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:61978CJ0098&from=ENr>.

5. Judgment of the Court of 25 January 1979. Weingut Gustav Decker KG v Hauptzollamt Landau. Case 99/78. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/PDF/?uri=CELEX:61978CJ0099&from=EN>.

6. Криницький І.Є Специфіка реалізації принципу правової визначеності (у контексті адаптації фінансового законодавства України до *acquis communautaire*). Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 чер. 2018 р.). Київ: Вид. дім «Гельветика», 2018. С. 51-54.

7. Бюджетна система України та Євросоюзу: монографія / С.О. Булгакова та ін.; за ред. А.А. Мазаракі. Київ: КНТЕУ, 2009. 409 с.

Кириченко Т.С., к.ю.н., доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ЩОДО ПИТАННЯ ПОБУДОВИ ФОРМУЛИ ВІНАХОДУ (НІМЕЦЬКА ПАТЕНТНА ФОРМУЛА)

В основі розгляду будь-якої справи про порушення патенту лежить аналіз формули винаходу. У більшості країн формула винаходу є основним критерієм при встановленні факту використання винаходу. У різних країнах системи побудови формули різні, але функції їх залишаються однаковими.

Оскільки ж прийнята в Україні схема побудови формули винаходу за загальними рисами подібна до «німецької», доцільно в першу чергу дослідити систему побудови формули саме в Німеччині [1, с. 150].

Патентна формула в Німеччині розроблена ще у 80-х роках минулого століття і викладається в одному або декількох пунктах, де перший є основним (Hauptanspruch), а інші – додатковими, вони не мають самостійного технічного та правового значення (Unteranspruche) [2, с. 28].

В основному пункті формули викладається сутність загального рішення технічної задачі, що, власне, і становить предмет винаходу. У цьому пункті об'єкт винаходу описується в загальному вигляді, перелічуються його суттєві ознаки, необхідні для здійснення винаходу й органічно пов'язані з його технічною сутністю. Інакше кажучи, загальний перший пункт патентної формули розкриває таким чином головні вимоги заявника [3, с. 13].

Додаткові пункти формули служать, як правило, для захисту найбільш доцільних форм здійснення винаходу.

Далі, і це є важливою особливістю саме «німецької» патентної формули, ознаки винаходу, у кожному пункті патентної формули поділяються на дві групи. До першої групи Hauptanspruch входять назва винаходу та ті його ознаки, які не є самі по собі новими, а були відомі до цього винаходу, до другої Hauptanspruch – ті ознаки, що характеризують новизну винаходу [4, с. 72-79].

Перша група ознак складає разом із назвою винаходу вступну (або обмежувальну) частину формули (Oberbegriff), друга – відмітну частину (Kennzeichnender Teil).

Між обома частинами формули ставиться розділове слово (відмітний).

Німецьку систему викладу формули іноді називають центральною, тому що основний пункт патентної формули є ніби «центральним», загальним рішенням поставленої задачі, а додаткові – частками.

Ця система характеризується сукупністю усіх ознак, перелічених у

формулі незалежно від того, у якій частині формули вони наведені. Ця єдність ознак підкреслюється з граматичною системою викладу кожного пункту формули як одна закінчена пропозиція.

Як приклад патентної формули в Німеччині наведемо її визначення:

Патент Німеччини № 1140777: «Клапанний розподільний механізм для двигунів внутрішнього згорання з обертовим штовхачем клапана, який упирається в кулачок, який має сферичну увігнуту опору для сферичного кінця штока, який відрізняється тим, що сферична опора являє собою окрему деталь, встановлену на упорних кульках у гнізді, які знаходяться в штовхачеві клапана» [5, с. 179].

Наведений приклад яскраво свідчить, що німецька система викладу формули, при дотриманні усіх її принципових положень, може забезпечити чітке тлумачення технічної сутності винаходу і його новизни майже в кожному випадку.

Доцільно відзначити, що саме за «німецькою» системою будується формула винаходу в Україні. Винахід описується в патентній формулі за правилами формальної логіки як поняття, що характеризує разом ознаки, частина яких відома, а частина – нова.

Патентна формула в Україні складається з двох частин. Відомі ознаки перелічуються в першій частині формули, яка визначається словом, «що відрізняється» від другої частини формули, в якій стисло описуються нові ознаки винаходу. При цьому винахід характеризується сумою відомих і нових ознак, тобто обидві частини формули утворюють єдине ціле [6, с. 29-32].

Зміст першої частини формули до слова «відмінний» змальовує прототип (відомий спосіб, пристрій або речовину, найбільш близькі до нового винаходу).

Зміст другої, так званої, відмітної частини формули, показує, в якому відношенні і яким саме чином прототип удосконалений автором винаходу. Формула винаходу, складена за описаною схемою, дозволяє з першого погляду визначити прототип, тобто рівень, від якого відштовхувався винахідник у своїй творчості, ті засоби (відмітні ознаки), якими він удосконалив прототип, і ту мету, що досягається цим удосконаленням прототипу [7, с. 18; 8. с. 9-12].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що система побудови формули в Німеччині характеризується: 1) широким викладом основного пункту формули; 2) великою кількістю додаткових пунктів у багатоланковій формулі; 3) використанням альтернативних ознак при визначенні формули; 4) використанням самостійних пунктів формули у винаході; 5) можливістю визначити у формулі кілька різних об'єктів (спосіб, пристрій); 6) використанням у відмітній частині формули креслень, доданих до опису винаходу. Отже, на відміну від інших формул винаходу, вона характеризується чіткістю і тому не дарма рекомендована в

якості європатенту.

Література

1. Богатых Е.А., Левченко В.И. Патентное право капиталистических и развивающихся государств. Москва: Юрид. лит., 1978. 200 с.
2. Гурьянов П.П. Теория эквивалентов и ее использование при толковании формулы изобретения. Москва: ЦНИИПИ, 1971. 90 с.
3. Финкель Н.К. Вступительная статья. В кн.: Патентное законодательство зарубежных стран. В 2-х т. Т. 1; Переводы. Москва: Прогресс, 1987. С. 5-18 (656 с.)
4. Кузьмина О. Становление патентного права в Германии и России. *Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность*, 2002. № 4. С. 72-79.
5. Hamburg C., Pines H. Cvaftc rules that statutory presumption of validity doesn't apply during reexamination. «PTR», 1985. v. 83. № 4. P. 178-182.
6. Ленц К., Дзепина Е. Внесудебное разрешение споров в Германии. *Интеллектуальная собственность*. 2002. № 9. С. 29–32.
7. Пономарьов М. Про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Інтелектуальна власність*. № 9. 2003. С. 16-24.
8. Бакастов В.Н. Прототип изобретения. *Вопросы изобретательства*. 1968. № 5. С. 9-12.

УДК 347.83(043.2)

Кметик Х.В., к.ю.н.,

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН З НАДАННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Розквіт сфери послуг у світі розпочався у першій половині 60-х років ХХ століття. Зайнятість населення у сфері послуг почала підвищуватися, а послуги в економіці багатьох країн – займати значну частину валового доходу. Розповсюдження споживання послуг в економічно розвинутих країнах називають одним з найзначніших явищ останнього часу.

У цивілістичній літературі виділяють такі три основні причини розвитку сфери послуг: 1) внутрішні, структурні потреби науково-технічного прогресу; 2) динаміка рівня життя населення; 3) зміна споживчої психології суспільства [1].

Перетворення послуги у споживчу вартість, що характеризується низкою специфічних ознак, диверсифікація послуг у сучасній ринковій економіці вимагають удосконалення цивільно-правових форм регулювання майнових відносин надання послуг.

До прийняття Цивільного кодексу України (2003 р.) [2] розвиток моделі нормативно-правового регулювання в кодифікованих джерелах

відбувався шляхом виявлення специфічних рис того чи іншого договірної зобов'язання, а не шляхом визначення загальних норм родового інституту, які можуть застосовуватися до всіх договорів, що мають своїм предметом надання послуги. З прийняттям Цивільного кодексу України концепція законодавця про правове регулювання відносин з надання послуг принципово змінилась: позначилася спроба комплексного осмислення такого юридичного феномену, як послуга.

Враховуючи стійку тенденцію розвитку послуг у сучасній економіці, можна припустити, що правовий інститут надання послуг буде одним з тих цивільно-правових інститутів, що досить динамічно розвиватиметься. Сфера послуг, як свідчить практика, є однією з найперспективніших галузей економіки. Вона охоплює широкий спектр діяльності – від транспортних послуг до послуг у сфері фінансування, страхування та, зокрема, послуг у сфері телекомунікацій [1].

На сьогодні телекомунікації відіграють все більшу роль як у процесах задоволення потреб щодо інформації, так і в розвитку суспільства в цілому [3].

Поняття «телекомунікації», як базової категорії телекомунікаційної послуги, є досить містким і використовується у різних галузях науки по-різному. Перше законодавче визначення поняття «телекомунікації» в Україні було закріплене у ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (редакція Закону України, що мала чинність до 12.01.2006 р.), згідно з яким це була передача і приймання будь-яких знаків, сигналів зображення і звуку з допомогою електромагнітних засобів зв'язку (кабельного, оптичного, радіозв'язку) [4]. Деяке змінене легальне визначення телекомунікацій за чинним Законом України «Про телекомунікації» від 08.11.2003 р. № 1280-IV. Так, телекомунікації визначаються як передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, провідних, оптичних або інших електромагнітних системах. У свою чергу, під телекомунікаційною послугою цей Закон розуміє продукт діяльності оператора та/або провайдера телекомунікацій, спрямований на задоволення потреб споживачів у сфері телекомунікацій [5].

У наукових працях, що присвячені цивільно-правовому регулюванню відносин з надання телекомунікаційних послуг, відсутня систематизована класифікація телекомунікаційних послуг. Існуючі класифікації проведені в основному щодо окремих видів телекомунікаційних послуг і носять фрагментарний характер.

Телекомунікаційні послуги необхідно розглядати у двох аспектах: у вузькому розумінні (власне телекомунікаційні послуги) та у широкому розумінні (послуги у сфері телекомунікацій). До першої групи послуг належать телекомунікаційні послуги, що надаються оператором,

провайдером телекомунікацій споживачеві (фізичній або юридичній особі) на підставі договору про надання телекомунікаційних послуг. До другої ж групи послуг належать всі інші послуги, що надаються операторами та провайдерами, зокрема, послуги з пропуску трафіка, послуги доступу до телекомунікаційних мереж загального користування, послуги доступу одного оператора до телекомунікаційних мереж іншого тощо. Ці послуги існують задля можливості надання власне телекомунікаційних послуг, оскільки без них не відбувалося б з'єднання абонентів різних операторів, провайдерів між собою, передача інформації та об'єднання мереж. Особливістю даних послуг є те, що вони можуть надаватись за участю третіх осіб – не споживачів телекомунікаційної послуги [3].

Під час надання телекомунікаційних послуг виникають правовідносини, що відносяться до категорії цивільно-правових зобов'язальних відносин, які ґрунтуються на договорі про надання телекомунікаційних послуг.

Відносини з надання телекомунікаційних послуг в Україні регулюються на сьогодні низкою законодавчих та нормативно-правових актів, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. У національній правовій системі сьогодні фактично існує окрема самостійна комплексна галузь законодавства – законодавство про телекомунікації, яка регулює значний і неоднорідний комплекс відносин з надання телекомунікаційних послуг.

Література

1. Телестакова А.А. Правове регулювання відносин з надання послуг: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 160 с.
2. Цивільний кодекс України від 16 бер. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15>.
3. Пешкова А.С. Цивільно-правове регулювання відносин з надання телекомунікаційних послуг: монографія. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 160 с.
4. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 груд. 1993 р. № 3759-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 10. Ст. 43.
5. Про телекомунікації: Закон України від 08 лист. 2003 р. № 1280-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15#Text>.

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБМЕЖЕНЬ У ШЛЮБНОМУ ДОГОВОРІ

Правове регулювання договірних відносин у сімейному праві нині є об'єктом уваги як законодавця, так і вчених. Однак, протягом останніх десятиліть вони аналізувалися винятково в межах цивільного законодавства або дослідження подружніх договорів. Поза увагою залишились проблеми встановлення обмежень прав учасників договірних відносин. Втім, такий стан призводить до неповного розуміння специфіки договорів у сімейному праві, яка нині набуває тенденції, схильної як до змін, так і до появи необґрунтованих обмежень договірної свободи сторін. Так як завдяки договорам суб'єкти сімейних відносин, які є сторонами, можуть урегулювати питання майнового і немайнового характеру [1, с. 5].

Договір є тією правовою формою, яка дає змогу регулювати різноманітні суспільні відносини, що виникають між суб'єктами права. Він окреслює межі дозволеної та належної поведінки, а також наслідки недотримання сторонами його умов.

На перший погляд, свобода договору та обмеження є не однаковими за змістом явищами, однак такі явища залишаються нерозривно пов'язаними між собою. Обмеження в договірному праві завжди будуть стикатися із договірною свободою і навпаки, тому ці явища не можна розглядати у відриві одне від одного [2, с. 294]. Свобода договору не є безмежною й існує в рамках чинних нормативних актів, звичайв ділового обороту [3, с. 166]. Вчені визначають шлюбний договір, у першу чергу, як правочин, який ґрунтується на рівності сторін, суть якого становить домовленість осіб, що висловлює їх спільну волю [4, с. 173]. Тому, не зважаючи на те, що сторони шлюбного договору наділені правом самостійно встановлювати умови договору, однак такі умови не мають суперечити положенням закону.

Необхідність розгляду договорів в сімейному праві через призму обмежень майнових прав осіб цілком узгоджується з тим, що договори укладаються в різних сферах суспільного життя, пов'язані з майновим оборотом [5, с. 34]. Тому, цілісний підхід до обмежень в сімейному праві слугуватиме належному захисту та охороні особистих немайнових та майнових прав суб'єктів сімейних відносин.

Законодавство іноземних держав, як правило, встановлює межі свободи договору в сімейному праві, які можуть мати як загальний, так і приватний характер. На зразок, в Бразилії вважається таким, що пригнічує свободу договору, договір який має умови, які можуть спричинити шкоду

подружнім або батьківським правам (ст. 257 ЦК). Французький Цивільний кодекс, вказує що укладення між подружжям договорів не мають посягати на моральні засади суспільства та не можуть порушувати норми цивільного та сімейного права. В Швейцарії здійснення прав та виконання обов'язків, передбачених договором, мають бути добросовісними (п. 2 ст. 2 ШЦК). На випадок коли шлюбний договір поєднується з спадковим пактом встановлюються обмеження для захисту інтересів певних категорій спадкоємців – дітей та інших родичів по не східній лінії (ст. 216, 241 ШЦК). В цілому для правових систем багатьох держав характерно недопущення будь якого обмеження шлюбним договором прав та обов'язків, які впливають зі шлюбу, прав та обов'язків батьків по відношенню до своїх дітей. Положення шлюбного договору не можуть порушувати рівність прав подружжя у вирішенні між сімейних питань, відмінити обов'язок взаємної вірності, допомоги та підтримки, обмежувати їх права та обов'язки по вихованню і утриманню дітей, свободу кожного з них у виборі професії та роду занять [6, с. 225]. Тобто, для зарубіжного сімейного законодавства характерним є також встановлення розумних та справедливих нормативно визначених обмежень. Будь який договір, який укладається між подружжям не має пригнічувати права другої сторони договору та за своїм змістом в жодному разі не припускає свавілля у сфері договірних відносин в сімейному праві.

Як справедливо вказує Є.О. Мічурін, найбільш загальним обмеженням у договірному праві є обмеження свободи договору. Адже свобода договору є принципом договірного права, найбільш загальним правилом, яким мають керуватися сторони. Це виявляється у ряді аспектів, згідно з чим сторони можуть на свій розсуд визначати зміст договору, вільно виявляти волю щодо вступу у договірні відносини, обирати контрагента, вид договору, певні договірні умови [2, с. 302]. Так, якщо говорити про свободу шлюбного договору, то обмеження також можуть поширюватись на різновид договору, його зміст та істотні умови.

З метою чіткого уявлення про свободу шлюбного договору (контракту) в сімейному праві та його обмежень не слід оминати те, що договірне регулювання сімейних відносин є основною засадою сучасного сімейного права (ст. 7 СК України).

Т.В. Боднар, досліджуючи проблеми законодавчих обмежень у договорі, зазначає, що положення ст. 627 ЦК України містить обмеження, згідно з яким вільне вчинення сторонами дій щодо укладення договору, вибору контрагента та визначення умов договору має здійснюватися з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості [7, с. 122]. Виходячи з зазначеного, слідує що акти цивільного, сімейного законодавства не тільки приділяють особливу увагу проблемам свободи

договору, але й у своєму змісті містять низку обмежень прав сторін (суб'єктів сімейних відносин). Так наприклад, правові норми ч. 1 ст. 93 СК України що, визначають сутність шлюбного договору (контракту), мають у своєму змісті право обмежувальні конструкції, оскільки шлюбний договір по суті може регулювати лише майнові правовідносини чоловіка та дружини, визначати їх виключно майнові права та обов'язки. Включити у зміст договору додаткові умови, які б регулювали особисті немайнові права та пов'язані з ними обов'язки подружжя заборонено сімейним законом.

У сімейно-правовій доктрині не вщухають дискусії з приводу категоричності норми Сімейного кодексу України, яка стосується того, що шлюбний контракт (договір) здатний регулювати, лише майнові відносини подружжя. М. Дякович аналізуючи правову природу шлюбного договору стверджує, що шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними і дітьми [4, с. 173]. На противагу зазначеній, категоричній позиції автора в науці сімейного права існує й інший підхід Так, О.А. Явор беззастережно стверджує, що в шлюбному контракті поряд з традиційними особистими відносинами повинні знайти своє закріплення умови щодо віросповідання, мови, якою будуть спілкуватися члени сім'ї, щодо здійснення виховання дітей, взаємної інформації про стан здоров'я, завчасне надання дитині відповідного прізвища та імені [8, с. 265]. На практиці не рідкістю є тенденція до врегулювання особистих прав подружжя у шлюбному контракті. В зразках шлюбних контрактів не рідко можна побачити додаткові умови, що по своїй суті стосуються немайнових відносин чоловіка та дружини. Популяризації все частіше набувають такі формулювання в договорі: «подружжя (сторони) не будуть обмежувати одне одного у виборі способів спілкування, занять спортом, відвідування розважальних установ» або «у разі нещасного випадку чи хвороби одного з подружжя, другий зобов'язується надавати моральну підтримку» тощо.

У вище зазначеного впливає, що варто в сучасному сімейному законодавстві закріпити правову норму, відповідно до якої подружжя могло б врегулювати свої особисті немайнові права, за умови якщо, такі положення не будуть порушувати конституційні права і свободи людини та громадянина, закріплені в Конституції України, а також не суперечать моральним засадам суспільства [9, с. 88]. Тому, встановлене законодавче обмеження, зміст якого забороняє включати у шлюбний контракт (договір) умови, які регулюють немайнові права сторін є не виправданим та не відповідає світовим стандартам.

Вище зазначене дає підстави зробити висновок про те, що не зважаючи на те, що договірне регулювання відносин подружжя (майбутнього подружжя) у шлюбному договорі (контракті) зазвичай

пов'язане з майновими правами та обов'язками чоловіка та дружини проте, воно може і не обмежуватися лише цим.

Література

1. Розгон О.В. Договори у сімейному праві України: монографія. Київ: Ін Юре, 2018. 301 с.
2. Мічурін Є.О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (теоретико-правовий аспект): монографія. Харків: Юрsvіт, 2008. 482 с.
3. Луць А.В. Свобода договору в цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук:12.00.03. Львів: Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2001. 182 с.
4. Дякович М. Визнання шлюбного договору недійсним. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XVI регіональної наук.-практ. конф. 8-9 лют. 2010 р. Львів: Львівський нац. ун-т імені Івана Франка, 2010. 424 с.
5. Пушкин А.А. Избранные труды. Харьков: Эспада, 2007. 34 с.
6. Назамиева О.Н. Имущественные соглашения супругов в зарубежном праве. *Научные труды. Российская академия юридических наук*. Вып. 4. В 3-х томах. Том 2. Москва: Издательская группа «Юрист», 2004. 768 с.
7. Боднар Т.В. Обмеження принципу свободи договору в законодавстві України / Реалізація чинних Цивільного та Господарського кодексів України: проблеми та перспективи: зб. наук. праць (за матеріалами наук.-практ. конф., м. Київ, 24 лис. 2005 р.) / редкол.: О.Д. Крупчан (голова) та ін. Київ: НДІ приватного права та підприємництва АПрН України, 2006. 122 с.
8. Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера, та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
9. Михальнюк О.В. Договірне регулювання особистих немайнових відносин у сімейній сфері. *Бюлетень міністерства юстиції України*. 2014. № 1. С. 88.

УДК 341/34.096 (043.2)

Kostytska I., Doctor of Law Sciences, Senior Researcher,
Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Kostytsky V., Doctor of Law Sciences (DrSc.), Professor,
President of the International Environmental Academy, Kyiv, Ukraine

Sydor V., Doctor of Law, Professor,
Kyiv Institute of Intellectual Property and Law,
National University “Odesa Law Academy”, Kyiv, Ukraine

Sukhodolska A., Candidate of Law Sciences,
Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

THE ISSUE OF RESTRICTING FREEDOM OF MOVEMENT IN THE FACE OF THE GLOBAL COVID-19 PANDEMIC

The conflict between anthropocentric and sociocentric activities of the State is vividly reflected in the situation that has arisen against the backdrop of the global problem – the worldwide coronavirus pandemic. The spread of epidemics and pandemics, both local and global, has been a challenge to humanity for millennia, and only the decisive steps of the authorities and the cooperation of international organizations have been able to fight against epidemics and pandemics.

The socio-economic challenges of global development (imbalances in the economic development of different countries, poverty and hunger, low incomes in many countries, make it impossible to pay for medical services, buy essential medicines, provide healthy and nutritious food and provide an adequate level of immunity; ethnic movements of people; world economic crises; participation of the State in international trade and inability of the domestic economy to meet its needs, particularly public health needs; low financial provision of health care.

The solution of such problems is at the same time an exemplary example of the effect of the law of «united dishes» in the law when «the transfusion» of progressive rules of law and practice and the practice of their implementation between states takes place [3] and between international law and national legal systems.

Ukrainian authorities acted proactively despite the financial, institutional and human resources inadequacies of the health-care management system (suffice it to mention the reckless elimination of public health surveillance), the large-scale spread of coronavirus and the large number of victims has been avoided, which has meant that the situation in our State has not been as dramatic as in other countries.

A number of restrictions and prohibitions have been established and are classified in this publication according to the following criteria.

1. *Restrictions on entry into and exit from the territory of Ukraine* (established on 13 March by the Decision of the National Security and Defence

Council «Urgent measures to ensure national security under the outbreak of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-Cov-2» of 13 March 2020) [1]:

1) Closure of State border crossings of Ukraine from 0 a.m. to 17 March 2020 for regular passenger traffic;

2) Cessation, from 0 a.m. on 16 March 2020, of the entry into the territory of Ukraine of foreigners and stateless persons, with the exception of persons entitled to permanent or temporary residence in the territory of Ukraine, and on individual decisions of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine accredited officials of diplomatic missions, consular offices, missions of international organizations, etc.

2. Restricting the people movement by public transport between urban and intercontinental routes and within human localities.

By the Decree Cabinet of Ministers of Ukraine No.211 [2] *with* not suitable subsequent passenger (March 11, 2020):

1) regular and irregular transportation of passengers by road in suburban, long-distance, intra -regional and inter-regional communication, except for transportation: by cars; official and/or rented motor vehicles of enterprises, establishments and institutions, provided that drivers and passengers are provided with personal protective equipment during such transportation within the number of seats and only on routes agreed with the National Police, as well as compliance with relevant sanitary and anti-epidemic measures;

– limited number of people who can be transported in one vehicle with personal protective equipment and appropriate sanitary and anti-epidemic measures;

– entry of bus stations carrying commuter, intercity, intraregional and intercontinental passenger services and sale of tickets by station owners to road carriers carrying out such services;

2) from March 17, 2020 transportation of passengers by subways in Kyiv, Kharkiv and Dnipro in accordance with the decision of the State Commission on Technogenic and Environmental Safety and Emergencies of March 16, 2020;

3) from 12 a.m. to 1 p.m. 18 March 2020 passenger transport by rail in all types of inland transport (suburban, urban, regional and long-distance).

The restrictions and prohibitions imposed on the territory of Ukraine in order to prevent the spread in the territory of Ukraine of the acute respiratory disease COVID-19 caused by the coronavirus SARS-Cov-2, have touched practically all spheres of public life. At the same time, aware of the negative consequences of these restrictions and prohibitions on the country's economy and the well-being of the population, we wish to emphasize the unprecedented attention paid by the State in the history of independent Ukraine to the problems of the medical sector.

Authorities later amended legal acts to restrict freedom of movement. They

were synchronous with the decisions of other governments. However, the socio-legal content of these decisions has not changed.

Both the measures taken by the Parliament and the Government of Ukraine and the law and resolutions adopted by them not only were unpopular, but received a negative assessment by the Constitutional Court of Ukraine, which in its decision as of August 28, 2020 drew attention to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine №392 of May 20, 2020 «On the establishment of quarantine to prevent the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by the coronavirus SARS-CoV-2 in Ukraine and the stages of mitigation of anti-epidemic measures» violating the Constitution. The government itself lifted unconstitutional restrictions on human and civil rights and freedoms.

These problems are quite relevant and require additional understanding and separate analysis, which could be done in a separate article.

Literature

1. Urgent measures to ensure national security against the outbreak of acute respiratory disease COVID-19 caused by the SARS-Cov-2 coronavirus: Decision of the National Security and Defense Council of 13 March 2020. Voice of Ukraine from March 17, 2020. № 50.

2. On prevention of the spread in Ukraine of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 211 of March 11, 2020. Government courier of 12.03.2020. № 47.

3. Kostytsky V. Scientific ideas, legal progress, scientific legal doctrine: searching for the optimal power model in the modern state. European science. Európska Veda. Scientific journal. Vedecký časopis, Podhájska, Vol. 4, 2019, pp. 47-50.

УДК 349.24 (043.2)

Мельник К.Ю., д.ю.н., професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА КОМПЕНСАЦІЇ ВТРАТ ДОХОДІВ РОБОТОДАВЦІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Вже другий рік поспіль світом шириться коронавірусна інфекція COVID-19. Так, на ранок 29.01.2021 р. кількість виявлених заражень коронавірусом у світі з початку пандемії склала 101 млн 453 тис. 597 випадків, свідчать дані американського університету Джонса Гопкінса. Лідером за кількістю заражених і померлих залишаються Сполучені Штати Америки, де виявлено 25 млн 762 тис. 726 інфікованих COVID-19, зафіксовано 433 тис. 67 летальних випадків, вилікувалися

понад 15 млн осіб. Друге місце за кількістю заражених займає Індія, де кількість підтверджених випадків COVID-19 з початку пандемії склала 10 млн 720 тис. 48, кількість померлих – 154 тис. 10 осіб, одужали понад 10,3 млн осіб. Третя позиція в світі за кількістю інфікованих у Бразилії, у якій за час пандемії зареєстровано 9 млн 58 тис. 687 хворих, з них померли 221 тис. 547 осіб, вилікувалися понад 7,9 млн осіб [1]. В Україні кількість інфікованих від початку пандемії на ранок 29.01.2021 р. становила 1 млн 211 тис. 593 осіб, 22 тис. 479 осіб – померли від COVID-19, одужали – 1 млн 003 тис. 341 особа [2].

Країни світу впродовж 2020 р. та початку 2021 р. запроваджували певні обмежувальні заходи з метою стримання розповсюдження коронавірусної інфекції COVID-19. Зокрема вводили надзвичайний стан, комендантську годину, забороняли: роботу закладів громадського харчування, торговельно-розважальних центрів, розважальних закладів; проведення масових культурних, спортивних, концертних, соціальних, релігійних, рекламних заходів; діяльність театрів, кінотеатрів, музеїв тощо. Все це негативним чином відобразилося на національних економіках, доходах роботодавців та найманих працівників.

З метою компенсації втрачених доходів через запровадження карантинних обмежень країни світу запровадили певні компенсаторні заходи для підтримки підприємців та найманих працівників. Так, у Німеччині за повідомленням прес-служби федерального міністра фінансів Олафа Шольца компенсації виплачуються всім, хто безпосередньо постраждав від локдауну: ресторани, готелі, клуби, театри, кінотеатри, фітнес-студії, будинки терпимості, масажні кабінети. Постраждалі подають заявку на отримання допомоги: до 76% від їхнього обороту в листопаді 2019 р. Якщо в 2019 р. в підприємців ще не було бізнесу, то розрахунок здійснюється, виходячи з будь-якого іншого місяця. Якщо оборот дуже коливається вказуються середні значення [3]. Витрати на боротьбу з кризою, викликаною пандемією захворювання COVID-19, в Німеччині тільки в 2020 р. складуть 1,3 трлн євро. Про це 31.12.2020 р. повідомляють видання групи Redaktionsnetzwerk Deutschland (RND), ознайомлені з відповіддю міністерства фінансів на запит фракції Лівой партії в німецькому бундестазі. Йдеться про всі діючі пакети допомоги на федеральному і земельному рівнях, очікуваної нестачі надходжень, а також державних гарантіях на загальну суму в 826,5 млрд євро [4].

В Україні, як відзначила Міністр соціальної політики Марина Лазебна, Пенсійний фонд України забезпечив виплати одноразової матеріальної допомоги у розмірі 8 000 гривень застрахованим особам: фізичним особам-підприємцям та працівникам підприємств, діяльність яких тимчасово зупинена внаслідок обмежувальних протиепідемічних заходів. Уже 355 тисяч людей отримали одноразову виплату, це 2,8 млрд грн. Загалом для виплат передбачені видатки у розмірі 8,3 млрд грн. Уже

подано 429 704 заяви на отримання одноразової матеріальної допомоги ФОП та найманим працівникам. «Ми подбали про працівників і мікропідприємців, які через запровадження карантинних обмежень втрачають доходи і не можуть сплачувати за себе єдиний соціальний внесок, щоб це не знизило рівень їх пенсійного забезпечення в майбутньому. По-перше, надали право на зарахувати до страхового стажу періоди отримання допомог в період карантину (наприклад, допомоги по частковому безробіттю та інші одноразові допомоги). По-друге, надали можливість людям за власним бажанням не враховувати для обчислення пенсії невігідні періоди отримання не високих заробітних плат і доходів в період карантину. По-третє, тим підприємцям, які в період «локдауну» втратять доходи, діяльність яких обмежується, дозволили сплачувати єдиний соціальний внесок від фактично отриманих доходів, і такі внески будуть пропорційно зараховані до страхового стажу. При цьому, в майбутньому людина зможе доплатити за ці періоди до мінімального страхового внеску, щоб їй зарахували їх до стажу повністю» [5].

Карантинні обмеження змусили роботодавців шукати відповідні реаліям режими організації праці, передусім переводити працівників на дистанційну роботу. В Україні у 2020 р. навіть з'явилися сучасні норми у Кодексі законів про працю України, які регламентують застосування дистанційної роботи.

Згідно з дослідженням «Наслідки епідемії COVID-19 та карантинних заходів для провідних секторів економіки України», підготовленим громадською організацією «Центр прикладних досліджень» у співпраці з «Економічною правдою» за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні, не всі галузі національної економіки, з огляду на їх особливості, змогли переорієнтуватися на дистанційну роботу. Так, галузі сектору послуг, такі як ІТ або фінансові установи, порівняно швидко змогли перевести на дистанційну роботу частину працівників. Натомість транспорт та сільське господарство не мали змоги цього зробити через особливості технологічних процесів. Кур'єрські ж служби доставки під час карантину навіть наростили кількість працівників, які не можуть працювати дистанційно. Така ситуація з дистанційною роботою в Україні була подібною до інших країн [6].

Сьогодні тривогу викликає високий рівень безробіття в Україні, викликаний передусім карантинними обмеженнями. За оцінками Національного банку України ураховуючи збільшення захворюваності восени 2020 р. та нові карантинні обмеження, у IV кварталі 2020 р. рівень безробіття сягнув 10%. Попит на робочу силу знизився наприкінці року, частково внаслідок сезонності, частково внаслідок обережного ставлення фірм до найму нових працівників в очікуванні оголошених урядом планів щодо ужорсточення карантину [7]. У січні 2021 р. кількість зареєстрованих безробітних становила 477 тис. осіб, а кількість вакансій,

поданих до державної служби зайнятості, – 43 тисячі одиниць. Таким чином, суттєвим залишається дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили: на одне робоче місце претендує 11 безробітних громадян. Найбільш відчутним такий дисбаланс є у сфері сільського господарства: на одну пропозицію роботи претендує 41 особа [8, 9].

Вважаю, що сьогодні, з огляду на зменшення кількості інфікованих коронавірусною інфекцією COVID-19 в Україні та позитивну динаміку щодо одужання відповідних хворих, першочерговими кроками держави мають бути розвиток дистанційних форм зайнятості, створення нових продуктивних робочих місць, запровадження механізмів відновлення секторів національної економіки, що найбільш постраждали від карантинних обмежень, зокрема зниження для них податкового навантаження.

Література

1. Кількість заражень COVID-19 у світі перевищила 101 млн, кількість жертв – 2,19 млн. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/719807.html>
2. Кількість одужалих від коронавірусу в Україні перевищила 1 млн людей. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/719801.html>
3. Уряд Німеччини виплатить компенсації постраждалим від нокдауну. URL: <http://www.golos.com.ua/article/338026>
4. Преодоление COVID-кризиса в 2020 году обойдется ФРГ в 1,3 трлн евро. URL: <https://www.dw.com/ru/preodolenie-covid-krizisa-v-2020-godu-obojdetsja-frg-v-13-trln-evro/a-56101986>
5. Підсумки 2020 року. Підтримка працівників та підприємців під час пандемії COVID-19. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/19536.html>
6. Наслідки епідемії COVID-19 та карантинних заходів для провідних секторів економіки України. Дослідження за результатами глибоких інтерв'ю з власниками та топ-менеджерами українських компаній. Київ-Харків: Видавець О.А. Мірошніченко, 2020. 188 с.
7. Інфляційний звіт НБУ за січень 2021 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2021-Q1.pdf?v=4
8. На одне робоче місце претендує 11 безробітних українців. URL: <https://finclub.net/ua/news/na-odne-roboche-mistse-pretenduiе-11-bezrobitnykh-ukrainsiv.html>
9. Торік за сприяння служби зайнятості роботу знайшли понад 600 тисяч українців. URL: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/torik-za-spruyannya-sluzhby-zaynyatosti-robotu-znayshly-ponad-600-tysyach-ukrayinciv>

Мельник М.Б., к.ю.н.,
Мельник Я.Я., д.ю.н., с.н.с., адвокат,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ В ЕПОХУ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН: МЕТАМОДЕРНОВИЙ АСПЕКТ

Будь-які соціальні зміни уявляються насамперед природними процесами, що засновані на причинах та факторах, які проявились у динаміці соціально-правового буття суспільства. Це дає підстави вести мову про те, що феномен «соціальних змін» є багатограним, поліморфним, що вказує на нові сенсові потребні аспекти забезпечення соціального добробуту у правовий спосіб державою, як інституцією, здатною втримати соціальну безпеку та правопорядок.

В епоху розвитку прав четвертого покоління, серед нормативного закріплення, «право на безпеку» дістало часткового правового регулювання, зокрема, в частині соціальної безпеки. В державному секторі, право на безпеку потребує вже певної стратегії управління, сенс якої безумовно повинен носити метамодерновий аспект. Тобто такий, який би давав можливість для розвитку людського потенціалу.

Варто пригадати, що в юридичній енциклопедії під «соціальною безпекою» розуміють комплексну, складну фундаментальну конструкцію соціального права, що об'єктивно обумовлена вмонтованістю у правову систему задля дотримання стану належних механізмів правового регулювання через забезпечення соціальної захищеності громадян, сфокусованих на дотримання європейських стандартів стосовно охорони та захисту вразливих верств населення, виявлення та усунення соціальних ризиків, усунення різних форм дискримінації у соціальному праві тощо, а у перехідний період права на прикладі України, до того ж, – ветеранів ООС та внутрішньо переміщених осіб [1, с. 734].

Щоправда Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII у п. 3 ч. 1 ст. 1 не визначає поняття «соціальна безпека». Законодавець оперує доволі схожим за змістом поняттям – «громадська безпека і порядок». Під нею розуміє «... захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз...» [2].

Не вдаючись у дефініційні розбіжності та схожості цього поняття, варто вказати на те, що відповідно до ряду нормативно-правових актів, було визначено не тільки нові підходи до концепції «права на безпеку», але й схвалено «Стратегію національної безпеки України» [3]. Це означає, що сфера регулювання соціального сектору не стільки затребувана державою на її національному рівні, скільки свідчить про потребу управління соціальною безпекою при тенденціях посилившихся соціальних змін у сфері соціального права насамперед.

До прикладу, протягом 2020 року відбулося 15 засідань Ради національної безпеки і оборони України, на яких розглянуто 17 актуальних для сектору безпеки і оборони питань. Зокрема, стосовно соціального аспекту РНБО було доручено у 2021 році Кабінетові Міністрів України вжити заходів щодо забезпечення першочергового фінансування діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України за пріоритетними напрямками, серед яких і питання «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [4].

Утім, очевидно, що роль держави у таких тенденціях цілком логічно повинна відповідати насамперед запитам формуючогося у сучасних трансформаційних умовах соціального громадянства, його нової генерації. І, що особливо, у тій протекції, яка б надавала можливість не втрачати сенси із правовою реальністю потреб забезпечення соціально-незахищених верств населення, людського потенціалу, протидій міграційних процесів, ефективного забезпечення трудового та соціального законодавства (йдеться про прийняття нового кодифікованого закону «Про працю», Соціального кодексу; вмонтованості та розширення соціального аспекту в «РЕКОДИФІКАЦІЮ» Цивільного кодексу тощо; забезпечення насамперед соціального діалогу та дії норм права в соціальному ключі).

В рамках *висновків*, важливо констатувати, що будь-яка ідея права має безумовно свої аксіологічні орієнтири, при яких, соціальний аспект повинен розвиватись з усвідомлення нової концепції – «метамодернової теорії права». Соціальні зміни тільки констатують факти того, що у праві, як і в соціумі, усе сьогодні існує одночасно – і минуле (бо на історії стоїть досвід), і сьогодення, бо «правова реальність» [5, с. 139] дає нам усвідомити ідеї права, норми та закони, світ взаємодій між соціальними суб'єктами; а майбутнє – є нічим іншим як прогнозуванням, що потребує управління стратегіями соціальної безпеки. Тому таке управління повинно передбачати врахування ідеології та цінності соціального громадянства державою, права на безпеку кожного громадянина.

Література

1. Велика українська юридична енциклопедія. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення /редкол.: М.І. Іншин (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. 912 с.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 чер. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

3. Про Стратегію національної безпеки України від 14 вер. 2020 р: Указ Президента України від 14 вер. 2020 р. № 392/2020. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text>.

4. Протягом 2020 року РНБО України було ухвалено ряд стратегічно важливих для розвитку держави рішень: Рада національної безпеки і оборони України. 16.01.2021, 09:24. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/4784.html>.

5. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. О.Г. Данилян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін. Харків: Право, 2017. 208 с.

УДК 351.74 (043.2)

Миколоєць А.П., к.ю.н., доцент,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ, Україна

ГРОМАДСЬКІСТЬ ЯК УЧАСНИК ВЗАЄМОДІЇ З ДЕРЖАВОЮ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Розкриваючи громадськість як учасника взаємодії з державою, в першу чергу, відзначимо, що така категорія охоплює не хаотичну та механічну сукупність індивідів, які проживають на відповідній території. Учасником ефективної взаємодії, конструктивного діалогу та співпраці може бути лише організована громадськість, а також та громадськість, що характеризується самоідентичністю і самосвідомістю, наявністю ідеалів та цінностей, на відстоювання яких спрямована її діяльність. У визначеному контексті категорія «громадськість» набуває досить специфічних рис, трансформуючись у категорію «громадянське суспільство».

Л.А. Мельник зауважує, що сьогодні під громадянським суспільством розуміють суспільство рівноправних громадян з високим рівнем економічної, соціальної, політичної культури і моральних властивостей, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини [1]. А Ю.П. Сурмін, А.М. Михненко і Т.П. Крушельницька відзначають, що громадянське суспільство – це у найпростішому розумінні суспільство громадян, але суспільство особливого роду, розглянуте в аспекті реалізації людиною себе як громадянина [2, с. 85]. Ю.С. Шемшученко розглядає громадянське суспільство, як суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії та

права [3, с. 56].

Отож громадянське суспільство – це окрема сфера, площина функціонування суспільства, у якій реалізується активна громадянська позиція кожного його члена. Громадянське суспільство виникає на ґрунті усвідомлення кожним окремим індивідом усього спектру своїх громадянських прав, а також формування свідомого бажання брати безпосередню активну участь у задоволенні власних потреб, вирішенні суспільних справ, скеровувати політичні процеси у державі, вступаючи у взаємодію з владними структурами. Також громадянське суспільство – це і відповідна характеристика суспільства, яка відображає такі його особливості, як самоорганізованість, а також відкритість, динамічність, прогресивність, здатність швидко реагувати на негативні явища у сфері державного управління, власною волею та за допомогою правових засобів змінювати такі деструктивні тенденції, формуючи політичний курс держави.

Громадянське суспільство невіддільне від держави. Адже воно виникає у її межах, розвивається та функціонує у взаємозв'язку з відповідними громадянськими правами та свободами, які наявні у правовій системі такої держави, та співвідносно до її управлінських інститутів, його функціонування безпосередньо пов'язане з необхідністю забезпечити систему стримувань і противаг щодо її управлінської діяльності, здійснити громадський контроль за дотриманням прав і свобод людини у ході такої діяльності, компенсувати ті ресурси, можливості, засоби, механізми для вирішення окремих проблем місцевого значення, яких не у повній мірі є достатньо у держави. Поряд з тим, і держава, у свою чергу, зобов'язана створювати правові, політичні, організаційні, економічні та інші умови для функціонування та розвитку громадянського суспільства. Проте державу та громадянське суспільство не варто протиставляти один одному. Адже і те, і інше є формою прояву організації суспільства для вирішення спільних питань істотного значення. Громадянське суспільство та держава насамперед повинні стати повноправними взаємодоповнюючими партнерами у процесі публічного адміністрування, організувавши та розвиваючи взаємодію між собою.

На думку О.Ф. Скакун, за своєю сутністю громадянське суспільство являє собою суспільство з високорозвиненою системою взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян, їх об'єднань, з реальним забезпеченням державою їх рівних можливостей вільно і безпечно розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном, спираючись на право і власну правосвідомість [4, с. 501].

Як бачимо, теорія різних сфер наукового знання здійснила чимало напрацювань у напрямі розкриття сутності громадянського суспільства як активного учасника політичної діяльності держави, суб'єкта публічного адміністрування, а також діалогу та взаємодії з державою у зазначених

напрямах. Попри це, чинне правове регулювання характеризується суттєвими недоопрацюваннями з наведених питань. На сьогодні, наприклад, прийнято Указ Президента України від 26.02.2016 № 68/2016 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні», яким було затверджено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки. Згідно з нормативно-правовим актом, відзначено що: 1) відсутній ефективний громадський контроль за діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування; 2) недостатньою є практика залучення громадськості до формування та реалізації державної політики і вирішення питань місцевого значення; 3) більшість організацій громадянського суспільства не має доступу до державної фінансової підтримки через її обмежений обсяг, незастосування прозорих конкурсних процедур; 4) потенціал організацій громадянського суспільства не повною мірою використовується органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування для надання соціальних та інших суспільно значущих послуг; спостерігається тенденція надання переваги у цій сфері державним і комунальним підприємствам та установам; 5) відсутня єдина державна інформаційно-просвітницька політика у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства тощо [5].

Відтак, документ констатує наявність численних проблем у сфері розвитку громадянського суспільства в Україні та декларує напрями та засади їх подолання. Уже зі змісту його положень вбачається, що підхід до сприяння розвитку громадянського суспільства не є системним, не враховує усі наявні проблеми у його функціонуванні, не передбачає більш комплексного вирішення питання на рівні прийняття низки необхідних законодавчих актів, закладення основ для розвитку інститутів громадянського суспільства, системи економічного стимулювання діяльності інститутів громадськості, запровадження прозорого публічного адміністрування тощо. Такі ж недоліки мають і плани заходів на виконання окресленої стратегії. Заходи, що закріплені у таких нормативно-правових актах є односторонніми, не вирішують більш глибокої проблеми, яка полягає у фактичній відсутності правових та організаційних механізмів ефективної взаємодії держави та громадськості, браку понятійної визначеності, інформаційної та економічної підтримки. У зв'язку з цим, такі заходи не є ефективними та не досягають визначених для них цілей, демонструючи лише окрему формальну діяльність держави.

Таким чином, підсумовуючи наведене, зауважимо, що громадськість – це активна та важлива сторона взаємодії з державою, її незамінний учасник у демократичній та правовій державі, який відображає громадянське суспільство та його прагнення. Характеристика громадськості як учасника взаємодії з державою має наступні особливості: відсутність чіткого нормативно-правового закріплення змісту

категорії «громадськість» та його обсягу, що призводить до понятійно-категоріальної неточності у правовому регулюванні здійснення взаємодії держави та громадськості, врахуванні громадської думки у процесі публічного адміністрування. Законодавством не визначено, якими суб'єктами може бути представлена громадськість, який необхідний обсяг її представництва (кількість організацій, громадян індивідуально), що має бути забезпечене під час взаємодії з державою, яка якісна характеристика такого представництва повинна бути забезпечена (представниками яких соціальних груп повинні бути наведені суб'єкти) тощо;

громадськість як учасник взаємодії з державою – це збірний представник громадянського суспільства, вияв того, що громадянське суспільство існує та розвивається, відображення його настроїв та цілей;

громадськість це, з одного боку, цілісна категорія, яка нерозривно поєднує різних за соціальними, віковими, релігійними, іншими ознаками осіб, які є членами одного суспільства та громадянами однієї держави. Громадськість як поняття демонструє нерозривну єдність усіх потреб, інтересів, прагнень, цілей зазначених вище осіб;

за наступним аспектом, громадськість – це досить чітке поняття, яке потребує свого конкретного визначення та втілення. У наведеному розумінні громадськість слід розглядати як громадські об'єднання (організації, спілки), групи громадян, які поєднані на певну кількість часу для досягнення спільних цілей, це окремі індивіди – члени суспільства, які є активними учасниками політичного процесу держави;

істотними ознаками громадськості як учасника взаємодії з державою є: а) широкий спектр політичних, громадянських, соціальних, економічних, культурних прав та свобод, які надані та гарантовані державою; б) усвідомлення змісту наведених прав і свобод та бажання брати активну участь у створенні і покращенні умов для їх реалізації; в) наявність стійких правових цінностей та ідеалів, які поєднують окремих індивідів – членів громадськості, та ґрунтуються на повазі до людської гідності, свободи, конституційних засад державного ладу, верховенства права, законності, прозорості, відкритості та демократичності.

Література

1. Мельник Л.А. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: основні поняття, проблеми та стратегічні напрями. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1395>.

2. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства: навч. посіб. Ю.П. Сурмін, А.М. Михненко, Т.П. Крушельницька та ін. Київ: НАДУ. 2011. 388 с.

3. Шемшученко Ю.С. Громадянське суспільство /Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А-Г. 146 с.

4. Скакун О.Ф. Теория государства и права: учебник для вузов. Харьков: Консум; Ун-т внутренних дел, 2000. 704 с.

5. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26 лют. 2016 р. № 68/2016. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>

УДК 347.453.02(043.2)

Міськевич Л.М., здобувач,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, м. Київ, Україна
Міловська Н.В., д.ю.н.,
Київський регіональний центр НАПрН України, м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ВОДНОГО ОБ'ЄКТА

Конститутивне значення для укладання будь-якого цивільно-правового договору має окремий правовий феномен – істотні умови договору, оскільки договір вважається укладеним лише в тому випадку, якщо між сторонами, у визначеній законом формі, досягнуто згоди з усіх істотних умов.

У контексті внесення змін у водне і земельне законодавство, що регулює відносини користування водним об'єктом на умовах оренди доречно повернутися до наукового аналізу істотних умов нової за змістом договірної моделі – договору оренди земельної ділянки у комплексі з розташованим на ній водним об'єктом.

Досліджувана нами договірна конструкція є окремим видом договору оренди земельної ділянки, яка у системі цивільно-правових договорів розглядається як окремий вид договорів найму (оренди). Законодавець у ЦК України [1] визначив предметом цього виду договірних моделей неспоживні речі, які визначені індивідуальними ознаками. Вказані кваліфікуючі ознаки зумовлені сутністю договірних відносин найму (оренди). Перша з них – неспоживність, вказує на здатність речі зберігати свій первісний вигляд протягом тривалого часу при неодноразовому використанні. Друга законодавчо визначена властивість речі – її індивідуальна визначеність, вказує на незамінність речі та на наявність у неї властивих лише їй ознак, які вирізняють її з-поміж інших однорідних речей.

Обидва природні ресурси – земельна ділянка та водний об'єкт, що разом взяті складають предмет договору оренди земельної ділянки у комплексі з розташованим на ній водним об'єктом формально відповідають кваліфікуючим критеріям речі як предмета договору найму

(оренди).

Аналізуючи законодавство України, яке регулює відносини оренди водного об'єкта, необхідно зауважити, що законодавець чітко моделює кваліфікуючі фактори, які обумовлюють можливість використовувати водні об'єкти на умовах оренди. У Водному кодексі України [2] такими критеріями визначено сферу господарських потреб та вид водойми. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 51 цього кодифікованого акту для рибогосподарських потреб, культурно-оздоровчих, лікувальних, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, проведення науково-дослідних робіт можуть надаватися водосховища (крім водосховищ комплексного призначення), ставки, озера та замкнені природні водойми. Водночас, водні об'єкти, що використовуються для питних потреб, а також ті, що розташовані в межах територій та об'єктів, що перебувають під охороною відповідно до ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» не можуть передаватися у користування на умовах оренди для рибогосподарських потреб.

Для цілей аквакультури у користування на умовах оренди можуть передаватися акваторії (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, а також акваторії (водного простору) виключної (морської) економічної зони України (ст. 14 ЗУ «Про аквакультуру») [3].

Така законодавча прив'язка водних об'єктів до цілей орендного користування дозволяє зробити висновок, що при вирішенні питання цільового використання водного об'єкта необхідно врахувати сферу господарських потреб орендаря, заради яких він вступає у договірні відносини оренди.

Наступну групу істотних умов досліджуваної нами договірної конструкції складають умови, які визначені такими безпосередньо законодавством.

У контексті законодавчого уточнення порядку передачі в оренду водних об'єктів такий об'єкт передається у користування за договором оренди землі. У спеціальному законодавчому акті (ЗУ «Про оренду землі» ст. 15) істотними умовами договору оренди землі визначено: об'єкт оренди (кадастровий номер, місце розташування та розмір земельної ділянки); дата укладення та строк дії договору оренди; орендна плата із зазначенням її розміру, індексації, способу та умов розрахунків, строків, порядку її внесення і перегляду та відповідальності за її несплату [4].

Значно більший перелік істотних умов договору оренди репрезентований у ч. 6 ст. 15 ЗУ «Про аквакультуру». Такими умовами визначено: об'єкт оренди; строк дії договору; орендна плата із зазначенням її розміру, індексації, форм платежу, строків, порядку внесення і перегляду та відповідальності за її несплату; умови використання частини рибогосподарського водного об'єкта, акваторії (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря,

виключної (морської) економічної зони України; умови і строки передачі об'єкта оренди суб'єкту аквакультури; умови збереження стану об'єкта оренди; умови повернення суб'єктом аквакультури об'єкта оренди; встановлені обмеження (обтяження) щодо використання об'єкта оренди; визначення сторони, яка несе ризик випадкового пошкодження або знищення об'єкта оренди чи його частини; відповідальність сторін.

Не вдаючись до ґрунтового аналізу змісту кожної із них, необхідно зауважити, що неоправдано широкий спектр істотних умов договору оренди частини рибогосподарського водного об'єкта, акваторії (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України не консолідується із задекларованим у цивільному законодавстві принципом свободи договору та не сприятиме належному застосуванню індивідуального регулятора для оренди водного об'єкта.

Література

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
2. Водний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.
3. Про аквакультуру: Закон України від 18 вер. 2012 р. № 5293-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 43. Ст. 616.
4. Про оренду землі: Закон України від 06 жовт. 1988 р. № 161-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 46-47. Ст. 280.

УДК 347.4: 340.115.7.(043.2)

Москалюк Н.Б., к.ю.н., доцент,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ПРОЦЕСИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ

Пандемія COVID-19, в якій ми живемо вже другий рік поспіль, вплинула на абсолютно всі сфери нашого життя. Окрім ризиків для сфери охорони життя і здоров'я, пандемія надзвичайного удару завдала по економіці усіх країн. Суб'єкти господарювання були вимушені призупинити свою діяльність, сфери, які не можливо було переорієнтувати на дистанційну форму роботи, постраждали найбільше. На сьогодні маємо ситуацію намагання поновити розірвані глобальні ланцюги постачань, різке скорочення попиту, особливо на промислові товари, існує реальна загроза банкрутства значної кількості компаній.

Країни із розвинутою ринковою економікою виділяли допомогу постраждалим компаніям, запроваджували відстрочки податкових та

соціальних виплат, вводили підтримку або відстрочку повернення кредитів. У багатьох випадках якщо прийняті міри не вирішувати ситуацію із порятунком підприємств, уряди запроваджували тимчасову націоналізацію. У зв'язку з цим, держави набували у власність частки акцій, а підприємства могли використовувати отримані в результаті націоналізації кошти для свого розвитку.

В Україні, на жаль, вказаних процесів заради порятунку підприємств не відбувалось, відтак держава не набула нових прав власності через механізми націоналізації. У нас в цей час відбуваються протилежні процеси – держава втрачає права власності через приватизаційні процедури. Особливостям здійснення вказаних змін форм власності в умовах пандемії і присвячене наше дослідження.

Як вказує Голова Фонду держмайна, остаточні масштаби кризи, у яку світ потрапив через коронавірус, ще не оцінені. Однак розвинені країни декларують величезні суми, які направлять на підтримку своїх економік: США – 2 трлн дол, ЄС – 540 млрд євро, Польща – 45 млрд євро [1]. Через обмеженість бюджетних коштів Україна, на жаль, направити на стабілізацію своєї економіки таких фінансових ресурсів не може. А тому єдиною можливою надією є вливання до бюджету коштів від приватизації державного майна. Розцінювати вказану ситуацію вкрай негативно не варто, оскільки, як вказують експерти, приватизовані об'єкти модернізуються новими власниками і процес використання такого майна інтенсифікується. Це дозволяє створювати нові робочі місця і сплачувати податки, тобто і економічний і соціальний ефект від припинення прав державної власності на майно має місце.

Та навіть на приватизаційні процеси в Україні пандемія справила значний вплив. Йдеться про те, що ще у березні 2020 року Фондом держмайна велика приватизація тимчасово, на період встановлення Кабінетом міністрів України карантину та обмежувальних заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) призупинена. Президент із парламентарями мав надію щодо відновлення приватизаційних процесів по завершенні пандемії, та як бачимо процес затягнувся. До активної фази великої приватизації в парламенті готувались – підтримано рішення щодо встановлення парламентського контролю за приватизацією держмайна. Його здійснюватиме комітет Верховної Ради, до відання якого належать питання приватизації державного та комунального майна.

Нагадаємо, що до об'єктів великої приватизації належать держпідприємства, балансова вартість яких перевищує 250 млн. грн.

Важливою новелою приватизаційного законодавства стало і внесення змін до закону «Про приватизацію державного і комунального майна» [2] щодо визначення критеріїв об'єктів, які не підлягають приватизації. Так, об'єкти права державної власності, що знаходяться на тимчасово

окупованих територіях, не підлягають приватизації до повного відновлення конституційного ладу України на цих територіях. Вказаною нормою законодавці захистили право державної власності і можливості пред'явити претензій державі-агресору щодо повернення незаконно відібраного майна.

Бачачи, що пандемія не збавляє своїх темпів, у липні 2020 року все ж був проданий із аукціону Готель «Дніпро» за 1,1 млрд. грн. [3] Він не належав до об'єктів великої приватизації, а навпаки – малої. Та за нього вдалось виручити такі кошти, які характерні саме для великої приватизації. Тому багато хто плував, вказуючи, що перший об'єкт великої приватизації продано. У порівнянні з очікуваними 12 млрд. грн. від приватизації в цілому в рік сума незначна. Та те, що держава не втратила права на об'єкти, які мали підпасти під приватизацію за заниженими цінами, також є позитивним. Вже у 2021 році зможемо повернутись до питання великої приватизації і отримати всі ті доходи до державного бюджету, на які розраховуємо.

Отож, із здійсненням приватизації держава цілковито втрачає права власності на майно, які переходять до приватного чи колективного власника. Втрата цих прав хоч і є абсолютною, проте не безкоштовною. Виручені від приватизації кошти наповнюють державний бюджет, зменшується обсяг державного боргу та видатки на його обслуговування. Інвесторам, які купують об'єкти через аукціон, можна ставити умови щодо збереження існуючих на підприємстві трудових колективів та створення нових робочих місць, відтак крім економічних вигод приватизація може носити й соціальні вигоди. Пандемія хоч і відстрочила проведення великої приватизації в Україні, проте показала, що інвестори цікавляться об'єктами, що належать державі Україна і готові оплачувати за них доволі значні кошти.

Література

1. Сенниченко Д. Ліки від пандемії: економічний рецепт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/05/21/660731/>
2. Про приватизацію державного та комунального майна: Закон України від 18 січ. 2018 р. № 2269-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19>
3. Шмигаль пояснив, чому цьогоріч не відбулася велика приватизація. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3151957-smigal-poasniv-comucogoric-ne-vidbulasa-velika-privatizacia.html>

Музика О.М., суддя,
Жовтневий районний суд м. Маріуполя, м. Маріуполь, Україна

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОМПУВАННЯ НАПІВПРОВІДНИКОВИХ ВИРОБІВ

Правовій охороні інтелектуальної власності присвячено главу 9 підрозділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1] (далі – Угода), що охоплює 96 із 486 норм Угоди (ст.ст. 157-252), серед яких підрозділ 6 ст.ст. 224-227 окремо приділений компонуванню напівпровідникових виробів, що свідчить про важливість сфери охорони прав на компонування напівпровідникових виробів для Європейського співтовариства.

У сфері охорони прав на компонування напівпровідникових виробів, сторони підтверджують виконання своїх зобов'язань на підставі основних міжнародних конвенцій.

Отже, Україна зобов'язалася забезпечити належну правову охорону, яка включає право дозволяти або забороняти будь-які з таких дій: відтворення топографії настільки, наскільки вона охороняється згідно зі статтею 225(2) цієї Угоди; комерційне використання чи імпорт із цією метою топографії або напівпровідникового продукту, виробленого шляхом використання топографії (ст. 226 Угоди).

На виконання ратифікованої Угоди, Законом України від 19 вересня 2019 року № 111-XI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів» внесені зміни до Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», яким змінено його назву на Закон України від 05 листопада 1997 року № 621/97-ВР «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» [2] (далі – Закон № 621/97-ВР) та відповідно зазначена сфера його застосування, а саме – він покликаний на регулювання відносин, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням прав на компонування напівпровідникових виробів в Україні.

Чинний Цивільний кодекс України [3] (далі – ЦК України) закріпив норму щодо обсягу правової охорони компонування напівпровідникового виробу, який визначається сукупністю пов'язаних зображень цього компонування на матеріальному носії.

В Угоді встановлюється, що для її цілей:

а) «напівпровідниковий продукт» означає кінцеву або проміжну форму будь-якого продукту:

що складається з корпусу матеріалу, який містить прошарок напівпровідникового матеріалу; і має один або більше прошарків, що складаються з провідникового, ізоляційного або напівпровідникового матеріалу, з прошарками, розташованими відповідно до раніше визначеної тривимірної структури; і призначена для виконання електронної функції виключно або разом з іншими функціями;

б) «топографія» напівпровідникового продукту означає набір взаємопов'язаних зображень, які зафіксовано або закодовано;

які представляють тривимірну структуру з прошарків, з яких складається напівпровідниковий продукт; і в такому наборі кожне зображення має структуру або частину структури з поверхнею напівпровідникового продукту на будь-якому етапі виробництва.

Норми Угоди конкретизують положення щодо вимог по охороні, зокрема, передбачено, що охорона топографії напівпровідникових продуктів тією мірою, якою вона відповідає умовам, що вона є результатом власної інтелектуальної діяльності її творця і не є загальновідомою в напівпровідниковій промисловості. Якщо топографія напівпровідникового продукту складається з елементів, які є загальновідомими в напівпровідниковій промисловості, вона охороняється лише в тому обсязі, в якому комбінація таких елементів, взятих як ціле, відповідає згаданим вище умовам.

Положення Закону № 621/97-ВР не охороняють права на ідеї, способи, системи, технології або закодовану інформацію, які можуть бути втілені в компонуванні.

У цьому контексті виникає проблематика правозастосування охорони компонування напівпровідникового виробу, оскільки Угодою охороняється закодований напівпровідниковий продукт (п. б ст. 224, ст. 225 Угоди), у той же час положення вітчизняного законодавства не охороняють права на закодовану інформацію, яка може бути втілена в компонуванні (ч. 2 ст. 4 Закону № 621/97-ВР).

Отже, очевидно існують розбіжності між підходами щодо правової охорони компонування напівпровідникового виробу, визначеними в Угоді та на її виконання імplementованих у національне законодавство підходів.

Нормативно-правове регулювання охорони прав на компонування напівпровідникових виробів має цілу низку питань, що потребує свого роз'яснення. Зокрема, це: підвищення рівня цивільно-правової охорони прав на об'єкти промислової власності загалом і на компонування напівпровідникових виробів, зокрема, вдосконалення національного законодавства, гармонізація його до міжнародних та європейських норм.

Утім, існування цих та поява нових проблемних аспектів у чинному законодавстві про компонування напівпровідникових виробів загострює необхідність звернення до нормативно-правової охорони цієї сфери суспільних відносин.

Цивільно-правова охорона компонування напівпровідникового виробу неможлива без розробки дієвих правових механізмів та удосконалення законодавства, що дасть можливість забезпечити як належну правову охорону та захист праволодільців таких об'єктів, так і зростання науково-технічного потенціалу України.

Закон № 621/97-ВР визначає умови надання правової охорони (ст. 4), зокрема, що держава здійснює правову охорону компонування шляхом її реєстрації в Установі. Особливості охорони прав на компонування, віднесені до державної таємниці, визначаються окремим законодавством.

Як зазначено, цей Закон не охороняє права на закодовану інформацію, які можуть бути втілені в компонуванні.

Однак, реєстрація державною установою компонування напівпровідникових виробів, які охоплюють сукупність пов'язаних зображень, певним чином зафіксованих або закодованих, які становлять тривимірну конфігурацію шарів, з яких складається напівпровідниковий виріб та в яких кожне зображення містить конфігурацію або частину конфігурації напівпровідникового виробу на будь-якій стадії його виготовлення, і при цьому відмова від охорони права на закодовану інформацію, яка може бути втілена в компонуванні, дещо суперечить самому обсягу прав на компонування, яке визначається сукупністю пов'язаних зображень компонування на матеріальному носії, адже без охорони як способу, так і системи, технології, як наслідок кодованої інформації, втрачається сенс набуття охоронюваного права, що є ризиками перешкоди на здійснення прав на компонування напівпровідникових виробів в Україні.

Умови охороноздатності компонування передбачають визнання оригінальним компонування напівпровідникових виробів тільки у тому разі, якщо сукупність таких елементів (способи, системи, технології та закодована інформація) не створені шляхом прямого відтворення (копіювання) іншого компонування і не були відомі у галузі мікроелектроніки до дати подання заявки до Установи або до дати першого використання компонування.

Системний аналіз досліджуваного питання свідчить про очевидну проблематику обсягу правової охорони компонування напівпровідникових виробів в Україні, адже обмеження її лише державною реєстрацією та відмова від перевірки сукупності елементів (способів, системи, технології та закодованої інформації) на оригінальність, а також обмеження (заборона) на віднесення до правової охорони закодованої інформації, є наслідком неповної та не всебічної перевірки умов охороноздатності та її дієвості у сфері права інтелектуальної власності.

Наведене свідчить про проблемність питань нормативно-правового регулювання права інтелектуальної власності. І на сьогодні, національне законодавство у сфері компонування напівпровідникових виробів містить

у собі суперечливі положення, які закріплені як у конвенціях із охорони права на компонування напівпровідникових виробів, так і положеннях, закріплених у директивах ЄС.

Значна кількість положень Угоди потребує своєї імплементації на рівні кодифікованого регулювання як шляхом внесення змін до книги 4 ЦК України, так і шляхом вдосконалення спеціального законодавства щодо охорони компонування напівпровідникових виробів як окремих об'єктів права інтелектуальної власності. Зазначені зміни мають стосуватися передбачення прямо у спеціальному Законі: віднесення конкретно визначеної кодової інформації до охоронюваного права, повноцінна та об'єктивна перевірка сукупності елементів (способів, системи, технології та закодованої інформації) на оригінальність.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 чер. 2014 р. № 984-011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_011

2. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів: Закон України від 05 лис. 1997 р. № 621/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80>

3. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

УДК 347.63 (043.2)

Падун Р.В., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ ЯК ФОРМА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Проблема дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування з кожним днем стає актуальнішою і болючішою темою для нашого суспільства. Однак останніми роками змінилися пріоритети державної політики. Перевага надається вихованню дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування у родині (усиновлення, опіка та піклування, передача на виховання у дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї).

Під опікою та піклуванням слід розуміти сімейну форму влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за якою дитина передається на виховання до сім'ї опікуна (піклувальника), які в силу закону зобов'язані створити умови для здійснення їхніх особистих немайнових та майнових прав та інтересів, а також забезпечити належний

фізичний та духовний розвиток дитини, їх матеріальне утримання.

Опіка встановлюється над дитиною, яка не досягла 14 років, а піклування – над дитиною у віці від 14 до 18 років. Опіка та піклування над дитиною встановлюється органом опіки та піклування, а також судом у випадках, передбачених Цивільним кодексом України [1].

Встановлення опіки та піклування має місце у випадках, коли батьки: померли; невідомі; визнані в судовому порядку безвісно відсутніми або оголошені померлими. Разом з тим опіку та піклування може бути встановлено і при житті батьків неповнолітніх дітей якщо батьки позбавлені батьківських прав або прийнято рішення про відібрання у них дитини і передачу її під опіку; визнані недієздатними або обмежено дієздатними; понад шість місяців не можуть займатися вихованням своїх дітей [2].

При призначенні опікуна (піклувальника) беруться до уваги його можливості виконувати опікунські обов'язки, стосунки між ним та підопічним. Опікун чи піклувальник призначається лише за його згодою (ч. 1 ст. 244 СК України) і, як правило, з числа родичів чи близьких підопічному осіб, при цьому за умови досягнення відповідного віку (10 років) враховуються побажання самої дитини.

Закон встановив певні обмеження при виборі кандидатури опікуна (піклувальника) не можуть бути особи, які: не досягли 18 років; визнані недієздатними або обмежено дієздатними; перебувають на обліку або лікуються в психоневрологічних та наркологічних закладах; раніше були опікунами чи піклувальниками та з їх вини опіку чи піклування було припинено; позбавлені батьківських прав; інтереси яких суперечать інтересам дитини; засуджені за скоєння тяжкого злочину [2].

При встановленні опіки (піклування) особа, що виконуватиме функції опікуна чи піклувальника набуває певних прав та обов'язків: самостійно визначати способи виховання дитини з урахуванням думки дитини та рекомендацій органу опіки та піклування; з дозволу органів опіки та піклування розпоряджатися (витрачати на утримання підопічних) пенсією, допомогою, аліментами, іншими доходами від належного підопічному майна. Опікуни (піклувальники) зобов'язані: виховувати підопічних, піклуватися про їхнє здоров'я, фізичний, психічний, моральний і духовний розвиток, готувати їх до самостійного життя; не перешкоджати спілкуванню дитини з її батьками та іншими родичами, за винятком випадків, коли таке спілкування суперечить інтересам дитини; подавати щорічно в строк встановлений законом до органів опіки та піклування звіт про свою діяльність за минулий рік щодо захисту прав та інтересів підопічного, у т.ч. щодо збереження належного дитині майна, житла тощо [2].

Контроль за діяльністю опікунів (піклувальників) здійснюється органами опіки та піклування із залученням громадськості шляхом

планових відвідувань осіб, які перебувають під опікою (піклуванням) [3].

Як і права та обов'язки опікунів (піклувальників), права дитини, над якою встановлено опіку чи піклування регламентовано законом. Дитина, над якою встановлено опіку або піклування має право: на проживання в сім'ї опікуна або піклувальника, на піклування з його боку; на забезпечення їй умов для всебічного розвитку, освіти, виховання і на повагу до її людської гідності.

Як бачимо, є всі підстави для того, щоб опіку та піклування вважати формою прийомного виховання, адже вона підпорядкована меті цього правового інституту – забезпечити дитини-сироті чи дитині, позбавленій батьківського піклування такі умови виховання та розвитку, які б вона могла отримати в рідній сім'ї. Опіку та піклування слід віднести до тимчасової форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, оскільки строк перебування дитини у сім'ї опікуна (піклувальника) чітко визначений законом.

Література

1. Мироненко В.П. Сім'я як головний інститут соціалізації дитини. *Юридична наука*. 2013. № 2. С. 49-54.

2. Правила опіки та піклування: затверджені Наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді від 26 трав. 1999 р. № 34/166/131/88. *Офіційний вісник України*. 1999. № 26. Ст. 115.

3. Ромовська З.В. Коментар до глави 18 «Усиновлення» Сімейного кодексу України. *Законодавство України*. 2005. № 4. С. 3-43.

4. Яременко О.О., Комарова Н.М., Бевз Г.М., Волинець Л.С. та ін. Методичний посібник по проведенню тренінгу-курсу для соціальних працівників з питань підбору, підготовки та соціального супроводу прийомних батьків. Київ: Український інститут соціальних досліджень, 2000. 128 с.

УДК 347.9:347.77/.78](043.2)

Писана Т.О., суддя,
Київський апеляційний суд, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО СПАДКУВАННЯ ПРАВ НА ГЕОГРАФІЧНЕ ЗАЗНАЧЕННЯ

Географічне зазначення у розрізі питання особливості, а в деякій мірі і можливості його спадкування є доволі проблемним.

Правове регулювання відносин, пов'язаних із використанням географічних зазначень в Україні забезпечується Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), зокрема, главою 45 книги четвертої, та спеціальним законом України «Про правову охорону географічних зазначень» від 16 червня 1999 року № 752-XIV (далі - Закон). При цьому

жодний із них не містить положень щодо спадкування відповідного об'єкта права інтелектуальної власності.

Для спадкового правонаступництва визначальним є те, що спадкування - це перехід прав і обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців), що визначено ст. 1216 ЦК України.

Як відомо, спадкоємці можуть успадковувати лише майнові права інтелектуальної власності на географічне зазначення і тільки ті, які були дійсні на момент смерті спадкодавця, та у разі, якщо вони були зареєстровані за ним у встановленому законодавством порядку.

Набуття права на географічне зазначення, на відміну від іншого об'єкта засобів індивідуалізації - комерційного найменування, виникає з дати державної реєстрації цього права.

Відповідно до ст. 9 Закону право на державну реєстрацію географічного зазначення має об'єднання осіб, які в зазначеному географічному місці виробляють товар та/або видобувають, та/або переробляють сировину для товару, особлива якість, репутація чи інші характеристики якого зумовлені цим географічним місцем.

Одна фізична або юридична особа має право на реєстрацію географічного зазначення у разі, якщо:

- вона є єдиним виробником, який у цьому географічному місці виробляє товар та/або видобуває, та/або переробляє сировину для товару та бажає подати заявку на реєстрацію географічного зазначення;

- географічна територія, на якій здійснюється виробництво (видобування) та/або переробка, та/або приготування товару, має характеристики, які істотно відрізняються від прилеглих територій, або характеристики товару відрізняються від товарів, вироблених на прилеглих територіях.

Майнові права інтелектуальної власності можуть відповідно до закону бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватися в інших цивільних відносинах.

Відповідно до ст. 504 ЦК України право на географічне зазначення є чинним з дати, наступної за датою державної реєстрації, і охороняються безстроково за умови збереження характеристик товару (послуги), позначених цим зазначенням.

Хоч у ст. 504 ЦК України і передбачено безстрокову охорону відповідного права, однак є ряд умов, дотримання яких впливає на чинність цього права. Таким чином, хоч майнові права, які набуває первинний суб'єкт і можуть переходити теоретично до спадкоємців відповідно до ст. 1218 ЦК України, однак виникає ряд питань щодо практичної реалізації набуття спадкоємцями права на географічне зазначення, чинність яких залежить від дотримання ряду умов.

Перша проблема полягає у тому, що суб'єктом права інтелектуальної власності на географічне зазначення є виробник товарів, тобто, як набуття права так і використання цього права нерозривно пов'язано із здійсненням суб'єкта цього права господарської діяльності.

Фізична особа може здійснювати свою господарську діяльність, зокрема, як суб'єкт підприємницької діяльності без утворення юридичної особи.

Положеннями ЦК України також передбачено можливість створення однією особою товариства, яке діє на підставі статуту, затвердженого цією особою. Отже господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником. Право за фізичною чи юридичною особою створювати господарське товариство вперше визнано ЦК України у редакції 2004 року. При цьому, після запровадження господарського товариства з одним учасником, залишилося не вирішеним ряд питань стосовно правового положення такого товариства, що визначається лише загальними нормами, які регулюють діяльність господарських товариств і не містять регламентації особливостей, зумовлених існуванням одного учасника.

Зокрема, визначальним у нашій проблемі є суб'єкт набуття права на географічне зазначення у такому товаристві та чинність прав на даний об'єкт права інтелектуальної власності у разі припинення товариства як юридичної особи, чи смерті засновника цього товариства, яким є одна фізична особа.

Друга проблема, яка на наш погляд підлягає висвітленню, це межі набуття прав у об'єднанні осіб, які набувають право на географічне зазначення відповідно до ст. 9 Закону.

Відповідно до статті 428 ЦК України право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам, може здійснюватися за договором між ними. У разі відсутності такого договору право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам, здійснюється ними спільно.

У зв'язку зі смертю фізичної особи, якій право інтелектуальної власності на географічне зазначення належало спільно з іншими правоволодільцями, постає питання щодо можливості та порядку набуття відповідного права спадкоємцями. Зокрема, чи матиме визначальне значення наявність чи відсутність згоди об'єднання осіб, яким належало право на географічне зазначення спільно із спадкодавцем щодо переходу цього права до спадкоємців? Чи можуть такі випадки бути предметом регулювання договору про спільне здійснення прав на географічне зазначення, чи таке врегулювання має бути визначено безпосередньо у законодавчому акті?

Крім того, загальною проблемою для обох випадків є питання щодо можливості набуття права на географічне зазначення спадкоємцями, які не є виробниками товару.

Так, положеннями ст. 21 Закону прямо встановлено, що невикористання географічного зазначення протягом семи років з дати публікації відомостей про реєстрацію географічного зазначення є підставою припинення судом дії реєстрації географічного зазначення за заявою будь-якої заінтересованої особи.

При цьому законом встановлено, що особи, які мають право використовувати зареєстроване географічне зазначення, не можуть видавати ліцензію на використання географічного зазначення (п. а) ч. 7 ст. 17 Закону.

Положеннями ст. 1115 ЦК України передбачено, що за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг. Відносини, пов'язані з наданням права користування комплексом прав, регулюються цим Кодексом та іншим законом.

Предметом договору комерційної концесії відповідно до ст. 1116 ЦК України є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційної таємниці тощо), комерційного досвіду та ділової репутації. Договором комерційної концесії може бути передбачено використання предмета договору із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери цивільного обороту.

Указані статті ЦК України та Закону не містять положень щодо заборони передачі за концесійним договором права на використання безпосередньо географічного зазначення, як самостійного об'єкта права інтелектуальної власності, однак у ст. 503 ЦК України не передбачено право дозволяти використання такого об'єкта, як це передбачено, наприклад, щодо використання твору у ст. 440 ЦК України; винаходу, корисної моделі, промислового зразка у ст. 464 ЦК України; компонування напівпровідникового виробу у ст. 474 ЦК України; сорту рослин і породи тварин у ст. 487 ЦК України; торговельної марки у ст. 495 ЦК України.

Виходячи із цього, більшість науковців справедливо відмічають, що право на використання географічного зазначення не передається за договором. Правоволоділець не має права його продати або видати ліцензію чи укласти ліцензійний договір.

Таким чином, за наявності заборони використовувати зареєстроване географічне зазначення шляхом надання ліцензії та наявності у законодавстві неврегульованих питань щодо можливості укладення концесійних договорів, постає питання щодо реалізації набутого у спадщину права на географічне зазначення не інакше, як у спосіб, що передбачає продовження спадкоємцем відповідного права безпосередньо

шляхом здійснення діяльності із виготовлення товару.

Також, особливістю спадкування права на об'єкти інтелектуальної власності, у тому числі географічне зазначення, є те, що спадкоємцю необхідно не лише прийняти таку спадщину, а й належним чином оформити право на неї.

У Методичних рекомендаціях щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалених Рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України 29.01.2009, висвітлюються питання заведення спадкової справи, вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, провадження по спадковій справі, надаються роз'яснення щодо видачі свідоцтв про право на спадщину на окремі види спадкового майна.

У пункті 3 указаних Методичних рекомендацій передбачено об'єкти спадкування права інтелектуальної власності, до яких, зокрема, віднесені комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки, географічні зазначення.

Разом із тим практична реалізація спадкування такого об'єкта права інтелектуальної власності, як географічне зазначення, пов'язане з необхідністю урегулювання висвітлених вище питань.

УДК 347.77.038(043.2)

Піхурець О.В., к.ю.н., доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ ВИКЛЮЧНИХ ПАТЕНТНИХ ПРАВ

Нові провідні технології, їх створення та застосування не тільки стимулює науково-технічний прогрес, але і породжує певні проблеми. Це, перш за все, стосується встановлення оптимального режиму охорони патентних прав, досягнення балансу інтересів різних сторін у цих правовідносинах, створення ефективних правових механізмів захисту майнових та особистих немайнових прав суб'єктів прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності з урахуванням загальносуспільних (публічних) інтересів.

Суб'єктивні патентні права це майже нічим не обмежена правова монополія на використання результатів науково-технічної творчості. Проте, наскільки суттєво може бути вплив правоволодільця виключного права на технічний та інтелектуальний розвиток суспільства в

надзвичайно складних умовах для суспільства (напр., в умовах пандемії COVID-19)? І взагалі чи є можливим обмеження прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності з урахуванням інтересів суспільства.

Нещодавно Верховна Рада України однозначно визначилася з цим важливим питанням та змінила Закон України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі», якими докорінно змінено політику держави в сфері правової охорони винаходів (особливо у сфері медицини та фармації). Відтепер інтереси суспільства є пріоритетними в правовій охороні об'єктів патентного права, в тому числі у сфері забезпечення доступності лікування для членів суспільства над майновими (виключними) правами інтелектуальної власності. Важливість таких змін назріла давно, як через необхідність забезпечення справедливого балансу інтересів суспільства та виключних прав праволодільців патентів, так і потребу врегулювання відносин з приводу «вічнозелених патентів» та через можливість патентування способів діагностики та лікування, а також і через низку інших положень патентного закону, які не відповідають міжнародно-паровим актам.

Встановлення меж та обмежень здійснення суб'єктивного права є одним із найважливіших засобів правового регулювання будь-яких відносин, у тому числі й пов'язаних з об'єктами патентного права. Особливо коли стосується інтересів суспільства та з метою забезпечення доступу до знань та досягнень. Відповідно, міжнародним законодавством та законодавством України мають бути встановлені чітко визначені випадки обмеження виключних суб'єктивних прав на результати науково-технічної творчості.

Зазначимо, що останнім часом все більшої актуальності набуває необхідність посилення ролі інститутів, які могли б бути використані для захисту інтересів суспільства при зіткненні останнього з інтересами праволодільців. Прикладом даного інституту є суспільний (публічний) інтерес, який дозволяє найбільш повно відобразити інтереси широкого кола суб'єктів в абсолютно різних сферах життя. Якщо говорити про патентне право, то можливість його обмеження в інтересах суспільства є дуже дискусійною темою. До цих пір не є можливим досягти консенсусу з питання дотримання балансу інтересів праволодільців, суспільства і держави навіть на національному рівні, не кажучи вже про міжнародний.

Однак, саме через ефективне досягнення балансу приватного та суспільного інтересу, можна досягти позитивних зрушень у напрямку розвитку інноваційної економіки України. Відповідно, суспільний інтерес в патентному праві, на нашу думку, в об'єктивному сенсі полягає в можливості доступу до досягнень науково-технічної творчості та інформації невизначеному колу осіб, тобто для всіх членів суспільства. Однак оцінка співвідношення інтересів володільця патенту та інтересів суспільства може бути різною в залежності від конкретних обставин.

Останні і мають бути визначальним фактором у винесенні рішення. Суб'єктивними носіями якого є члени суспільства, що використовують результати інтелектуальної, творчої діяльності. Втім, обсяг суспільного інтересу визначається різними неправовими явищами: рівнем розвитку суспільства, економічним становищем, мораллю, охороною здоров'я та доступ до лікарських засобів; конкретними потребами громадян тощо.

Власне вимоги до здійснення права на винахід, корисну модель та промисловий зразок, як цивільного права охоплюються ст. 13 ЦК України – здійснення його має відбуватися у межах, встановлених договором або актами цивільного законодавства. У п.п. 2-3 та 5 ст. 13 ЦК України зазначено дії вчинення, яких заборонено цивільним законодавством. Частина 2 ст. 424 ЦК України закріплює загальний принцип, щодо можливості обмеження майнових прав інтелектуальної власності, які не є порушенням цих прав. У даному випадку слід зазначити, що мова йде про обмеження майнових прав інтелектуальної власності, які прямо передбачені в законі.

Законами України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-ХІІ та «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 № 3688-ХІІ передбачено монопольне право патентоволодільця на використання запатентованих винаходів, корисних моделей та промислових зразків. У цих законодавчих актах визначено способи здійснення виключного права на винахід, корисну модель та промисловий зразок та зазначено межі здійснення виключного майнового права. Визначені законом межі та обмеження здійснення виключних патентних прав в повній мірі відповідають особливостям патентних правовідносин та не позбавляють патентоволодільців захисту його виключного права, так само не перешкоджають йому самостійно використовувати та ефективно комерціалізувати відповідні технології.

Виходячи із аналізу національного законодавства при визначенні меж здійснення патентних прав слід виходити з призначення права. Отже, стосовно виключного суб'єктивного патентного права можна зазначити наступні межі та обмеження його здійснення, які визначаються відповідно до:

- 1) терміну дії виключного майнового права;
- 2) території дії виключного майнового права;
- 3) обсягу охорони (що визначається формулою винаходу чи корисної моделі або сукупністю суттєвих ознак промислового зразка);
- 4) вилучень зі сфери патентної охорони окремих об'єктів (п. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та п. 3 ст. 5 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»);
- 5) вилучень зі сфери патентної охорони окремих видів використання (ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та ст. 22 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»): а) без

комерційної мети; б) з науковою метою або в порядку експерименту; в) за надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо) з повідомленням патентоволодільця та виплатою йому відповідної компенсації; г) використання на транспортних засобах (в конструкції чи при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково перебуває у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що винахід (корисна модель) використовується виключно для потреб зазначеного засобу);

б) права попереднього користувача;

7) принципу «вичерпання прав»;

8) обмежень добровільного характеру (відкрита ліцензія);

9) обмежень примусового характеру (примусова ліцензія);

10) анулювання патенту.

Принципи охорони патентних прав майже завжди в безперервному конфлікті з інтересами суспільства. На різних шальках терезів є інтереси: патентоволодільців (з їх монопольним виключним правом) та інтереси суспільства (з його невід'ємним правом вільного доступу до новітніх технологій), які є абсолютною цінністю для суспільства. Досить важко обрати ту чи іншу сторону. Забезпечення справедливого балансу інтересів суспільства та патентоволодільців є надзвичайно важливим у сфері правового регулювання патентних відносин, та однозначно ставить перед правниками низку наукових задач. Їх успішне вирішення безперечно сприятиме науковому пошуку в цьому напрямку на засадах правових гарантій охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності, прав їх праволодільців та забезпечення доступності нових, а також життєво важливих технологій (особливо в медичній та фармакологічній сферах) та інших інновацій для суспільства.

УДК 347.453.1(043.2)

Польний Д.А., здобувач,

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, м. Київ, Україна

Калаур І.Р., д.ю.н., професор, народний депутат України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НАЙМАЧЕМ ТА НАЙМОДАВЦЕМ ЗАХОДІВ ОПЕРАТИВНОГО ВПЛИВУ, ЯКІ ОБУМОВЛЮЮТЬ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА РАХУНОК КОНТРАГЕНТА

З огляду на ефективність та економічність сторони договору найму (оренди) використовують ті чи інші передбачені законодавством чи встановлені договором заходи оперативного впливу на контрагента.

Цивільним законодавством визначено заходами оперативного впливу односторонню відмову від договору, відмову від прийняття виконання, виконання зобов'язання за рахунок боржника.

Щодо договору найму, законодавство передбачає три випадки, коли кредитор може виконати обов'язок боржника за його рахунок. Так, п. 3 ч. 2 ст. 768 Цивільного кодексу України встановлено, що коли наймодавець гарантує якість речі, яка передана у найм, проте під час користування буде виявлено недоліки, які перешкоджають користуванню річчю, то наймач, окрім іншого, яке передбачене цією статтею, може усунути такі недоліки власними силами і вимагати відшкодування збитків [1].

Аналізуючи судову практику доречно зробити висновок, що для усунення власними силами таких недоліків, наймач повинен повідомити наймодавця про спільне складання акту недоліків, а у випадку, коли наймодавець відмовляється від спільного складання акту, наймач може зробити це самостійно із залученням третіх осіб. Залучаючи експерта для складання акту про недоліки орендованої речі необхідно затвердити кошторис, яким визначатиметься вартісний еквівалент недоліків, і в межах якого наймач власними силами зможе усунути недоліки орендованої речі. У протилежному випадку, самостійне визначення наймачем витрат при усуненні недоліків речі, переданої в найм, суд може визнати як зловживання правом.

Наступний законодавчо визначений випадок виконання зобов'язання за рахунок контрагента встановлений у п. 1 ч. 3 ст. 776 ЦК України, відповідно до якого, якщо наймодавець не провів капітального ремонту речі, що перешкоджає її використанню відповідно до призначення та умов договору, наймач має право відремонтувати річ, зарахувавши вартість ремонту в рахунок плати за користування річчю, або вимагати відшкодування вартості ремонту. Необхідно зауважити, що наймач може здійснити ремонт власними силами або доручити здійснення такого ремонту третій особі, що впливає із ст. 621 ЦК України.

Право наймача щодо самостійного здійснення капітального ремонту речі переданої у найм, встановлено нормою, яка регулює загальні положення про найм і може застосовуватися до різних видів найму, якщо інше не закріплено у законодавстві або умовах договору. Щоправда, самостійно здійснити капітальний ремонт речі наймач може не завжди, оскільки існують спеціальні положення законодавства щодо певних видів найму, у яких наймач позбавлений права застосовувати зазначений захід оперативного впливу. Так, у ч. 1 ст. 21 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» капітальний ремонт державного або комунального майна за власні кошти орендар може здійснити тільки за наявності письмової згоди балансоутримувача цього майна [2]

Звичайно, в даному випадку закон також передбачає право орендаря на ремонт, але такі дії вкрай важко віднести до заходів оперативного

впливу. Однією із ключових ознакою заходів оперативного впливу є їх односторонній характер, що означає можливість застосування таких заходів без врахування волі контрагента. У вищезазначеній статті орендар може здійснити ремонт тільки за згоди балансоутримувача, що виключає односторонній характер дій. Наступною причиною, за якої зроблений орендарем капітальний ремонт не можна вважати заходом оперативного впливу є відсутність правопорушення, як підстави застосування. У цьому контексті необхідно зауважити, що відповідно до ч. 1 ст. 16 ЗУ «Про оренду державного та комунального майна» договір оренди державного або комунального майна укладається на основі затвердженого Кабінетом Міністрів України примірною договору оренди. У п. 5.3. примірною договору зазначається умова щодо здійснення ремонту як капітального так і поточного. Такий ремонт у відповідності до цього договору зобов'язаний здійснити орендар [3]. Тому, у договорі оренди державного та комунального майна, ремонт майна, переданого у користування є обов'язком орендаря, а не правом на захист своїх прав.

Третім проявом заходу оперативного впливу, який пов'язаним із виконанням стороною зобов'язання за рахунок боржника у договорі найму, є право кредитора застрахувати об'єкт найму замість боржника. Така можливість передбачена диспозитивною нормою ст. 12 ЗУ «Про оренду землі», що дозволяє страхувати об'єкт оренди за згодою сторін цього договору. Також у Законі зазначається, що у разі невиконання зобов'язаною стороною встановленого обов'язку щодо страхування об'єкта договору оренди землі, друга сторона може здійснити таке страхування власними силами і в подальшому вимагати від іншої сторони відшкодування понесених нею витрат, пов'язаних із страхуванням [4].

З огляду на судову практику, якщо обов'язок страхування земельної ділянки покладено на орендаря і він його не виконав, орендодавцю слід скористатися можливістю застрахувати об'єкт оренди за рахунок боржника, якщо це передбачено договором, або вимагати виконання обов'язку в натурі, оскільки невиконання обов'язку щодо страхування не є підставою для розірвання договору.

Література

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
2. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03 жовт. 2019 р. № 157-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 4. Ст. 5.
3. Про затвердження примірних договорів оренди державного майна: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серп. 2020 р. № 820. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.01.2021 р.).
4. Про оренду землі: Закон України від 06 жовт. 1998 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 46-47. Ст. 280.

ЗАКОННА ТА ДОГОВІРНА ГАРАНТІЇ ЯКОСТІ ТОВАРУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ДОГОВІРНОМУ ПРАВІ

Європейське договірне право розрізняє два типи гарантії якості проданого товару: законну та договірну (комерційну (торгову)). Вперше на рівні законодавства ЄС гарантії якості проданого товару були закріплені у Директиві 1999/44/ЄС щодо певних аспектів продажу споживчих товарів та пов'язаних з цим гарантій. До її прийняття питання гарантій якості товару на рівні права ЄС було предметом непрямого регулювання як інструменту [1, с. 384] недобросовісної конкуренції, зокрема недобросовісної реклами. Нова Директива 2019/771 про деякі аспекти договорів купівлі-продажу товарів від 20 травня 2019 року, що припиняє дію Директиви 1999/44/ЄС щодо певних аспектів продажу споживчих товарів та пов'язаних з цим гарантій, також містить норми про законну та договірну гарантії якості товару.

Законна гарантія якості проданого товару виступає способом захисту еквівалентності виконання [2, с. 310], довіри покупця [3, с. 118] до належного виконання зобов'язання продавцем [4, с. 11]. Основною підставою відповідальності в межах цієї гарантії є невідповідність властивостей придбаного товару положенням договору, та витікаючим із них очікуванням покупця [1, с. 385]. Дана концепція була закріплена у Віденській конвенції 1980 р. про договори міжнародної купівлі-продажу товарів.

Особливістю відповідальності на підставі законної гарантії якості проданого товару виступає факт існування недоліку товару до моменту його передання покупцю, так би мовити «всередині речі», а не його поява внаслідок використання товару [5, с. 127]. В останньому випадку відповідний режим захисту встановлюється договірною гарантією якості товару.

Законна гарантія якості проданого товару має ряд відмінностей від договірної. По-перше, метою реалізації відповідальності на підставі законної гарантії проданого товару є відновлення еквівалентності виконання зобов'язання шляхом його належного виконання (заміна предмету виконання, усунення недоліку, зниження ціни), або «ліквідації» невдалої трансакції (відмова від договору). На підставі договірної гарантії проданого товару правомочності покупця обмежуються до двох перших із зазначених можливостей. Наведене підтверджує тезу про більшу спрямованість на реальне виконання зобов'язання, і збереження дії договору саме договірної гарантії [1, с. 378]. По-друге, підставою

відповідальності продавця в межах законної гарантії проданого товару виступає закон, та за загальним правилом вона є обов'язковою, тоді як договірна гарантія якості є добровільною, вона може, а не повинна, надаватися виробником або продавцем в межах дійсного договору купівлі-продажу. Продавець надає гарантію якості як у формі гарантійного документу, так і шляхом закріплення відповідного положення в основному договорі. Норми цивільного законодавства про договірну гарантію проданого товару мають диспозитивний характер, та дозволяють продавцю визначати правомочності покупця у випадку недоліку проданого товару, а тому останній вправі лише прийняти або відмовитися від гарантії. Покупцю можуть одночасно належати права, як за законною, так і договірною гарантією проданого товару, реалізовувати які він буде за власним вибором. По-третє, на відміну від законної гарантії проданого товару, за договірною гарантією відсутній строк позовної давності. Гарантійний термін розпочинається заново в разі заміни товару на новий, або його істотного ремонту. Натомість, у випадку іншого ремонту, гарантійний строк продовжується на період, протягом якого покупець не міг користуватися товаром (період із дня подання скарги до дня отримання товару після ремонту), а в разі заміни деталей, які не мали істотного значення – гарантійний строк починає обчислюватися заново для цієї частини. По-четверте, в межах договірної гарантії проданого товару саме продавець, а не покупець, має право обирати спосіб реалізації гарантійних вимог, найчастіше шляхом усунення фізичного недоліку товару, або передання товару без недоліків. Більше того, зобов'язання продавця можуть обмежуватися лише ремонтом, без можливості заміни товару із недоліком [6, с. 145-152]. По-п'яте, за договірною гарантією недолік проданого товару визначається за ознакою його функціональності, пов'язаної із звичайним використанням товару. Законна ж гарантія проданого товару виходить із ознаки «звичайної», «обумовленої сторонами» якості товару, із врахуванням вказаної у договорі мети придбання товару. У рамках законної гарантії невідповідністю товару є відсутність визначених договором суб'єктивних ознак виконання, тих властивостей товару, що вказані продавцем в описі та (або) зразку і т.п. [1, с. 379]. По-шосте, тільки для законної гарантії якості проданого товару важливе значення має приналежність товару до речей, визначених індивідуальними або родовими ознаками.

Договірна гарантія якості проданого товару відома законодавству багатьох держав світу як окрема, незалежна від законної гарантії якості товару, або як її частина. Найчастіше вона є самостійною, та зумовленою офертою продавця або виробника товару (*selbständige Gewährübernahme*), чи гаранта (*warrantor*) і постачальника товару (*supplier*) [5, с. 147].

Законна гарантія якості товару закріплює мінімальний стандарт охорони прав покупця. Зазначене зумовлює можливість сторін

передбачити в договорі купівлі-продажу ширший обсяг повноважень покупця, додаткову гарантію, та навіть і збільшити строк позовної давності. Наприклад, в французькому праві це *garantie légale i garantie conventionnelle*, в англійському – так звані передбачувані правила (*implied terms*), які можуть бути передбачуваними умовами (*implied conditions*) та гарантіями (*implied warranties*), у німецькому – законна гарантія якості товару (*Gewährleistung*), в США – законна гарантія якості товару (*statutory warranty*), гарантія (*warranty*), а також передбачувана гарантія (*implied warranty*) [5, с. 129].

На відміну від закріпленої законом гарантії якості товару, яка встановлює зобов'язання продавця стосовно покупця, договірна гарантія зобов'язує того, хто її видав. У літературі з цього приводу представлений досить ліберальний погляд, що передбачені договірною гарантією правомочності слідує за товаром, і не пов'язані із індивідуально визначеним покупцем, та можуть передаватися наступним покупцям товару [7, с. 640].

Таким чином, законна та договірна гарантії якості товару в європейському договірному праві виступають підставами захисту прав покупця, порушених неналежністю виконання зобов'язань продавцем в частині предмету договору купівлі-продажу. І хоча обидві правові категорії спрямовані на досягнення однакової мети, вони мають ряд суттєвих відмінностей.

Література

1. Łętowska E. Prawo umów konsumenckich. Warszawa 2002. 2 wyd. 630 s.
2. Kodeks cywilny. Komentarz do art. 450–1088. Pod red. K. Pietrzykowski. T. II. Warszawa 2015. 1324 s.
3. Podrecki P., Zoll F. Odpowiedzialność z tytułu rękojmi i gwarancji w umowach sprzedaży z udziałem konsumentów. *Ochrona konsumentów*. red. E. Traple, M. du Vall. Cz. 1. Warszawa 1998. S. 107-125.
4. Bańczyk W. Zmiany przesłanek odpowiedzialności sprzedawcy w prawie polskim (od wady rzeczy sprzedanej do jej niezgodności z umową). *Acta iuris stetinensis*. 2018. № 3 (23). S.7-34.
5. System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część szczegółowa. Pod red. J. Rajskego. Warszawa 2004. 1312 s.
6. Loranc-Borkowska J. Rękojmia za wady przedmiotu zamówienia publicznego a gwarancja jakości. *Prawo Zamówień Publicznych*. 2014. № 1. S.146-158.
7. Stefanicki R. Przejście uprawnień z rękojmi na dalszych nabywców. *Monitor Prawniczy*. 2005. № 13. S. 637-641.

Світовенко Д.В., аспірант,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЧАСТИНІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Питання реформування чинного законодавства в Україні завжди є актуальним, особливо через імплементацію положень підписаної Асоціації з Європейським Союзом. Сьогодні в багатьох країнах Європи та Центральної Азії спостерігається істотний розрив між чоловіками і жінками в області зайнятості і оплати праці, а також надання інших гарантій та преференцій. Україна має унікальну можливість запозичити досвід Європейського Союзу в частині встановлення на законодавчому рівні форм та способів реалізації принципу гендерної рівності, саме тому досліджувана тематика є актуальною.

Економічні реформи, які станом на сьогодні впроваджуються в «перехідний період» змінили характер участі чоловіків і жінок в економіці України. Представники обох статей в цілому зазнали на собі наслідки послаблення гарантій працевлаштування, зменшення перспектив знайти роботу в державному та приватному секторі, необхідність перекваліфікуватися, а також шукати нові шляхи отримання доходу. Разом з тим частка безробітних серед жінок виявилася ще вище, ніж серед чоловіків, а розміри оплати жіночої праці – нижче.

Чинне трудове законодавство, що нині представлено великою кількістю законодавчими актами, які прийняті багато років тому, загалом є застарілим і таким, що не віддзеркалює динамічні зміни, які відбулися та продовжують відбуватися у сфері праці, навіть враховуючи численні спроби законодавця змінити ситуацію шляхом прийняття нових редакцій законів. Чинне законодавство не спроможне забезпечити баланс інтересів та оптимізувати взаємовідносини між сторонами і суб'єктами соціально-трудоких відносин, також створити передумови для стійкого розвитку трудової сфери, зокрема, коли мова йде про гендерну рівність.

Станом на сьогодні прийнятим є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який став практичним втіленням головних принципів рівності статей Конституції, зокрема статті 24, яка гарантує те, що «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними

заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» [1].

Зазначений Закон став початком розвитку національного законодавства у сфері забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, зокрема були внесені зміни в національне законодавство в частині спеціального захисту жінок під час вагітності, особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я, застосування у законодавчій діяльності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи у засобах масової інформації, тощо. Надалі, з метою приведення у відповідність до прийнятого закону, вносяться зміни до інших законів, а також ухвалюються відповідні нормативно-правові акти, спрямовані на розвиток національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей тощо [2, с. 1].

Важливим є те, що Україна є учасницею Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», згідно з якою проголошено, що держави-сторони погоджуються вживати всіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок з боку будь-якої особи, організації або підприємства.

Законодавець прийняв велику кількість інших актів, зокрема законів, указів Президента, постанов Кабінету міністрів України з метою виконання положень Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» та цілої низки інших міжнародних актів, наприклад «Європейської соціальної хартії», «Міжнародного Пакту про економічні, соціальні і культурні права» тощо. Враховуючи цілу низку нормативно-правових актів національного і міжнародного рівня, що спрямовані на забезпечення гендерної рівності, поточний стан реалізації цього принципу в цілому є задовільним.

Проте, вважаємо, що враховуючи всі зобов'язання які взяла на себе наша держава в сфері забезпечення гендерної рівності, слід більш активно і більш детально впроваджувати принципи рівності та рівних можливостей у трудове законодавство, зокрема, запозичуючи практику Європейського Союзу.

По-перше, на практиці існують непоодинокі випадки пошуку кандидата на вільну вакансію в підприємстві конкретної статі без логічних або закономірних підстав. Наприклад, адміністратор, секретар, хостес (виключно жіночої статі), кур'єр, бармен (виключно чоловічої статі). З однієї сторони, зрозумілим є бажання власника підприємства допустити до роботи особу, яка на переконання власника (роботодавця) повинна

краще виконувати таку роботу. Проте, з іншого боку, надання переваги особі лише за ознакою статі не є правильним, оскільки на практиці, як чоловік так і жінка можуть мати однаковий досвід, навички, знання, які дозволятимуть виконувати вищезгадані та інші функції. Проблематика полягає в тому, що чинне законодавство України недостатньо регулює відносини, які складаються до підписання трудового договору, зокрема – процес пошуку нових працівників.

Законодавство більшості держав Європейського Союзу передбачає окремі вимоги до офіційних пропозицій укладення трудових відносин, і відповідно, неможливим є конкретизація статі для конкретної посади, крім випадків, чітко передбачених законодавством. Такі вимоги також передбачені цілим рядом директив, наприклад Директива Ради № 2000/78/ЄС від 27.11.2000 р., що встановлює загальну систему рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності та Директива Ради № 2004/113/ЄС від 13.12.2004 р. про реалізацію принципів рівного ставлення до чоловіків та жінок у питаннях доступу та постачання товарів та послуг [4, с. 1].

Відповідно, Рада Європи видала в 1976 р. Директиву з рівного ставлення, що повинна була спрямовувати учасників Європейського Союзу в процесі імплементації принципу рівного ставлення до чоловіків та жінок в частині доступу до працевлаштування, професійної підготовки і перепідготовки та просування та умов роботи та соціального захисту. Хоча Україна не є членом Європейського Союзу, наша держава намагається уніфікувати національне законодавства до вимог Європейського Союзу і стверджує, що ЄС є моделлю для правових та політичних спрямувань України, а також неодноразово на найвищому рівні висловлюються бажання домогтися членства в Європейському Союзі в найближчому майбутньому. Директива з рівного ставлення визначає принцип рівного ставлення як такий, що означає те, що «не повинно бути ніякої дискримінації, що базується на ознаках статі прямо чи непрямо через посилення, зокрема, на шлюбний або сімейний стан» та детально пояснює застосування директиви в значенні того, що «не повинно бути ніякої дискримінації за ознакою статі в умовах, включаючи умови відбору доступу до всіх робіт або посад в будь-якому секторі або галузі діяльності» [5, с. 1-2].

Відповідні публічні пропозиції роботи в приватних повідомленнях та в державних агенціях регулярно містять певні вимоги до статі. Навіть більше, така конкретизація не обмежується логічними шкідливими або небезпечними роботами, що є забороненими для жінок згідно з нормами українського права, а, зокрема, поширюється на ті роботи, для яких не існує жодних законодавчих засад для гендерної специфікації, як-то посади менеджерів [6, с. 166].

По-друге, міжнародне законодавство з прав людини зауважує, що

дискримінація не завжди є умисною. Закони, регулюючі акти, існуюча політика та практика, на перший погляд нейтральні, можуть мати дискримінаційний вплив.

Нейтральне, на перший погляд, трудове або соціальне законодавство та політика, що мають непропорційний вплив на жінок і не є виправданими невід'ємними вимогами до роботи можуть розглядатися як дискримінація через неприпустимо несумірний вплив. Хоча Конституція України гарантує рівність жінок та чоловіків, положення українського КЗпП накладають суперечні обмеження на типи робіт, для виконання яких можуть найматися жінки, що базуються на стереотипних концепціях та на необ'єктивних критеріях. До того ж широкий спектр пільг з вагітності та пологів та наголос на жінках як на єдиних піклувальницях в родині роблять жінок небажаними кандидатами в очах деяких роботодавців. Жінки та представники жіночих організацій, що спілкувалися з «Human Rights Watch» підтримують ці пільги з вагітності та догляду за дитиною, але, в той же час, закликають до більшого наголосу на тому, що родинні обов'язки поділяються між обома батьками [7, с. 26]. Більше того, Європейський Суд встановив, що дискримінація «не може бути виправдана фінансовим тягарем, що відпустка за вагітністю та пологами може покласти на роботодавця» [8].

По-третє, важливою проблемою є відсутність механізму протидії непрямій дискримінації у соціально-забезпечувальному законодавстві та трудовому праві. Необхідність забезпечення рівності у ставленні шляхом заборони непрямой дискримінації в національному законодавстві фактично не відображено. Так, лише поняття «непряма дискримінація» закріплено в Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», проте, механізму реальної протидії непрямій дискримінації не визначено. Зокрема, на практиці жінки не мають реальної можливості довести непряму дискримінацію, оскільки відсутня нормативно-правова база, яка має регулювати визначення відповідних доказів непрямой дискримінації, а також механізми доведення. Поняття «непряма дискримінація» взагалі не застосовується у Законі України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків». Необхідно на законодавчому рівні визначити механізм протидії непрямій дискримінації за ознакою статі у сфері соціального забезпечення, оплати праці тощо, а також закріпити відповідальність не тільки за вчинення прямої дискримінації, а, зокрема, вчинення умисної непрямой дискримінації, що вчиняється через можливість зловживання правами [9, с. 42].

Отже, в цілому попри намагання нашої держави забезпечити дієву реалізацію принципу гендерної рівності шляхом реформування трудового законодавства в умовах євроінтеграційних процесів, поточний стан реалізації положень принципу гендерної рівності зазнає негативної

стагнації. Слід впроваджувати відповідні зміни на законодавчому рівні відповідно до Директив Європейського Союзу та практики правозастосування провідних країн Європи.

Література

1. Конституція України від 28 чер. 1996 р. зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок: Закон України від 08 вер. 2005 р. зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.

3. Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» Конвенція, Міжнародний документ від 18 груд. 1979 р. зі змінами та доповненнями.

4. Директива Ради № 2004/113/ЄС від 13 груд. 2004 р. про реалізацію принципів рівного ставлення до чоловіків та жінок у питаннях доступу та постачання товарів та послуг.

5. Директива № 79/7/ЄЕС від 19 груд. 1978 р. про поступову реалізацію принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок з питань соціального забезпечення.

6. Aida Gonzalez Martinez. «Human Rights of Women». *Washington University Journal of Law and Policy* 157 (2001).

7. Право Евросоюзу. Принцип рівності в трудовому і соціальному праві Європейського Союзу. Права человека. С. 23-26. URL: http://osu.ru/sites/sempravo/docs/Erokhina_ESP_uchebnik_2016.pdf

8. Суд Європейського Союзу: рішення Суду по справі C-109/00 *Tele Danmark A/S v. Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund I Danmark* 4 жовт. 2001 р., параграф 28.

9. Аналіз регулювання дотримання рівності та недискримінації у доступі до праці, послуг та соціального забезпечення: оцінка стану впровадження Україною антидискримінаційних директив ЄС». Аналітичний звіт за результатами дослідження. Київ, 2019. 49 с.

УДК 342.565+351.87:341.1/8 (043.2)

Своєк Д.В., суддя,
Переяслав-Хмельницький міськрайонний суд Київської області,
м. Переяслав-Хмельницький, Україна

ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СУДДІВ ВИЩОГО СУДУ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Законодавець при прийнятті нової редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у 2016 році передбачив створення у системі правосуддя вищих спеціалізованих судів, у тому числі й Вищого суду з

питань інтелектуальної власності [1]. У пояснювальній записці до законопроекту було зазначено, що створення вказаного суду відповідає позитивному досвіду європейських країн і дасть змогу швидко та оперативно розглядати спори, віднесені до його юрисдикції, висококваліфікованими суддями відповідної спеціалізації [2].

Статтею 33 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначені кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посаду судді у Вищому суді з питань інтелектуальної власності [1].

30 вересня 2017 року було оголошено конкурс на зайняття 21 вакантної посади судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності. На сьогодні конкурсні процедури призупинено, але вже проведено етап іспиту, за результатами якого до наступного етапу допущено 63 кандидати. Проведено тестування особистих морально-психологічних якостей та співбесіди із більш ніж 50-ма кандидатами. Переважна більшість кандидатів – це судді.

Результати проведеного іспиту для кандидатів дає підстави казати про те, що вони мають гарні знання законодавства у сфері права інтелектуальної власності, можуть розглянути «модельну» справу та підготувати вмотивоване рішення. Однак, через специфіку підсудності справ, які змінами до ГПК України віднесено до підсудності Вищого суду з питань інтелектуальної власності, їх розглядали господарські суди, насамперед міста Києва, а також Солом'янський районний суд м. Києва. На запитання членів ВККС України кандидатам чи розглядали вони таку категорію справ, здебільшого були негативні відповіді, або згадувались одна чи дві справи.

Незначна кількість кандидатів здобула вищу освіту за спеціальністю «інтелектуальна власність».

І якщо для патентних повірених передбачена кваліфікаційна вимога мати повну вищу освіту в сфері охорони інтелектуальної власності, то для суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності вона відсутня.

Очевидно, що з огляду на міжгалузевий характер інституту інтелектуальної власності, знання та навички суто в гуманітарних напрямках не дозволяють стверджувати про опанування всього інституту. Зокрема, це стосується промислової власності, де питання патентування здебільшого стосуються точних, насамперед технічних наук. Як зазначав С. Бурлаков, між видами права інтелектуальної власності є принципові розбіжності, що зумовлюють відокремлення їх як у системі цивільного права загалом, так і в межах права інтелектуальної власності, зокрема [3].

Практикуючі юристи у сфері захисту прав інтелектуальної власності відзначають потребу в розумінні суддею суті об'єкта права інтелектуальної власності, про який ідеться, та особливостей прав, які виникають у правоволодільця, щоб з'ясувати, чи порушені права або інтереси позивача [4].

Але констатується, що «через гіпертрофований страх помилитися судді призначають експертизи навіть при вирішенні найпростіших питань, наприклад, чи порушує права власника марки «Kinder» використання позначення «Кіндер» для шоколадних яєць. І навіть у простих справах призначається експертиза, яка триває місяцями, а потім за клопотанням сторони-опонента призначається інша...» [4].

При цьому ще чотири роки тому представники Вищого господарського суду України зазначали, що з набуттям спеціальних знань, ВГСУ почав рекомендувати проведення експертиз лише у тих випадках, коли вони дійсно необхідні [5].

Отже, як законодавці, так і фахове середовище у сфері права інтелектуальної власності розраховують на те, що у Вищому суді з питань інтелектуальної власності здійснюватиметься судочинство висококваліфікованими судьями відповідної спеціалізації, що зменшить строки розгляду справ, а також підвищить фаховість судових рішень, навіть без проведення відповідних експертиз.

У липні-вересні 2020 року Центр вивчення комерційного права Університету Квін Мері в місті Лондон у партнерстві з урядом Великої Британії організували та за підтримки посольства Великої Британії в Україні, UKaid, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Верховного Суду для кандидатів у судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності та інших зацікавлених осіб провели тренінг щодо міжнародних аспектів правової охорони інтелектуальної власності та судового захисту із залученням суддів та фахівців з інтелектуальної власності ЄС та США.

Тренінг, вочевидь, планувалось провести вже для суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності, але зупинка конкурсу внесла свої корективи.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 77) передбачена спеціальна підготовка кандидата на посаду судді [1]. Однак, цей механізм застосовується до кандидатів на посади суддів місцевих судів.

У конкурсах на посади суддів Верховного Суду та Вищого антикорупційного суду така підготовка не проводилась.

Лише після набуття статусу суддів відповідних судів на базі Національної школи суддів України відбулися орієнтаційні курси для новопризначених суддів. При цьому, для суддів Верховного Суду це було протягом 4 днів, для суддів Вищого антикорупційного суду – 2 тижні.

Слід очікувати, що новопризначені судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності також проходять аналогічний орієнтаційний курс за відповідним напрямком.

Відповідно до положень ч. 8 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя проходить підготовку в Національній школі суддів

України не менше ніж раз на три роки [1]. Зазначена норма є загальною та застосовується до суддів усіх інстанцій та юрисдикцій.

Водночас, слід констатувати, що специфіка права інтелектуальної власності, незважаючи на високий рівень знань кандидатів у судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності, потребуватиме поглибленого та фахового вивчення тонкощів права інтелектуальної власності для реалізації завдань, закладених при створенні цього суду.

Без перебільшення можна стверджувати, що для підвищення кваліфікації суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності мають залучатись як теоретики-науковці, так і практики. Зокрема, є доцільним залучення для викладання насамперед особливостей промислової власності патентних повірених.

При цьому, актуальним буде викладання певних дисциплін і фахівцями науково-дослідних інститутів та викладачами навчальних закладів, які здійснюють підготовку у галузі права інтелектуальної власності.

Матеріально-технічна база Національної школи суддів України та її досвід організації й проведення курсів підготовки як кандидатів на посаду судді, так і самих суддів усіх інстанцій та спеціалізацій, найкращим чином забезпечить можливість проведення відповідного орієнтаційного курсу та, у подальшому, підвищення кваліфікації суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Викладацький склад Національної школи суддів України, який здійснив розробку зазначених курсів підготовки, має досвід застосування сучасних методик навчання, у тому числі у тренінгах, які стосуються питань права інтелектуальної власності, наприклад, щодо спадкування прав інтелектуальної власності.

Незважаючи на те, що конкурсні процедури, що були розпочаті більше ніж три роки тому, ще тривають, і невирішеними є строки та форми їх завершення, за умов формування суддівського корпусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності питання їх професійної підготовки та підвищення кваліфікації стане важливою передумовою успішного досягнення мети його створення.

Література

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 чер. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

2. Пояснювальна записка до проекту Закону про судоустрій і статус суддів № 4734 від 30 трав. 2016 р. (1402-VIII від 02.06.2016). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59259.

3. Бурлаков С. Міжгалузеві зв'язки права інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 2/2014. URL: http://ndiiv.org.ua/Files2/2014_2/2.pdf.

4. Яцюк О. Як тільки суд визнає цінність інтелектуальної власності, зміниться й ставлення до неї в суспільстві. *Закон і бізнес*. № 41 13.10.19.10.2018. URL: https://zib.com.ua/ua/134858-yak_tilki_sud_viznae_cinnist_iv_zminitsya_u_stavlennya_do_ne.html.

5. Пашковська Т. Судова експертиза у сфері ІВ: дискусійні питання та шляхи вирішення. *Юридична газета*. № 46(492). URL: <http://yur-gazeta.com/publications/events/sudova-ekspertiza-u-sferi-iv-diskusiyuni-pitannya-ta-shlyahi-virishennya.html>.

УДК 349.2 (043.2)

Сімутіна Я.В., д.ю.н.,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОЗНАК ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблема осмислення нових підходів до розуміння трудових відносин у всьому світі є на сьогодні актуальною у світлі розповсюдження нестандартних форм залучення до праці, прихованих трудових відносин та незадекларованої зайнятості.

Однією з причин такої ситуації є те, що роботодавці сприймають охоронні норми щодо забезпечення трудових прав працівників як економічний тягар для себе, позаяк такі норми так чи інакше пов'язані з певними фінансовими витратами. У зв'язку з цим, у багатьох випадках вони прагнуть або взагалі приховати трудові відносини або принаймні замаскувати їх під цивільно-правові, користуючись тим, що українське законодавство дозволяє залучати фізичних осіб до виконання роботи як на підставі трудових договорів, так і на підставі цивільно-правових договорів (підряду або надання послуг). При цьому, встановити факт наявності саме трудових відносин досить складно, адже існує безліч ситуацій, коли відносини між фізичною особою (працівником, підрядником, виконавцем) та роботодавцем або замовником зовнішньої є дуже схожими як на трудові, так і на цивільно-правові відносини.

Проблему підсилює і те, що сучасна трудова діяльність істотно відрізняється від тієї, яка була найбільш поширеною у період промислового суспільства, коли сформувалася більшість класичних норм трудового права.

З початку ХХІ століття у сучасному лексиконі міцно закріпилися поняття гіг-економіка, роботизація, цифровізація, онлайн-платформи тощо. Стрімке поширення нових нестандартних форм зайнятості призводить до того, що найбільш характерні ознаки трудових правовідносин у повному обсязі притаманні лише для обмеженого кола

найманих працівників за трудовим договором. З іншого боку, це сприяє розповсюдженню нестабільної і незахищеної зайнятості та утвердженню нового класу, так званого прекаріату, що, в свою чергу, здатне похитнути соціальну стабільність у будь-якому суспільстві.

У зв'язку з цим, досить очікуваною реакцією з боку МОП стала доповідь Глобальної комісії з питань майбутнього сфери праці, яка обговорювалася на ювілейній Міжнародній конференції праці у червні 2019 року. Окрім необхідності адаптації працюючих до світу праці, що швидко змінюється, зокрема, навчання впродовж життя та можливість перекваліфікації, підтримки в перехідні періоди, охоплення соціальним захистом тощо, автори доповіді закликають до встановлення всезагальної трудової гарантії, яка включає основоположні трудові права, як-то свобода об'єднання та визнання права на колективні переговори, заборону примусової праці та дискримінації, право на гідну заробітну плату, обмеження робочого часу та забезпечення безпечних умов праці для усіх працюючих незалежно від форми трудової діяльності, включаючи неформальну зайнятість, самозайнятих осіб і тих, хто працює на онлайн-платформах. Для належного захисту трудових прав останніх навіть, запропоновано розробити міжнародну систему регулювання праці на цифрових платформах (по суті, ухвалити спеціальну комплексну конвенцію МОП), яка закріпить певні мінімальні права та засоби захисту та зобов'яже платформи їх дотримуватися [1].

Як вже зазначалося, у процесі розвитку цифрової економіки та з появою нових інформаційних технологій трудова діяльність значно видозмінилася з часу становлення класичних норм трудового права, що, в першу чергу, відображали реалії промислового суспільства. Правова регламентація основних інститутів трудового права, (зокрема, робочий час, час відпочинку, охорона праці) відбувалася, виходячи з розуміння того, що класичний працівник – це, в першу чергу, робітник, який працює на певному підприємстві, заводі чи фабриці.

З огляду на це, постає питання про необхідність перегляду традиційного уявлення про поняття та ознаки трудових правовідносин, і вироблення нових, більш універсальних підходів до їх розуміння, що дозволить поширити дію захисних норм трудового права на ті категорії працюючих, які формально не охоплюються на сьогодні поняттям «працівник» як особи, яка працює на підприємстві, в організації, установі та виконує обов'язки або функції згідно з трудовим договором (контрактом).

Досвід країн ЄС свідчить, що індикатори наявності фактичних трудових відносин різняться і їх не можна вважати вичерпними. Конкретна національна правова система може по-різному оцінювати статус тих чи інших найманих осіб. До того ж, у законодавстві багатьох країн вже існує окрема категорія працюючих осіб «на межі» трудового та

цивільного права, які не визнаються у повній мірі працівниками за трудовим договором, поза тим, їм гарантуються окремі трудові права. За чинним законодавством України такої категорії працюючих, яка знаходиться між трудовими та цивільно-правовими відносинами, наразі бути не може, а суд у кожному конкретному випадку має класифікувати відносини або як трудові, або як цивільно-правові. Водночас питання правової регламентації наділення мінімальними трудовими гарантіями та захистом так званих «залежних підрядників чи виконавців» або «квазі-самозайнятих», які не належать до категорії працівників у розумінні трудового законодавства, вже зараз потребує широкого обговорення та уваги з огляду на прагнення представників Уряду та законодавця осучаснити українське трудове законодавство. Для таких випадків замість класичної ознаки трудових відносин як підпорядкування чи субординація одним з нових критеріїв ідентифікації відносин як трудових може бути наявність економічної залежності працюючого, якій притаманне, в тому числі: 1) особисте виконання фізичною особою роботи (надання послуг) для одного замовника на регулярній основі за винагороду; 2) систематичне отримання такою особою визначеної частки усіх своїх прибутків (наприклад, більше третини) від одного замовника.

Підбиваючи підсумки, очевидним є той факт, що без перегляду у найближчій перспективі традиційного підходу до поняття трудових правовідносин, чіткого законодавчого встановлення гнучких та універсальних їх ознак, адаптувати національне трудове законодавство до викликів нової цифрової реальності й зумовлених ними незворотних змін у сфері праці виявиться не можливим.

Література

1. Work for a brighter future – Global Commission on the Future of Work. International Labour Office – Geneva: ILO, 2019. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/cabinet/documents/publication/wcms_662410.pdf

УДК 347.625 (043.2)

Слободська І.А., старший викладач,
Процко В.М., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ІНСТИТУТ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Україна входить до категорії держав, де сурогатне материнство дозволено на законодавчому рівні. На сьогоднішній день адаптація суспільства до розвитку медицини в сфері репродуктивних технологій ще не відбулася в повному обсязі, тому правове забезпечення сурогатного

материнства є одним із законодавчо неврегульованих і складних інститутів на межі галузей цивільного та сімейного права.

Невизначеним залишається і сам термін сурогатного материнства.

Сорокіна Т.В. вважає, що під сурогатним материнством слід розуміти процес імплантації, виношування та народження дитини виконавцем (сурогатною матір'ю), яка зачата з використанням генетичного матеріалу замовника (замовників), донора чи самої сурогатної матері, на основі договору сурогатного материнства між сурогатною мамою і можливими батьками на оплатній чи безоплатній основі [1, с. 121].

На думку В.В. Самойлової, сурогатне материнство – метод допоміжних репродуктивних технологій, за допомогою якого жінка на підставі взаємної домовленості з особами, що звернулися до неї за наданням вказаної послуги, проходить процедуру імплантації ембріона, створеного в результаті ЕКО, виношує дитину з метою народити та передати її цим особам. При цьому в дане поняття мають також включатися випадки, коли досягнути мети народити та передати дитину особам, які звернулися за такою послугою, не вдається [2, с. 36].

Виходячи з вищевказаного, можна виділити наступні ознаки сурогатного материнства в Україні:

- 1) наявність взаємної домовленості між сурогатною матір'ю та замовниками;
- 2) факт зачаття дитини шляхом проведення ЕКО та імплантації ембріона;
- 3) обов'язкове використання генетичного матеріалу замовників;
- 4) специфічна мета – виношування та народження дитини для подальшого передання її генетичним батькам.

Комплексне правове регулювання відносин, які виникають при застосуванні процедури сурогатного материнства в Україні, відсутнє. Лише окремі положення щодо цього правового явища передбачені в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України), Сімейному кодексі України (далі – СК України), Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Законі України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», Правилах державної реєстрації актів цивільного стану України, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р., Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затвердженого Наказом Міністерства охорони здоров'я від 9 вересня 2013 р.

На загальноєвропейському рівні важливе значення при вирішенні питань, які стосуються репродукції людини, має прийнята 19 листопада 1996 року Комітетом міністрів Ради Європи Конвенція з прав людини в біомедицині, яка являє собою перший обов'язковий в сфері охорони здоров'я юридичний документ, направлений на захист людини від

можливих зловживань, пов'язаних з використанням нових біологічних і медичних методів і процедур.

Методи штучного запліднення в міжнародному праві регулюються також декількома директивами, що ґрунтуються на трьох рекомендаціях Парламентської асамблеї Ради Європи, резолюціями, прийнятими 16 березня 1969 року Європейським парламентом, та рішеннями Комісії з прав людини № 6574/71 і № 7654/76.

Законодавство України містить також спроби прийняття спеціального нормативно-правового акту в сфері регулювання відносин сурогатного материнства. На розгляд Парламенту неодноразово вносилися законопроекти про регулювання сфери сурогатного материнства. Зокрема, проекти законів «Про допоміжне материнство» № 8703 від 17.06.2011 р., «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень у використанні допоміжних репродуктивних технологій» № 8282 від 23.03.2011 р. (закон був прийнятий Верховною Радою України у жовтні 2012 р., але через накладене вето тодішнього президента В. Януковича так і не набрав чинності), «Про допоміжні репродуктивні технології» № 8629 від 19.07.2018 р., альтернативний проект № 8629-1 від 01.08.2018 р. й інші законопроекти, спрямовані на внесення змін і доповнень у чинні нормативно-правові акти України. Вказані законопроекти регламентували організаційно-правові питання, медичні аспекти, основні напрями державної політики та повноваження органів виконавчої влади у сфері допоміжного материнства. Крім того, було запропоновано впровадження державних програм сурогатного материнства, що обумовлювали безпосереднє сприяння держави особам, які з об'єктивних причин виявили бажання стати замовниками процедури сурогатного материнства.

Таким чином, законодавство України в сфері регламентації сурогатного материнства потребує значного доповнення, яке дозволило б усунути існуючі прогалини та колізії в правовому регулюванні допоміжних репродуктивних технологій.

Література

1. Розгон О. Сурогатне материнство: проблеми правового та договірною регулювання. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2010. № 3 (51). С. 120-140.

2. Квіт Н.М. Інститут сурогатного материнства: проблеми колізійного регулювання. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 14. С. 38-48.

ДОГОВІР ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ З МНОЖИННІСТЮ СУБ'ЄКТІВ

Відповідно до ч. 2 ст. 11 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є: 1) договори та інші правочини; 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; 3) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; 4) інші юридичні факти.

У центрі правопорядку всіх історичних етапів розвитку економічних відносин та в полі зору дослідників договірної тематики магістральним завжди було і залишається питання ролі закону і договору та їх співвідношення в інфраструктурі регулювання договірних відносин [4, с. 27].

Про вирішальну роль договору як підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань свідчить те, що значна частина статей ЦК України присвячена саме йому. С. М. Бервено визначив договір як правомірний правочин взаємоузгодженої волі двох і більше сторін, спрямованої на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків у формі зобов'язального правовідношення та на врегулювання відносин між цими сторонами шляхом закріплення цих прав та обов'язків у визначеній законом формі [1, с. 13].

На стадії формування цивільних правовідносин і виникнення суб'єктивних цивільних прав і обов'язків договір є універсальним юридичним фактом, який може «давати життя» цивільним правовідносинам у всіх сферах, що належать до предмета цивільно-правового регулювання [5, с. 17]. Особливості договору, як юридичного факту, полягають у наступному: як і будь-який інший юридичний факт, договір запускає механізм реалізації норми; визначає зміст та обсяг договірного зобов'язання, виступаючи своєю «лінзою», через яку проходять закріплені в законі вказівки законодавця щодо врегулювання тих чи інших відносин, «заломлюються» під тим кутом, який є прийнятним для обох сторін; виступає джерелом індивідуальних правил поведінки для сторін [3, с. 66-67].

Договір може бути підставою виникнення зобов'язань з ускладнення суб'єктного складу. Зокрема часткова множинність може виникнути на підставі укладення договору позики, договору купівлі-продажу, договору перевезення у прямому змішаному сполученні та ін.

Підставою виникнення солідарного зобов'язання, передбаченого

ст. 541 ЦК України, є договір, в якому може бути зроблено спеціальне застереження «солідарно», «спільно». Солідарність може встановлюватися договором без застосування терміна «солідарно» лише в разі, коли порядок виконання зобов'язання і його наслідки передбачено в такому ж вигляді, як і в ст. 542-544 ЦК України із застосуванням тієї ж юридичної техніки. Будь-яка інша термінологія усуває наявність солідарної множинності в цивільно-правовому зобов'язанні [6, с. 63].

Однією з підстав виникнення субсидіарних зобов'язань також є договір, оскільки він надає учасникам можливість визначити умови виникнення зобов'язань, обсяг виконання додатковим боржником. За своєю природою договір між кредитором і боржником є умовним, оскільки виникнення обов'язку додаткового боржника виконати зобов'язання основного боржника залежить від факту виконання чи невиконання зобов'язання основним боржником.

Субсидіарне зобов'язання може виникнути на підставі договору поруки. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 554 ЦК України у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя. Укладаючи договір поруки поручитель свідомо приймає на себе ризики невиконання чи неналежного виконання зобов'язання основним боржником.

Договір є підставою виникнення зобов'язань з участю третіх осіб. Відповідно до ч. 1 ст. 636 ЦК України договором на користь третьої особи є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі. Як слушно зазначає І. О. Бровченко, при роботі з договорами на користь третьої особи слід мати на увазі, що такий договір повинен містити чіткі ознаки, які б дозволили при виконанні індивідуалізувати таку третю особу, інакше не можна говорити про існування в цьому випадку договору на користь третьої особи [2, с. 85]. Договір на користь третьої особи можна розглядати як програму дій сторін та третьої особи, розроблену на підставі дотримання принципу свободи договору.

Отже, договір, як підстава виникнення зобов'язання з множинністю суб'єктів, є результатом узгоджених дій сторін, виражає їх взаємне волевиявлення спрямоване на досягнення правового результату.

Література

1. Бервено С.М. Проблеми договірного права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 392 с.
2. Бровченко І.О. Участь третіх осіб у цивільно-правових зобов'язаннях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2009. 186 с.
3. Васильєва В.В. Договір як підстава виникнення цивільно-правового зобов'язання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2013. 215 с.

4. Калаур І.Р. Договірні зобов'язання з передання майна в користування: проблеми теорії та практики: монографія. 2-ге вид., доп. Тернопіль: Підручники і посібники, 2015. 466 с.

5. Кузнєцова Н.С. Договір у механізмі регулювання цивільно-правових відносин. *Право України*. 2012. № 9. С. 12-18.

6. Трут Д.В. Цивільно-правові зобов'язання з множинністю осіб: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2014. 242 с.

УДК 347.78.025 (043.2)

Соколова В.В., суддя,
Київський апеляційний суд, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОКРЕМИХ НЕТИПОВИХ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

З розвитком інформаційних технологій, їх поширенням в усі без виключення сфери життя людей відбувається модефікація вже існуючих традиційних об'єктів авторського права, а також поява нових нетипових об'єктів авторського права. Тому вказані об'єкти потребують детального дослідження, а виявлення їх особливостей дозволить забезпечити впровадження в чинне законодавство України норм задля їх ефективної правової охорони та захисту прав авторів.

Вже сьогодні є неможливим уявити будь-яку сферу життя людини без впливу сучасних інформаційних технологій. Все частіше створюються різноманітні бази даних, в тому числі й на рівні держави, через Інтернет здійснюється товарообіг, відбуваються публікації творів, і взагалі проводиться організація роботи та дозвілля людини. Особливо це стало відчутним у період пандемії і застосування карантинних заходів в 2019-2021 роках. У зв'язку з цим вбачається за необхідне приділити більше уваги питанням здійснення авторських прав на такі об'єкти як комп'ютерні програми, бази даних, веб-сайти та ін. До того ж, ці питання вже постають перед судами, як на національному рівні, так і на міжнародному рівні, зокрема ЄС. А отже здійснивши аналіз практики Суду ЄС та практики національних судів можна зробити наступні висновки.

1. Сама по собі комп'ютерна програма є складним об'єктом авторського права. За загальним правилом, комп'ютерні програми охороняються як літературні твори за Бернською конвенцією. Об'єктний та вихідні коди комп'ютерної програми є формою її вираження, а тому підлягають правовій охороні. Тобто під правову охорону підпадає комп'ютерна програма в будь-якій формі вираження, що дозволяє відтворення різними комп'ютерними мовами.

Як відомо, комп'ютерна програма являє собою набір інструкцій, виражених в словах, цифрах, кодах, схемах або в будь-якій іншій формі, придатний для зчитування комп'ютером, які приводять його в дію для досягнення певної мети чи результату. Тобто комп'ютерна програма включає в себе ряд підготовчих матеріалів та розробок, що призводять до її створення. Але авторське право не розповсюджується на ідеї, логіку, процеси, системи, методи функціонування, математичні концепції, навіть якщо на них базується комп'ютерна програма. Функціональність комп'ютерної програми, мова програмування, формат файлів даних, що в ній застосовується задля виконання певних функцій також не є формою вираження комп'ютерної програми, а тому не можуть охоронятися авторським правом як комп'ютерна програма. Тобто технічні і функціональні елементи не підпадають під охорону авторським правом. Авторським правом охороняється форма вираження програми, а не функції, які вона виконує. Проте, функціонально завершені елементи програми, створені та використані для розробки певного програмного забезпечення можуть бути окремими об'єктами авторського права. А отже об'єктом правової охорони є форми вираження комп'ютерної програми та підготовчі матеріали розробки, результатом яких є подальше створення комп'ютерної програми.

У практиці Суду ЄС вже поставало питання щодо належності до об'єктів авторського права графічного інтерфейсу комп'ютерної програми. Вирішуючи поставлене питання Суд дійшов висновку, що інтерфейс не є формою вираження комп'ютерної програми і, відповідно, не підлягає правій охороні як об'єкт авторського права – комп'ютерна програма. Проте, Суд вказав на те, що у разі наявності оригінальності такий об'єкт може підпадати під правову охорону як твір і охоронятися авторським правом.

У зв'язку з цим в наукових колах вже висловлюється думка щодо доцільності здійснення реєстрації саме окремих елементів таких об'єктів як код програми, без яких функціонування програми є неможливим.

Тому авторами нерідко використовується такий спосіб охорони своїх прав як реєстрація винаходу, оскільки винаходом є результат інтелектуальної діяльності людини у сфері технології. Але тоді один і той самий об'єкт інтелектуальної власності підпадає під різні сфери правового регулювання, що ускладнює як належне оформлення автором своїх прав, так і здійснення в подальшому захисту належних йому прав.

В одному із рішень Суд ЄС вказав, що якщо б функціональність комп'ютерної програми охоронялася авторським правом, це призвело б до монополізації ідей та негативно вплинуло б на технічний прогрес і промисловий розвиток. І з цим неможна не погодитися. Тому, на нашу думку, такий специфічний об'єкт авторського права, як комп'ютерна програма, потребує як специфічного регулювання правовідносин

пов'язаних із ним, так і єдності судової практика у здійсненні захисту прав, що змушує до чіткого розуміння цього об'єкта авторського права та його складових.

2. Ще одним із поширених нетипових об'єктів авторського права є бази даних. На сучасному етапі розвитку суспільства бази даних стали використовуватися як серед приватних осіб, так і на рівні держави в особі органів державної влади та переважно в електронній формі через мережу Інтернет.

Як відомо, базою даних є сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі електронній, підбір і розташування електронних частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи іншими способами. Особливістю такого об'єкта авторського права є те, що під правову охорону підпадає структура бази даних, а не її вміст чи елементи вмісту.

Авторське право залишається належною формою виключного права авторів, які їх створили (базу даних), але потрібно встановити критерії, які використовуються для визначення того, чи має захищатися база даних авторським правом, виходячи з того, що підбір чи упорядкування вмісту бази даних є власним інтелектуальним творінням автора і такий захист повинен охоплювати структуру бази даних. У контексті бази даних, цей критерій вважається дотриманим, якщо через відбір чи впорядкування матеріалів автор виявляє свої творчі здібності в оригінальний спосіб, приймаючи вільні творчі рішення та залишаючи на творі «особистий відбиток».

Визначення того, чи підпадає база даних під охорону авторським правом, не повинен використовуватися жодний інший критерій, окрім оригінальності в сенсі інтелектуального творіння автора на оригінальний підбір та впорядкування вмісту бази даних. Проте, у наукових колах вже набуває поширення питання правової охорони бази даних, які не відповідають критеріям оригінальності.

3. За своєю природою близькими до баз даних є веб-сайти, які також є сукупністю даних, електронної (цифрової) інформації, інших об'єктів авторського права і (або) суміжних прав тощо, пов'язаних між собою і структурованих у межах адреси веб-сайту і (або) облікового запису власника цього веб-сайту, доступ до яких здійснюється через адресу мережі Інтернет, що може складатися з доменного імені, записів про каталоги або виклики і (або) числової адреси за Інтернет-протоколом. Веб-сайт є складним об'єктом авторського права, він містить в собі такі складові як програмні засоби, інформаційне наповнення та унікальне доменне ім'я, кожен з яких також може бути окремим об'єктом авторського права. Особливу увагу слід приділити інформаційному

наповненню (контенту) сайту, який може складатися із різних спеціально відібраних і розташованих певних чином інших творів, які можуть бути використані за допомогою певної комп'ютерної програми, що також є елементом сайту. В кожному конкретному випадку може виникати питання щодо належності до об'єктів авторського права як сайту в цілому, так і окремих його частин. Слід зазначити, що практика національних судів вже має приклади справ, предметом спору яких є веб-сайт або його складові частини. А отже вказане питання потребує глибокого дослідження з метою формування єдиної правозастосовчої практики.

УДК 347.44:347.78 (043.2)

Стахира Г.М., к.ю.н.,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ОДЕРЖУВАЧА У ДОГОВОРАХ ПОСТАЧАННЯ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТУ

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, що характеризується впровадженням у щоденне життя користувачів комп'ютерних та інформаційних технологій, привів до збільшення обсягів та напрямів використання інформації, в тому числі збору, обробки та зберігання даних про особу, яка є суб'єктом приватноправових відносин. Широке використання автоматизованих інформаційних систем сприяє виникненню відкритого банку інформації про особу, накопичення і використання якої може привести до порушення її законних інтересів, виникнення матеріальної або моральної шкоди.

У той же час, технологічний прогрес уможливорює використання персональних даних як нової форми відплатності у зобов'язаннях з метою набуття товарів та послуг у цифровій формі. Наведене зумовлює необхідність розробки ефективного регулювання використання персональних даних, в тому числі у договорах, за якими здійснюється обіг цифрового контенту.

Передача персональних даних, як форма відплатності за договором постачання цифрового контенту, є відносно новим рішенням у законодавстві ЄС. Директива Європейського Парламенту і Ради 2019/770 про деякі аспекти договорів постачання цифрового контенту та цифрових послуг від 20.05.2019 р. містить положення, що закріплюють зобов'язання одержувача цифрового контенту сплатити на користь постачальника визначену ціну, або надати власні персональні дані, за винятком необхідності їх передавання виключно для здійснення постачання цифрового контенту, без мети використання постачальником у жодних

інших цілях.

Варто відзначити, що формулювання обов'язку одержувача цифрового контенту у формі сплати визначеної ціни не обмежується переданням грошових коштів. У вказаних договірних конструкціях здійснення оплати за надання цифрових даних варіюється від передання грошових коштів до виконання зобов'язань в натурі (зокрема, отримання на електронну пошту та перегляд он-лайн рекламних матеріалів, підбір контекстної реклами, проходження анкетування для розробки маркетингової стратегії постачальника та інше, надання персональних даних) [1, с. 39].

Дефініція досліджуваного договору у Директиві Європейського Парламенту і Ради 2019/770 про деякі аспекти договорів постачання цифрового контенту та цифрових послуг від 20.05.2019 р. визначає можливість одержувачем цифрового контенту виконати зустрічне зобов'язання за договором у формі: а) сплати визначеної грошової суми; б) надання постачальнику персональних даних; в) надання постачальнику інших даних [2]. При цьому, надання даних, які використовуються постачальником виключно для реалізації мети договору, та не накопичуються для будь-яких інших комерційних цілей, не впливає на визначення відплатності договору.

Враховуючи нематеріальну правову природу цифрового контенту, його постачання здійснюється на матеріальних носіях, або у формі потокової передачі даних он-лайн. У випадку укладення договору, предметом якого є цифровий контент, розміщений на зовнішньому накопичувальному пристрої (CD; DVD), що має матеріальну форму вираження, його передання зазвичай супроводжується оплатою визначеної грошової суми. Проте, у разі постачання цифрового контенту он-лайн, на одноразовій (перегляд фільму он-лайн) чи постійній основі (зберігання даних у хмарному сховищі), одержувач цифрового контенту зазвичай надає свої персональні або інші дані, шляхом реєстрації чи використання файлів куки, заповнюючи анкети, переглядаючи рекламні ролики, підписуючись на інтернет сторінки та інше, що використовуються постачальником для розробки маркетингової стратегії, методів надання рекламної інформації та інше.

Європейський законодавець прирівнює надання персональних, або інших, даних постачальнику цифрового контенту до виконання грошового зобов'язання за договором. Зазначене дозволяє висловити позицію про монетизацію даних, що зумовлює необхідність запровадження до національного законодавства положень про захист персональних даних.

На практиці одержувачі цифрового контенту доволі часто натрапляють на труднощі із доступом до нього. Так, веб-сторінки, що на перший погляд спрямовані на безвідплатне постачання цифрового контенту, використовують програмне забезпечення, що унеможливує

завантаження даних без заповнення «спливаючого» вікна (*Pop-up ad*) у формі натискання кнопки «я погоджуюсь», або заповнення відповідного чекбоксу. Отримання цифрового контенту у таких випадках є наслідком вираження згоди на обробку та використання постачальником персональних та будь-яких інших даних [2].

Таким чином, описаний механізм постачання даних створює у одержувача враження укладеного договору на безвідплатній основі, проте це не так. Адже, постачальники цифрового контенту та цифрових послуг у формі соціальних медіа ресурсів, пошукових систем, додатків, що створюються для забезпечення зв'язку між їхніми користувачами шляхом листування, аудіо та відео з'єднання он-лайн, хостинг-платформи для зберігання даних та інше, за своєю суттю є великими рекламними майданчиками, котрі обробляють персональні дані користувачів з метою підбору контекстної реклами в залежності від відвідуваних раніше сторінок, пошукових запитів, віку, роду занять, розміщення, тощо. Наведене є електронним ринком продажу персональних даних користувачів та розміщення рекламної продукції, що працює під виглядом безвідплатного постачання цифрового контенту та потребує напрацювання та затвердження законодавчого регулювання.

Література

1. Pormeister K. Informed consent to sensitive personal data processing for the performance of digital consumer contracts on the example of '23andMe'. *Journal of European Consumer and Market Law*. 2017. № 1. P. 17–24.

2. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0770&from=EN>.

3. Metzger A. Data as Counter-Performance: What Rights and Duties do Parties Have? URL: <https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-8-1-2017/4528>.

УДК 339.94 (043.2)

Суходольська А.А., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОГЛЯД ОСНОВНИХ ЗАСАД НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ НЕРЕЗИДЕНТАМ У КРАЇНАХ ЄС

Право людини на доступність медичних послуг як одне з важливих прав передбачене у низці національних та міжнародних нормативно-правових актах, законах, хартіях. Зокрема, в статті 2 Європейської хартії прав пацієнтів зазначається: «Кожен має право на доступність медичних послуг, яких він/вона потребує за станом здоров'я. Медичні служби мають

гарантувати рівний доступ для всіх без дискримінації за ознаками наявності фінансових ресурсів, місця проживання, виду захворювання або часу звернення за допомогою».

Правовою формою реалізації цього права є можливість трудових мігрантів і членів їхніх сімей у період трудової діяльності за кордоном брати участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні відповідно до законодавства України. Безпосередньо до соціального страхування відносяться і право на медичні послуги як в Україні, так і в країні перебування (подорожі, роботи, навчання та інше).

Особливості здійснення цього права можна розглянути на прикладі реалізації у країнах Європейського Союзу права на доступність медичних послуг.

Наприклад, в Італії для отримання медичної допомоги потрібно прийти в будь-який місцевий офіс Міністерства охорони здоров'я (Aziendasanitaria locale, або ASL, далі – ASL) і підписати угоду на медичне обслуговування. А якщо громадянин ЄС планує свою подорож до Італії, то йому достатньо за три тижні до відвідування країни звернутися за свідоцтвом про право на лікування (форма E111), яке передбачено взаємними медичними послугами на території Європейського Союзу. Якщо ж громадянину ЄС знадобиться безпосередня медична допомога, то він має право звернутися в офіс для іноземців (ufficio straniero) в найближчому місцевому відділенні ASL і обміняти свідоцтво на буклет, що покриває видатки на тимчасове перебування в медичному закладі або надання медичної допомоги, маючи на увазі, що такий буклет дійсний протягом трьох місяців.

Слід зазначити особливості вирішення питання про доступність медичних послуг для осіб, які не є громадянами ЄС. Якщо відвідувач Італії не є громадянином ЄС, то він обов'язково повинен мати приватне страхове покриття на час перебування в країні (іноземне або італійське), яке потрібно засвідчити напротязі восьми днів у будь-якому відділенні поліції. Головною особливістю надання медичних послуг в Італії є те, що людина яка звернулася за медичною допомогою, має сама сплачувати за всі медичні послуги до звернення до страхової компанії. Відмітимо, що громадяни які офіційно зареєстровані як працівники, студенти, тобто італійські резиденти мають право на безкоштовне медичне забезпечення на рівні італійців і не зобов'язані мати страховий поліс [1, с. 194-202; 2, с. 49-53].

Французька система охорони здоров'я є однією з найкращих в Європі, оскільки політика держави скерована на реалізацію наступного принципу: «Здорове населення країни-запорука розвитку економіки». Держава повністю покриває всі видатки на страховий мінімум медичних послуг. Таким чином безкоштовну медичну допомогу мають право отримати всі версти населення (безробітні, особи без постійного місця проживання та

інші соціально слабкі версти населення). Не має загального медичного страхування тільки 0,1% населення Франції. Фінансується система охорони здоров'я із трьох складових, а саме:

- перша, податки які сплачують працевлаштовані та прибутки медичних закладів;

- друга, державні фінанси;

- третя, надходження від справляння акцизних зборів від продажу алкоголю та тютюнових виробів.

У Франції діє інститут кас взаємодопомоги, котрий у разі тяжкої хвороби, захворювань пов'язаних із старістю компенсує витрати на лікування у 100% та від 80% до 40% на ліки (в залежності від ступеню їх медичної необхідності).

У випадку, якщо на лікування у медичний заклад Франції потрапляє особа, яка не громадянином цієї держави або не є громадянином ЄС, за лікування цієї особи сплачує:

- страхова каса, якщо особа приїхала як турист;

- особа, яка написала виклик (запрошення), у тому випадку, якщо людина приїхали за приватним запрошенням;

- уряд Франції, якщо людина на стажуванні, або прибула у Францію за запрошенням урядових установ;

- мерія того містечка, де людина потрапила у шпиталь, у тому випадку, якщо ця особа нелегально потрапила на територію Франції [3].

Головною особливістю медичного забезпечення в Швейцарії є те, що існує таке поняття, як відповідальність за охорону здоров'я та медичну допомогу. Відповідальність порівну розподіляється між центральною владою, регіонами (для України це могли б бути області) та муніципалітетами.

У Швейцарії мають право на державне страхування ті, кому видано дозвіл на перебування в країні більше ніж на один рік. При цьому медичне страхування надається автоматично і передбачає фіксовану суму за надання медичних послуг (ліків), яка не може перевищувати 2,2 тисячі крон, що близько 6700 грн.

Також в цій країні існує і приватне медичне страхування. Воно здебільшого передбачено для робітників, студентів (іноземців) де більшу частину коштів сплачує навчальний заклад, підприємства або роботодавець, а решту за медичний поліс сплачує безпосередньо особа - іноземець, яка приїхала з-за меж ЄС.

Важливим тут є можливість вивчення та використання європейського досвіду. Поняття гармонізація національного законодавства до стандартів ЄС є досить широким, особливо зважаючи на те, що в ЄС 28 країн-членів, котрі мають свої економічні, національні, етнічні особливості в реалізації права на медичне забезпечення, але вміють поєднувати та дотримуватися загальноприйнятих міжнародних договорів, директив, конвенцій

Європейського Союзу.

Гарантії здійснення зазначених вище прав, свобод і обов'язків людини і громадянина є системою економічних, соціальних, політичних, ідеологічних і юридичних умов, засобів, що забезпечує їх фактичну реалізацію, охорону і надійний захист [7, с. 227]. Під гарантіями прав особи виступають сукупність чинників, що сприяють забезпеченню реалізації, охороні та захисту прав особи, визначаючи тим самим фактичний рівень ефективності такого механізму забезпечення [6, с. 140].

До головних характеристик гарантій відносяться їх матеріальний зміст та функціональне призначення. Під матеріальним змістом слід розуміти те, в чому гарантії прав і свобод в загальному виді знаходять своє виявлення в реальному повсякденному житті, а під функціональним призначенням – ті завдання, які визначають завдання влади щодо реалізації гарантій, прав і свобод людини та громадянина у правовій державі [5, с. 199-204]. Під системою гарантій слід розуміти ті умови, засоби й методи, які забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод людини і громадянина [4, с. 113].

Література

1. Ciani O, Tarricone R, Torbica A. Diffusion and use of health technology assessment in policy making: what lessons for decentralised healthcare systems? *Health Policy*. 2012 Dec; 108(2-3):194-202.
2. Del Puente A, Esposito A, Lombardi V, Bova A, Zecca R, Torella R. The complex interplay between health services administration, health professionals and patients. A challenge to take up. *Recenti Prog Med*. 2013 Feb; 104(2): P. 49-53.
3. Ministère des Solidarités et de la Santé. URL: <https://solidarites-sante.gouv.fr>
4. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. Харків. Факт. 2001. 440 с.
5. Лічман Ю. Свобода руху капіталу в праві Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2015. № 4. С. 199-204.
6. Романюк І. Щодо визначення поняття «гарантії прав особи» у контексті забезпечення державної безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 10. С. 138-140.
7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Енциклопедичний курс: підруч. Харків: Еспада, 2006. 776 с.

Тищенко О.В., д.ю.н., професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

БОРОТЬБА З БІДНІСТЮ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕМОКРАТИЧНИХ ДЕРЖАВ СВІТУ

В сучасних соціально-економічних умовах, ускладнених пандемією COVID-19, ефективність соціальної політики провідних країн світу визначається дієвістю соціально-забезпечувального законодавства спрямованого на підтримання життєдіяльності населення, що створює реальні умови для реалізації права на гідне життя. Міжнародна організація праці у своєму новому звіті заявила, що пандемія COVID-19 має катастрофічний ефект на зайнятість і зарплати у світі. За даними МОП, більше ніж четверо з п'яти людей (81%) із загальної світової робочої сили в 3,3 мільярда на даний час зазнають впливу через повне чи часткове закриття робочих місць [1].

В Україні суттєвою перепорою для створення дієвої законодавчої бази в сфері соціального забезпечення є соціально-економічна криза, яка виконує деформуючу роль в процесі розвитку країни. За відсутності коштів, залишаються невирішеними основні соціально-забезпечувальні завдання стосовно підтримки вразливих верств населення. Ситуація, що склалася в соціально-забезпечувальній сфері, не дозволяє відкладати її реформування на майбутнє. Тому необхідне глибоке переосмислення соціальної політики в сфері соціального забезпечення. Проблема полягає в тому, що відмінною ознакою так званого «реального» законодавства України є встановлення таких мінімальних державних стандартів та гарантій в сфері соціального забезпечення, котрі абсолютно не узгоджуються соціальними стандартами країн Європейського Союзу. Фактично встановлені соціальні стандарти та гарантії в Україні є межею бідності. Варто звернути увагу, що правове визначення понять «бідність», «глибина бідності», «межа бідності», «крайня форма бідності» містяться лише в Стратегії подолання бідності, затвердженій Указом Президента України 15.08.2001 р. № 637/2001. Відповідно цього нормативного акту: бідність – неможливість унаслідок нестачі коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу; глибина бідності – відхилення величини доходів або витрат бідних від визначеної межі бідності; межа бідності – рівень доходу, нижче від якого є неможливим задоволення основних потреб. Нині межа бідності встановлюється як частка прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць. На її основі визначаються сім'ї, які належать до категорії бідних; крайня форма бідності – бідність, яка порівняно зі

стандартами цивілізації асоціюється з межею виживання [2]. Крім того, постановою Кабінету Міністрів України від 31.08.2011 р. № 1057 була затверджена Державна цільова соціальна програма подолання та запобігання бідності на період до 2015 року, у якій наголошувалося, що бідність – це комплексна проблема, а її подолання є довготривалим процесом. Оптимальним варіантом розв’язання цієї проблеми визначалося поєднання активної соціальної політики, спрямованої на відновлення і зростання зайнятості та створення умов для гідної праці, з ефективною підтримкою найуразливіших верств населення [3]. Разом з тим, сумнівним видається положення Програми, що досягнуто основну мету – стабілізація рівня життя і усунення найгостріших проявів бідності.

В Україні складається парадоксальна ситуація поглиблення зубожіння населення на тлі регламентування боротьби з бідністю, це призводить до певного нівелювання гуманістичної функції, що є фактором відсутності соціальної злагоди в суспільстві. Європейська держава Україна за показниками якості життя населення, рівнем соціального забезпечення, індексами суспільного розвитку опинилася на передостанніх позиціях у світі. Не сприяє покращенню такого стану речей і наявність значного масиву неузгодженого безсистемного соціально-забезпечувального законодавства, відсутність ефективних кодифікаційних процесів, збільшення чисельності соціально-вразливих верств населення. Означена ситуація вказує не лише на соціально-економічні, політичні та правові проблеми нашої держави, а й на необхідність кардинального реформування всієї сфери соціального забезпечення.

У цьому контексті варто погодитись з О. М. Вольською, яка звертає увагу, що на фоні світового прогресу, тенденції, що намітилися в Україні, уявляються потворними і протиприродними. А саме: зубожіння десятків мільйонів людей, що працюють, пенсіонерів і членів їх родин, зменшення внесків у соціальну сферу, скорочення народжуваності й середньої тривалості життя, погіршення її якості для більшості населення [4]. Логічно-виваженою є думка О. М. Горенка, що до об’єднаної Європи ми прагнемо долучитися переважно задля досягнення заможнішого життя. Водночас на практичному рівні наші уявлення щодо ключових соціальних ознак реального європеїзму й досі лишаються досить розмитими, якщо не спотвореними. І досі у нас фахово не визначено статус ключових соціальних чинників у тих інтеграційних моделях, до яких так чи інакше схиляються різні політичні сили країни, а також місце цих чинників у ключових напрямках і механізмах співпраці з Європейським Союзом. Зокрема, це стосується проблеми бідності. Щоб наздогнати Європу за рівнем добробуту (і це вже не парадокс), потрібно спочатку наздогнати її за рівнем бідності. Євроінтеграційна реальність є такою, що соціальна прірва розділяє народи значно надійніше, аніж будь-яка «залізна заслона» чи Берлінський мур [5, с. 107]. В. С. Ковальський слушно вказує, що

ринкова стихія, соціально-економічні катаклізми є ознаками дисфункції економіки і соціальної сфери. Вони самостійно не зникають, а потребують правомірного соціально-економічного впливу, збільшення соціальних ресурсів, підтримки природного та соціального капіталу тощо [6, с. 10]. Девід Гордон, професор соціального права Брістольського університету, до показників бідності відносить: відсутність доходу і виробничих ресурсів для забезпечення стійких засобів до існування, голод і недоїдання, погане здоров'я, обмеженість або відсутність доступу до освіти та інших основних послуг, відсутність житла або погані житлові умови, соціальну дискримінацію та соціальну ізоляцію [7, с. 4-5]. На жаль, як засвідчують реалії, всі окреслені показники бідності спостерігаються в Україні і відповідно є суттєвою перепорою для подальшого ефективного розвитку і поступу нашої держави в Європейську спільноту.

Відповідно до Цілей сталого розвитку 2016-2030 року, затверджених Генеральною Асамблеєю ООН у 2015 р., подолання бідності у всіх її формах і проявах визначено ціллю номер один, зокрема заплановано насамперед вирішити наступні завдання: ліквідувати крайню бідність для всіх людей в усьому світі (нині крайня бідність визначається як проживання на суму менш ніж 1,25 дол. США на день); до 2030 року скоротити частку чоловіків, жінок і дітей будь-якого віку, що живуть у злиднях у всіх їх проявах, згідно з національними визначеннями, принаймні наполовину; запровадити на національному рівні належні системи і заходи соціального захисту для всіх, включаючи встановлення мінімальних рівнів, і до 2030 року досягти суттєвого охоплення бідних і уразливих верств населення; до 2030 року забезпечити, щоб всі чоловіки і жінки, особливо незаможні та вразливі, мали рівні права на економічні ресурси, а також доступ до базових послуг, володіння і розпорядження землею та іншими формами власності, успадкованого майна, природних ресурсів, відповідних нових технологій і фінансових послуг, включаючи мікрофінансування; до 2030 року підвищити життєстійкість малозабезпечених і осіб, які перебувають у вразливому становищі, зменшити їх незахищеність і вразливість перед викликаними зміною клімату екстремальними явищами та іншими економічними, соціальними й екологічними потрясіннями і лихами [8].

Враховуючи вищезазначене, слід констатувати, що система соціального забезпечення, котра функціонує сьогодні в Україні, потребує нових концептуальних підходів, які дозволять створити умови, що б забезпечували повноцінне життя населення, гарантували кожному рівні можливості для участі в економічному, політичному і соціальному житті держави. В основу реформування соціально-забезпечувального законодавства має бути покладена гуманістична функція права соціального забезпечення, яка спрямовує на ефективну реалізацію соціально-правового становища людини як основної соціальної цінності

держави. Першочерговим кроком в цьому напрямку має стати комплексна стратегія подолання бідності з метою підвищення якості життя.

Для дієвої реалізації гуманістичної функції права соціального забезпечення насамперед бажано здійснити наступні заходи: розробити та впровадити ефективний правовий механізм короткострокової та довгострокової комплексної стратегії подолання бідності в напрямку підвищення якості життя.

Короткострокова стратегія подолання бідності має бути спрямована на забезпечення вразливих верств населення на рівні мінімальних стандартів, зокрема прожиткового мінімуму, що відповідає фізіологічним, соціальним потребам людини в сучасних умовах.

Довгострокова стратегія подолання бідності, на нашу думку, повинна орієнтуватися не лише на забезпечення мінімальних соціальних стандартів, а спрямовуватися на середню заробітну плату по регіонах країни, як це практикується в більшості держав світу.

Доцільно прийняти Загальнодержавну та регіональні програми «Перспективних напрямів зайнятості населення України» з метою визначення перспективних сфер реалізації зайнятості в сучасних складних соціально-економічних умовах, базуючись на суспільних потребах. Одним з таких напрямів слід визнати поширення громадських суспільно-необхідних робіт, які нададуть змогу не лише зменшити відсоток безробіття в країні, а й дещо покращити матеріальне становище вразливих верств населення.

Література

1. Пів мільярда людей можуть опинитися в злиднях через коронавірус. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oxfam-coronavirus-poverty/30543624.html>

2. Стратегія подолання бідності: Затверджено Указом Президента України від 15 серп. 2001 р. № 637. *Офіційний вісник України*. 31.08.2001. № 33, стор. 39, стаття 1525, код акту 19775/2001.

3. Державна цільова соціальна програма про подолання та запобігання бідності до 2015 року: Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 31 серп. 2011 р. № 1057. *Офіційний вісник України*. 24.10.2011. № 80, стор. 34, стаття 2946, код акту 58712/2011.

4. Вольська О.М. Управлінські проблеми соціальної політики. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.

5. Горенко О. Боротьба з бідністю як орієнтир проєвропейської політики. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2. С. 107-121.

6. Ковальський В.С. Охоронна функція права як соціальний правовий феномен: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Ін-т закон-ва ВРУ. Київ, 2011. 36 с.

7. Gordon D. *Indicators of Poverty & Hunger*. New York, 2005. P. 45.

8. Цілі сталого розвитку 2016-2030. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.

ТРАСТОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ІНТЕРНЕТ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Інтернет – це невіддільна частина нашої щоденної взаємодії. Кожен день ми відвідуємо безліч веб-сайтів, при цьому багато людей не замислюються, що таким чином вони можуть допомогти зловмисникам викрасти їх персональні дані або здійснити інші порушення суб'єктивних прав. Ті ж, хто приділяють увагу зазначеній проблемі, не розуміють, як їй протистояти. Тому сьогодні питання забезпечення достатнього рівня кібербезпеки є досить актуальним.

Згідно з даними, наданими CISCO, світовим лідером в сфері ІТ-технологій, приблизно 5 років тому передбачалося, що до 2020 року кількість гаджетів (тобто високотехнологічних пристроїв), підключених до Мережі Інтернет, перевищить позначку в 50 млрд. Але вже в 2017 році, за даними Statista, згаданий параметр досяг обсягу в 20 млрд. [1].

Такі гаджети, що формують собою єдину систему, і є підключеними до Всесвітньої Мережі, значно полегшують наше повсякденне життя. Згадана система отримала назву Інтернет речей (від англ. Internet of Things (також – IoT). Говорячи простою мовою, має місце технологічна концепція підключення до Мережі Інтернет всіх пристроїв, тобто «речей», які використовуються людьми по всьому світу. Метою такого є віддалене керування гаджетами за допомогою спеціального програмного забезпечення (ПО) і обміну даними через сервер або навіть безпосередньо в режимі реального часу [4].

Ми як окремі соціально-активні особистості щодня використовуємо Інтернет речей: відправляємо посилки і стежимо за їх пересуванням через додаток на смартфоні, запускаємо пральну машину, будучи поза домом, всього лише натиснувши пару кнопок на мобільному гаджеті, також у багатьох в квартирі впроваджена система «Розумний будинок». А ще ми ведемо здоровий спосіб життя, використовуючи смарт-годинник і фітнес-браслети для відстеження змін своїх фізичних параметрів. І всі ці пристрої не просто акумулюють окремі дані про наше здоров'я і активності, але і можуть «співпрацювати».

Відповідно, проблема довіри інтернету сьогодні виходить на перший план, адже нерідко наші права в Мережі порушуються: випадки кіберзлочинів, постійні витoki персональних даних, стеження за нами через камеру смартфона та інше. Згадане – лише мала дециця онлайн-загроз, але вони особливо негативно позначаються на довірі користувачів Інтернету. Недовіра до Мережі провокує людей використовувати її таким

чином, що виникають перешкоди до поліпшення і розвитку Інтернету.

Персональні дані, згідно зі статтею 2 Закону «Про захист персональних даних», це інформація про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [2]. У статті 2 Закону «Про інформацію», серед основних принципів інформвідносин зазначені також правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформаційних даних, а також захищеність особи від втручання в її особисте життя [3]. Відповідно, можемо сміливо говорити про те, що кожний витік даних – це серйозне правове порушення, що зачіпає основні права і інтереси особистості, які, в свою чергу, захищаються не тільки на національному, а й на міжнародному рівні. У зв'язку із зазначеним можна згадати інцидент 2017 року, коли комп'ютерний вірус NotPetya паралізував роботу головних повітряних воріт держави – аеропорту Бориспіль. Тоді всі рейси були затримані, а інформація про вильоти на табло аеродрому вводилася вручну його працівниками. Мав місце і витік даних [5].

Яким же чином можна підвищити рівень довіри інтернет-користувачів? На нашу думку будуть потрібні наступні дії (від влади та відповідних суб'єктів):

- розробка та подальший розвиток якісної спеціалізованої інфраструктури, а саме захищених безпечних мереж;

- надання юзерам (тобто користувачам) можливості забезпечити захист своєї діяльності шляхом впровадження технологій для вкорінення довіри;

- забезпечення належного функціонування надійної екосистеми у кіберпросторі за допомогою впровадження розумних політик і забезпечення гнучкості самого середовища.

Крім зазначеного варто рекомендувати також наступні рішення для підвищення рівня довіри користувачів Мережі:

- забезпечити правову визначеність і ясність розуміння, а також доступність нормативно-правових актів кожному українцеві;

- забезпечити всіма можливими методами дотримання і захист прав людини в Інтернеті;

- надати користувачам реальну можливість контролювати використання своїх персональних даних і модифікувати їх при необхідності;

- забезпечити користувачам можливість конфіденційно спілкуватися в Мережі.

Отже, для досягнення дійсно високого кредиту довіри користувачів Мережі Інтернет, необхідні колективна відповідальність і взаємовигідне співробітництво держструктур, організацій, представників ділових і наукових кіл.

Література

1. Глущенко Н. Что такое интернет вещей? Даже ваша бабушка это поймет. *AIN*. 2018. URL: <https://ain.ua/special/what-is-iot/>.
2. Про захист персональних даних: Закон України від 01 чер. 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.
3. Про інформацію: Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст.650.
4. IoT (интернет вещей) – что это такое простыми словами. *ZEL-Услуги*. 2019. URL: <https://www.zeluslugi.ru/info-czentr/it-glossary/term-iot-internet-of-things#>.
5. Polityuk P. Global cyber attack likely cover for malware installation in Ukraine: police official. *REUTERS*. 2017. URL: <https://www.reuters.com/article/us-cyber-attack-ukraine/global-cyber-attack-likely-cover-for-malware-installation-in-ukraine-police-official-idUSKBN19K1WI>.

УДК 342.7:614.253 (043.2)

Ходаківський М.П., суддя,
Жовтневий районний суд міста Дніпропетровська, м. Дніпро, Україна

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЩОДО ПОНЯТТЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Головною проблемою, що постає в аспекті розуміння та правозастосування правового режиму конфіденційної інформації у сфері охорони здоров'я, є недосконалість регулювання інформаційних відносин загалом та конфіденційної інформації у сфері охорони здоров'я зокрема.

У науці цивільного права на цей час превалює думка про те, що інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ч. 1 ст. 200 Цивільного кодексу України і ст. 1 Закону України «Про інформацію»). І виходячи із даної точки зору законодавець України сформулював похідне правове положення, згідно з яким інформація і всі її різновиди як, наприклад, конфіденційна інформація, в тому числі й у сфері охорони здоров'я – це «відомості» та/або «дані».

Ми не можемо погодитися із таким формулюванням поняття інформації і вважаємо, що воно неадекватно та не в повній мірі відображає дане об'єктивне явище в праві. І в продовження цієї тези можемо констатувати, що на сьогодні в національній правовій доктрині не вироблено єдиного підходу щодо розуміння юридичної природи інформації загалом і конфіденційної інформації, зокрема, в тому числі й у сфері охорони здоров'я.

На нашу думку, це можна певною мірою пояснити тим, що інформація і такий її різновид як конфіденційна інформація, в тому числі й у сфері

охорони здоров'я не є класичними об'єктами цивільного права.

Приписи ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію» визначають конфіденційну інформацію як інформацію про фізичну особу, а також інформацію, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Тобто така правова конструкція та відповідне правове визначення конфіденційної інформації закріплене у законодавстві зовсім не розкриває її суті і не дає повного уявлення про неї як про таку. Також таке нечітке розуміння поняття «інформації» та «конфіденційної інформації» призводить і до проблем у розумінні та правозастосуванні поняття «конфіденційна інформація у сфері охорони здоров'я».

Поряд із таким фрагментарним визначенням загального поняття конфіденційної інформації можемо констатувати, що визначення конфіденційної інформації у сфері охорони здоров'я у законодавстві взагалі відсутнє, тому актуальним у вітчизняній науці є питання комплексного дослідження правової природи такого нетипового об'єкта цивільного права як інформація загалом і конфіденційна інформація у сфері охорони здоров'я, зокрема.

І в цьому контексті також слід зазначити, що аналіз судової практики також свідчить про те, що учасники інформаційних правовідносин, а на випадок спорів і учасники судових процесів, органи юрисдикції мають значні труднощі, коли їм необхідно застосувати ту чи іншу норму права, диспозиція якої містить термін «інформація», «конфіденційна інформація», «конфіденційна інформація у сфері охорони здоров'я».

Слід зазначити, що на цей час в наукових колах немає одностайності не тільки у визначенні поняття конфіденційної інформації у сфері охорони здоров'я, але й у визначенні суміжних із нею понять. Так, науковці використовують різні терміни «лікарська таємниця», «таємниця про стан здоров'я», «медична таємниця». Проте наведені поняття не є синонімами і мають різне змістовне наповнення.

Можемо відзначити, що відсутність чіткої структурованості понять, які застосовуються законодавцем і визначення складових частин указанного нематеріального блага фізичної особи, виникла, у зв'язку із тим, що правова конструкція «право фізичної особи на таємницю про стан здоров'я» розкрита через використання інститутів конфіденційності, приватності особистого та сімейного життя, медичної інформації, лікарської та медичної таємниці.

При цьому у розумінні понять «медична таємниця» та «лікарська таємниця» існують суттєві розбіжності, а також спори щодо того, яке із цих понять є родовим, а яке видовим.

У чинному законодавстві України використовується термін «лікарська таємниця», де регламентується, що медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало

відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків.

Проте, на нашу думку, все ж більш доречним буде вживання терміну саме «медична таємниця», під якою слід розуміти інформацію, про яку медичним працівникам та іншим особам стало відомо у зв'язку з виконанням їх професійних або службових обов'язків у процесі надання медичної допомоги. А відповідно така інформація не має бути розголошена, крім випадків, передбачених законодавством.

Усі дослідники, які досліджують питання особистих немайнових прав та права фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я, указують на те, що існує нагальна необхідність структурувати існуючий понятійний апарат.

Розглядаючи поняття лікарська таємниця, медична таємниця, право фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я, науковці розділяються на прихильників доцільності залишити термін «лікарська таємниця» та тих, хто вважає, що він не виправдано звужує коло зобов'язаних осіб, а відтак пропонують його замінити.

На нашу думку термін «медична таємниця» є більш загальним (родовим) по відношенню до терміну «лікарська таємниця», який є видовим, оскільки указує на обов'язок зберігати інформацію у таємниці усіх представників медичної галузі.

В Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом приділено значну увагу поглибленню співпраці та узгодженню національного законодавства України з європейськими стандартами у сфері громадського здоров'я (глава 22), а також розвитку інформаційного суспільства (глава 14), включаючи впровадження он-лайн послуг і електронної охорони здоров'я.

Підписавши Угоду про асоціацію, Україна взяла на себе зобов'язання визнавати й підтримувати спільні цінності, на яких побудований Європейський Союз, – демократію, повагу до прав людини й основоположних свобод, верховенство права. Це суттєво вплинуло на питання розвитку правового забезпечення, прийняття виваженого законодавчого механізму надання доступу до інформації, а також забезпечення конфіденційності відомостей як про стан здоров'я особи, так і інших відомостей, які є різновидами інформації про особу.

Власне, аналіз міжнародних стандартів та національного законодавства дає підстави стверджувати про необхідність подальшого удосконалення на законодавчому рівні поняття «конфіденційної інформації у сфері охорони здоров'я», детального вивчення та внесення чітких і зрозумілих змін до понятійного апарату.

Визначення цих понять і їх складових частин дозволить сформувати систему захисту законного інтересу щодо конфіденційності у сфері

охорони здоров'я, оскільки конфіденційність у відносинах надання медичної допомоги забезпечує реалізацію особою свого права на повагу до приватного та сімейного життя і сприяє встановленню належної регламентації взаємовідносин між лікарем і пацієнтом.

Крім того, для усунення недоліків правового регулювання понять, які унормовують конфіденційну інформацію у сфері охорони здоров'я, необхідною є розробка наукових положень і пропозицій до законодавства на основі теоретичних джерел, нормативно-правової бази та судової практики щодо правового режиму конфіденційної інформації у сфері охорони здоров'я, її складових частин та їх чіткого розмежування, а також вивчення питання права доступу до конфіденційної інформації у сфері охорони здоров'я та «охоронюваного законом інтересу» щодо неї.

УДК 347.61/.64 (043.2)

Хоцяновська Н.Ф., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ УСИНОВЛЕННЯ ЯК ПРІОРИТЕТНОЇ ФОРМИ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Для побудови стабільної держави європейського рівня Україні потрібно вирішити багато питань, виконати багато завдань. Одне з них формування здорової і усвідомленої нації. Виконання цього завдання неможливе без виховання дітей, в тому числі дітей-сирит і дітей, які позбавлені батьківського піклування, кількість яких на сучасному етапі в Україні становить більше 70-ти тисяч. Це питома вага майбутнього покоління українців свідомість і світосприйняття яких має бути сформоване в атмосфері любові, відчуття потрібності і значимості, розумінні взаємопідтримки і відповідальності. Практика показує, що найкраще виховання для будь-якої дитини – це виховання у сім'ї. Втім забезпечити виховання всіх дітей у власній сім'ї не є можливим враховуючи ряд об'єктивно існуючих обставин, тому Україна визначила напрям на розбудову прийомного виховання, або так званих сімейних форм виховання дітей-сирит і дітей, позбавлених батьківського піклування, а саме: прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, патронатних сімей, опіки і піклування, а також усиновлення [1]. Метою таких форм влаштування дітей є спроба максимально наблизити їх виховання до природнього середовища взаємозв'язку дитини і її батьків. Втім, варто зауважити, що не всі форми однаково наближені до відчуття дитиною приналежності до сім'ї в глибинному розумінні цього зв'язку.

Саме тому, метою даної роботи є дослідження практичних проблем усиновлення як пріоритетної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Питанню дослідження правого регулювання та сутності усиновлення присвятили свою увагу такі правники, як: І. Гемерлінг, О. Гнатів, А. Заблоцький, Л. Красицька, В. Микитин, І. Моренець, Г. Мустафаєв, Г. Невмержицька, Д. Романюк, З. Ромовська, Ю. Черновалюк та інші. Дане дослідження присвячене обговоренню саме практичних проблем усиновлення на його сучасному етапі розвитку правової регулювання.

Згідно з положеннями Європейської конвенції про усиновлення дітей, усиновлення дітей як форма їх влаштування має провадитись згідно з основоположним принципом, а саме, воно має відповідати найвищим інтересам дитини [2]. Цей принцип також закріплено і у національному законодавстві [3; 4]. Практика усиновлення насправді не відповідає цьому принципу, адже вибір дитини проводять самі усиновлювачі, навіть зустріч і знайомство з дитиною це їх вибір. Очевидно, що за таких обставин йдеться лише про інтерес дитини зростати у сім'ї, натомість не забезпечується глибинна сумісність батьків і дітей, що у майбутньому приводить до тяжких наслідків, зокрема: відмова від дитини усиновлювачами, а також інші різноманітні психологічні травми дитини. Шляхом подолання такої проблеми вбачається перейняття досвіду іноземних країн за принципом «батьки для дитини», а не «дитина для батьків», як маємо на практиці, і, відповідно закріплення такого підходу на рівні державної політики з розробленням відповідних механізмів реалізації.

Ще однією практичною проблемою, яка безпосередньо впливає на рівень усиновлення в Україні є відсутність психологічної та фінансової підтримки сім'ї після усиновлення. Дійсно, перед усиновленням, усиновлювачам пропонується пройти курс підготовки. Втім, така підготовка не може забезпечити індивідуальний підхід до усвідомлення особливостей поводження з конкретною дитиною в залежності від її віку, походження, темпераменту, пережитих психологічних травм, та ін. Існування фінансової підтримки з боку держави також могло би підвищити рівень усиновлень в Україні. Зокрема, в контексті трансформації інших сімейних форм влаштування дітей в усиновлення, адже часто саме втрата фінансової підтримки з боку держави унеможливорює усиновлення дітей, наприклад, будинку сімейного типу їх вихователями. Відповідно, необхідно розробити і впровадити концепцію психологічного патронату для усиновлювачів та усиновлених дітей протягом першого часу, необхідного для формування їх психологічної сумісності як сім'ї. А також передбачити фінансову підтримку новоствореної сім'ї, хоча би у випадку усиновлення дітей в процесі трансформації інших форм сімейного виховання.

Отже, при практичній реалізації усиновлення в Україні виникають такі проблеми, які безпосередньо сповільнюють розвиток усиновлення як пріоритетної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як: незабезпечення принципу відповідності найвищим інтересам дитини, зокрема не враховується потенційна сумісність дитини і майбутніх батьків завдяки реалізації принципу «дитина для батьків»; а також, відсутність психологічної та фінансової підтримки новоствореної сім'ї з боку держави, навіть у початковий період. Саме вирішення цих проблем потребує обговорення на рівні наукової спільноти та представників виконавчої і законодавчої влади з метою розробки і впровадження відповідних механізмів для подолання названих проблем, в тому числі і шляхом врахування досвіду іноземних держав.

Література

1. У День усиновлення Президент закликав уряд сприяти забезпеченню права дітей-сиріт на сімейне виховання. URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-den-usinovlennya-prezident-zaklikav-uryad-spriyati-zabezpe-64129>
2. Європейська конвенція про усиновлення (переглянута): Міжнародний акт від 27.11.2008. *Офіційний вісник України*. 2011. №69/№18. Ст.726/ ст. 2645.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
4. Принципи та положення Європейської конвенції по усиновленню (переглянутої): Роз'яснення від 20 квіт. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0029323-11#Text>

УДК 347.99:347.77(043.2)

Цибізова С.А., суддя,
Полтавський районний суд Полтавської області, м. Полтава, Україна

ВИЩИЙ СУД З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ: ДОСВІД США

В Україні вперше створюється окрема судова установа, яка розглядатиме спори у сфері права інтелектуальної власності - Вищий суд з питань інтелектуальної власності (далі - ІР-суд). Проте, нажаль, у суспільстві ще триває дискусія щодо доцільності створення такого суду. Від частини це викликано тим, що відсутній спеціальний закон про ІР-суд, перспективи щодо порядку роботи якого та категорії спорів, які він буде розглядати цілком не визначені. Однак, вбачається, що існуюча законодавча база щодо функціонування даного суду є достатньою для початку роботи останнього.

Важливим аргументом для доцільності створення ІР-суду є випадки завдання шкоди в результаті правопорушень у сфері права

інтелектуальної власності, яка може стосуватися як життя та здоров'я окремих громадян, так і спричинити суспільно-небезпечні наслідки для держави в цілому. Маються на увазі випадки фальсифікації лікарських засобів, наявність канцерогенних речовин у контрафактних товарах, загроза вірусних атак в результаті скачування піратського контенту з Інтернету.

Видається корисним звернутися до позитивного досвіду функціонування ІР-суду у країнах із розвиненою економікою. Так, наприклад, у Сполучених Штатах Америки (далі – США), яка за даними звіту про глобальну конкурентоздатність всесвітнього економічного форуму за 2019 рік посідає друге місце у рейтингу країн із найбільш конкурентоздатною економікою, спеціалізованою установою, яка розглядає спори у сфері права інтелектуальної власності є Апеляційний суд Сполучених Штатів Америки федерального округу, який знаходиться у Вашингтоні, округ Колумбія. Суд було створено Конгресом у відповідності до ст. III Конституції у 1982 році. Даний суд є унікальним серед тринадцяти окружних апеляційних судів, оскільки має загальнонаціональну територіальну юрисдикцію та виключну предметну юрисдикцію щодо окремих категорій справ. Предметна юрисдикція суду розповсюджується, зокрема, на спори щодо порушення прав на патенти, товарні знаки, а також щодо міжнародної торгівлі, державних контрактів, певних грошових виплат із боку уряду США, пільг ветеранів та деяких інших категорій справ [1].

Апеляції до суду по цих справах надходять із усіх федеральних окружних судів. При цьому спеціалізований суд розглядає апеляції лише щодо порушення прав на патенти. Спори щодо порушення прав на інші об'єкти права інтелектуальної власності розглядаються Окружними апеляційними судами згідно їх територіальної юрисдикції. Виняток можуть складати лише спори щодо порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності, (наприклад, авторських прав), у разі коли такі права є складовою частиною патентів.

До суду також надходять скарги на рішення окремих адміністративних органів. Так, відповідно до розділу 28, ст. 1295 Зводу Законів Сполучених Штатів Америки, до виключної юрисдикції Суду відносяться зокрема апеляції на рішення Патентної Судово-Апеляційної Ради (the Patent Trial and Appeal Board) щодо патентних заявок та патентів [2]. Патентна Судово-Апеляційна Рада діє як квазісудовий орган у складі Офісу по патентам та товарним знакам США (United States Patent and Trademark Office – надалі USPTO). В свою чергу, до компетенції Патентної Судово-Апеляційної Ради відноситься розгляд апеляцій на рішення патентних експертів про відмову у видачі патентів та прийняття рішення по скаргах відносно патентоздатності винаходів після видачі патентів.

Патентна Судово-Апеляційна Рада проводить судові розгляди за Законом Америки про винаходи (America Invents Act), відповідно до процедур, які були запроваджені як альтернатива судовому розгляду в окружних федеральних судах.

Основними відмінностями є те, що розгляд комісією провадиться колегіями суддів, що складаються з технічно підготовлених адміністративних патентних суддів, тоді як в окружних судах справи слухаються журі присяжних. Розгляд спорів у комісії є менш затратними для сторін та врешті решт час розгляду справи в Комісії зазвичай завершується за дванадцять місяців тоді як розгляд справи в окружному суді може тривати до декількох років [3]. Так, наприклад, згідно із процедурами «Ex partes review» та «Inter partes review» до Комісії з заявою про проведення платної патентної експертизи, може звернутися особа, яка не є праволодільцем патенту та вимагати визнання останнього недійсним, у разі порушення умов новизни та неочевидності.

Різниця між процедурами полягає у ступені залучення третьої особи, яка подає скаргу. Так, за процедурою «Ex partes review», після подачі скарги заявник не приймає безпосередньої участі у засіданні та взагалі може бути анонімним. За процедурою «Inter partes review» заявник має право безпосередньо приймати участь у справі, зокрема, замовляти експертизи, надавати свої пояснення та виступати перед судом. Разом із тим така процедура є значно дорожчою.

Не рідко оскарження валідності патенту до Патентної Судово-Апеляційної Ради використовується відповідачем як засіб захисту проти позову щодо порушення прав на патент позивача, який розглядається у федеральному окружному суді. При цьому розгляд спору в окружному суді щодо порушення прав на патент може бути зупинено до вирішення по суті питання Патентною Судово-Апеляційною Радою щодо валідності патенту.

Після вирішення спору апеляційна скарга на рішення окружного суду може бути подана до Апеляційного суду США по федеральному округу. Рішення Апеляційного суду США по федеральному округу, в свою чергу, може бути оскаржено у касаційному порядку до Верховного суду. Таким чином, звернення до Патентної Судово-Апеляційної Ради є альтернативою розгляду спору в окружних федеральних судах. Оскільки Патентна Судово-Апеляційна Рада може швидко, без зайвих витрат та зволікань вирішити питання щодо валідності патенту в США, в бізнес-колах вона навіть отримала назву «ескадрон смерті» [4].

Отже, як видно із вищезазначеного, у країнах із сталою економікою, зокрема в США, ефективно працює ІР-суд. Тому вбачається доцільним врахувати такий досвід і використати його при створенні Вищого суду з питань інтелектуальної власності в Україні. Початок роботи вказаного суду дозволить мінімізувати труднощі правозастосування, підвищить

ефективність судового розгляду та сприятиме уніфікації судової практики в Україні. В свою чергу підвищення ефективності захисту прав у сфері інтелектуальної власності стимулюватиме зростання інвестицій, розвиток інновацій та сприятиме піднесенню рівня економічного добробуту в нашій країні.

Література

1. The United States Court of Appeals fore the FederalCircuit. URL: <http://www.cafc.uscourts.gov/>

2. Legal information institute: Code of Laws of the United States of America. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/1295>

3. UnitedStatesPatentandTrademarkOffice, The Patent Trial and Appeal Board: Who are they and what do they do? URL: <https://www.uspto.gov/learning-and-resources/newsletter/inventors-eye/patent-trial-and-appeal-board-who-are-they-and-what>

4. Bloomberg, Apple Likes the Patent ‘Death Squad.’ Allergan Pays to Avoid It By Susan Decker 20 september 2017. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-09-20/apple-likes-the-patent-death-squad-allergan-pays-to-avoid-it>

УДК 347 (043.2)

Щербина Б.С., к.ю.н.,
Ткаченко В.В., здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

КІБЕР-СУБ’ЄКТ ЯК НОВЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Ще століття тому ніхто з цивілістів не міг навіть уявити, що роботи зможуть бути громадянами країн, як наприклад, робот-гуманоїд Софія, яка за допомогою своїх адвокатів змогла отримати громадянство Саудівської Аравії, а сьогодні перед сучасниками стоїть гостра необхідність врегулювання правового статусу штучного інтелекту та визнання робототехніки як кібер-суб’єктів, тому з огляду на невідомий розвиток штучного інтелекту та неурегульованості у законодавстві буде доречно розглянути можливість визнання штучного інтелекту як нового суб’єкта цивільного права.

Штучний інтелект використовується нинішнім поколінням у відповідних сферах інфраструктури та соціальному середовищі. Варто зазначити, що на даному етапі розвитку штучний інтелект ще не має можливості бути визнаним кібер-суб’єктом, але немає сумніву що штучний інтелект матиме вичерпний перелік прав та обов’язків для взаємодії з іншими суб’єктами цивільного права, звісно на початку юридичного встановлення штучний інтелект буде мати обмежену

правосуб'єктність, але з етапами розвитку обмеженість буде зведена до нуля. Але як тільки вирішиться питання правосуб'єктності штучного інтелекту, миттєво і одночасно постане питання щодо його деліктоздатності.

В науковому світі тема правового статусу штучного інтелекту є досить дискусійною, на даному етапі розвитку більшість науковців наполягає на тому що більш доцільно розуміти робота і штучний інтелект як об'єкт цивільних прав. Більше того, регулювання цивільно-правової відповідальності на рівні споживчих відносин дає підстави розуміти штучний інтелект як продукт (товар). Застосування технологій штучного інтелекту у таких сферах, як медицина або державне управління, спонукає до роздумів щодо поширення на цей об'єкт цивільних прав правового режиму джерела підвищеної небезпеки. Видається, це сприятиме кращому захисту прав користувачів технологій штучного інтелекту [1].

Перспектива появи андроїдів для багатьох експертів здається достатньою віддаленою. За різними оцінками, це від двох до шести десятиліть. У той же час, ми спостерігаємо наростаючі масштаби використання саме класу простих роботів, завдяки великій різноманітності їх видів і типів, кожен з яких відрізняється або набором реалізованих когнітивних функцій, або їх якісними показниками. І, швидше за все, успіхи використання простих роботів безумовно будуть стимулювати все більш інтенсивні зусилля по розвитку як загального ШІ, так і супер ШІ, що автоматично означає широке використання як роботів-андроїдів, так і андроїдів.

Але доцільно прислухатися до думки, висловленої в Парламенті Євросоюзу: в умовах настання нової епохи в розвитку людства, коли все більш складні роботи, боти, андроїди та інші прояви штучного інтелекту, схоже, стануть каталізаторами нової індустріальної революції, яка, ймовірно, не залишить жодного про шарку суспільства незачепленим, для законодавчої влади життєво важливим є врахування юридичних та етичних наслідків. В останнє десятиліття в тій чи іншій інтерпретації про це говорять на численних світових і національних форумах, конгресах і конференціях, присвячених інтернету речей, роботам або штучному інтелекту. Однак, однозначної відповіді про способи і засоби виконання, висловлених у Європарламенті, рекомендацій, поки не сформульовано [2].

Штучний інтелект не може бути створений в певний момент як закінчений та готовий до вживання продукт людської діяльності. Такий висновок ґрунтується на тому, що на сьогоднішній день найбільш розвинута і відома людству в Всесвіті істота – це людина. Але навіть і людина має пройти певний шлях та понести витрати для свого становлення та розвитку як носій інтелекту. Тобто і штучний інтелект одразу з моменту створення не матиме максимальних знань та вмінь для життя в складному суспільстві. Як окрема людина (розумна істота), так і

людська цивілізація (цивілізація розумних істот) зростає та розвивається протягом певного проміжку часу в інтелектуальному розрізі, так само це має робити і штучний інтелект. Інакше це не інтелект, а просто обмежена в можливостях комп'ютерна програма для вирішення певної окремої задачі.

Як і людина, штучний інтелект не матиме безкінечності можливостей в своїй діяльності. Штучний інтелект не зможе охопити всі сторони і знання про природу та суспільство, оскільки на початковому етапі штучний інтелект взагалі стартуватиме з рівня знань, яких досягло людство, тобто напрошується спеціалізація штучного інтелекту в певній галузі і в загальних знаннях про багато інших сфер життя та знаннях про природу, як це притаманно освіченій людині – спеціалісту певної галузі.

Штучні інтелекти не можуть бути однакові. Проте, як і люди, штучні інтелекти будуть подібні в певних речах, але матимуть свої особливості, різний досвід і підходи у вирішенні задач.

Не можна створити штучний інтелект, оминувши стадію його навчання та становлення як суспільної істоти.

Література

1. Марценко Н. Правовий режим штучного інтелекту у цивільному праві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 4. С. 91-98.

2. Баранов О.А. Інтернет речей і штучний інтелект: витоки проблеми правового регулювання: ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів II-ї Міжнародної наук.-практ. конф. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 18-42.

УДК 349.23 (043.2)

Щербина В.І., д.ю.н., професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРО ІМПЛЕМЕНТАЦІЮ КОНЦЕПЦІЇ ГІДНОЇ ПРАЦІ ДО ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Конституція України [1] не забороняє розробку, обґрунтування та реалізацію в суспільні відносини різних політичних, економічних, соціальних ідей і теорій, які можуть принести благо суспільству, які об'єднують його, консолідують та зміцнюють. Ідеологія – це система консолідуючих ідей та поглядів, які оформлені у певну цілісну теоретичну концепцію, що виражає ідейно-цінності основи суспільного устрою, інтереси та цілі її носіїв, передбачає програми соціальної діяльності, реалізується у суспільне життя та претендує на реальне керівництво до дії [2, с. 109]. В Україні потрібно вибудувати суто свою власну ідеологічну

систему із загальнозначущим стрижнем – ідеологією державотворення, як глибоко обґрунтованої програми суспільного розвитку з чітко вираженою соціальною спрямованістю.

Проте в Україні нині склалася політична ситуація, коли подібне бачення побудови суспільних відносин відкидається владним істеблішментом на тій основі, що це начебто «відголоски» комуністичного режиму, а держава немає ніяких соціальних зобов'язань перед суспільством. Тепер українська влада прямує від лібертаріанства до «українського центрризму» [3], незважаючи ні на міжнародні зобов'язання України, ні на Конституцію.

10 червня 2008 р. Міжнародна організація праці прийняла Декларацію про соціальну справедливість задля справедливої глобалізації [4], в якій зазначається, що в рамках концепції гідної праці всі держави зобов'язані здійснювати заходи з досягнення чотирьох важливих завдань в таких сферах як трудові права, зайнятість, соціальний захист і соціальний діалог. Отже гідна праця, її гарантування в державі, – це основа сучасного розуміння соціальної справедливості в демократичному суспільстві. Європейський Союз підтвердив таке бачення соціально-економічного розвитку держав спільноти у Директиві № 2019/1152 Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 р. про прозорі й передбачувані умови праці в Європейському Союзі [5].

Положення ст. 420 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [6] можна розглядати як Соціальну декларацію України на шляху до Європейського Союзу. У ній, зокрема, зазначається, що співробітництво у сферах, визначених у статті 419 цієї Угоди, передбачає досягнення таких цілей як збільшення кількості та покращення якості робочих місць з гідними умовами праці; сприяння розвитку соціальної та юридичної справедливості у контексті реформуванні ринку праці; сприяння створенню на ринку праці таких умов, які б поєднували гнучкість та захищеність; сприяння впровадженню активних заходів на ринку праці та підвищення ефективності служб зайнятості з метою задоволення потреб на ринку праці та ін. А відповідно до ст. 424 Угоди, Україна забезпечує поступове наближення до права, стандартів та практики ЄС у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей, як зазначено у Додатку XL до цієї Угоди.

Вказана вище Директива ЄС є політико-правовим або радше ідеологічним документом, який визначає основні напрямки правового регулювання праці (функції трудового права) у будь-якій сучасній демократичній європейській, соціальній і правовій державі.

Преамбула зазначеної Директиви вказує на цілу низку таких напрямків, однак, деякі з них мають фундаментальне ціннісне значення

для правового регулювання праці. Це ідеологія чи-то філософія трудового права Європейського Союзу:

1. Незалежно від типу і тривалості трудових відносин працівники мають право на справедливе і рівне ставлення стосовно умов праці, доступу до соціального захисту і навчання, і що необхідно заохочувати перехід до відкритих форм зайнятості.

2. Відповідно до законодавства і колективних угод роботодавцям необхідно забезпечити належну гнучкість для швидкої адаптації до змін в економічному контексті.

3. Слід заохочувати новаторські форми роботи, що забезпечують якісні умови праці, заохочувати підприємництво і самозайнятість та стимулювати професійну мобільність.

4. Ринки праці перетерпіли суттєві перспективні зміни, пов'язані з демографічними змінами і цифровізацією, наслідком чого стало створення нових форм зайнятості, що сприяли інноваціям, створенню робочих місць і зростанню ринку праці. Цей процес розвивається, набуває нових якостей, що потребує належного реагування відповідних державних інститутів.

5. З огляду на те, що деякі нові форми зайнятості суттєво відрізняються від традиційних трудових відносин стосовно передбачуваності, створюючи невизначеність стосовно застосовуваних до працівника прав і соціального захисту, зростає потреба в тому, щоб працівники були повністю поінформовані про їх основні умови праці, і це повинно відбуватися своєчасно, в письмовій формі та з легким доступом до цього працівника.

6. Прецедентне право Суду Європейського Союзу встановлює критерії для визначення статусу працівника, а його положення беруться до уваги при виконанні Директиви стосовно домашніх працівників, працівників на вимогу, тимчасових працівників, працівників на основі ваучерів, працівників на платформі, стажерів та учнів.

7. Самозайняті особи не повинні підпадати під дію вимог, визначених Директивою, оскільки вони не відповідають критеріям, які характеризують працівника.

8. Удавана самозайнятість – це правова ситуація, коли особа оголошує себе самозайнятою, виконуючи умови, характерні для трудових відносин, з метою уникнення певних юридичних чи податкових зобов'язань. Такі дії слід визнавати зловживанням статусом самозайнятих осіб, є формою неправдиво оголошеної роботи, яка почасти асоціюється із незадекларованою роботою. Такі особи повинні підпадати під дію положень цієї Директиви.

З урахуванням викладеного вище, для належного правового регулювання праці важливо відмежовувати правовий статус «класичних» працівників, працівників, правовий статус яких частково визначається нормами не трудового права, дійсно самозайняті особи, правовий статус

яких тільки частково визначається чи взагалі не визначається нормами трудового права.

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 чер. 1996 р. Київ: Україна, 1996. 54 с.

2. Щербина В.І. Ідеологічні основи сучасного трудового права України: монографія. Харків: Діса плюс, 2016. 328 с.

3. На съезде «Слуги народа» выбрали руководство и объявили идеологию. URL: <https://www.segodnya.ua/politics/sezd-slugi-naroda-vybrali-rukovodstva-i-obyavili-ideologiyu-1402830.html>

4. Декларация МОТ «О социальной справедливости в целях справедливой глобализации». Принята 10 июня 2008 г. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/.../wcms_100193.pdf

5. Directive (EU) 2019/1152 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on transparent and predictable working conditions in the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32019L1152>

6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16 вер. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 26.09.2014. № 75, том 1, стор. 83, стаття 2125.

УДК 347.78(477)(043.2)

Юровський А.Г., адвокат,
м. Київ, Україна

ЩОДО ПОШИРЕННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ В МЕРЕЖІ FACEBOOK: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Поняття поширення інформації та самої суті недостовірної інформації зазначено в постанові Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи».

Автор пропонує розглянути проблему поширення недостовірної інформації з практичної точки зору, а саме судової практики національних судів України. Аналізуючи судові рішення та враховуючи висновки вищих судових інстанцій особа, чиї права порушені, зможе вибрати оптимальний, дієвий спосіб захисту і уникати процесуальних помилок минулого.

Поширення недостовірної інформації через мережу Інтернет, а саме через свою персональні сторінки у Facebook останнім часом, на жаль, набирає популярності.

Встановивши особу-власника персональної сторінки, який розмістив, на вашу думку, недостовірну інформацію, ваші шанси спростування цієї інформації зростають.

Для цього достатньо пред'явити позов до цієї особи з вимогою спростувати зазначену інформацію. Рекомендується перед поданням позову до суду скористатися можливістю досудового врегулювання цього питання адже слід враховувати велику навантаженість судової системи та нестачу кадрів (суддів, які мають повноваження). Це може призвести до затягування судового розгляду. Незважаючи на встановлення в Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України) строків розгляду справ, який становить 90 днів з дня відкриття провадження (розгляд по суті має відбутися не пізніше ніж через 60 днів після відкриття провадження у справі і ще 30 днів законодавець надає судам для вирішення справи по суті та прийняття рішення по справі. Натомість, українські суди, в більшості випадків зазначених строків не дотримуються і слід орієнтуватися на строк розгляду від 6-ти місяців до 1-го року і більше.

При вирішенні справ суди враховують висновки Верховного Суду, які є обов'язковими для національних судів та постанови Пленуму Верховного Суду України.

Відповідно до п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» при розгляді справ зазначеної категорії суди повинні мати на увазі, що юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову, є сукупність таких обставин: а) поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; б) поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; в) поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; г) поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право.

У випадку із поширенням недостовірної інформації у Facebook для притягнення винних до цивільно-правової відповідальності слід встановити автора персональної сторінки у Facebook та звернутися із позовом до зазначеного автора.

Якщо суд прийме рішення на користь позивача, то винну особу може бути зобов'язано спростувати недостовірну інформацію шляхом публікації на особистій сторінці у Facebook інформації про прийняте рішення суду з викладенням у такому повідомленні резолютивної частини рішення суду.

Також особа, чий права порушено має право і на отримання справедливої сатисфакції, а саме, відшкодування моральної шкоди, яка завдана внаслідок недостовірної публікації.

У судовій практиці є чимало справ, які пов'язані із захистом честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди внаслідок поширення недостовірної інформації в соціальній мережі Facebook.

Деякі особи, права яких порушені заявляють вимоги про видалення недостовірної інформації з мережі Facebook. На думку автора, ефективнішим способом захисту є все таки розміщення на тій самій сторінці спростування неправдивої інформації.

Залишається на практиці і проблемне питання, коли розміщується недостовірна інформація на так званих фейкових акаунтах – коли створюється сторінка в соціальній мережі Facebook, однак під вигаданим ім'ям, а не справжніми даними автора сторінки. В даному випадку ефективним способом захисту є звернення до адміністратора сайту Facebook через скаргу на розміщення інформації користувачем мережі, яка порушує політику компанії Facebook. Як часто буває на практиці адміністратори соціальної мережі приймають до уваги зауваження з боку користувачів і можуть блокувати користувачів сайту, які порушують права інших, розміщуючи недостовірну інформацію.

На думку автора ефективним способом захисту є спростування поширеної недостовірної інформації шляхом оприлюднення на особистій сторінці у соціальній мережі Facebook у такий саме спосіб, яким її було поширено.

На наш погляд даний спосіб захисту є дієвішим, оскільки якщо неможливо встановити власника акаунта у мережі Facebook, то національні суди відмовлять в задоволенні позову оскільки відповідач по справі не встановлений (не зазначений).

Будь-яка особа може зареєструватися під будь-яким ім'ям і користуватися мережею, поширюючи інформацію на свій розсуд, що унеможлиблює встановити винну особу та ідентифікувати порушника, який розміщує недостовірну інформацію.

Поширення інформації відносно політичних діячів мають свої особливості.

Так, у постанові Верховного Суду у складі суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 21 серпня 2018 р. у справі № 607/4318/16-ц зроблено висновок, що «оскільки політичні діячі та посадові особи, які обіймають публічні посади або здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях, вирішили апелювати до довіри громадськості та погодилися «виставити» себе на публічне політичне обговорення, то вони підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики у засобах масової інформації з приводу

того, як вони виконували або виконують свої обов'язки. При цьому зазначені діячі та особи не повинні мати більшого захисту своєї репутації та інших прав порівняно з іншими особами. У зв'язку з цим межа допустимої критики щодо політичного діяча чи іншої публічної особи або органу державної влади є значно ширшою, ніж окремої пересічної особи. Вказані особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їх слів та вчинків і повинні це усвідомлювати».

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 30 липня 2020 р. в справі № 200/20351/18 (провадження № 61-21258св19) вказано, що «вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясовувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням, чи критикою та чи є вона такою, що виходить за межі допустимої критики за встановлених судами фактичних обставин справи.

Верховний Суд, приймаючи постанову від 09 грудня 2020 р. по справі № 286/3805/18, з урахуванням усталеної практики Європейського суду з прав людини, беручи до уваги те, що позивач є публічною особою (депутатом Овруцької міської ради), а оспорювана інформація, поширена відповідачем, - допустимою критикою публічної особи, колегія суддів не знайшла підстав для задоволення позову про захист честі, гідності, ділової репутації.

Існують і випадки «перепосту» інформації у Facebook. Так, «перепостом» можна вважати поширення публікацій інших користувачів. На практиці виникають питання у випадку «перепосту» – чи можливо притягати до цивільно-правової відповідальності осіб, які розміщують у себе на сторінці публікації з інших сторінок користувачів Facebook.

Судова практика з цивільних справ, принаймні на даний час, стверджує що – «ні», оскільки вимога про спростування інформації може бути пред'явлена лише особі, яка створила пост (інформацію) та першою поширила її в соціальній мережі.

Вимоги до осіб, які «перепостили» інформацію не підлягають задоволенню, так як вони не є безпосереднім автором інформації, поширеної на своїй сторінці у соціальній мережі Facebook.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 12 листопада 2019 р. у справі № 904/4494/18 акцентовано увагу на тому, що саме позивач повинен довести факт поширення інформації відповідачем, а також те, що внаслідок цього було порушено його особисті немайнові права.

Також зверталася увага і на ту обставину, що ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Поняття оціночних суджень закріплено у ч. 2 ст. 30 Закону України «Про інформацію». Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. Таким чином, слід відрізняти деякі

висловлювання, які хоч і мають характер образи, однак в цілому контексті є оцінюючими судженнями з урахуванням вживаних слів та виразів з використанням мовно-стилістичних засобів.

Підсумовуючи все вищевикладене слід зазначити, що останнім часом національні суди у більшості випадків відмовляють в задоволенні позовних вимог та не визнають інформацію, яка поширюється у мережі Facebook недостовірною та не зобов'язують її спростувати, оскільки в більшості випадків суди вважають судження відносно позивачів оціночними та такими, що критикують особу, однак наклеп відсутній, що позбавляє осіб отримати захист та сатисфакцію в судовому порядку.

УДК 342.9:615(043.2)

Ямненко Т.М., д.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Сучасний стан наукового розроблення державного регулювання фармацевтичної діяльності в Україні не відображає досягнень європейського законодавства та правозастосовної практики, тому потребує врахування положень низки директив і регламентів ЄС, а також досвіду реформування в контексті децентралізації державного управління. Доцільність проведення комплексного дослідження обґрунтовується вимогами імплементації в національний правопорядок низки директив та регламентів ЄС (зокрема, Директив 2001/83/ЄС [1], 65/65/ЄЕС [2] та 75/319/ЄЕС [3] та Регламенту 726/2004 [4] Європейського Парламенту та Ради ЄС), що впроваджують спільні стандарти фармацевтичної діяльності та спрямовують розвиток фармацевтичного ринку. В зв'язку з цим врахування європейського досвіду правового регулювання фармацевтичної діяльності дозволяє сформулювати низку пропозицій із вдосконалення не лише спеціального законодавства в цій сфері, але й для системи охорони здоров'я України в цілому.

Враховуючи те, що кожна країна ЄС, в першу чергу, сама визначає свою фармацевтичну політику, тим не менш багато важливих актів діють на рівні ЄС. Охорона здоров'я у країнах ЄС в більшій мірі фінансується державою, що є не завжди справедливим для фармацевтичного сектору, де в більшості випадків є високий рівень витрат громадян. Додатково методологічні проблеми виникають при порівнянні витрат на лікарські засоби в різних країнах. Визначення правових стандартів фармацевтичної діяльності, технічних стандартів фармацевтичних препаратів,

забезпечення доступності лікарських засобів і їх ефективності є важливими завданнями державної політики у системі охорони здоров'я. Директиви ЄС мають обов'язковий характер на території всіх держав-членів. Особливе значення у державному регулюванні фармацевтичної діяльності приділяється стандартам фармацевтичної діяльності, а саме правилам належної виробничої практики, належної клінічної практики, належної лабораторної практики [5].

Належна фармацевтична практика стосується роздрібною реалізації ліків. Ця концепція запропонована в 1992 р. Міжнародною фармацевтичною федерацією – Good pharmaceutical practice (GPP), з метою допомоги країнам, що розвиваються у досягненні відповідної, якісної та безпечної фармацевтичної практики. У 1992 р. Виконавчий комітет секції роздрібною фармацевтики створив робочу групу з розробки настанови під назвою «Належна фармацевтична практика», яку було схвалено та імplementовано в європейське законодавство регулювання фармацевтичної діяльності у вересні 1998 р. [6].

Треба зазначити, що в правовому регулюванні фармацевтичної діяльності Настанова з належної фармацевтичної практики зобов'язала всіх практикуючих фармацевтів надавати якісні фармацевтичні послуги відповідно до стандартів фармацевтичної діяльності в ЄС. Основною метою прийнятого документу належної фармацевтичної практики було визначено орієнтацію національних виробників лікарських засобів на ефективність, контроль якості та безпечності лікарських препаратів, а також на вдосконалення роботи фармацевтів районних аптек та аптек при лікарнях, послуги яких мали постійно змінюватись, ефективність та якість медичного обслуговування та відповідність сучасним вимогам законодавства, що регулює фармацевтичну діяльність у сфері охорони здоров'я ЄС як на національному рівні так і на рівні ЄС [6].

На сьогодні в рамках ЄС досягнуто значних успіхів у зближенні реєстраційних вимог до фармацевтичних препаратів, правил належної виробничої практики, належної лабораторної практики, належної клінічної практики, належної дистриб'юторської практики, в координації процедури оцінки й дозволу на збут лікарських засобів, а також у взаємному визнанні результатів реєстрації фармацевтичних препаратів, інспекційних обстежень з перевірки дотримання правил належної виробничої практики. Крім того, в ЄС координується діяльність у сфері: фармацевтичного нагляду; реклами лікарських засобів; діє жорстка система контролю цін; захисту навколишнього середовища. «Препарати, експортовані й імпортовані в межах ЄС, не піддаються повторному контролю після перетинання кордонів», про що зазначено в Директиві [1]. В останні роки обсяг фармацевтичного ринку розширився за рахунок входження до ЄС нових держав-членів, введено нові процедури державної реєстрації лікарських препаратів, удосконалено їх патентний захист,

підписано угоди про взаємне визнання вимог належної виробничої практики з Австралією, Канадою, Новою Зеландією [6]. Отже, можна дійти висновку, що гармонізація основних технічних вимог фармацевтичної галузі з вимогами Європейського Союзу може одночасно служити заходом із захисту українського виробника фармацевтичної продукції від конкуренції з низькоякісною фармацевтичною продукцією.

Література

1. Про взаємне визнання інспекцій відносно виробництва фармацевтичної продукції: Конвенція від 8 жовт. 1970 р. Data base «Aditya Trade Centre» URL: http://pharmexcil.com/uploadfile/ufiles/408975643_PICS_Final.pdf
2. Регулирование фармацевтического сектора в Европе: ради эффективности, качества и равенства / под ред. Моссиалос Э., Мразек М., Уолли Т.; Всемирная организация здравоохранения. *Open University Press*, 2004. URL: http://www.who.dk/observatory/Publications/20040527_2
3. Council Regulation (EEC) No 2309/93 of 22 July 1993 laying down Community procedures for the authorization and supervision of medicinal products for human and veterinary use and establishing a European Agency for the Evaluation of Medicinal Products. *Official Journal*. № L 214 of 24. 8. 1993, p. 1 Data base «EUR-Lex». URL: http://ec.europa.eu/health/sites/health/files/files/eudralex/vol-1/reg_1993_2309/reg_1993_2309_en.pdf
4. Mossialos E. The Regulation of pharmacies in six countries (report prepared for the Office of Fair Trading) / E.Mossialos, Mrazek, Monique. 2013. 82p.
5. Directive 2001/82/EC of the European Parliament and of the Council of 06 November 2001 on the Community code relating to medicinal products L 311, 28.11.2001, p. 1-66. Data base «EUR-Lex». URL: <http://eurlex.europa.eu/eli/dir/1991/412/oj>
6. Income Security Recommendation, 1944, № 67. Philadelphia, 26th ILC session. 12 May 1944. URL: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312405:NO

УДК 347.633.5 (043.2)

Яцків В.С., адвокат,
м. Житомир, Україна

Слободська І.А., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ОПІКИ І ШКЛУВАННЯ НАД ДІТЬМИ

Україна визнала охорону дитинства одним з національних пріоритетів, значимим як для національної безпеки так і для внутрішньої політики [1]. Однією з важливих складових охорони дитинства є забезпечення права дитини на сімейне виховання, адже на сучасному етапі лише за

офіційними даними в Україні налічується близько 70 тисяч дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [2]. Справжня кількість є вищою, що зумовлено як об'єктивними причинами, зокрема, проведенням антитерористичної операції, так і суб'єктивними, зокрема, бездіяльністю органів уповноважених на фіксацію відповідного статусу дитини. Зазначені обставини певною мірою впливають і на встановлення опіки і піклування над такими дітьми.

Дослідженням питань встановлення опіки і піклування в тій чи іншій мірі займалися такі вітчизняні правознавці, як: А.О. Дуткота, О.В. Мороз, В.В. Надьон, І.А. Яніцька, та ін. Втім при реалізації норм про опіку і піклування на практиці виникають проблеми, які досі комплексно не досліджені юридичною наукою.

Саме тому, метою даного дослідження є з'ясування практичних проблем встановлення опіки і піклування над дітьми та напрямів їх можливого вирішення.

За своїм спрямуванням і інституту опіки і піклування над дітьми виконують одну важливу соціальну мету, а саме: забезпечення їх особистих немайнових і майнових прав та інтересів [3, с. 55]. Призначення опіки або піклування над дитиною можливе за умови набуття дитиною спеціального статусу: дитини-сироти або дитини позбавленої батьківського піклування. При цьому необхідно враховувати, що дитина може бути позбавленою батьківського піклування не тільки у випадку смерті батьків, а й у разі настання певних обставин при живих батьках [4, с. 115].

Як правило опіка встановлюється органом опіки або піклування або за рішенням суду у випадку, коли при розгляді цивільної справи ним буде встановлено, що така дитина позбавлена батьківського піклування. В останньому випадку відповідний орган опіки і піклування зобов'язаний надати суду подання про призначення опікуна або піклувальника [3].

Саме при реалізації зазначених положень законодавства виникає ряд проблемних питань. Так, на перший погляд видається певна колізійність норм цивільного законодавства, адже дві різні статті цивільного кодексу встановлюють два різних органа з призначення опіки і піклування: органи опіки і піклування і суд [4, с. 115]. Втім, практика показує доцільність існування альтернативних норм цивільного законодавства з даного питання. На сучасному етапі з одного боку очевидно є неможливість органами опіки і піклування ефективно виконувати свої функції, а з іншого законодавство передбачає безперешкодний доступ до суду за захистом своїх прав. Проблема бездіяльності органів опіки і піклування є предметом обговорення на різних рівнях [2, с. 5], зокрема, невиконання ними відповідних повноважень щодо перевірки наявності підстав для встановлення статусу дітей позбавлених батьківського піклування та взяття їх на облік. Так, згідно з окремою ухвалою Апеляційного суду

Миколаївської області у справі № 477/2198/17 до суду звернулася бабуся з вимогою встановити піклування над онуком, та опікунство над онучкою, призначивши її їх піклувальником та опікуном. При розгляді справи судом було встановлено, що хоча діти і не мають статусу дітей позбавлених батьківського піклування, але фактично є такими внаслідок проведення антитерористичної операції. При цьому орган опіки і піклування, який був залучений як третя особа, не діяв в інтересах дітей як це передбачено законодавством, зокрема, не встановив відповідний статус за дітьми і ненадав відповідного висновку про призначення опікуна, а натомість заперечував проти позову, обгунтовуючи це відсутністю інформації про те, що діти позбавлені батьківського піклування. Саме передбачена можливість встановлювати опіку і піклування судом, в зазначеному випадку дала можливість швидко і ефективно забезпечити реалізацію прав дітей на сімейне виховання та пов'язаних з цим інтересів. Втім, порушення з боку органу опіки і піклування в даному випадку не обмежились бездіяльністю щодо встановлення відповідного статусу дітей і не направленням відповідного подання до суду. Не визнаючи власні помилки, зазначений орган звернувся з апеляційною скаргою на рішення суду першої інстанції, згідно з якою просив скасувати дане рішення та ухвалити нове, яким відмовити у задоволенні позовних вимог в повному обсязі. Такі дії можна віднести до зловживання органом опіки і піклування своїм правом на оскарження судового рішення, адже в даному випадку зазначений орган діяв не в інтересах дитини, а з метою приховати свою бездіяльність, про що і було зазначено в окремій ухвалі апеляційного суду [5].

Отже, при застосуванні норм щодо встановлення опіки і піклування над дітьми виникають практичні проблеми, що потребують відповідного законодавчого врегулювання в перспективі, а на сучасному етапі можуть бути вирішені за допомогою судової практики, за умови скоординованої дії органів уповноважених на встановлення опіки і піклування в інтересах дитини.

Література

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
2. У День усиновлення Президент закликав уряд сприяти забезпеченню права дітей-сиріт на сімейне виховання. URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-den-usinovlennya-prezident-zaklikav-uryad-spriyati-zabezpe-64129>
3. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
4. Мороз О.В. Деякі проблемні питання, які виникають при встановленні опіки. Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О.А. Пушкіна. Харків, 27 трав. 2016 р. С. 114-116.

5. Які правопорушення допускають органи опіки та піклування. URL: <https://ldn.org.ua/consultations/yaki-pravoporushennya-dopuskayut-orhany-opiky-ta-pikluvannya/>

РОЗДІЛ 5

ГОСПОДАРСЬКЕ, ПОВІТРЯНЕ ТА КОСМІЧНЕ ПРАВО: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Глобалізація є однією із найактуальніших проблем сьогодення, оскільки має суттєвий вплив на розвиток всієї економічної системи держави. Глобалізаційні процеси, що останнім часом набирають обертів, є якісно новим явищем на сучасному етапі розвитку людства. Ці процеси нарастають і розповсюджуються із дедалі більшою швидкістю і воля жодної людини зупинити їх не може. Максимально інтенсивно розвиваються Інтернет-технології та послуги, космічні технології, мобільний зв'язок, швидкісний транспорт, виробництво продуктів харчування тощо. Однією з головних особливостей глобалізації є те, що це явище супроводжується «нестримним» розширенням світових ринків для певних видів продукції, товарів чи послуг, у які залучена Україна.

В сучасних умовах спостерігається все більша залежність національної економіки від дії зовнішніх факторів, особливо в умовах збільшення торгівельних потоків і зростання доступу до світових ринків капіталу. Ці фактори сприяють формуванню глобального підходу до ведення бізнесу.

Для України, як і для інших країн із перехідною економікою, необхідною умовою для створення конкурентоспроможних ринків є здійснення процесів лібералізації, і приватизації, але ця умова не є достатньою. Однією із пріоритетних умов у ході розвитку глобалізаційних процесів є адаптація вітчизняного законодавства до європейських, а у їх складі – до світових стандартів ведення господарства, розвитку технологій.

Європейська інтеграція є логічним наслідком процесу світової глобалізації. Концентруючись на ефективній економічній моделі соціально орієнтованої економіки, що ґрунтується на релігійних, культурних і етичних принципах, на демократичних засадах реальної свободи підприємницької діяльності, дотримання порядку чесної конкуренції, застосування новітніх технологій в авіаційній і космічній галузях стимулюватиме ряд всеохоплюючих змін в українському суспільстві і, зокрема, в економіці.

У цьому відношенні глобалізація «підштовхує» до перегляду принципів законотворчості та управління як на національному, так і наднаціональному рівнях. Заради збереження переваги конкурентоспроможних ринків при наявності чітких правил та політичних і географічних кордонів і спрямованості цих перетворень на задоволення потреб людини, управління на вказаних рівнях має ставати більш

ефективним і скоординованим. Наша держава повинна стати конкурентоспроможною на світових ринках товарів, праці і капіталу, оскільки у неї немає іншого шляху, щоб гарантувати західний стандарт якості життя своїх громадян і відповідне місце в міжнародній співдружності розвинених країн.

Найбільшою проблемою для проведення економічної реформи та гармонійне входження в світове співтовариство України є відсутність внутрішньої політичної стабільності. Бажання реформуватися не ствердилося на всіх рівнях виконавчої влади. Це, безумовно, найважливіший висновок із тих перетворень, що мали місце в українській економіці за останні декілька років. Відсутність консенсусу і чітких правил взаємовідносин для державних інститутів влади створили значні перепони на шляху економічних перетворень. На жаль, ті економічні реформи, що здійснюються, не стали сферою, де об'єднані всі загальні інтереси.

У зв'язку з цим проблеми удосконалення правового регулювання господарських, повітряних та космічних правовідносин виходять на перший план. Тому робота дискусійної панелі повинна послужити ще одним кроком у напрямку руху вітчизняних наукових поглядів до поглядів і позицій науковців розвинених країн світу, що слугуватиме подальшому розвитку вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу і трансформації України у світове співтовариство у рамках глобалізаційних процесів.

УДК 341.824:338.47(043.2)

Алиев Этибар Али оглы, д.ю.н., профессор,
действительный член Международной Транспортной Академии,
Бакинский государственный университет, г. Баку, Азербайджан

ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ЧАРТЕРНЫХ АВИАПЕРЕВОЗОК

Авиаперевозки по чартерному договору

Авиачартерные перевозки или чартерные авиаперевозки – это нерегулярные перевозки [1]. Такие перевозки, как известно, практикуются в морском праве, отношения между сторонами оформляются договором специального характера. Иногда его называют договором фрахтовки воздушного судна [2], или договором аренды воздушного судна.

Согласно договору авиа-чартера, одна сторона (сдающая в аренду) берет на себя обязательство сдать, на оплачиваемой основе, другой стороне (арендующей) полную или частичную вместимость воздушного судна на один или несколько рейсов для перевозки пассажиров, груза, багажа.

Лицо, сдающее в аренду – авиакомпания, является владельцем (собственником) воздушного судна [3], а арендующим является заказчик, называемый фрахтователем воздушного судна; договор авиа-чартера заключается между сдающим в аренду и арендующим.

По наличию команды, как и при договоре морского чартера, различают два вида договора авиа-чартера: а) фрахтовки воздушного судна без экипажа; б) фрахтовки воздушного судна вместе с экипажем.

Согласно договору авиа-чартера без экипажа, владелец воздушного судна взамен обусловленной оплаты (для использования фрахтователю), берет на себя обязательство предоставить воздушное судно без команды.

Правовой режим авиа-чартерных перевозок охватывает два основных вопроса, одним которых является вопрос об организации авиа-чартерных перевозок. Под ним понимается разрешение на осуществление полета по заданному маршруту, периодичность полетов и другие вопросы, определяемые актами государственных органов гражданской авиацией.

Второй вопрос, касается коммерческих условий чартера, определяемые следующими путями: а) включением соответствующих правил в тарифы авиакомпаний, которые касаются будущих условий перевозки и взаимоотношении между сторонами авиа-чартера; б) определением коммерческих условий, состоящих из однотипных чартерных проформ. Договор авиа-чартера, определяющий содержание чартера, права и обязанности сторон, и разрабатываемые каждой авиакомпанией, выступает как базовый документ, в который при заключении, стороны могут вносить дополнения.

В чартерных проформах, как правило, фиксируются согласие о следующих условиях:

- характеристика фрахтуемого воздушного судна;
- сумма возмещаемого фрахта (оплаты) за использование воздушного судна;
- порядок расчетов;
- маршрут и график полета;
- официальные оформления транспортного документирования;
- преждевременное прекращение договора по причине невозможности его выполнения;
- ответственность владельца (собственника) воздушного судна;
- право, которое должно быть применено к договору перевозки, и др.

Одно из условий, предусмотренных в чартерных проформах, касается транспортной документации, оформляющей перевозку, составленной авиакомпанией, которая предоставляет воздушное судно в аренду.

Другим условием, предусмотренным в чартерных проформах, является фрахт воздушного судна, под которым понимается плата за его использование, т.е. оплата в чартерных проформах, рассчитываемая по использованию воздушного судна в часах или в рейсах.

Для обеспечения оплаты фрахта предусматривается право залога за груз, выступающее как способ обеспечения уплаты фрахта.

Некоторые чартерные проформы предусматривают условие о демередже (т.е. возмещаемая плата), возникающее за необоснованную задержку воздушного судна.

Одним из условий чартерных проформ, является условие об ответственности перевозчика, которую он несет при наличии его вины. В чартерных проформах приводится также перечень случаев освобождения перевозчика от ответственности, определяемое договором о перевозке или правилами перевозки авиакомпании, или правилами Варшавской конвенции.

Характерно, что коллизионные положения могут использоваться при регулировании авиа-чартерных перевозок, и применяется при их организации. Но при этом, нет единого мнения об использовании какой-либо коллизионной нормы. В юридической литературе предлагается применение следующих коллизионных положений, содержащихся в следующих законах:

- места нахождения предмета (вещи);
- флага воздушного судна;
- регулирующего перевозку;
- законе авиакомпании, сдающей в аренду воздушное судно.

Варшавская конвенция, как известно, предусматривает только некоторые частные коллизионные положения и не определяет общую коллизионную норму. Однако, в законодательстве и на практике многих государств предпочтение отдается использованию, в качестве общей коллизионной связки, законы перевозчика, хотя основой чартера являются положения договора перевозки грузов и пассажиров, что представляется не целесообразным. По справедливому мнению О.Н. Садикова, Д.В. Авчинкина применяться должен закон авиакомпании, сдающей воздушное судно [4; 5]. На наш взгляд, именно такой подход позволяет устранить правовую проблему неопределенности в регулировании чартерных отношений; в однотипных чартерных проформах выражается, как правило, указание о подчинении чартера правилам авиакомпании, сдающей воздушное судно.

Юридическая природа чартера

Известно, что в правовой доктрине одним из вопросов, вызывающих споры, является проблема юридической природы авиа-чартера, обладающая сложным характером. Не случайно, что по мнению некоторых авторов, договор воздушного чартера равноценен договору аренды [6]; по мнению же других авторов, воздушный чартер считается одним видом договора перевозки [7]. В правовой доктрине ряда европейских стран воздушный чартер, в определенном случае, должен считаться видом договора аренды, а в другом случае – видом договора

перевозки [8].

По нашему мнению, при определении юридической природы воздушного чартера, более существенное значение имеет именно такой подход, поскольку высказывать идею о том, что воздушный чартер является договором аренды или перевозки, недостаточно, так как его юридическая природа должна определяться в зависимости от их согласованных условий.

Если воздушное судно предоставляется для использования заказчиком без экипажа, тогда чартер должен рассматриваться как один из видов договора аренды. Такая правовая конструкция предусмотрена в законодательстве ряда зарубежных государств, например, в Гражданском кодексе Российской Федерации (ст. 638), договор аренды оказания услуг по технической эксплуатации и управлению транспортным средством, когда владелец воздушного судна (сдающий в аренду) не выступает в роли перевозчика.

Если перевозчик, предоставляя вместимость (полную или частичную) воздушного судна в аренду, берет на себя обязательство перевозки пассажира, багажа или груза, чартер может рассматриваться как один из видов договора перевозки, а владелец судна, сдаваемого в аренду вместе с экипажем, при ее осуществлении, в качестве перевозчика.

Литература

1. Остроумов Н.Н. Воздушный чартер и его условия. *Советское государство и право*. 1980. № 1. С. 126-230.
2. Экономика и организация внешнеторговых перевозок: учебник / под ред. К.В. Холопова. Москва, 2000. 484 с.
3. Садиков О.Н. Правовое регулирование международных перевозок. Москва, 1981. 190 с.
4. Авчинкин Д.В. Международные перевозки: правовые аспекты перемещения грузов и пассажиров. Минск, 1999. С. 35.
5. Садиков О.Н. Правовое регулирование международных перевозок. Москва, 1981. 191 с.
6. Гражданское право: учебник. Часть 2-я / под ред. А.Г. Калпина. М., 1999, с. 272; Советское государство и право. 1968. № 11. С. 62; Правоведение. 1969. № 3. с. 133; Остроумов Н.Н. Воздушный чартер и его условия. Советское государство и право. 1980. № 1. С. 130; Садиков О.Н. Указ. соч., с. 130.
7. Гражданское право: учебник. Том 2-й. Полутом 2-й / под ред. Е.А. Суханова. Москва, 2000. С. 50.
8. Abraham H.J. Das Recht der Luftfahrt. Kommentar und Quellensammlung, 1960, p. 262-266; Sundberg. Aircharter. A Study of Legal Development Stockholm, 1961, p. 272 ff; Rodiere R. Droit des transports. Paris, 1977, pp. 845-847; Shawcross and Beaumont. Air law, 4 Edition, London, 1977, p. 566.

LEGAL CHANGES ON DEPOSIT INSURANCE REGULATION

Two consecutive devaluations in Azerbaijan in 2015 had a serious negative impact on the banking system as a whole. In fact, many banks have had their licenses revoked in various years as they have been more severely affected, and twenty of them are still in the process of being revoked [1, p. 1]. In order to solve this problem, it was inevitable that the state would take steps to keep deposits in banks, ensure their liquidity, as well as ensure that banks could continue their financial intermediation effectively.

Evidently, one of the most important steps was to protect the liquidity of banks and ensure that the population's deposits are kept in banks. The state could not force people to keep their deposits in the bank. Thus, as stated in Article 29 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan [2, p. 9], the right to property, including the right to private property, is protected by law. It is obvious that the state can keep deposits in banks only by encouraging and persuading people to do so on other legal grounds.

One of such important steps is the strengthening of deposit insurance by the state. In general, the main purpose of forming a deposit insurance system is to ensure financial stability [3, p. 45]. At the same time, it has a significant impact on the formation of liquidity in banks [4, p. 224; 5, p. 2]. The insurance mechanism is applied differently in different countries around the world. The main factors influencing this are the scope, payment structure, nature of participation, public-private participation [3, p. 45].

This mechanism was first introduced in the United States. The legal basis for its application was the Law adopted in 1933 under the name The Glass-Steagall Act. According to the law, the Federal Deposit Insurance Corporation was established [3, p. 45].

It should be noted that the Deposit Insurance Agency was established in the Russian Federation by the Law "On Insurance of Deposits of Individuals in Banks of the Russian Federation" of 2004 [6, p. 103]. In the Republic of Ukraine, a similar mechanism was formed on the basis of a Presidential Decree on the establishment of the Individual Deposit Insurance Fund in 1998, and the legal framework was strengthened by the adoption of the Law "On Households Deposit Guarantee System" in 2012 [7, p. 1; 8].

On December 29, 2006, the Law "On Deposit Insurance" [9] was adopted in the Republic of Azerbaijan, as well. State the deposits were insured within the annual interest rate set by the Azerbaijan Deposit Insurance Fund, the amount of compensation for these deposits was up to 30,000 manat (national currency).

The Law of the Republic of Azerbaijan “On full insurance of deposits” [10] was adopted on January 19, 2016 in order to eliminate the previously mentioned problem and stop the withdrawal of deposits from banks. As stated in Article 1 of the Law, the purpose is to maintain financial stability in the country against the processes taking place in the global economy, to ensure the stability of the banking system, to strengthen the confidence of depositors in the banking system.

According to the new regulation all insured deposits, which are already within the annual interest rate set by the Deposit Insurance Fund, are fully insured, regardless of the amount. According to Article 3 of the Law, initially full insurance was provided for a period of 3 (three) years, but taking into account the existing economic and financial indicators, the Law of February 19, 2019 prolonged this period for 4 (four) years, and then it was extended for an additional 9 months by the Law of March 13, 2020. Finally that period prolonged until December 5, 2021 by the Law of December 18, 2020 [11; 12; 13].

One of the main reasons for the adoption of the law can be considered the exposure of the banking sector to the negative effects of both the pandemic and the military situation. Thus, in order to prevent the COVID-19 pandemic, starting from March 2020, restrictions were imposed on many business activities within the framework of various measures [14, p. 1]. With the exception of food, medicine, medical services, and financial services, many businesses of sales and services have been shut down. Also, the application of martial situation in the country by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated September 27, 2020 has affected the reduction of economic activity [15]. As a logical continuation of all these processes, the decline in the profitability of bank customers had a serious impact on their financial situation.

It should be noted that the introduction of a full deposit insurance mechanism has significant advantages, but requires significant financial resources. That is, the countries implementing it must have sufficient financial resources. In addition, the long-term application of this mechanism may lead of increasing the reluctance of depositors on deliberately choosing the banks, an irresponsible increase in deposits in banks with relatively low financial resources [16, p. 2]. This, in turn, increases the risk that the state, as an insurer, may lose money.

Another Law dated December 18, 2020, changed the Law “On Deposit Insurance” with introducing a number of innovations [17]. Firstly, the amount of compensation for insured deposits in one bank has been increased from 30,000 to 100,000 manat. Another important change is the inclusion in the compensation mechanism of funds in the bank accounts of individuals opened for entrepreneurial activities up to 20,000 manat, as well as all funds belonging to individuals deposited in the notary’s deposit account. This will be the first experience of insuring funds in Azerbaijan that belong to businesses.

It should be noted that the introduction of deposit insurance is a mechanism that has a positive impact on financial stability and increasing people's confidence in banks. On the other hand, especially from a long-term perspective, the financial burden of the mechanism and the abuse of this opportunity by banks pose a threat [18, p. 19]. Therefore, government control should be strengthened and necessary measures should be taken to reduce the possible negative effects of insurance.

Literature

1. Banks requisites in the liquidation process. Azerbaijan Deposit Insurance Fund. URL: <https://adif.az/en/page/lgv-prosesind-olan-banklarin-rekvizitleri>. 2021. P. 1.

2. The Constitution of the Republic of Azerbaijan. URL: http://ask.org.az/wp-content/uploads/2019/10/Konstitusiyaya_ENG.pdf. 2021. P. 9.

3. Rajesh K. Strategies of Banks and Other Financial Institutions Theories and Cases. 1st Edition. Academic Press. San Diego. 2014. P. 45.

4. Allen N.B., Christa H.B. Bank Liquidity Creation and Financial Crises. Academic Press. USA. 2016. P. 224.

5. Kariastanto B.D. Blanket Guarantee, Deposit Insurance, and Risk-shifting Incentive: Evidence from Indonesia. URL: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/35557/>. National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS) 7-22-1 Roppongi. Tokyo. 2016. P. 2.

6. Legal Regulation Systems of Deposit Insurance: International Practice and Local Expertise. Kolesnikov Y.A., Zinoviev I.P., Kiseleva A.V. URL: https://www.researchgate.net/publication/283817850_Legal_Regulation_Systems_of_Deposit_Insurance_International_Practice_and_Local_Expertise/fulltext/58a1461192851c7fb4bf4940/Legal-Regulation-Systems-of-Deposit-Insurance-International-Practice-and-Local-Expertise.pdf. Mediterranean Journal of Social Sciences MCSER Publishing. Rome. 2006. N 6 (6). P. 103.

7. Ukraine Deposit Guarantee Fund: assistance in debt restructuring and compliance with EU secondary Law. Individual Deposit Insurance Fund. EBRD. URL: <https://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395278792836&pagename=EBRD%2FContent%2FContentLayout&rendermode=live%3Fsrch-pg>. 2021. P. 1.

8. Law "On Households Deposit Guarantee System". URL: https://www.fg.gov.ua/images/docs/law/new/_DGF_Law_Eng_Updated_2015.pdf. 2021.

9. Law "On Deposit Insurance". URL <http://www.e-qanun.az/framework/12137>. 2021.

10. Law "On Full Insurance of Deposits". URL: <http://www.e-qanun.az/framework/32287>. 2021.

11. Law "On Changes On Law on Full Insurance of Deposits Law of the Republic of Azerbaijan". URL: <http://www.e-qanun.az/framework/41563>. 2021.

12. Law "On Changes On Law on Full Insurance of Deposits Law of the Republic of Azerbaijan". URL: <http://www.e-qanun.az/framework/44951>. 2021.

13. Law “On Changes On Law on Full Insurance of Deposits Law of the Republic of Azerbaijan”. URL: <http://www.e-qanun.az/framework/46540>. 2021.

14. Information of the Operational Headquarters under the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan. The Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan. 2020. URL: <https://nk.gov.az/az/article/761/>. 2020. P. 1.

15. Decree of the President of the Republic of Azerbaijan “On Declaration of the Martial Situation”. URL: <http://www.e-qanun.az/framework/46034>. 2021.

16. Kariastanto B.D. Blanket Guarantee, Deposit Insurance, and Risk-shifting Incentive: Evidence from Indonesia. URL: <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/35557/>. 2011. National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS) 7-22-1 Roppongi, Minato-ku, Tokyo 106-8677. P. 1.

17. Law “On Changes On Law on Deposit Insurance Law of the Republic of Azerbaijan”. URL: <http://www.e-qanun.az/framework/46539>. 2021.

18. Laeven L. and Valencia F. The Use of Blanket Guarantees in Banking Crises. Working Paper Research Department. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/The-Use-of-Blanket-Guarantees-in-Banking-Crises-22411IMF>. 2016. P. 19.

УДК 347.82(043.2)

Брия Ф.С., аспирант,
Международный независимый университет Молдовы,
г. Кишинев, Республика Молдова

ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ВОЗДУШНОГО (АВИАЦИОННОГО) ПРАВА

Момент, когда международное регулирование предшествует национальному регулированию, является редким примером в процессе кодификации международного права. Международное воздушное право является одним из таких примеров в дополнение к международному праву космического пространства и небесных тел. По мнению Лоика Града, тот факт, что нормы международного права лежат в основе его развития, создал полный и последовательный универсальный правовой порядок, «согласовывающий» национальные законы с положениями международных конвенций [3, с. 3].

Со строго юридической точки зрения международное воздушное право основано на двух конкурирующих принципах: государственном суверенитете и свободе воздуха. Роджер Сен-Алари считает моментом зарождения этой отрасли международного права 23 апреля 1794 года, когда французское национальное законодательство, мотивированное последствиями, которые судебные процессы над братьями Монгольфье могли иметь для безопасности жителей, провозгласило постановление полиции, запрещающее полеты на воздушном шаре без предварительного

разрешения [6, с. 6]. Этот административный акт очень точно предвещает принцип, установленный государствами, подписавшими Парижскую конвенцию 1919 года [1, с. 12].

Парижская конвенция по аэронавигации 1919 года была одним из первых международных договоров, регулирующих аэронавигацию, и 38 европейских государств подписали этот международный закон. Хотя это был относительно скромный документ, для того периода Конвенция, несомненно, была прогрессивным актом, который впервые на официальном международном уровне определил несколько важных концепций авиационного права [4, с. 83].

Несмотря на согласие всех участников, что воздушное пространство над открытым морем и общими территориями является свободным и открытым для всех участников, до заключения этого международного договора в науке международного публичного права существовали различные теории о статусе воздушного пространства над территорией над территорией государств [10, с. 29].

Одни юристы считали воздушное пространство абсолютно свободным [10, с. 29], другие считали, что по аналогии с правовым режимом территориальных вод каждое государство должно иметь принадлежащий ему пояс «территориального воздуха», над которым уже есть пространство [2, с. 90], третья группа придерживалась мнения, что воздушное пространство над территорией государства полностью принадлежит ей [10, с. 28], а четвертая группа подчеркнула, что гражданским самолетам иностранных государств должно быть предоставлено право мирного пролета через воздушную территорию государств [5, с. 3].

Таким образом, борьба между французской теорией абсолютной свободы воздуха и британской теорией государственного суверенитета оказалась особенно напряженной [7, с. 463], а Первая мировая война показала, насколько важно обеспечить государственную безопасность при регулировании использования воздушного пространства над ней.

Изменения в регулировании правового статуса воздушного пространства отражены в нескольких последующих международных договорах, таких как Иберо-американская конвенция по аэронавигации 1926 г., Панамериканская конвенция о коммерческой авиации 1928 г., Буэнос-Айресская конвенция 1935 г., Бухарестская конвенция 1936 г., Земановское соглашение 1937 года [8, с. 637] и сама Парижская конвенция послужили образцом для развития Международной конвенции гражданской авиации 1944 года.

Конвенция о международной гражданской авиации 1944 года [9, с. 20] (Чикагская конвенция) заменила Парижскую конвенцию и другие международные договоры, упомянутые выше, на ее основе. Следует отметить, что этот международный нормативный акт, унаследовавший от

Парижской конвенции 1919 г. положение о суверенитете государств над своим воздушным пространством, не следовал единому подходу последней в отношении воздушного сообщения.

Сложный характер авиационного права выражается в сосуществовании публичного и частного права, международного права и внутреннего права. Эта дисциплина, ускользающая от какой-либо классификации, заимствует из публичного права все, что касается организации воздушного пространства, аэронавигационной полиции и международных воздушных отношений. Частное право регулирует статус самолетов и летного состава, а также другие элементы, отраженные в договоре о воздушной перевозке [1, с. 12].

Литература

1. Dupont P.M. Manuel de droit aérien. Souveraineté et libertés dans la troisième dimension. 2015. 420 p.
2. Fauchille P. Le domaine aérien et le régime juridique des aérostats. 1901. 90 p.
3. Grard L. Le droit aérien. Collection Que sais-je? № 1011. 1995. 128 p.
4. Havel B.F., Sanchez G.S. The Principles and Practice of International Aviation Law. 2014. 464 p.
5. McNair A.D. The Law of the Air. 1964. 588 p.
6. Saint-Alary R., Le droit aérien. 1955. 220 p.
7. Shaw M. N. International Law. 5th Edition. 2003. 1434 p.
8. Колосов Ю.М., Кривчикова Э.С. Международное право: учебник для вузов. МГИМО(У) МИД РФ. 2 изд., перераб. и допол. 815 с.
9. Конвенция о Международной Гражданской Авиации (Чикагская Конвенция 1944 г.). Подписана в Чикаго 7 декабря 1944 г. Вступила в силу 4 апреля 1947 г. URL: <https://migration.gov.tm/wp-content/uploads/2016/05/KONVENTSIYA-O-MEZHDUNARODNOI-GRAZHDANSKOI-AVIATSII.pdf>
10. Малеев Ю.Н. Международное воздушное право. Вопросы теории и практики. 1986. 240 с.

УДК 346.91(043.2)

Bresky Oleg, professor,
Baranovich National University, Baranovich, Belarus

PECULIARITIES OF APPELLATE CONSIDERATION OF ECONOMIC CASES: LEGAL APPROACH OF BELARUS AND UKRAINE

After the collapse of the USSR, the legislation of Belarus and Ukraine developed differently, but followed a common direction: implementation and codification in terms of common world and humanistic values. Commercial procedural law is no exception, as it is part of the legislation governing justice

for all types of business activities. Let's try to compare the institution of appeal of the two states.

It is worth noting that both Belarus and Ukraine first and foremost proclaim the rule of law in their own constitutions.

This principle is enshrined in Article 8 of the Constitution of Ukraine, according to which the principle of the rule of law is recognized and operates in Ukraine. The Constitution of Ukraine has the highest legal force. Laws and other normative legal acts adopted on the basis of the Constitution of Ukraine must comply with it [1].

According to Article 7 of the Constitution of the Republic of Belarus, the Belarusian legislation adheres to the same principles, as the norms of the constitution are the norms of direct action [2].

Therefore, the economic procedural legislation of both countries is based on generally accepted legal values, which allows for justice in accordance with international standards. In this way, entrepreneurs can be confident in the possibility of protecting their own interests, as well as the interests of foreign investors.

The first and most important thing is the deadline for filing an appeal, which differs in both countries. Thus, according to Article 256 of the Commercial Procedural Code of Ukraine, an appeal against a court decision is filed within twenty days, and against a court decision - within ten days from the date of its (its) promulgation [3].

In turn, Article 269 of the Commercial Procedure Code of Belarus regulates the 15-day period for such a procedure [4].

The decision to open an appeal in both codes is equally fast - only 5 days.

The deadline for reviewing appeals, in turn, is very different. Article 273 of the Code of Economic Procedure regulates the possibility of considering an appeal against the decision of the court of first instance within 60 days from the date of the decision to open appeal proceedings in the case. An appeal against a court decision is 30 days [3].

Belarusian legislation is well ahead of Ukrainian time - 15 days, including the time to open such proceedings [4].

During the review, the Belarusian and Ukrainian courts take the same position: the appellate court reviews the case on the basis of the available and additional evidence and verifies the legality and validity of the decision of the court of first instance within the arguments and requirements of the appeal; the appellate court examines the evidence relating to the facts to which the parties refer in the appeal and (or) response to it; the court of appellate instance shall not accept or consider claims and grounds of claim that were not the subject of consideration in the court of first instance.

It should also be noted that the appellate court in commercial cases is the appellate commercial court, within the appellate district of which (the territory covered by the powers of the relevant appellate commercial court) is the local

commercial court that made the appealed decision. That is, Article 253 of the Code of Economic Procedure opens the possibility of convenient consideration of cases in many districts [3].

On the other hand, the Commercial Procedure Code of Belarus in Article 268 states that appeals (or protests) are also considered by regional courts, but in the future a single commercial court of appeal will be established [4].

Thus, comparing the two institutes of appeal, namely in Ukraine and Belarus, we can see not only quite similar features, but also very different, in particular in terms. Ukrainian legislation, in fact, has more detailed articles that, although complicated, significantly complement and open the field for lawyers' opportunities. In turn, Belarus legislation will be able to be more stable in the case law of the Supreme Court.

Literature

1. The Constitution of Ukraine of June 28, 1996 № 254k/96-VR. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96__ (date of the application 21.01.2021).

2. Constitution of the Republic of Belarus 1994: as amended and additional, taken on rep. referendums on 24 Nov. 1996 and 17 oct. 2004 / National Register of Legal Acts of the Republic of Belarus. 1999. № 1. 1/0.

3. State Code of Ukraine dated January 16, 2003 № 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15> (date of the application 21.01.2021).

4. The Economic Procedure Code of the Republic of Belarus of December 15, 1998 No. 219-3, adopted by the House of Representatives on November 11, 1998, approved by the Council of the Republic on November 26, 1998. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=HK9800219> (date of the application 21.01.2021).

УДК 346.62:336(043.2)

Liwski Mateusz,
Private lawyer, Warsaw, Poland

ECONOMIC PROCEDURAL LAW: A COMPARISON OF THE EXPERIENCE OF UKRAINE AND POLAND IN THE CONTEXT OF COURT PROCEEDINGS

The development of Ukraine as a democratic socially oriented state, the reform of the market economy necessitates the introduction of new socio-economic mechanisms for regulating and protecting the economic sphere. The problem of development economic procedure law is quite relevant at this stage of development of the country, because the legislation in the field of economic sphere is characterized by the presence of contradictions, imperfections of the law, as well as difficulties in resolving disputes over economic and business

relations.

Moreover, the current state of legal regulation, organization and direct implementation of economic activity in Ukraine is characterized by a number of problems, including: low level of protection of the rights and legitimate interests of participants in economic relations, in particular during litigation; insufficient legal regulation on the conclusion, execution and termination of contracts in the field of economic activity; lag of legal regulation from existing practices and trends. These problems negatively affect the state of Ukraine's economy, which is manifested, in particular, in the restriction of entrepreneurial initiative, reduction of industrial production, low attractiveness of Ukraine for foreign investors [1].

Ex-chairman of the Commercial Court of Kherson region M.K. Zakurin noted that modern foreign legislation addresses the question of which courts should hear economic disputes in different ways. In particular, this dilemma is solved in one of two ways: either courts of special jurisdiction are created, authorized to consider economic cases, or such cases are subject to courts of general jurisdiction. The scientist continues that most post-Soviet states have chosen the first model, according to which economic cases are considered by courts of general jurisdiction [2].

According to the Economic Procedural Code of Ukraine, all cases subject to resolution in the order of economic proceedings are considered by local economic courts as courts of first instance. Economic courts of Appeal review on appeal the court decisions of local economic courts located within the relevant appeal district. The Supreme Court reviews on appeal the court decisions of the economic courts of Appeal adopted by them as courts of first instance, as well as reviews in cassation the court decisions taken by the courts of first and appellate instances. The Appeals chamber of the Supreme intellectual property court reviews on appeal court decisions taken by the Supreme intellectual property court [3, art. 24-26].

In Poland, there is a completely different model, according to which specialized departments for the consideration of economic cases are created within the general courts. That is, depending on the structural independence and authority to consider certain economic cases, the judicial system of each of the states is unique.

In this context, it is advisable to cite the experience of Poland, in which a significant number of factors determining the structure of economic legal proceedings coincide with the relevant factors in Ukraine. In this regard, judge L. Pibiak of the Warsaw district Economic Court rightly emphasizes many common features between Ukraine and Poland, pointing out that the relevant experience of Poland is interesting for Ukraine to study for implementing reforms in the context of European integration processes [4, p. 37-38]. Commercial courts in Poland are divisions of regional and district courts that deal with economic disputes. Thus, on the one hand, Poland does not have

separate specialized courts, but disputes between business entities are considered by the relevant departments of general courts specializing in this category of disputes. This, on the one hand, increases the territorial accessibility of courts authorized to consider economic disputes, and on the other hand, it allows you to ensure the specialization of judges. K. Klekha notes that the introduction of specialized economic courts in Poland, as well as the corresponding features of proceedings in economic cases, is an attempt to ensure the speed of consideration of such cases and the execution of decisions in them [5, p. 57]. The category of economic cases in Poland includes cases arising from civil legal relations between entrepreneurs regarding their activities, legal relations regarding economic associations. The relevant cases are differentiated between regional and district courts on the basis of their complexity and/or cost in accordance with the provisions of the Polish code of civil proceedings and act as courts of first instance [5].

According to the provisions of articles 12 and 16 of the law of Poland «On the structure of general courts», the relevant courts are divided into civil and criminal departments, but the economic department «can be formed». At the same time, both in the case of district and district courts, in the absence of established departments for the consideration of economic disputes, the Minister of Justice of Poland transfers the consideration of these cases to other courts operating within the relevant appeal districts [6]. Thus, it can be noted that the corresponding system of commercial courts in Poland corresponds to the principle of specialization, but the latter act as departments in other courts of general jurisdiction. At the same time, in comparison with Ukraine, access to courts for consideration of economic disputes is geographically higher due to the significant number of courts.

Therefore, unlike Ukraine, the Polish legislation not only provides a combination of territorial proximity and specialization of courts in the consideration of economic disputes, but also allows for a narrower specialization within the framework of economic disputes themselves. Therefore, it is of particular interest to distinguish the jurisdiction of economic cases between the district and region courts of Poland.

Literature

1. Юридичний вісник України. URL: <https://yvu.com.ua/gospodarskyj-kodeks-potrebuye-dopratsyuvannya-ale-ne-skasuvannya/>

2. Закурін М.К. Зарубіжний досвід розгляду господарських спорів. URL: <http://ks.arbitr.gov.ua/sud5024/8/8/741/>.

3. Господарський процесуальний кодекс України від 06 лист. 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 21.01.2021).

4. Лукаш П'єбіяк. Умови приєднання до ЄС відповідно до Угоди про асоціацію між Польщею та ЄС 1991 року щодо судової гілки, прокуратури та

правових послуг / III Судово-правовий форум «Судова реформа в Україні: європейський вектор». 2015. 291 с. С. 37-39.

5. Kodeks postępowania cywilnego: Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640430296>.

6. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 stycznia 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20150000133>.

УДК 341.226(043.2)

Мамедова С.Х., к.ю.н.,
Национальная Академия Авиации, г. Баку, Азербайджан

ПЕКИНСКАЯ КОНВЕНЦИЯ О БОРЬБЕ С НЕЗАКОННЫМИ АКТАМИ В ОТНОШЕНИИ МЕЖДУНАРОДНОЙ ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ 2010 ГОДА

После террористических актов в США в 2001 г., в связи с новыми возникающими угрозами гражданской авиации Международной организацией гражданской авиации были проведены исследования, результатом которых было принятие Пекинской Конвенции о борьбе с незаконными актами в отношении международной гражданской авиации 2010 г. для модернизации и совершенствования международной нормативно-правовой базы в сфере авиационной безопасности.

Пекинская конвенция 2010 г. расширяет перечень деяний, относящихся к ненадлежащему использованию гражданской авиации.

Так, статья 1 определяет, что любое лицо совершает преступление, если это лицо незаконно и преднамеренно: совершает акт насилия в отношении лица находящегося на борту воздушного судна; разрушает или повреждает воздушное судно; помещает на воздушное судно устройство или вещество, которое может разрушить или повредить воздушное судно; разрушает или повреждает аэронавигационные средства; сообщает заведомо ложные сведения; использует воздушное судно с целью причинить смерть, серьезное увечье или значительный ущерб имуществу или окружающей среде; высвобождает или выбрасывает с борта воздушного судна любое биологическое, химическое, ядерное оружие или взрывчатые, радиоактивные или аналогичные вещества; использует их против воздушного судна; выполняет перевозку какого-либо взрывчатого вещества или радиоактивного материала, любого оружия БХЯ; совершает акт насилия в отношении лица в аэропорту; разрушает или серьезно повреждает оборудование и сооружения аэропорта; угрожает либо пытается совершить какое-либо из данных преступлений; организует других лиц или руководит ими с целью совершения преступления;

участвует в качестве сообщника; незаконно и преднамеренно помогает другому лицу избежать расследования, преследования или наказания; вступает в сговор с одним или несколькими лицами для совершения преступления; содействует любым иным образом совершению одного или более из перечисленных преступлений. Каждое государство-участник обязуется применять в отношении преступлений суровые меры наказания [3].

К таким противоправным деяниям, как пишет Лули Р., применимы положения ст. 3 bis Чикагской конвенции 1944 г., Приложения 2 к этой Конвенции и руководства ИКАО, касающиеся перехвата гражданских воздушных судов. Государство, режим воздушного пространства которого нарушается гражданским воздушным судом, имеет право остановить вторжение, расценивая воздушную террористическую атаку как основание для права на самооборону [2].

Интересным нововведением Пекинской Конвенции является ст. 4, вводящая ответственность юридических лиц: государство в соответствии с принципами своего внутреннего права может принимать необходимые меры для того, чтобы можно было привлечь юридическое лицо, находящееся на его территории или учрежденное по его законам, к ответственности в случае совершения физическим лицом, ответственным за управление этим юридическим лицом или контроль за ним, преступления.

Кроме того, конвенция расширяет юрисдикционные вопросы, хотя иерархия данных юрисдикций не определена. Так, ст. 8 гласит, что государство принимает меры, для установления своей юрисдикции над преступлениями, в случаях: когда преступление совершено на территории данного государства; когда преступление совершено на борту или в отношении воздушного судна, зарегистрированного в данном государстве; когда воздушное судно, на борту которого совершено преступление, совершает посадку на его территории и предполагаемый преступник еще находится на борту; когда преступление совершено на борту или в отношении воздушного судна, сданного в аренду без экипажа арендатору, основное место деятельности которого или, если арендатор не имеет такого места деятельности, постоянное местопребывание которого находится в этом государстве; когда преступление совершено гражданином этого государства; когда преступление совершено против гражданина этого государства; когда преступление совершено лицом без гражданства, которое обычно проживает на территории этого государства [3].

В предмет регулирования Пекинской Конвенции 2010 г. входят как деяния, представляющие собой новые и возникающие угрозы, так и деяния, которые были уже криминализованы Монреальской Конвенцией 1971 г. и Монреальским Протоколом 1988 г. [1].

В целом Пекинская Конвенция является существенным шагом вперед в области совершенствования авиационной правовой базы. Она существенно расширяет круг преступных деяний, вводит новые положения, однако, как и предыдущие конвенции по авиационной безопасности, Пекинская конвенция не содержит реальных механизмов и мер исполнения ее предписаний.

Литература

1. Конюхова А.С. Международно-правовые основы противодействия правонарушителям на воздушном транспорте: дис... канд. юрид. наук. Москва, 2017.

2. Лули Р. Соотношение положений Чикагской конвенции 1944 г. и Пекинской конвенции 2010 г. *Научный вестник МГТУ ГА*. 2015. № 216.

3. Конвенция о борьбе с незаконными актами в отношении международной гражданской авиации. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/beijing_convention.shtml (дата обращения 12.01.2021).

УДК 349.6(043.2)

Porkhun Kateryna, MPhil Health Economist,
University of Oslo, Oslo, Norway

ACCESS TO THE ENVIRONMENTAL INFORMATION: EXPERIENCE OF NORWAY AND UKRAINE

One of the most important human rights in the world is the right to access environmental information. Due to the full and timely receipt of environmental information by society it is possible to ensure the principles of sustainable development, rational use of natural resources and nature conservation for future generations, as well as the effective provision and implementation of other human rights and freedoms.

The regulatory framework for access to environmental information includes international legal acts, such as the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, the Universal Declaration of Human Rights, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, International Covenant on Civil and Political Rights, Council of Europe Recommendation № R (81) 19 on access to information held by public authorities, Council of Europe Recommendation № R (2002) on access to official documents, etc. [1]. The specialized acts are the Aarhus Convention, as well as the Directive on Freedom of Access to Environmental Information (90/313/ EEC) (repealed), Directive 2003/4/ EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/ EEC. It is important to

point out that the rules governing access to information are also contained in specialized EU directives [2].

On the national level the first laws proclaiming the human right to the access to information were developed and adopted in the United States and the Scandinavian countries (Sweden, Finland, Denmark, Norway). On the international level the issue of access to information was brought up for discussion for the first time by the Council of Europe in 1976. The Freedom of Information Colloquium, held in The Hague, proclaimed that the duty of public authorities was to ensure the access to information [2]. This issue was put on the agenda apparently due to the fact that there was a wave of assertion of the right to the access to information rose at the national levels in the different countries in the 1970's.

The first such law was passed in Sweden in 1776, then in 1951 in Finland, and in 1970 in Norway and Denmark; Czech Republic - 1999, Great Britain - 2000, Estonia - 2000, Lithuania - 2000, Poland - 2001, Romania - 2001, Slovenia - 2003, Germany - 2005, etc. [3]. In the United States, this issue will be raised from 1917. However, we can see a huge difference in approaches and understanding of the importance of information rights in different countries.

In general, the most progressive in this area are the Nordic countries, namely Sweden, Norway, Finland, which have ratified the Aarhus Convention. No wonder the first law on free access to information was passed in Sweden in 1776. Centuries later, laws on free access to information began to be passed in other countries. To date, about 70 countries have adopted legislation on free access to information [4].

In Ukraine the access to environmental information is regulated by the Constitution of Ukraine, as well as the Laws of Ukraine: "On the basic principles (strategy) of state environmental policy of Ukraine until 2030", "On environmental protection", "On information", and "On access to public information", etc. It is important that the rules governing access to environmental information are in other specialized natural resources and special legislation of Ukraine.

Legislation on access to public information ensures that the protection of commercial interests cannot outweigh the public interest in environmental information. The law does not contain special rights for public access to environmental information. A thorough review of Norwegian national legislation prior to the adoption of the Norwegian Environmental Information Act in 2003 concluded that most of the Convention's provisions on access to information had already been applied in the Freedom of Information Act. However, some elements of these provisions have been identified as insufficient. Thus, Norwegian legislation has been amended to ensure full compatibility of the law with the Aarhus Convention. Thus, the Norwegian Law on Environmental Information (Miljøinformasjonsloven) meets the requirements of the Aarhus Convention and the EU Directive, and goes further,

ensuring the right to information of private enterprises. On January 1, 2009, the new Law on Freedom of Information came into force, which provides even easier and wider access to public information than the previous act.

Thus, the Norwegian Law on Environmental Information contains specific provisions on access to environmental information, but refers to and is supplemented by the Freedom of Information Act on exceptions and processing of requests for information.

In general, the most progressive and effective in this area are Sweden, Finland, Norway, Estonia, Denmark, Iceland and the United Kingdom. We assume that the northern countries are based on the peculiarities and high level of trust in the government.

Literature

1. Vlashchenko S.S. Realization of the right of citizens to access public information in the context of European integration and harmonization of national legislation. Bulletin of the Southern Regional Center of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2016. № 7. P. 102-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2016_7_14

2. Які завдання з Угоди про асоціацію виконує Мінприроди? Найбільш часті запитання URL: <https://mepr.gov.ua/news/33085.html?fbclid=IwAR22IPMvMnV-XtAbcAqQ3kwlylN1sNctvhZzkBT0MRvatOPbr1-y56Cx4eA>

3. E-government and e-democracy: textbook. aid.: at 15 o'clock / for the general. ed. A.I. Semenchenko, V.M. Dreshpak. K., 2017. Part 11: Access to public information / [Yu.B. Pigarev, V.M. Dreshpak, I.S. Kusplyak]. K.: ФОП Москаленко О.М., 2017. 60 с.

4. Methodical recommendations on the topic: «Access to information in Ukraine and the world» Kramatorsk/ 2016. URL: <http://justice-dn.gov.ua/index.php/19-publiczna-informatsiya/1075-access-to-information-in-ukraine-ta-sviti>

УДК 341.24(043.2)

Рустамзаде А.Х., д.ю.н.,

Алиев И.М., к.ю.н.,

Национальная Академия Авиации, г. Баку, Азербайджан

КОЛЛИЗИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О ВОЗДУШНЫХ ПЕРЕВОЗКАХ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

После восстановления независимости Азербайджанская Республика ратифицировала 25 международных соглашений в сфере авиаперевозок. Наряду с международными соглашениями, участником которых является Азербайджанская Республика, другие акты, включенные в законодательную систему Азербайджанской Республики, имеют также важное значение для регулирования международных перевозок

пассажиров и багажа воздушным путем. Причины кроются в том, что международные конвенции и двусторонние соглашения не в состоянии регулировать все детали взаимоотношений перевозки пассажиров и багажа. Другими словами, иногда возникают пробелы в выполнении международных конвенций и двусторонних соглашений. В таких случаях пробел может быть восполнен с помощью других нормативных правовых актов, включенных в законодательную систему Азербайджанской Республики, то есть с помощью национального законодательства. Как правильно отмечает М.Н. Марченко, «важное значение при изучении права того или иного государства и общества, рассмотрение его не только самого по себе (понятие, признаки, формы и т.д.) или в системе других социальных норм, но и исследование национального (внутригосударственного) права в сравнении с международным» [1, с. 467].

Согласно законодательству, транспорт в Азербайджанской Республике, в том числе воздушный, находится в государственной, частной и муниципальной собственности. В соответствии со статьей 3 Закона АР «О транспорте» «все владельцы транспорта обладают равными правами и одинаково защищаются Законом». Это означает, что международные воздушные перевозки пассажиров и багажа могут осуществляться находящимися в государственной, частной и муниципальной собственности самолетами. Однако, находящихся в муниципальной собственности самолетов в Азербайджанской Республике пока нет.

Согласно статье 12 Закона АР «О транспорте» «Перевозчик груза должен доставить пассажира и багаж в пункт назначения в срок, установленными нормативно-правовыми актами и договорами по правилам перевозок» [2]. Несмотря на то, что согласно статье 13 Закона АР «О транспорте», пассажиры могут до начала перевозки сдать билет и получить обратно уплаченную сумму у осуществляющего перевозку транспортного предприятия (перевозчика), в пункте 20.3.1 «Правила перевозок пассажиров, багажа и груза» Закрытого Акционерного Общества «Азербайджан Хава Йоллары», говорится: «За билет, приобретенный по специальному тарифу, правилами применения которого не предусмотрен возврат сумм, авиакомпания имеет право отказать в возврате сумм за такой билет. Пассажир должен быть проинформирован Авиакомпанией (ее Агентом) об этом во время бронирования, и в билете должна быть сделана соответствующая отметка».

По сравнению с Правилами, Закон обладает высшей силой. Однако на практике применяется пункт 20.3.1 «Правила перевозок пассажиров, багажа и груза» Закрытого Акционерного Общества «Азербайджан Хава Йоллары». Аналогичный порядок о не возврате сумм за приобретенный по

специальному тарифу билет, также предусмотрен в правилах большинства авиакомпаний, в том числе – Аэрофлота, Турецких авиалиниях и т.д. Считаю целесообразным, изменить статью 13 Закона АР «О транспорте» и указать в этой статье предложение следующего содержания: «Пассажиры могут до начала перевозки сдать билет и получить обратно уплаченную сумму у осуществляющего перевозку транспортного предприятия (перевозчика), если этот билет не приобретен по специальному тарифу, правилами применения которого не предусмотрен возврат сумм».

Авиапассажиры также могут пользоваться «правами застрахованного, установленными Законом Азербайджанской Республики «Об обязательном страховании» и Гражданским кодексом Азербайджанской Республики» [3].

Наряду с международными соглашениями, участником которых является Азербайджанская Республика, другие акты, включенные в законодательную систему Азербайджанской Республики, имеют важное значение для регулирования международных перевозок пассажиров и багажа воздушным путем. Причина этого кроется в том, что международные конвенции и двусторонние соглашения, не в состоянии регулировать все детали взаимоотношений перевозки пассажиров и багажа. Другими словами, иногда возникают пробелы в выполнении международных конвенций и двусторонних соглашений. В таких случаях пробел может быть восполнен с помощью других нормативных правовых актов, включенных в законодательную систему Азербайджанской Республики, то есть с помощью национального законодательства. Национальное законодательство регулирует международные авиаперевозки пассажиров и багажа, в первую очередь, с помощью норм материального характера, имеющих прямую силу. Эти нормы специально разработаны для регулирования отношений транспортных перевозок с иностранными элементами. Кроме того, национальное законодательство может регулировать международную перевозку пассажиров и багажа воздушным транспортом с помощью своих собственных коллизионных норм. Коллизионная норма, предусмотренная национальным законодательством, гласит о том, законодательство какой страны должно применяться к перевозке посторонних элементов, т.е. происходит выбор законодательства, которое будет применяться через коллизионную норму.

Литература

1. Марченко М.Н. Теория государства и права. Москва: Проспект, 2009. 640 с.
2. Гражданский кодекс Азербайджанской Республики от 28 декабря 1999 г., № 779-IQ. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30420111 (дата обращения: 17.01.2021).

3. О транспорте: закон Азербайджанской Республики от 11 июня 1999 г. № 683-IQ. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30600972#pos=0;0 (дата обращения: 17.01.2021).

УДК 347(91)(043.2)

Duarte Henriques,
Head of VICTORIA Law Firm, Portugal

JUDICIAL PRACTICE AS A SOURCE OF COMMERCIAL LAW

Nowadays the researched topic is relevant because of the amount of discussions about expanding the range of sources of commercial law in the science of commercial law in Ukraine and abroad. European integration and the need to adapt Ukrainian legislation to EU standards have not lost their relevance for a long time. At the same time, reforming Ukraine's judicial system remains a key issue. At first glance, there are no significant differences between the judicial systems of Poland and Ukraine, but in reality there are some.

This question has been studied by many scientists, among whom should be noted R.B. Prylutsky, V.M. Gaivoronsky, N.E. Tolkachev and others. According to S.S. Alekseev, sources of law are official-documentary forms of expression and consolidation of legal norms, giving them legal, universally obligatory meaning, which originate from the state or are recognized by it.

The Commercial Court of Ukraine is a body of the judiciary, which is endowed with the power to apply the rules of substantive and procedural law. The commercial court exercises its powers in the form of its acts - decisions, rulings, resolutions. Decisions of the commercial court are made as a result of the review by the courts of appeal of court decisions that have not entered into force, and the courts of cassation - court decisions of the commercial court that have entered into force [1].

In the Polish court system there are no separate commercial courts. Commercial cases are handled by the commercial division of the common court. Not all district courts have a commercial division. There is usually a commercial division in one district court within the region of each regional court. Sources of law in different circumstances can be not only regulations adopted by public authorities, but also other forms of expression of legal norms which, firstly, can give rise to certain relations, secondly - to regulate and, thirdly, to be sufficient criterion and basis for the settlement in the prescribed manner of any dispute arising from such relations [5, p. 6].

In Ukraine judicial practice does not have such legislative support as one of the types of expression of law. Recently, there is a tendency in the legislation to strengthen the role of judicial practice in the administration of justice, but it can

hardly be argued that today it has a significant status [6, p.174]. However, commercial courts quite often and voluntarily turn to the positions of higher courts, which indicate the expediency of using case law as a source of law in many cases. This obvious fact contradicts the narrow interpretation of the content of Art. 129 of the Constitution of Ukraine, according to which judges in the administration of justice are independent and subject only to the law [3, p. 59].

A major change being done to the Polish judiciary about businesses went into effect on the 3d of May 2012. The separate procedure for commercial cases was eliminated for cases filed after that date. Consequently, the district court now acts as the court of first instance in commercial cases concerning proprietary rights. An appeal against a first-instance decision issued by the commercial division of a district court is heard by the commercial division of the regional court.

The existing organizational division of Polish courts has been maintained too. A commercial case will be heard in the first instance by the commercial division of the court. If the plaintiff files a statement of claim in a commercial case with the civil division of the competent court, it will be forwarded to the commercial division. If the specific district court does not have a commercial division, the case will be moved to the district court with a commercial division, resulting in a change in venue.

Adopted on 07.07.2010 Law «On the Judiciary and the Status of Judges» under № 2453-VI was, in particular, supplemented by the Commercial Procedural Code of Ukraine by Article 111-28, according to which the decision of the Supreme Court adopted as a result of consideration of the application in such respects, are binding on all subjects of power. Courts are also obliged to bring their practice in line with the decisions of the Supreme Court [2, p. 83]. As we can see from the content of this rule, the latter has a lot of reservations about the application of decisions of the Supreme Court. First, the position of the Supreme Court of Ukraine on the application of substantive law only is precedent-setting [4, p. 57].

Thus, analyzing the successful experience of judicial reforms of developed countries, Ukrainian reformers mostly agreed that the experience of neighboring Poland can be considered the closest to the Ukrainian realities. The difference between the judicial systems of Ukraine and Poland continues in the court offices themselves. An atmosphere of full openness to the media, a high level of responsibility of judges and courts, as well as strict public control over income - the hallmarks of the Polish judiciary from the Ukrainian.

Literature

1. State Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine from the 6th leaf fall of 1991, № 1798-XII. Vidomosty Verkhovnoi For Ukraine.
2. Shcherbina V.S. Gospodarske right: pidruchnik. 2ge view. Revision i add. K.: Yurinkom Inter, 2005. 592 p.

3. Parkhomenko N. Dzherela right: problems of theory and methodology. K.: Yuridichna Dumka, 2008. 336 p.

4. Zagainova S.K. Judicial precedent: problems of law enforcement. M., 2002. 176 p.

5. Bogdanovskaya I.Yu. Judicial precedent - source of law? State and law. 2002. No. 12. S. 5-10.

6. Belyanovich V.E. About the «zaprovadzhennya» of the court precedent. Bulletin of the state court. 2002. No. 3. S. 173-177.

УДК 341.824:338.47(043.2)

Чыраглы Маммад Анар оглы, аспирант,
Бакинский государственный университет, г. Баку, Азербайджан

PROBLEMS OF REGULATING THE ACTIVITIES OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS FROM THE POINT OF VIEW OF THEIR INTERNATIONAL LEGAL PERSONALITY

The modern world is characterized by a variety of international economic relations. The regulation of these relations in the legal field plays an essential role from the point of view of the integrity and effectiveness of international law. Today, such a phenomenon as transnational corporations (TNCs) has become an important component of international economic relations. International law with its branch – international economic law - can serve as a solid basis for the general international legal regulation of the activities of TNCs. An important role in this process is played by the norms of international legal regulation of foreign investment.

The legislation of most states allows foreign investment in their economies either in the organizational and legal form of joint ventures, or in the form of admitting companies with foreign investment to the national market.

In the first case, TNCs gain access to the most attractive spheres of the country's economy, while the state, by participating in a joint venture, retains the maximum benefit in its favor. This method is typical especially for developing countries and for countries with economies in transition, which have appeared on the world economic arena since the last decade of the twentieth century. Despite the obvious benefits of this kind of deal for both parties, this form of investment currently does not suit both the state and the investor equally. First, joint control inevitably ends with a conflict of interest, because the goal of TNCs is to make profits as quickly as possible, and the goal of the state is to improve the industry, infrastructure, successfully fulfill its social obligations to its own citizens, etc. Secondly, foreign capital is, as a priority, attracted to strategic financial sectors on a competitive basis: the more attractive the sector of the economy, the greater the number of participants will apply to conduct their activities in it as an economic entity. Naturally, this case creates a

fertile ground for the development of corruption, which in itself has a very negative impact on the economic stability and development of the state receiving investments.

On the other hand, the recipient state adopts special legislation that provides effective mechanisms of national law and control over foreign investment. As a rule, special legislative acts establish the policy and methodology for the admission, operation and reporting of foreign investments, including elements of the work of special bodies that manage foreign investments within the country, as well as foreign exchange control, taxation and the availability of legal protection and provide the above protection and guarantees for foreign investments [1, p. 49].

Today transnational corporations are rightfully considered the leading subjects of international economic activity. Modern international economic relations between states are often formed taking into account the interests of certain transnational corporations, which indicates the increased role of the latter in world processes. Studies of TNCs from the point of view of economics are quite extensive and allow to learn about the history of the formation of this phenomenon, the prerequisites for their occurrence, areas of activity, as well as the definition of their characteristics as subjects of international economic activity. At the same time, there is a need for a legal study of this phenomenon within the framework of the international legal field.

Today, the main role in regulating the activities of TNCs belongs to the most global international organization – the United Nations (UN), which uses its mechanisms of influence to attract attention to this important aspect of international economic relations.

In the 20th century, the development of TNCs was so rapid and large-scale that in 1973 the United Nations Economic and Social Council (ECOSOC) commissioned a group of researchers to advise on the nature and activities of TNCs, their role and impact on the development process. According to the data provided by the group, the total value of the turnover of international production controlled by TNCs in 1974 exceeded the value of the turnover of international trade. The group made recommendations that led to the creation of a permanent multinational corporation program in 1974 in order to provide a forum for the discussion of TNC-related issues. The program was implemented by the UN Commission on Transnational Corporations until 1992.

The 1974 Declaration on the Establishment of a New International Economic Order, adopted at the VI Special Session of the UN General Assembly [5], is an important milestone in the regulation of TNCs. Paragraph 4 "e" of this Declaration explicitly states that this procedure is based on the principle of "full and permanent sovereignty of each country over its natural resources and all economic activities", and paragraph 4 "g" implies, at the same time, "regulation and supervision of the activities of international corporations by taking measures in the interests of the national economies of countries in

which such international corporations operate, based on the full sovereignty of these countries.

Thus, as one of its constituent elements, the new international economic order assumed the regulation of TNCs. Both the Declaration and the Charter were designed to help eliminate economic inequality between developed and developing countries and create prerequisites for the further regulation of TNCs. They are non-legally binding, constituting “soft law,” but the provisions they contained had some political force.

One of the most important international documents, which was developed to regulate the activities of TNCs, was to become the TNC Code of Conduct, the draft of which was submitted by 1990. However, in the end, the Code was not adopted. In it, TNC was viewed as an enterprise with branches in at least two states. Branches should be linked in such a way as to be able to mutually influence each other and use joint resources. An enterprise should have one or more decision-making centers in order to conduct a coherent policy. These provisions do not contain any criteria that would make it possible to speak of a TNC and its structure as a legal model, since the listed features can be implemented using various legal mechanisms that are contained in the national law of a particular state.

Summarizing the above, it is worth noting that at the moment the universal regulation of TNCs is not sufficiently developed efficiently, but the current trends indicate the mandatory prevalence of such regulation in the future.

An analysis of the essence of TNCs and attempts to regulate their activities leads to a fairly clear conclusion. Achieving the best conditions for conducting their activities with minimal violation of any principles of international law, or the prevention of unjustified interference of states in the sphere of jurisdiction of TNCs should be based on international legal documents that can be developed by the relevant mechanisms of international law and further supported with inalienable rights on the economic activity of TNCs and taking into account respect for the principles of sovereignty and non-interference in the internal affairs of states.

Solving these problems in a fair manner is the most important condition for stabilizing international economic relations and increasing confidence in investments made by TNCs from mainly developing countries.

The UN remains the leading force in the world community, capable of consolidating a unified approach to any sphere of its activity. It is also important that the occurrence of such situations allows one to widely investigate and interpret the activities of the UN structural divisions, as well as the institutions of certain regional associations in the relevant field, and to identify their shortcomings, gaps and contradictions.

Literature

1. Международное право по защите и поощрению иностранных инвестиций. Москва: Волтерс Клувер, 2008.
2. Legal problems of Codes of Conduct for Multinational Enterprises / Ed. Horn H.L., 1980; Metaxas S. Enterprises transnationales et codes de conduite.
3. Энциклопедия Кругосвет. Транснациональные корпорации, ТНК. URL: <http://www.krugosvet.ru>.
4. UNGA Resolution 3202 (S-VI) 01/05/1974 г., adopted on the report of the ad hoc committee of the sixth special session, Charter on Economic Rights and Duties of States.
5. Declaration on the Establishment of a New International Economic Order, adopted by Resolution 3201 (S-VI) of the UN General Assembly of May 1, 1974.
6. UN GA Resolution 3514 of 12/15/1975.
7. Regulating Transnational Corporations: A Duty under International Human Rights Law Contribution of the Special Rapporteur on the right to food, Mr. Olivier De Schutter, to the workshop «Human Rights and Transnational Corporations: Paving the way for a legally binding instrument» convened by Ecuador, 11-12 March 2014, during the 25th session of the Human Rights Council.

УДК 343.9.018.3(043.2)

Білько О.П., здобувач,
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, Україна

СУЧАСНЕ БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ (КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ)

У період радикальних економічних перетворень важливе значення має банківське кредитування. Це можна пояснити тим, що в умовах ринкових відносин суб'єкти господарської діяльності, здійснюючи таку діяльність, потребують розвитку, розширення, модернізації, а для цього потрібні матеріальні ресурси. Одним з основних джерел отримання таких ресурсів є кредити, що можна отримати в банківській системі країни. Для громадян – фізичних осіб – отримання кредитів дозволяє покращити своє матеріальне становище та придбати речі, що полегшують життя, в кредит або отримати в кредит кошти для лікування чи навчання. Однак сфера банківської діяльності, у тому числі й банківського кредитування, не залишається незмінною, як і все суспільне життя, і, як свідчить досвід останніх 30-ти років, є найбільш сприятливою для вчинення злочинів та правопорушень в умовах політичної нестабільності.

Значний внесок у дослідження злочинів та правопорушень, вчинюваних в економічній сфері та у сфері банківської діяльності, й вирішення зазначених питань зробили М.І. Бажанов, О.М. Бандурка, О.О. Дудоров, В.В. Коваленко, М.І. Коржанський, М.І. Мельник,

В.О. Навроцький та інші дослідники. Однак сфера кредитування та її правова регламентація постійно вдосконалюються, з'являються й нові способи вчинення злочинів та правопорушень у цій сфері, тому виникла потреба з'ясування загальних правових проблем, що регламентують кредитні правовідносини.

У процесі банківського кредитування банки виступають фінансовими посередниками. Вони залучають, завдяки специфіці своєї діяльності, грошові кошти вкладників, а потім розміщують їх на фінансовому ринку. Комерційні банки, як вказує В.М. Усоскін, належать до особливої категорії ділових підприємств – фінансових посередників, а особливістю їх операцій є банківське кредитування [1, с. 11].

Банківське кредитування має принципову відмінність від комерційного кредитування. Суть цієї відмінності полягає в джерелах кредитування і механізмі його правового регулювання. Таким чином, банківське кредитування можна розглядати як самостійну ліцензовану підприємницьку діяльність кредитних організацій, здійснювану за рахунок залучених і власних коштів на свій ризик на умовах платоспроможності, терміновості й поворотності, з дотриманням резервних та інших обов'язкових вимог, що забезпечують права учасників кредитування. Умови банківського кредитування утворюють ті елементи, які дозволяють виключити зі сфери регулювання кредитування комерційне, здійснюване тільки за рахунок власних засобів і на свій ризик [2, с. 307-310].

Характеристика злочинів, що вчиняються у сфері банківського кредитування, підтверджує високий рівень їх суспільної небезпечності. Така кримінальна небезпека існує як на етапі залучення грошових коштів, так і на етапі їх розміщення. У першому випадку злочини вчиняються відносно осіб, котрі вкладають кошти в банки і розміщують їх на рахунках у комерційних банках. Загальна спрямованість даних злочинів полягає в такому. Банки залучають грошові кошти вкладників на основі цивільно-правових договорів, обов'язковими умовами яких є: термін розміщення внеску (передбачає термін повернення грошових коштів) і сплата винагороди за користування грошовими коштами вкладників (визначений договором відсоток). Таким чином, через довірчі цивільно-правові відносини вкладники розміщують у банках свої грошові кошти з метою отримання певного відсотка – прибутку. Якщо банки намагаються залучити кошти вкладників обманним шляхом, то вони пропонують клієнтові нереально високий, від 100% і вище, річний прибуток. Природно, такі високі відсотки по внесках при низькій процентній ставці рефінансування Нацбанку України (ставка, що визначає дохід банків) є нездійсненними для комерційних банків. Після залучення грошей під такий умисно нереальний відсоток банки уявно банкрутують, а грошові кошти вкладників зникають. Вони привласнюються керівниками банків

або іншими організаторами банківських афер, які після вчинення злочинних діянь переховуються і ретельно приховують сліди руху грошових коштів вкладників. Для таких схем притаманно створення фірм-однодівок, на рахунки яких переводяться кошти банку, а потім вони зникають разом із закриттям останніх. Даний варіант банківського шахрайства показує, що в системі операцій, пов'язаних із банківським кредитуванням, вчинення злочину стає можливим уже на першому етапі банківського кредитування – при залученні грошових коштів вкладників.

Таким чином роблячи висновок ми можемо стверджувати що, кримінальне поле, яке складається навколо операцій комерційних банків, пов'язаних із кредитуванням, характеризується розмаїттям способів, прийомів і видів злочинних посягань на кошти банку та його вкладників. У сучасних умовах економічної та політичної нестабільності в країні для успішного кримінально-правового захисту даної сфери необхідно обрати стратегічний підхід у застосуванні кримінально-правових засобів, визначити пріоритети. Дослідження свідчить, що пріоритетним повинно стати застосування складів: 1) повністю спеціалізованих на захисті сфери кредитування (ст.ст. 222 КК України); 2) спеціалізованих на різних видах шахрайства у банківській сфері, зокрема сфері кредитування (ст.ст. 205, 218, 219 КК України); 3) що охоплюють випадки шахрайства у банківській сфері та шахрайські дії, що не підпадають під спеціалізовані склади злочинів у даній області (ст. 190, 364 КК України) [3].

Такий стратегічний підхід, на наш погляд, обумовлений тим, що кримінальна ураженість сфери банківського кредитування найбільш тісно, як показують події останніх місяців, пов'язана з різними видами шахрайських дій. Вони займають домінуюче місце серед різного роду злочинних діянь, здійснюваних у цій сфері. Тому, незважаючи на наявність у ній інших злочинних посягань, для докорінної зміни ситуації стратегічну увагу слід зосередити на кримінально-правовій регламентації існуючих заборон та їх удосконаленні, і реалізації вказаних кримінально-правових норм слідчими апаратами. Крім того, не можна забувати й про чітке дотримання механізму притягнення особи до кримінальної відповідальності та забезпечення повноти й об'єктивності в проведенні розслідування, доведенні вини (чи навпаки, невинності) всіх підозрюваних.

Література

1. Усоскин В.М. Современный коммерческий банк. Управление и операции. URL: <http://www.twirpx.com/file/207824/>
2. Олейник О. Основы банковского права: курс лекций. Москва: Юрист, 1997. 424 с.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

ВИДИ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ

Комерційна концесія (франчайзинг, франшиза) є інститутом українського як цивільного, так і господарського права, її мета – сприяти просуванню на ринку товарів, зокрема, високотехнологічного устаткування, яке, як правило, є засобом виробництва інших товарів, виконання робіт чи надання послуг, а також створення нових комплексів по збуту товарів та наданню послуг.

За договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг.

Існують різноманітні форми франчайзингу. Вибір франчайзингу залежить: від виду господарської діяльності; стабільності франчайзера і його місця на ринку товарів і послуг; особливостей ринку місцевого франчайзі. Виділяють три основних види франчайзингу – товарний франчайзинг, виробничий і діловий.

Товарний франчайзинг іноді називають «франчайзинг продукту (торгового імені)». Це франчайзинг у сфері торгівлі на продаж готового товару. У товарному франчайзингу франчайзером зазвичай є виробник, що продає продукт чи напівфабрикат дилеру-франчайзі. Останній здійснює передпродажне і післяпродажне обслуговування покупців продукції франчайзера і відмовляється від продажу товарів конкурентів. Це правило є істотним змістом взаємин партнерів - франчайзера і франчайзі-дилера.

Другим видом франчайзингу є виробничий франчайзинг. Цей вид франчайзингу найбільш широко представлений у виробництві безалкогольних напоїв. Кожен з місцевих чи регіональних розливальних і пакувальних заводів є франчайзі від основної компанії. Соса Cola, Pepsi, і інші продають концентрати та інші продукти, необхідні для виробництва місцевим розливальним компаніям, що потім змішують концентрати з іншими складовими продуктами і розливають у пляшки чи банки для розповсюдження по місцевих дилерах. Зрозуміло, що товар у Нью-Йорку не повинний відрізнятися від товару в Сан-Франциско.

Третім видом франчайзингу є діловий франчайзинг, який ще називають «франчайзинг бізнес-формату». При цьому франчайзер продає ліцензію приватним особам чи іншим компаніям на право відкриття магазинів, кіосків, або цілих груп магазинів для продажу покупцям набору

продуктів і послуг під ім'ям франчайзера.

Поряд із основними видами можна відмітити корпоративний та конверсійний види франчайзингу.

Корпоративний франчайзинг – сучасна форма організації франшизного бізнесу, при якій франшизопоотримувач оперує не окремим підприємством, а мережею франшизних підприємств із використанням найманих менеджерів.

Конверсійний франчайзинг - спосіб розширення франшизної мережі, при якому діюче самостійне підприємство переходить на роботу за договором франчайзингу і приєднується до системи франшизних підприємств, що працюють під контролем одного франшизоотримувача.

Таким чином франчайзинг нині характеризується багатоманітністю. Дана сфера господарських договірних відносин інтенсивно розвивається, хоча і має низку недоліків, що потребують врегулювання на законодавчому рівні.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n5249> (дата звернення 05.11.2020).

2. Про концесію: Закон України від 3 жовт. 2019 р. № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text> (дата звернення 05.11.2020).

3. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 05.11.2020).

УДК 347.214.2 (043.2)

Бойко О.О., к.е.н., доцент,
Університет державної фіскальної служби України, Вінницький ННІ,
м. Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМА МОРАТОРІЮ НА ПРОДАЖ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Вперше мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення був тимчасово введений з 1 січня 2002 року, з набуттям чинності Земельним кодексом України та мав проіснувати до 2005 року. Проте неодноразово його дію продовжували шляхом часткової зміни вказаних пунктів Земельного кодексу.

Згодом скасувати мораторій планувалося з прийняттям законів про ринок землі і про державний земельний кадастр. Останній закон був прийнятий у 2011 році, але вступив в силу лише 1 січня 2013 року.

Вже через рік, у грудні 2012 року, набув чинності Закон України «Про внесення змін до Земельного кодексу України», який продовжив

мораторій щодо земель сільськогосподарського призначення до 1 січня 2016 року.

Зняття земельного мораторію, і, відповідно, запуск ринку землі – донедавна було однією з ключових вимог Міжнародного валютного фонду для надання Україні фінансової підтримки. Зараз питання з порядку денного знято, проте це варто сприймати лише як невелику паузу до закінчення дії обмеження на продаж землі [2].

За статтею 90 ЗК України власники земельних ділянок мають право продавати або іншим шляхом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину [1].

На даний час відповідно до пункту 15 розділу X Перехідних положень Земельного кодексу України до набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2019 року, не допускається:

а) купівля-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, крім вилучення (викупу) їх для суспільних потреб;

б) купівля-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок і зміна цільового призначення (використання) земельних ділянок, які перебувають у власності громадян та юридичних осіб для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв), крім передачі їх у спадщину, обміну земельної ділянки на іншу земельну ділянку відповідно до закону та вилучення (викупу) земельних ділянок для суспільних потреб, а також крім зміни цільового призначення (використання) земельних ділянок з метою їх надання інвесторам – учасникам угод про розподіл продукції для здійснення діяльності за такими угодами [1].

Купівля-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв) запроваджується за умови набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2019 року.

Угоди (у тому числі довіреності), укладені під час дії заборони на купівлю-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв) в частині їх купівлі-продажу та іншим способом відчуження, а так само в частині передачі прав на відчуження цих земельних ділянок та земельних часток (паїв) на майбутнє є недійсними з моменту їх укладення (посвідчення).

Виходячи з вищенаписаного, нормами чинного земельного законодавства встановлено мораторій на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб для ведення товарного

сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, крім передачі їх у спадщину, обміну та вилучення (викупу) для суспільних потреб. У даному випадку, йдеться про земельні ділянки, отримані власниками сертифікатів на право на земельну частку (пай) за рахунок паювання земель колективної власності.

На земельні ділянки, отримані в порядку частин 6-9 статті 118 Земельного кодексу України, з цільовим призначенням «для ведення садівництва» та «для ведення особистого селянського господарства» мораторій не розповсюджується.

Усе йде до того, що ринку землі в Україні бути. І це лише питання часу – чи його очікувати вже в 2019-му, чи його запуск відтермінують до наступного скликання парламенту. А відтак, перед профільним міністерством відкривається широкий спектр питань, на які необхідно знайти відповідь до запуску реформи, головне з яких – цінова політика. Наразі ще невідомо, яким чином вираховуватиметься вартість одиниці землі, втім, прогнози щодо цього «гуляють» вже кілька років [2].

Таким чином, на сьогодні питання мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення залишається актуальним і гостро дискутується серед народних депутатів України та юристів. Не зважаючи на те, що мораторій має тимчасовий характер, визначити момент, коли він буде знятий, і чи буде знятий взагалі, не можливо.

Література

1. Земельний кодекс України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 15.01.2021).

2. УКРІНФОРМ: «Мораторій на продаж землі фінішує, і його навряд чи подовжать». URL: <https://www.ukrinform.ua> (дата звернення 15.01.2021).

УДК 349.418(043.2)

Васьківська К.М., к.ю.н., доцент,
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ

Забезпечення охорони прав громадян, як землекористувачів та землевласників, та створення умов для підвищення ефективності правового регулювання земельних відносин в частині вдосконалення законодавства у сфері ведення державної реєстрації прав на землю, є безумовно актуальним в наш час, – час стрімкого проведення земельної реформи в Україні.

Запровадження єдиного Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру Іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо суб'єктів, що є відкритим на сайті Міністерства юстиції <https://online.minjust.gov.ua/login> в Кабінеті електронних сервісів, який прийшов на заміну 4-ьом різним реєстрам, зокрема Реєстру прав власності на нерухоме майно, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Державного реєстру іпотек та Державного реєстру обтяжень об'єктів рухомого майна (у частині податкової застави об'єктів нерухомості), є результатом реформування національної системи реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень з метою адаптації вказаної системи до стандартів Європейського Союзу. Нова система реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень почала діяти з 1 січня 2013 року з введенням в дію у новій редакції Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» № 1952–IV від 1 липня 2004 року.

Відповідно до статті 202 Земельного кодексу України державна реєстрація земельних ділянок здійснюється у Державному земельному кадастрі в порядку, встановленому Законом. З приводу виникнення прав на земельну ділянку стаття 125 Земельного кодексу визначає, що право власності на земельну ділянку, а також право постійного користування та право оренди земельної ділянки виникають з моменту державної реєстрації цих прав [1]. Порядок оформлення права власності чи користування земельною ділянкою здійснюється відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [2]. Варто відмітити, що державна реєстрація речових прав на земельну ділянку здійснюється після державної реєстрації земельних ділянок у Державному земельному кадастрі.

Оскільки, право на земельну ділянку – вся сукупність прав на землю відповідно до Конституції України, Земельного кодексу України та інших законів і законодавчих актів, включаючи обтяження, потребує уваги висвітлення питання порядку реєстрації «обмежень» та «обтяжень» [3, с. 497]. Хоча, законодавство не розрізняє (і не розкриває) на сьогодні термінів ««обмеження» та «обтяження», часто вони вживаються як синоніми. Суперечливі погляди з приводу змісту та співвідношення згаданих понять існують і в спеціальній літературі [4, с. 269]. Потрібно зазначити, що порядок реєстрації обтяжень та обмежень у використанні земель різняться.

Так, законодавець визначає, що обтяження прав на земельні ділянки (крім обтяжень, безпосередньо встановлених законом) підлягають державній реєстрації в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно у порядку, встановленому законом. Обмеження у використанні земель (крім обмежень, безпосередньо встановлених законом та

прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами) підлягають державній реєстрації в Державному земельному кадастрі у порядку, встановленому законом, і є чинними з моменту державної реєстрації [1].

Правила реєстрації прав на нерухоме майно, у тому числі і на земельну ділянку визначені Порядком державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127 [5]. Так, законодавець визначає, що державна реєстрація прав проводиться за заявою заявника шляхом звернення до суб'єкта державної реєстрації прав або нотаріуса. Починаючи з 2016 року відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» на всій території України органи земельних ресурсів надають послуги через центри надання адміністративних послуг (ЦНАП).

Таким чином, якщо до 2013 року право власності на землю підтверджувалось державним актом про право власності на землю, який отримували в місцевому органі Держкомзему, а з січня 2013 року свідоцтвом про право власності на нерухоме майно, на сьогодні, після включення даних про земельну ділянку до Державного земельного кадастру та отримання в місцевому управлінні Держгеокадастру витягу з Державного земельного кадастру, реєстрацію права власності чи іншого права, зокрема оренди, сервітуту, суперфіцію, емфітевзису і т.і. на землю можна здійснити через місцевий центр надання адміністративних послуг (ЦНАП), який приймає документи для держреєстрації речових прав на нерухоме майно, або у нотаріуса.

Література

1. Земельний кодекс України від 25 жовт. 2001 р. № 2768–III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення 15.01.2021).
2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 1 лип. 2004 р. № 1952–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення 15.01.2021).
3. Шеремет А.П., Земельне право України: навч. пос. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.
4. Мірошніченко А.М. Земельне право України: підручник. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2011. 678 с.
5. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 груд. 2015 р. № 1127. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.01.2021).

Вашеняк І.Б., к.і.н., доцент,
Хмельницький інститут імені Блаженнішого Володимира,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Хмельницький, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

На початку свого розвитку фондовий ринок України нагадував фондові ринки розвинених країн минулих десятиліть, де панували шахрайство, зловживання довірою інвесторів, маніпулювання ринком. Це, насамперед, пов'язують з помилками у проведенні загальної економічної лібералізації в країні, коли економічні процеси, що відбувалися в державі, були некерованими через великий відрив реальних процесів в економіці від законодавчої бази, яка мала б врегульовувати такі процеси. Наслідком цього стало швидке нагромадження капіталів окремими особами через певні важелі та масове зубожіння населення, яке ввели в оману як фінансові шахраї (трасти, страхові компанії тощо), так і сама держава, що усіма своїми діями сприяла зловживанням, зокрема на ринку цінних паперів.

Відповідно до чинного законодавства України державне регулювання ринку цінних паперів здійснюється з метою: реалізації єдиної державної політики у сфері випуску та обігу цінних паперів та їх похідних; створення умов для ефективної мобілізації та розміщення учасниками ринку цінних паперів фінансових ресурсів з урахуванням інтересів суспільства; одержання учасниками ринку цінних паперів інформації про умови випуску та обігу цінних паперів, результати фінансово-господарської діяльності емітентів, обсяги і характер угод з цінними паперами та іншої інформації, що впливає на формування цін на ринку цінних паперів; забезпечення рівних можливостей для доступу емітентів, інвесторів і посередників на ринок цінних паперів; гарантування прав власності на цінні папери; захисту прав учасників фондового ринку (у тому числі споживачів фінансових послуг) щодо фінансових послуг, які надаються особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів; інтеграції в європейський та світовий фондові ринки; дотримання учасниками ринку цінних паперів вимог актів законодавства; запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку цінних паперів; контролю за прозорістю та відкритістю ринку цінних паперів [1].

До сфери державного регулювання ринку цінних паперів в Україні належать як законодавче забезпечення, так і регулювання й визначення правил випуску та обігу цінних паперів, реєстрація нових випусків,

ліцензування професійної діяльності на ринку цінних паперів, захист прав інвесторів, контроль за дотриманням антимонопольного законодавства, контроль системи ціноутворення та діяльності професійних учасників ринку.

Як правило, функцію регулювання ринку цінних паперів виконує спеціальний державний орган. Міжнародний досвід показує, що у більшості країн з розвинутою економікою є самостійні відомства (комісії з цінних паперів – модель США, Бюро з цінних паперів – Японія, Федеральне управління з банківського нагляду – Німеччина, Рада з цінних паперів та інвестицій – Великобританія, Комісія з біржових операцій – Франція, Комісія з цінних паперів та біржі та Спостережна рада з цінних паперів – Корея), приблизно у 15% країн за фондовий ринок відповідає Міністерство фінансів [2].

Таким чином, зважаючи на зарубіжний досвід функціонування ринку цінних паперів слід зазначити, що ринкова взаємодія є складним суспільним явищем, яке має певну сукупність невід’ємних складових. Штучно змінити виникнення ринкової взаємодії неможливо, отож завдання учасників ринку цінних паперів України значною мірою полягає у тому, щоб знаходити способи, які допомагатимуть здійсненню ринкових відносин успішно та ефективно. Зокрема, до таких засобів належать норми та принципи правового регулювання ринкової взаємодії.

Література

1. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30 жовт. 1996 р. № 448/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Мозговий О.М. Формування системи регулювання фондового ринку України (методологія і організація): автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.04.01. КНЕУ. Київ, 1999. 33 с.

УДК 347.828.4(043.2)

Гаврилiшин А.П., к.ю.н., доцент,
Університет державної фікальної служби України, м. Ірпiнь, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АВІАСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Страховання загалом являє собою своєрідну систему для захисту майнових інтересів. Застосування такого інституту суб’єктами господарювання гарантує відновлення порушених інтересів у випадку настання страхових випадків. Основним носієм страхових ризиків в авіастрахуванні є повітряне судно під час зльоту чи посадки, так як під час цих процесів воно зазнає найістотніших навантажень.

Авіаційне страхування впливає з експлуатації повітряного

транспорту і спрямоване на захист майнових інтересів у разі настання певних подій, що передбачено положеннями законодавства або безпосередньо договору страхування.

Правовим забезпеченням авіастрахування є норми міжнародних угод та конвенцій Міжнародної організації цивільної авіації, Міжнародної асоціації повітряного транспорту, норми національного законодавства, предметом регулювання яких є страхування та авіація.

Положення ст. 352 Господарського кодексу України визначають страхування як діяльність спеціально уповноважених державних організацій та суб'єктів господарювання (страховиків), яка пов'язана з наданням страхових послуг юридичним особам або громадянам (страхувальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків), за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів.

Авіаційне страхування здійснюється у формі добровільного та/або обов'язкового страхування. Базисом для реалізації першої форми є договір страхування між страховиком і страхувальником, зміст якого має відповідати правилам добровільного авіаційного страхування: містити загальні умови і порядок здійснення такого страхування. В якості добровільних видів авіаційного страхування, наприклад, можуть здійснюватися страхування повітряного транспорту; страхування вантажів та багажу (вантажобагажу); страхування відповідальності власників повітряного транспорту (включаючи відповідальність перевізника). До того ж, страховик може здійснювати будь-який інший вид добровільного авіаційного страхування, за умови попереднього затвердження відповідних правил та їх реєстрації при видачі ліцензії на право здійснення відповідного виду страхування.

Обов'язковість авіаційного страхування визначена міжнародними Конвенціями Цивільної авіації, до яких приєдналась Україна, Повітряним Кодексом (розділ XVI), Законом України «Про страхування» (ст. 2, 7, 13) та Порядком і правилами здійснення обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 вересня 2017 року № 676, яким закріплено порядок та правила його проведення, форми типового договору, розміри страхових сум, максимальні розміри страхових тарифів та надано можливість страхувальнику самостійно контролювати розміри страхових сум (лімітів відповідальності) та забезпечувати страхування не нижче рівнів, визначених цими Порядком і відповідними правилами страхування. Також, досить важливим є те, що приписами даного Порядку встановлено, що страхова сума за договорами обов'язкового авіаційного страхування повітряних суден не має бути меншою, ніж їх балансова вартість.

Основним чинником, що забезпечує якість страхових послуг у сфері авіації, беззаперечно, є фінансова стабільність суб'єктів їх надання, для наявності якої об'єднання страховиків досить часто створюють професійні об'єднання (пули, бюро, асоціації).

Враховуючи тісний зв'язок авіаційного страхування з міжнародним страховим ринком, доцільним було б створення пулів, які закріплюють страховикам можливість здійснювати перерозподіл ризиків з іншими страховиками, що досить позитивно впливає на їх фінансові можливості (наприклад, діяльність Американських авіаційних пулів «Авіаційна страхова група США» та «Асоційовані авіаційні андеррайтери» є беззаперечним підтвердженням цьому).

В ст. 13 Закону України «Про страхування» закріплена можливість утворення Авіаційного страхового бюро страховиками, яким дозволено займатися страхуванням авіаційних ризиків та які матимуть забезпечувати його функціонування за власний рахунок. Але, якщо пригадати з точки зору історичного аспекту, то Авіаційне страхове бюро вже функціонувало в Україні, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 561 та юридично припинило свою діяльність у 2005 році з моменту набуття чинності Постановою № 788. Тому, для його створення, насамперед, потрібно мати належне підґрунтя для його ефективного функціонування та створювати такі умови, які б сприяли підвищенню конкурентоспроможності та прозорості на страховому ринку серед відповідного виду страховиків, залучати додатковий капітал для даного виду страхування та забезпечувати належний рівень захисту прав споживачів страхових послуг, зокрема, але не виключно, шляхом здійснення дій щодо запобігання настанню неплатоспроможності страховиків.

Отже, для належного запровадження та міцного закріплення якісних страхових послуг у сфері авіації в нашій державі, насамперед, потрібно конкретизувати засади їх діяльності на законодавчому рівні з урахуванням процесу глобалізації світової економіки.

Література

1. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата зверення 23.01.2021).

2. Про страхування: Закон України від 07 бер. 1996 р. № 85/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96> (дата зверення 23.01.2021).

3. Огляд глобальних ризиків ринку авіастрахування. *Страхова справа*. 2019. № 4. С. 10-11.

Гаврилiшин А.П., к.ю.н., доцент,
Унiверситет державної фiскальної служби України, м. Ірпiнь, Україна
Жмур Н.В., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН ЯК ЗАСНОВНИКІВ ТА УЧАСНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА

Правовою основою членства у сільськогосподарському підприємстві кооперативного типу є норми ст. 36 Конституції України, згідно з якою громадяни України мають право об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод, та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

Право членства у сільськогосподарських підприємствах кооперативного типу становить собою сукупність правових норм, в тому числі і локального характеру, якими встановлені правила і порядок вступу до цих підприємств, права та обов'язки членів, а також підстави припинення перебування громадян у складі членів сільськогосподарських кооперативних підприємств. До підприємств кооперативного типу належать сільськогосподарські кооперативи, спілки селян [2, с. 79].

Згідно ст. 8 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» членами кооперативу можуть бути фізичні особи, які досягли 16-ти річного віку і виявили бажання брати участь у його діяльності. Закон розрізняє два види членства – дійсний член кооперативу та асоційований член кооперативу. Членами кооперативу можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Дійсними членами кооперативу визнаються фізичні та юридичні особи, які зробили вступний і пайовий внески у встановлених статутом розмірах, приймають участь у спільній трудовій діяльності (у сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах – у спільній господарській діяльності), визнають і дотримуються вимог статуту і користуються правом ухвального голосу в управлінні справами кооперативу за правилом «один член кооперативу – один голос».

Асоційованими членами кооперативу визнаються особи, що зробили пайовий внесок у створення та розвиток кооперативу і користуються правом дорадчого голосу в управлінні кооперативом. Таким чином, на відміну від дійсних членів, асоційовані не приймають особистої участі у виробничій діяльності кооперативу, мають тільки право дорадчого голосу і виступають як інвестори. Члени кооперативу можуть переоформити членство в кооперативі на асоційоване, в порядку, визначеному статутом.

Право членства в сільськогосподарських кооперативних підприємствах характеризується такими основними рисами: це право загальне – членами кооперативних підприємств можуть бути будь-які особи; це особисте право, його реалізація здійснюється на власний розсуд; це рівне право для усіх громадян незалежно від віку, статі, освіти.

Порядок і умови вступу в члени кооперативу визначені в Законі та конкретизуються у статуті кооперативу. Чинне законодавство встановило вік, до досягнення якого фізична особа не може бути прийнята до членів кооперативу – 16 років. Громадянин може реалізувати право членства лише в одному сільськогосподарському кооперативному підприємстві тотального напрямку діяльності. Ч. 3 ст. 8 вказаного закону встановила, що фізичні або юридичні особи можуть бути членами кількох обслуговуючих кооперативів, різних за напрямками діяльності [2, с. 87].

Основними умовами вступу до членів підприємства є волевиявлення особи, яка бажає стати членом кооперативу та наявність волі вищого органу самоврядування кооперативу, а також внесення вступного та пайового внесків (для асоційованих членів – пайового внеску). Порядок прийняття осіб до членів підприємства передбачає подання ними письмової заяви до правління підприємства, яка має бути розглянута у присутності заявника на засідання правління. На правління покладається обов'язок розглянути заяву та прийняти рішення: рекомендувати (або ж не рекомендувати) особу, яка подала заяву, вищому органу управління прийняти чи ні її до членів кооперативу. Тобто рішення правління (або голови правління) про прийняття до кооперативу підлягає схваленню загальним зборами. Загалом порядок прийняття такого рішення та його схвалення визначається статутом кооперативу.

У особи, прийнятої до членів підприємства, право членства виникає з моменту прийняття рішення правління кооперативу.

Право засновництва – це сукупність правових норм, якими встановлюються певні правила щодо формування статутного фонду аграрного корпоративного підприємства, укладення між засновниками установчої угоди, своєчасного внесення внеску до статутного фонду, державної реєстрації товариства як суб'єкта господарювання [3, с. 67].

Право участі – це сукупність правових норм, якими встановлюються певні правила реалізації громадянами-учасниками набутих корпоративних прав.

Право участі охоплює:

- 1) юридичне оформлення участі (внесення остаточного внеску, одержання акцій, сертифікатів в ТОВ);
- 2) правила, якими встановлені прав та обов'язки громадян-учасників;
- 3) юридичне оформлення та правила щодо виходу з корпоративного підприємства.

Право участі пов'язано із корпоративними правами, які набувають

учасники корпоративних правовідносин. Це право на частку у статутному фонді корпоративного підприємства, включаючи право на управління і одержання дивідендів пропорційно майнової участі кожного учасника.

Таким чином, визначальним фактом у статусі корпоративних суб'єктів є заснування статутного (складеного) капіталу, а після державної реєстрації – участь у статутному капіталі (тобто громадяни-учасники є інвесторами цих підприємств). Як і право членства, право участі є загальним, особистим і рівним.

Література

1. Про господарські товариства: Закон України від 19 вер. 1991 р. № 1576-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення 19.01.2021).

2. Господарське законодавство України: збірник нормативних актів / В.С. Щербина. Київ: Атіка, 2001. 464 с.

3. Вінник О.М. Господарське право: курс лекцій. Київ: Атіка, 2004. 624 с.

УДК 346.543.629.7.(043.2)

Гордіца Т.М., к.е.н., доцент,
Університет державної фіскальної служби України,
Сторожинецький ННІ,
м. Сторожинець, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ КОНЦЕСІЇ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ

Спостерігаючи за динамічним процесом розвитку світової авіації, дедалі частіше ми можемо усвідомлювати те, що інфраструктура української повітряної галузі (яка складається з 20 аеропортів міжнародного сполучення, 45 аеродромів та аеропортів внутрішніх перевезень, 4 геліпортів, та більш як 40 злітно-посадкових майданчиків) стає застарілою, що робить її неефективною та збитковою [3]. Зважаючи на реалії економічного становища нашої держави, цілком зрозумілим є те, що лише власними силами змінити цю дилему буде вкрай непросто. На нашу думку, оптимальним вирішенням цього питання може бути застосування однієї з найбільш ефективної та перевіреної світовим досвідом форми державно-приватного партнерства — концесії. Надію надає те, що 3 жовтня 2019 року Верховною Радою України було ухвалено новий Закон України «Про концесію» (далі – Закон), який відкриває нові можливості для ефективного використання даного механізму. Завдяки цьому, ми можемо бачити два успішно укладених концесійних договора по передачі портів «Херсон» та «Ольвія» [2].

Відповідно до п. 11 ч. 1, ст. 1 Закону, концесія – «форма здійснення державно-приватного партнерства, що передбачає надання

концесієдавцем концесіонеру права на створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт та технічне переоснащення), та/або управління (користування, експлуатацію, технічне обслуговування) об'єктом концесії, та/або надання суспільно значущих послуг у порядку та на умовах, визначених концесійним договором, а також передбачає передачу концесіонеру переважної частини операційного ризику, що охоплює ризик попиту та/або ризик пропозиції. Під концесію можуть бути подані об'єкти державної (в тому числі АРК), комунальної власності, а також майно господарських товариств, 100 відсотків акцій (часток) яких належать вище згаданим суб'єктам. Проте існують певні обмеження, такі як те що не можуть бути піддані під концесію об'єкти що вже перебувають в оренді та ті, що залучені в оборонній сфері та керуються силовими органами. Виходячи з цього, під концесійне оперування можуть бути передані такі одиниці авіаційної галузі: аеродроми та аеропорти разом з злітно-посадочними смугами, терміналами, ангарами, складами та іншим майном, що перебуває на балансі даних об'єктів, та власне й самі засоби авіатранспорту» [1].

Сторонами договору можуть бути, з однієї сторони, концесієдавець (ним може бути орган державної влади, виконавчий орган місцевого самоврядування, господарське товариство, яке є власником такого майна, або їхня сукупність) та концесіонер (юридична особа – резидент України). Концесіонер обирається, зазвичай, в результаті проведення концесійного конкурсу. Також дещо змінено строк дії договору, тепер він може мінімально укладатися на 5 років, а максимально – на 50 [1].

Продовжуючи наше дослідження варто зауважити, що аеропорти є високомаржинальними об'єктами, що генерують значні прибутки, хоч і є високозатратними, тобто їх можна віднести до так званої першої групи концесії, в яких концесіонер отримує плату переважно від користувачів послуг (user-pay) [3]. Це означає, що дана концесія зазвичай не передбачає значних компенсацій від держави на користь виконавця, що значною мірою знижує операційні ризики та потенційні бюджетні втрати. Плюсом даного виду державно-приватного партнерства є прописана процедура того, що усе створене та покращене за умовами договору майно є власністю держави, що в майбутньому, після закінчення договору, може допомогти уникнути непотрібних позовів. Також до переваг можна віднести наступне: концесіонер зобов'язаний вкласти певну суму в розвиток місцевої інфраструктури, він щорічно повинен сплачувати концесійні платежі, про що детально йдеться в ст. 34 Закону. Також концесіонеру заборонено протягом 10 років звільняти працівників, за власним бажанням та 3 роки не зменшувати їхніх заробітних плат.

Незважаючи на всі описані вище переваги, недоліком є те, що потенційні концесіонери, насамперед, зацікавлені в концесії великих аеропортів міжнародного сполучення, тоді як держава бажає розвитку

регіональних аеродромів з незначним пасажиропотоком. Тому, ми вважаємо, що в умовах договору має бути прописано, що концесіонер бере під своє оперування разом з одним міжнародним аеропортом 1-2 регіональних. У свою чергу, держава бере на себе обов'язок відновити наприклад злітну смугу. На сьогодні, за даними Міністерства інфраструктури держава хоче передати в концесію наступні аеропорти «Херсон», «Чернівці», «Запоріжжя» та термінал Cargo аеропорту «Біла Церква» [4].

Отже, можна зробити висновок, що укладання концесійного договору може стати тим механізмом, що допоможе ефективно модернізувати інфраструктуру авіаційної галузі України. Для цього необхідно знайти компроміс між державним та приватним інтересом, запровадити прозору процедуру проведення конкурсу та скласти типовий договір, який буде вигідним для усіх сторін та допоможе уникнути конфліктів у майбутньому.

Література

1. Про концесію: Закон України від 03 жовт. 2019 р. № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/155-20/conv>.
2. Новікова І., Бойчук Т. Що змінилося після прийняття закону про концесії. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/derzhavnoprivatne-partnerstvo/shcho-zminilosya-pislya-priynyattya-zakonu-pro-koncesiyi.html>
3. Титаренко Т. Концесія за новими правилами: можливості та ризики. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/10/23/652843/>
4. Івасюк П. Для чого Україні концесія аеропортів. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/189352>

УДК 347.191.1(043.2)

Гриценко В.В., к.ю.н., доцент,
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДОВИХ БІРЖ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

В умовах ринкових відносин широкого поширення набули конкурентні способи укладання господарських договорів, в т.ч. біржові торги. Однак, дуже довго пересічні громадяни були позбавлені можливості доступу до бірж, що стало причиною появи багатьох нереальних, подекуди – фантастичних історій. Однак, з плином часу прийшло усвідомлення і можливість того, що кожна пересічна людина може стати членом біржі.

Актуальність обраної теми обумовлена сучасним станом розвитку економіки України. З переходом до ринкової економіки виникла

необхідність у формуванні повноцінних гуртових ринків продовольства, сировини для підприємств, цінних паперів і конвертованого грошового капіталу.

Правове регулювання біржового ринку необхідне, насамперед, державі, оскільки держава є гарантом соціального спокою та стабільності у суспільстві, особливо в умовах сучасної фінансової кризи. Останнє є одним із важливих чинників у вирішенні ряду соціальних та економіко-правових проблем в країні. Основними інструментами регулювання біржової діяльності є встановлені біржові правила і вимоги та законодавство країни. Біржові відносини в Україні є детально врегульованими на законодавчому рівні, а саме Господарським кодексом України – поняття біржової торгівлі; Законом України «Про товарну біржу» – створення та діяльність товарних бірж; Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» – створення та діяльність фондових бірж.

Слід зауважити, що правове регулювання фондових бірж в Україні має декілька особливостей. Так, для українського законодавства характерною є альтернативна або змішана форма організації фондової біржі. Існує дві організаційно-правові форми існування фондових бірж: акціонерне товариство або товариство з обмеженою відповідальністю [1]. Іншою особливістю утворення фондової біржі є склад засновників. Згідно із законодавством до засновників фондової біржі ставляться три основні вимоги: по-перше, кількість засновників повинна бути не меншою за 20; по-друге, засновники повинні мати статус торговців цінними паперами та мати відповідну ліцензію; по-третє, частка одного торговця не має перевищувати 5% статутного капіталу [1].

У межах дослідження організаційно-правової форми як елементу господарсько-правового статусу фондової біржі необхідно вирішити питання щодо моменту виникнення господарської правосуб'єктності фондової біржі. Таким чином, моментом набуття фондовою біржею статусу юридичної особи є момент її державної реєстрації [2]. З набуттям статусу юридичної особи, фондова біржа може здійснювати загальні функції суб'єкта господарювання, зокрема: підбирати персонал, укладати господарські договори щодо придбання, оренди майна, відкривати банківські рахунки, звертатися до ліцензійного органу для отримання ліцензії тощо. Не можуть здійснюватися лише функції щодо безпосередньої організації біржової торгівлі, право на здійснення яких у фондової біржі виникає лише після виконання двох умов:

- 1) отримання ліцензії;
- 2) укладення договорів із кліринговою організацією.

Безумовно для розвитку біржової діяльності України надзвичайно важливе значення має досвід інших країн. Польща – першочерговий приклад, оскільки спільною умовою виникнення фондових бірж як у

Польщі, так і в Україні послужив розпад соціалістичної системи (90-ті рр.). Розвиток фондового ринку в Польщі започатковано ще з 1817 р. Однак, після Другої світової війни та запровадження соціалістичної системи господарювання діяльність фондових бірж припинилася. Проте, у 1991 р. діяльність біржової торгівлі в Польщі було відновлено. Зокрема, приватизація підприємств окремих галузей супроводжувалася публічним первинним розміщенням акцій на фондовій біржі. Водночас було створено спеціальний наглядовий орган – Комісію з цінних паперів і бірж.

Характерною особливістю розвитку фондових бірж Польщі є використання налагодженої системи розвитку фондових бірж, заснованої на англосаксонській моделі (зокрема на основі біржі цінних паперів у Франції). Ця модель передбачає функціонування фондових бірж в умовах помірного державного регулювання та залучення банків до організації біржової торгівлі. Важливим чинником успішної роботи фондового ринку Польщі є належне його нормативно-правове забезпечення, прийняте у відповідності до нормативів ЄС. Завдяки цьому біржовий ринок Польщі динамічно розвивається. Його основним показником є Біржа цінних паперів у Варшаві (БЦПВ), яка була заснована 16 квітня 1991 р.

Отже, аналіз досвіду правового регулювання фондових бірж Польщі дозволяє стверджувати, що кожна країна має власний шлях розвитку фондового ринку, в першу чергу через специфіку національного законодавства. Нинішній стан розвитку фондових бірж України потребує єдиної національної програми економічного зростання, яка повинна враховувати досвід інших країн, однак пріоритетним у ній має залишатися національний інтерес.

Література

1. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата зверення 22.01.2021).

2. Про затвердження Положення про функціонування фондових бірж: Рішення Національної комісії із цінних паперів та фондового ринку № 1688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2082-12#Text> (дата зверення 21.01.2021).

3. Кузнєцова Є.А. Зарубіжний досвід фінансово-правового регулювання діяльності професійних учасників ринку цінних паперів. Юридичний вісник. № 3(56). С. 89-94.

Гулієв Аріф Джаміль огли, д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Гусейнлі Аласкар Магбет оглу, здобувач,
Інститут законодавства Верховної Ради України, м. Київ, Україна

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Важливе місце в трудовому процесі адвоката займають принципи діяльності, тобто основоположні засади діяльності та організації його роботи. Принципи діяльності адвоката в адміністративному судочинстві необхідні для того, щоб забезпечувати ефективно та раціональне застосування адміністративних правових норм та регулювати адміністративно-правові відносини, що виникають у суспільстві. Проте, доволі швидкий та динамічний розвиток адвокатури в Україні привів до того, що в питанні принципів адвокатської діяльності в адміністративному судочинстві наявна певна невизначеність.

Головний принцип діяльності адвоката в адміністративному судочинстві визначається в Конституції України як право кожної людини на отримання кваліфікованого захисника своїх прав. Реалізація даного принципу є одним із найважливіших принципів захисту прав людини, на якому базується дотримання інших прав людини. Так, наприклад, із даного принципу виникає принцип рівності перед законом. Кожна людина має право самостійно обирати собі адвоката для представництва в адміністративному судочинстві та рівні права перед законом. Якщо дані права будуть порушені, то людина, фактично, втрачає права на захист прав у суді. З метою реалізації захисту прав і свобод малозабезпечених та осіб, перелік яких надано в ряді нормативних актів, з боку держави гарантується безоплатна правова допомога.

Важливим принципом діяльності адвоката в адміністративному судочинстві виступає принцип верховенства права. Він закріплюється у Конституції України, Кодексі адміністративного судочинства та Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». В основу цього принципу покладено пріоритетність права та інтересів, справедливість та гуманність у процесі. Опіраючись на даний принцип, адвокат в адміністративному судочинстві наділений правом надавати правову допомогу в сфері адміністративно-процесуальних відносин у спосіб, передбачений законодавством, вимагати дотримання всіх законодавчих норм від інших суб'єктів адміністративного судочинства, та діяти вільно в межах закону.

Не зважаючи на те, що діяльність адвоката в адміністративному судочинстві орієнтована на інтереси клієнта, адвокат повинен завжди пам'ятати, що його поради та дії повинні бути законними та не повинні

бути направленими на приховування, полегшення чи скоєння адміністративного правопорушення безпосередньо своїм клієнтом чи будь-якою іншою особою. Адвокат у жодному разі не може приймати від свого клієнта доручення, яке суперечить нормам чинного законодавства, чи користуватися протизаконними засобами в своїй діяльності. Отже, будь-яка правова діяльність адвоката в адміністративному судочинстві повинна регламентуватись нормами чинного адміністративного законодавства, законодавчо визначеними засобами та прийомами, в чому і полягає принцип верховенства права. Принцип верховенства права дуже тісно пов'язаний з іншим принципом діяльності адвоката – законності.

Всеосяжним та найбільш універсальним принципом правової діяльності адвоката в адміністративному судочинстві є принцип законності. Поняття «законність» включає в себе наступні ознаки: загальність вимог; реалізація повноважень та завдань згідно норм законодавства; невідворотність від відповідальності за скоєння адміністративного проступку тощо. Даний принцип закріплено в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та в Конституції України.

Тлумачення принципу законності адвоката в адміністративному судочинстві полягає у допомозі клієнту шляхом використання лише законодавчо визначених та закріплених засобів та способів захисту, дотриманні та відстоюванні прав та свобод людини, які закріплені на законодавчому рівні України та міжнародними правовими актами, ратифікованими Україною. Законодавчо визначеними засобами та способами захисту можна вважати такі способи та засоби, які свідчать на користь сторони, спростовують його обвинувачення або сприяють пом'якшенню відповідальності, застосовані згідно чинного законодавства [1, с. 321].

Головним принципом діяльності адвоката в адміністративному судочинстві є принцип незалежності та свободи адвоката в здійсненні адвокатської діяльності. Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначено, що адвокати в своїй діяльності є незалежними від органів державної влади чи місцевого самоврядування, а також від їх службових та посадових осіб [2, ст. 5].

Отже, за предметом регулювання принципи діяльності адвоката можна поділити на загальні, наприклад, принципи верховенства права, законності, гуманізму); на функціональні (наприклад, принципи незалежності адвоката при здійсненні адвокатської діяльності, конфіденційності тощо); на організаційні принципи (принципи організації діяльності роботи адвоката, такі як принцип свободи вибору форми організації адвокатської діяльності, принцип гласності та інші).

Література

1. Організація судових та правоохоронних органів: підручник / за ред. І.Є. Марочкіна, Н.В. Сібільової. Харків: ТОВ «Одіссей», 2007. 528 с.

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення 19.01.2021).

УДК 631.115.11(043.2)

Жмур Н.В., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Сільськогосподарські товариства протягом свого існування претендують на одну з найважливіших ніш серед кола суб'єктів господарювання аграрного типу. У галузі аграрної діяльності існують акціонерні товариства (СВАТ, СЗАТ) та товариства з обмеженою відповідальністю (СТОВ).

Сільськогосподарські товариства регламентуються чинним законодавством, а саме Цивільним кодексом України, Господарським кодексом, Законом України «Про господарські товариства» та Законом України «Про акціонерні товариства».

Згідно зі статтею 79 Господарського кодексу України, можемо визначити, що під господарськими товариствами варто розуміти підприємства або інші суб'єкти господарюванні, які виникли завдяки юридичним особам або громадянам шляхом об'єднання їх власного майна та власної участі у роботі товариства з ціллю отримання доходів [1, с. 53].

А Цивільний кодекс, зокрема стаття 113, визначає, що господарським товариством є юридична особа, яка містить статутний капітал, що складається з часток її учасників. Господарські товариства завжди мають роль саме юридичної особи. А от її учасником може бути як фізична, так і юридична особа [3].

Господарські товариства завжди є юридичними особами, а учасником господарського товариства може бути фізична або юридична особа. Обмеження щодо участі у господарських товариствах може бути встановлене лише законом.

Основні ознаки сільськогосподарських товариств:

– як і кожна юридична особа, сільськогосподарське товариство повинно володіти власним статутним капіталом. Для СТОВ він має становити не менш, ніж 100 мінімальних заробітних плат, а от для САТ – не менш, ніж 1250 мінімальних заробітних плат;

- обов’язкове право випускати цінні папери від свого імені;
- саме учасники товариства беруть на себе усі функції стосовно управління та контролю за його діяльністю;
- кожен учасник акціонерного товариства вправі претендувати на отримання дивідендів, тобто прибутку від акцій або цінних паперів.

Як уже було зазначено вище, сільськогосподарські товариства можуть мати форму акціонерного товариства (СВАТ, СЗАТ). Чинний законодавець сповіщає про те, що акціонерне товариство – це товариство господарського типу, яке володіє власним статутним фондом, що поділений на чітко визначену кількість акцій одного й того ж номіналу та несе правову відповідальність виключно тим майном, яке має товариство. Акціонери беруть на себе ризик отримання збитків, які нерозривно пов’язані з функціонуванням товариства в рамках тої кількості акції, яка їм належить.

До того, як набрав чинності Закон України «Про акціонерні товариства», в нашій державі усі акціонерні товариства, які здійснюють діяльність аграрного типу, поділялись на відкритий та закритий тип. Але наразі нові товариства, які створюються, мають набути форми публічного або приватного акціонерного товариства.

Варто зазначити, що засновником акціонерного товариства може виступати лише одна особа. Або таке товариство може складатися з однієї особи у тому разі, якщо певний акціонер викупить усі акції товариства. Учасники акціонерного товариства публічного типу можуть відчужувати та продавати свої акції, не питаючи згоди у інших учасників (акціонерів) цього ж товариства. А от у акціонерному товаристві приватного права учасники мають переважне право купівлі тих акцій, які хочуть продати інші акціонери даного товариства.

Відповідно до чинного Цивільного кодексу України, товариство з обмеженою відповідальністю – це юридична особа, чийм засновником є одна або декілька осіб, володіє статутним капіталом та функціонує за правилами, записаними у статуті.

Варто зазначити, що у сільськогосподарському товаристві з обмеженою відповідальністю кількість учасників може досягати лише 10 осіб. Якщо кількість учасників більше, то СТОВ має переформуватися в акціонерне товариство протягом одного року.

Кожен учасник СТОВ уповноважений на продаж або відступ власної частки у статутному капіталі товариства іншому учаснику або учасникам цього товариства.

Література

1. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/> (дата звернення 20.01.2021).

2. Про господарські товариства: Закон України від 19 вер. 1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення 20.01.2021).

3. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 20.01.2021).

УДК 347 (91)(043.2)

Козирєва В.П., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Варто відмітити, що господарське судочинство є формою захисту порушених (оспорюваних) прав особи, має свої особливості, які, в свою чергу, встановлені та регулюються нормами господарського процесуального кодексу. Проте переходячи до предмету нашого дослідження зазначимо, що заходи забезпечення позову є елементом господарського процесу, який виокремлено в окремий правовий інститут.

Перш ніж зупинитися над дослідженням інституту забезпечення позову, слід нагадати щодо самого поняття забезпечення позову. Під забезпеченням позову розуміється сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог [1]. Забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду.

Статтею 137 Господарського процесуального кодексу України зазначено, що позов забезпечується:

– накладенням арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачу і знаходяться у нього чи в інших осіб;

– заборонаю відповідачу вчиняти певні дії;

– заборонаю іншим особам вчиняти дії щодо предмета спору або здійснювати платежі, або передавати майно відповідачеві, або виконувати щодо нього інші зобов'язання;

– зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку;

– зупиненням продажу майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно, або про виключення його з опису і про зняття з

нього арешту;

– зупиненням митного оформлення товарів чи предметів, що містять об'єкти інтелектуальної власності;

– арештом морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги;

– іншими заходами у випадках, передбачених законами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

Цей перелік завжди є дискусійним, на що і звертає увагу судова практика.

Так, наприклад, у справі № 911/1695/18 одночасно з позовом було подано заяву про вжиття заходів забезпечення позову шляхом накладання арешту на кошти відповідача у межах суми позовних вимог, що містяться на банківських рахунках відповідача.

Слід відмітити, що забезпечення позову – це сукупність визначених процесуальних дій, причому вони допускаються на будь-якій стадії провадження у справі, як під час подання позову, так і після відкриття провадження.

Тому, у подальшому згадану заяву було доповнено, і позивач просив, крім вжиття заходів забезпечення позову шляхом накладення арешту на кошти відповідача в межах суми заявлених позовних вимог, накладати арешт на майно відповідача - комплекс будівель та споруд, розташований у Фастівському районі Київської області.

На нашу думку, накладення арешту на комплекс будівель та споруд може привести до порушення майнових прав інших осіб, які не є учасниками позовного провадження.

Норма ст. 137 Господарського процесуального кодексу України містить невичерпний перелік заходів забезпечення позову і припис про те, що суд може застосувати кілька заходів забезпечення позову.

Верховний суд України з огляду на зазначені законодавчі приписи і з'ясувавши на підставі аналізу обставин справи та оцінки наявних у ній доказів, вказав, що невжиття заходів, про які просив позивач, може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду, а тому попередні судові інстанції дійшли висновку про існування підстав для вжиття відповідних заходів.

При цьому обов'язкового з'ясування при вжитті заходів забезпечення позову вартості майна, на яке судом накладається (в порядку вжиття таких заходів) арешт, процесуальним законом не передбачено.

В. Мороз вказав, що інститут забезпечення позову також доволі часто є предметом зловживання учасниками справи своїми процесуальними правами, оскільки використовується для безпідставного затягування чи перешкоджання розгляду справи. З огляду на це суду має бути надане підтвердження існування реальної загрози невиконання чи ускладнення

виконання можливого рішення суду про задоволення позову; забезпечення позову має бути обґрунтованим, тобто заявник повинен обґрунтувати, чому невжиття заходів забезпечення може ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду та яким чином; вид забезпечення позову повинен відповідати позовним вимогам у повному обсязі [3].

Отже, заходи забезпечення позову повинні відповідати вимогам процесуального законодавства, зокрема, вимогам розумності, обґрунтованості, адекватності, збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу, наявності зв'язку між конкретним заходом забезпечення позову і предметом позовної вимоги, доведеності обставин щодо ймовірності утруднення виконання або невиконання рішення господарського суду в разі невжиття таких заходів.

Література

1. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову: постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 груд. 2006 р. № 9. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06> (дата звернення 21.01.2021).

2. Господарський процесуальний кодекс України від 06 лис. 1991 р. № 1798-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 21.01.2021).

3. Мороз В. Забезпечення позову в цивільному та господарському процесі як спосіб зловживання правом. URL: <http://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zabezpechennya-pozovu-v-civilnomu-ta-gospodarskomuprocesi-yak-sposib-zlovzhivannya-pravom.html>

УДК 346.13(043.2)

Козирєва В.П., к.ю.н., доцент,

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

Вашеняк І.Б., к.і.н., доцент,

Хмельницький інститут імені Блаженнішого Володимира,

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,

м. Хмельницький, Україна

СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

Визнання судової практики джерелом господарського права є досить актуальним питанням, проте дискусії з цього приводу досі не призвели до вироблення остаточного та єдиного підходу до розв'язання даної проблеми.

Оскільки є велика різноманітність господарських відносин, а закон, як основне джерело права, не завжди може швидко реагувати та передбачувати всі ситуації, що відбуваються в сучасних господарських

відносинах і які потребують врегулювання, це зумовлює необхідність виділення додаткових джерел господарського права, а саме судової практики.

Взагалі виділяють декілька понять судової практики:

- 1) це роз'яснення вищих судових органів,
- 2) соціально-правовий досвід, накопичений у результаті діяльності судових органів;
- 3) діяльність судів усіх інстанцій щодо виконання завдань, які на них покладено.

В це поняття може вкладатися різноманітне значення залежно від того, яка дисципліна дає йому визначення. Розуміння судової практики базується на її незмінності, визначеності, наявності взаємозв'язку в діяльності судових органів з різних питань. У романо-германській правовій сім'ї, до якої відноситься й Україна, судова практика є синонімом судової діяльності в цілому, та як полягає у створенні в процесі судового розгляду судових положень.

Не зважаючи на те, що судова практика офіційно не визнана в Україні як джерело права, судді, які вирішують справи щодо господарських відносин, звертаються до прийнятих раніше рішень Верховного Суду України відповідно до положень Господарського процесуального кодексу України (ГПК). На підтвердження цього виступають наступні норми ГПК: ст. 302 ч. 2 вказує, що суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів або палати, передає справу на розгляд об'єднаної палати, якщо ця колегія або палата вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи об'єднаної палати; ст. 293 ч. 2 встановлює, що у справі з ціною позову, що не перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також у випадку оскарження ухвали суд може визнати касаційну скаргу необґрунтованою та відмовити у відкритті касаційного провадження, якщо Верховний Суд вже викладав у своїй постанові висновок щодо питання правильного застосування норми права, порушеного в касаційній скарзі, і суд апеляційної інстанції переглянув судові рішення відповідно до такого висновку [1].

Також, у судовому розгляді юристи досить часто користуються судовою практикою для доказування своєї правової позиції під час вирішення тієї чи іншої справи.

Ще одним підтвердженням визнання судової практики як джерела господарського права є положення Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», в якому в ст. 2 зазначається, що Рішення є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції [2]. Тобто в цьому законі

прямо передбачено, що Україна зобов'язана використовувати судову практику, а тому судді, при вирішенні справ, звертаються до неї, і як наслідок вона виступає джерелом права.

Прийнятим 07.07.2010 р. Законом України «Про судоустрій та статус суддів» було, зокрема, доповнено Господарський процесуальний кодекс України статтею 111-28, згідно з приписами якої рішення Верховного Суду, прийняте за наслідками розгляду заяви з мотивів неоднакового застосування судом одних і тих самих норм матеріального права у подібних відносинах, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень [1, с. 83].

Отже, спираючись на все вищевикладене, можна вважати, що поряд з Конституцією України, законами, підзаконними актами тощо, важливим джерелом господарського права, стає судова практика. І хоча, офіційного закріплення судової практики, як джерела права немає, але фактично вона все більше і більше застосовується і визнається як джерело права (рішення суддів у конкретних справах, норми ГПК тощо).

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06 лис. 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 16.12.2020).

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення 16.12.2020).

3. Загайнова С.К. Судебный прецедент: проблемы правоприменения. Москва, 2002. 176 с.

УДК 346.2:656.7(043.2)

Мариношенко В.П., викладач,
Ірпінський державний коледж економіки та права, м. Ірпінь, Україна

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ АВІАПІДПРИЄМСТВ

Пандемія COVID-19, що сколихнула людство, розділивши його життя на «до» та «після», безумовно вплинула на абсолютно всі сфери економіки, ставши каталізатором неготовності суспільства до криз такого масштабу. Вона нанесла багатомільйонні збитки підприємствам та організаціям, які не змогли підлаштуватись під «новий» світ. Проте як бути з тими, чия діяльність неможливо перенести в онлайн, а працівників – на дистанційну роботу? Йдеться, перш за все, про авіаційну галузь, яка зазнала удару чи не найбільшого з часів Другої світової війни.

Справді, авіаційна галузь переживає безпрецедентну кризу, наслідки

якої торкнулися всіх секторів індустрії: від власне авіакомпаній та аеропортів до туристичних та лізингових компаній. Втративши майже весь заробіток, перевізники не позбавились зобов'язань, зокрема, здійснювати регулярні платежі лізинговим та страховим компаніям, виплачувати зарплати, повертати гроші за невикористані квитки, проводити технічні обслуговування. Це, за розрахунками Міжнародної організації цивільної авіації (ІСАО), може призвести до збитків розміром від 160 до 253 мільярдів доларів. Прибутків галузь недоотримує на 2,1 трильйон доларів [1].

У скрутному становищі й вітчизняний аеропорт «Бориспіль», фінансові втрати якого оцінюються у 380 млн. грн. в місяць [2]. Інші українські летовища теж зазнали чималих збитків, уряду навіть довелось відмовитись від низки проєктів щодо залучення інвестицій в авіагалузь, адже не очікується, що такі активи найближчим часом зможуть зацікавити інвесторів.

Більшості великих авіапідприємств за часи ведення господарської діяльності вдалося накопичити певний резерв, що дозволяє не збанкрутувати внаслідок кризи. Тим не менш, накопичення закінчуються, ситуація стає не набагато кращою, а розраховувати на фінансову підтримку з боку держави не доводиться. Саме тому для багатьох компаній виходом стає репрофілювання на вантажні перевезення. Вони, на відміну від пасажирських, зазнали значно менших втрат. До прикладу, за даними Міжнародної асоціації повітряного транспорту, за час пандемії світовий попит на вантажні перевезення зменшився на 15,8%, тоді як попит на пасажирські перевезення впав на 52,9% [3].

Також слід врахувати, що найбільші видатки українських авіакомпаній, на відміну від європейських чи американських, пов'язані з відрахуваннями за лізинг літаків. За оцінкою Центру транспортних стратегій, у 2017 році 89% всього комерційного флоту перевізників перебувало саме у такій формі власності. Тому і майбутнє національної авіації залежить не стільки від підтримки уряду, скільки від готовності керівництва лізингових компаній йти на поступки [4].

Не варто забувати й про негативні наслідки кризи через пандемію для людських ресурсів, що залучені до діяльності підприємств авіаційної галузі, а це понад 25 мільйонів робочих місць по всьому світу. Авіакомпанії змушені вдаватися до скорочення льотного персоналу, й вітчизняні – не виключення. Більше 80 тисяч працівників авіаційної та суміжних галузей було скорочено або відправлено у простій [5].

Підсумувавши, можна ствердити, що авіаційна галузь переживає не найкращі часи. Великим перевізникам важко впоратись з нестачею фінансів внаслідок суттєвого зменшення кількості перельотів, тоді як невеликі компанії, які ще не встигли закріпитись на ринку або ж є сезонними взагалі знаходяться під загрозою зникнення. Прогнозувати

коли галузь зможе повернутись до нормального життя не беруться ні експерти, ні міжнародні організації, ані самі авіакомпанії. Хоча й останнім часом спостерігається дещо позитивна тенденція, ситуація з пандемією загалом та карантинними обмеженнями щодо авіаперевезень зокрема залишається нестабільною.

Література

1. Effects of Novel Coronavirus (COVID-19) on Civil Aviation: Economic Impact Analysis. URL: https://www.icao.int/sustainability/Documents/COVID-19/ICAO%20Coronavirus%202020%2004%2022%20Econ%20Impact.pdf?fbclid=IwAR06fsptgiHZaG0b9yey0b_N7mbMJID6I5Mo5PDziyvAtXRYMQjv0XwxYY

2. Аэропорт «Борисполь» теряет 380 млн грн/месяц, запас прочности – один-полтора месяца. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/657120.html>

3. IATA Economics' Chart. URL: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/cargo-capacity-contracts-sharply-despite-higher-freighter-utilization/>

4. Mayday: як коронавірус вбиває авіацію. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/04/30/kolonka/bohdan-mashai/svit/mayday-yak-koronavirus-vbyvaye-aviacziyu>

5. Авиация во время пандемии COVID-19: главные тренды отрасли. URL: [aviatsiya vo vremya pandemii covid_19 _glavnye_trendy_otrasli_1704](https://aviatsiya.vo_vremya_pandemii_covid_19_glavnye_trendy_otrasli_1704)

УДК 346.27(043.2)

Мариношенко О.П., к.т.н., доцент,
Інститут аерокосмічних технологій НТУУ
«Київський політехнічний інститут ім. І.Сікорського»,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАЦІЙНИХ АЛЬЯНСІВ

У сучасних умовах економіки авіакомпаніям з кожним днем стає дедалі складніше виживати за рахунок власних ресурсів і можливостей. Нові розробки в області інформаційних технологій, сектору зв'язку та розвиток транскордонної діяльності змушують їх конкурувати між собою. Відтак, авіакомпанії зіткнулися з необхідністю розробляти нові стратегії розвитку для підвищення якості обслуговування і збільшення клієнтської бази для того, щоб мати змогу впоратися з цією конкуренцією. Саме авіаальянси надали перевізникам нові можливості для посилення своїх ринкових позицій в умовах глобалізації та капіталізму.

Авіаційний альянс – це угода між двома і більше авіакомпаніями, що дозволяє досягти більш високого рівня співробітництва в комерційних авіаперевезеннях [1]. Це доволі перспективна форма кооперації, яка побудована на спільному розвитку та використанні виробництв шляхом

об'єднання ресурсів компаній, обміну потенціалом і накопиченим досвідом. Одна з ключових переваг вступу до авіаальянсу для перевізника – отримання розширеного код-шерингу та інтерлайну. Це необхідно і дозволяє домогтися більшої економії; збільшити доходи за рахунок зниження рівня конкуренції де це можливо, у міру лібералізації ринків; а також дає можливість обійти правила національності (що забороняють транснаціональну власність) і каботаж (що забороняє іноземним перевізникам здійснювати внутрішні перевезення).

Передусім слід зазначити, що альянс передбачає в обов'язковому порядку укладення договору між компаніями-партнерами. З юридичної точки зору будь-який альянс не що інше, як договір. Авіакомпанії-члени альянсу зберігають самостійність, яка не передбачає створення нової юридичної особи, проте вони зобов'язуються дотримуватися загальних правил, що стосуються маршрутної мережі, розкладу рейсів, програм лояльності, системи бронювання і продажів тощо.

Все ж в деяких випадках як міжнародні, так і внутрішньодержавні альянси, можуть набувати різних форм господарювання, які починаються з найменшої взаємодії в рамках об'єднання адміністративних, виробничих або фінансових потужностей до більш інтегрованих об'єднань й угруповань із залученням значних ресурсів компаній, які в підсумку завершуються злиттям, або поглинанням. Частіш за все партнери вирішують створити філіал, або спільне підприємство. З юридичної точки зору філіал буде підпорядковуватися законам тієї країни, в якій буде знаходитися. Все ж найбільш поширеними прийнято вважати альянси у вигляді спільних підприємств.

Якщо консолідація бізнесу через злиття і поглинання, як правило, досить ефективно контролюється державою, то у випадку з альянсами все набагато складніше: в законодавстві більшості країн немає спеціальних законів, що регламентують цю діяльність.

Можна сказати, що в Україні робота альянсів, в першу чергу, регулюється законами «Про інвестиційну діяльність», «Про захист економічної конкуренції» та іншим антимонопольним законодавством. Варто зазначити, що альянси, на відміну від компаній, які створені шляхом злиття, об'єднання, виділу, поділу не мають юридичного визначення як такого. Крім того, оскільки для альянсів не існує ні особливої юридичної форми, ні конкретної дефініції, оформлення законодавчої бази стає вельми складною справою. Комерційна співпраця (в тому числі шляхом створення альянсу) за антимонопольним законодавством України трактується як «узгоджені дії» [2].

Щодо міжнародних альянсів, для них також не існує цілісної загальносвітової нормативної бази, тому до таких угод, поміж іншого, повинні застосовуватися норми національного законодавства. Дуже часто буває досить складно визначити, законодавством країни кого з партнерів

необхідно керуватися. Отже, це питання потребує уваги і чіткої правової регламентації, оскільки створення альянсу саме на міжнародних маршрутах дає змогу уникнути можливої проблеми погіршення конкуренції на внутрішньому ринку внаслідок злиття компаній [3].

Звичайно, державні органи в області антимонопольного контролю постійно реагують на нові вимоги та коригують політику – розробляють критерії аналізу, механізми нагляду, і штрафні санкції для порушників цих норм. Проте в реальній практиці авіа бізнесу державні органи стикаються зі значними проблемами в застосуванні подібних інструментів.

Для вдосконалення нормативно-правової бази пропонується чітко визначити в законодавстві форми альянсів, окреслити інструменти стимулювання створення міжнародних авіаційних альянсів, наприклад шляхом розвитку страхування, спрощення процедур в торгівлі, і моніторингу діяльності.

Слід зазначити, що у зв'язку з недопрацьованістю законодавства, яке б регулювало дане питання, діяльність альянсів може становити загрозу економічній безпеці, оскільки багатоманітність визначень, класифікацій і форм альянсів залишають їх учасникам широку свободу дій, що вимагає подальшої розробки законодавства і деталізації регулювання цієї діяльності.

Література

1. Корнілова Н.В. Глобальні стратегічні альянси авіаперевізників. *Географія та туризм*. 2014. Вип. 27. С. 56. URL: file:///D:/Мои%20Документы/Загрузки/ gt_2014_27_9%20(1).pdf (дата звернення 12.12.2020).

2. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення 12.12.2020).

3. Блінов О., Газізуллін І., Шевляков І. Проблеми та перспективи розвитку ринку пасажирських авіаційних перевезень в Україні. Київ: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2005. С. 13. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/aviation_policy_ukr.pdf (дата звернення 12.12.2020).

УДК 346.26(043.2)

Минюк Д.І., к.ю.н., доцент,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕДУРИ «SQUEEZE-OUT»

Досить актуальним на сьогоднішній день в Україні є запровадження явищ і механізмів, які широко застосовуються за кордоном з метою гармонізації українського законодавства з практикою Європейського

Союзу. Не винятком стало і запровадження процедури «squeeze-out» (дослівно означає витіснення міноритарних акціонерів з товариства), яка полягає в обов'язковому продажу акцій міноритарних акціонерів без їхньої попередньої згоди та подальшого схвалення на вимогу особи, яка набула 95% і більше акцій товариства.

Дана процедура є досить новою в законодавстві нашої держави, проте вже набула поширення серед акціонерних товариств, в тому числі авіаційних підприємств. Основною причиною такого частого застосування і схвалення з боку великих акціонерних підприємств полягає в тому, що після активного викупу акцій мажоритарними акціонерами внаслідок набуття ними домінуючого пакету їх вплив на діяльність товариства стає вирішальним. Відповідно зменшуються витрати як мінімум на проведення загальних зборів, розміщення цінних паперів на фондовій біржі, проходження аудиту [1, с. 81] та співпрацю з депозитарними установами. У свою чергу після проведення такої процедури можна з легкістю змінити організаційно-правову форму товариства.

Як показує практика, утримання акціонерного товариства є більш затратним, аніж товариства з обмеженою відповідальністю, особливо у сфері авіації. Це проявляється насамперед в тому, що акціонерні товариства «перевантажені» додатковими обов'язками щодо звітності та державним контролем у зв'язку із специфікою своєї організаційно-правової форми.

Крім того, акціонерні товариства зобов'язані розкривати інформацію щодо себе у встановленому законом порядку та знаходяться під пильним наглядом державного регулятора – Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Такі дії повинні здійснюватися з метою «залучення іноземних інвесторів», проте насправді в ході такого розкриття інформації і, відповідно, розміщення її в загальному доступі відбувається «злиття» даних про господарську діяльність товариства її потенційним конкурентам. Зазначимо, що під таким наглядом державного регулятора знаходяться як особисто посадові особи акціонерних товариств, так і уся система органів управління акціонерним товариством в цілому. Тому процедура «squeeze-out» стала реальною можливістю економії коштів, зменшення контролю з боку держави, що у свою чергу забезпечує свободу у здійсненні своєї діяльності.

Отже, за умови дотримання основних принципів, примусовий викуп акцій міг би стати своєрідною панацеєю для врегулювання інтересів мажоритарних та міноритарних акціонерів. З однієї сторони, набуття у власність всього пакету голосуючих акцій товариства однією особою здатне підвищити як рівень управління, так і оперативність прийняття рішень з усіх ключових питань. З іншої сторони – міноритарні акціонери можуть отримати справедливу компенсацію за цінні папери, які, в українських реаліях, були набуті ними ще за часів корпоратизації та

подальшої приватизації [2].

Важливим проблемним моментом є зв'язок між мажоритарними та міноритарними акціонерами після отримання останніми публічної безвідкличної вимоги та ідентифікації акціонера для отримання коштів. Адже відповідно до положень Закону України «Про акціонерні товариства» Товариство зобов'язане: надіслати кожному акціонеру, акції якого придбаваються, копію публічної безвідкличної вимоги; скласти список осіб, у яких придбаваються акції, із зазначенням суми коштів, що підлягають сплаті заявником вимоги на користь кожного акціонера, акції якого придбаваються, а також надати такий список банківській установі, в якій відкрито рахунок умовного зберігання (ескроу). Зазначений список складається товариством на підставі переліку акціонерів, отриманого від Центрального депозитарію цінних паперів відповідно до цієї частини (ст. 65-2 Закону) [3].

Основна проблема, пов'язана з процедурою «squeeze-out», постає в ході формування списків акціонерів, у яких акції будуть викуплятися. Із самого початку впровадження такої організаційно-правової форми, як акціонерні товариства, всі реєстри акціонерів формували реєстратори, і вони були в документарній формі. З часом, коли їх переводили в бездокументарну форму, частина даних акціонерів була не внесена або зовсім втрачена, а первинні документи передані в архіви. Потрібно наголосити на тому, що списки акціонерів містять невелику частину даних акціонерів, тоді як банку для виплати коштів з рахунку умовного зберігання (ескроу) потрібно провести ідентифікацію по багатьох критеріях. З огляду на вище наведене наголошуємо, що надіслана публічна безвідклична вимога є фактичною підставою звернення до банку та отримання коштів. Тут і починається безкінечна кількість телефонних дзвінків невдоволених колишніх акціонерів, яких не можуть ідентифікуватися в банку, проте, які мають на руках публічну безвідкличну вимогу.

На мою думку, все таки процедура проведення squeeze-out - це позитивне зрушення у законодавстві стосовно акціонерних товариств, проте негативне для дрібних акціонерів, адже відбувається порушення права власності на акції та ускладнюється механізм отримання коштів. Сама процедура по суті не є проблемною у її здійсненні, багато проблем постає після її проведення або в ході ідентифікації акціонерів. Том покращення процедури на законодавчому рівні є неминучим і необхідним явищем.

Література

1. Павленко Н.В. Вплив проведення процедур сквіз-аут на корпоративний сектор економіки України. *Інституційний розвиток соціально-економічних систем: національна економіка у глобальному середовищі*: збірник наукових праць: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., Полтава: ПУЕТ, 2018. С. 81-83.

2. Consensus. Професійне адвокатське об'єднання. Squeeze-out: світовий досвід в українській практиці. *Юридична дискусія. Юридичний портал*. URL: https://protocol.ua/ua/squeeze_out_svitoviy_dosvid_v_ukrainskiy_praktitsi_1/ (дата звернення 13.10.2020)

3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вер. 2008 р. № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення 13.10.2020).

УДК 346.62(043.2)

Минюк О.Ю., к.ю.н., доцент,
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДОВИХ БІРЖ В УКРАЇНІ

Важливе місце в системі ринкової інфраструктури посідають біржі, як основні елементи фінансових активів та центри торгівлі й установа ціноутворення на фінансові активи. Біржова діяльність є важливою складовою таких ринків, як валютний, товарний, фондовий, ринок облігацій, що гарантує здійснення укладених угод на ринках. Так, для ефективної організації сучасного виробництва необхідна ефективна система обігу товарів, послуг та капіталів. Саме для забезпечення безперешкодного та вільного руху капіталів, товарів та послуг створюються фондові біржі, що сприяють процесу глобальної інтеграції економіки в світове економічне співтовариство. Ефективність правового регулювання біржових відносин в країні і є індикатором цивілізованої ринкової інфраструктури держави, що завжди сприяє економічному зростанню та добробуту.

Сьогодні в Україні зареєстровано майже 500 універсальних, фондових, товарно-сировинних та агропромислових бірж, що значно більше, ніж у США та інших країнах з розвинутою ринковою економікою. Однак така перевага не сприяла покращенню ефективності їх діяльності. Ринок біржової торгівлі в Україні відображає особливості української економіки та є своєрідним за формами створення, кількістю, територіальним розміщенням, структурою вироблених товарів [1, с. 117].

Сучасний етап розвитку біржової діяльності в Україні характеризується низькою ефективністю. Це зумовлене цілою низкою чинників, що залежать від політичної та економічної нестабільності, військових дій на Сході країни, суспільної невизначеності тощо. Серед основних факторів варто відзначити економічну кризу, яка не лише вплинула на діяльність бірж, але й зумовила падіння платоспроможного попиту населення, зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції; недотримання законодавчо-нормативної бази; відсутність умов для

впровадження ф'ючерного обігу тощо [2].

Останніми роками суб'єкти господарської діяльності отримали право самостійно вибирати товарний продукт та напрями його використання. Сфера заготівлі характеризується використанням тендерних торгів, відповідно, поступово починають зникати державна монополія й тотальний контроль під час здійснення закупівель. Досить поширеними у вітчизняній практиці господарювання стали приватизовані підприємства або ті, що стали власністю окремих господарів чи окремих колективів. Сфера обміну й торгівлі сільськогосподарською продукцією стрімко починає використовувати трейдерів, торгові доми та сервісні підприємства, що значно полегшує та спрощує процес біржової торгівлі. Заслугує на увагу й той факт, що зі впровадженням та розвитком комп'ютерних технологій місце торгівлі стає звичайним робочим місцем, що дає змогу одночасно продавати значні кількості активів, вплив величини партії торгівлі на швидкість торгівлі повністю зникає, а також зникає необхідність використання посередників, що значно прискорює сам процес торгівлі [3].

Основними проблемами, які уповільнюють розвиток біржової діяльності в Україні, за винятком політичних, є наступні: незначна частка організаційного ринку основна маса операцій здійснюється на позабіржовому ринку; низький рівень ліквідності незначний обсяг операцій на біржовому ринку; недостатня капіталізація ринку підприємства не розглядають фондовий ринок як доступне джерело дешевих фінансових ресурсів; проблема прав акціонерів і захисту інвесторів права індивідуальних акціонерів в Україні є швидше формальністю, ніж реально працюючим механізмом; нормативне регулювання нормативна база, що регулює біржову діяльність в Україні, все ще перебуває на стадії становлення; депозитарна діяльність існування декількох незалежних депозитаріїв ускладнює державний контроль за їх діяльністю, створює можливості для різних маніпуляцій і зловживань; недостатність податкового стимулювання відсутність пільг для інвесторів, подвійне оподаткування дивідендів, оподаткування інвестиційних доходів, плата за реєстрацію цінних паперів, ліцензійні платежі тощо стримують розвиток фондового ринку України; незначна кількість біржових інструментів при всій різноманітності фінансових інструментів, в тому числі і похідних, в Україні присутній лише обмежений їх асортимент за обмеженим набором характеристик дохідності, ризиковості, захищеності тощо; висока волатильність інформація щодо біржової діяльності України є дуже обмеженою; непрозорість ринку коливання біржових цін досить значні, сягаючи десятків відсотків протягом торгової сесії; відсутність біржової культури фондового ринку; недостатня кількість професіоналів обмежена кількість інвестиційних компаній і брокерів, аналітичних та консалтингових компаній; дефіцит фінансових

ресурсів відсутність внутрішніх джерел фінансування, помножена на вкрай несприятливий інвестиційний клімат та міжнародний імідж, що відлякують іноземних інвесторів, сприяє дефіциту фінансових ресурсів на фондовому ринку України [4, с. 483].

Отже, ситуація, що склалась на сучасному біржовому ринку, свідчить про необхідність структурних змін, модернізації та впровадження кращої європейської практики функціонування світових бірж. Вступ України у світовий біржовий ринок є можливим лише за умови усунення значної кількості недоліків та негативних тенденцій розвитку й орієнтації на ефективну, стабільну та динамічну економіку. Задля поліпшення функціонування вітчизняного біржового ринку варто розробити комплекс заходів, які повинні орієнтуватись на вдосконалення законодавчо-правової бази, регулювання та контроль розвитку біржового ринку не лише агропромислової продукції, але й товарної та валютної, економічної та політичної стабільності в державі, страхування фінансових ризиків та гарантії виконання біржових контрактів; участь вітчизняних бірж у роботі міжнародної біржової інфраструктури; всебічне впровадження електронних торговельних біржових систем.

Література

1. Плахотнік М.Г. Товарні біржі в Україні. Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних умовах. 2012. С. 206.
2. Українська біржа: веб сайт URL: <http://www.uk.ua> (дата звернення: 16.05.2019).
3. Становлення і розвиток біржової діяльності в світі і в Україні. URL: <http://ukr.vipreshebnik.ru/birzhova-diyalnist/2387-stanovlennya-i-rozvitokbirzhovoji-diyalnosti-v-sviti-i-v-ukrajini.html> (дата звернення: 16.05.2019).
4. Кологойда О.В. Господарсько-правове регулювання фондових відносин в Україні: монографія. Київ: Вид-во Ліра-К, 2015. 704 с.

УДК 346.9(043.2)

Мілімко Л.В., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЮРИДИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ, ЩО НЕГАТИВНО ВПЛИВАЮТЬ ЧИ МОЖУТЬ НЕГАТИВНО ВПЛИНУТИ НА ДОВКІЛЛЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОЦІНКИ ЇХ ВПЛИВУ

В умовах глобалізаційних процесів умови раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки довкілля та окремих його елементів набувають особливої актуальності.

Україна взяла шлях переходу на міжнародні екологічні стандарти. В рамках цієї діяльності виникла потреба і в адаптації екологічного законодавства до законодавства Європейського Союзу та міжнародних нормативно-правових актів.

У 2017-2018 роках Верховною Радою України прийнято два Закони: «Про оцінку впливу на довкілля» [1] (далі – Закон) та «Про стратегічну екологічну оцінку» [2] на заміну Закону України «Про екологічну експертизу».

Законом «Про оцінку впливу на довкілля», що набув чинності 18 грудня 2017 року, відповідно до вимог Угоди про асоціацію та європейських директив впроваджено нову європейську модель процедури оцінки впливу на довкілля замість скасованої екологічної експертизи. Відповідно до Преамбули цього Закону, оцінці підлягає «планована діяльність у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів». При цьому під планованою діяльністю (п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону) законодавець розуміє, що це – «планована господарська діяльність, що включає будівництво, реконструкцію, технічне переоснащення, розширення, перепрофілювання, ліквідацію (демонтаж) об'єктів, інше втручання в природне середовище; планована діяльність не включає реконструкцію, технічне переоснащення, капітальний ремонт, розширення, перепрофілювання об'єктів, інші втручання в природне середовище, які не справляють значного впливу на довкілля відповідно до критеріїв, затверджених Кабінетом Міністрів України».

Позитивним моментом Закону є те, що законодавчо закріплено поняття «вплив на довкілля» у такому формулюванні: що це «будь-які наслідки планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів, а також наслідки для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів».

Обов'язкові елементи процедури, в тому числі – чітко визначені об'єкти оцінки впливу на довкілля, що закріплені в Законі, вироблені майже п'ятдесятилітнім досвідом у країнах Америки та Європейського Союзу. За допомогою цих елементів процедури можливо максимально досягнути позитивного екологічного результату. Такі елементи процедури включають, зокрема, розгляд альтернатив планованої діяльності, прозорість процедури, участь громадськості, в тому числі на ранніх етапах, включення до рішення за наслідками процедури оцінки впливу на довкілля обов'язкових екологічних умов провадження планованої

діяльності, можливості для судового оскарження адміністративних рішень, що приймаються в результаті проведення процедури оцінки впливу.

Відповідно до наказу МНС про затвердження Положення про паспортизацію потенційно небезпечних об'єктів від 18 грудня 2000 р. № 338 [3], об'єкт господарської діяльності – виробництва, цехи, споруди і будови, які використовуються юридичною особою або фізичною особою – підприємцем для виробничої, науково-дослідницької, комерційної або іншої діяльності.

Такі об'єкти підлягають поділу на дві категорії, як зазначено у Законі, а також які, наприклад, Є. Алексєєва, систематизувала у посібнику «Оцінка впливу на довкілля: можливості для громадськості» [4, с. 14].

Таким чином можемо дійти висновку, що оцінці підлягає лише господарська діяльність. Хоча цей Закон значно розширив перелік об'єктів, що підлягають оцінці впливу на довкілля, порівняно з екологічною експертизою, але не врахував інші об'єкти, які до господарської діяльності не віднесені, але теж мають або можуть мати негативний вплив на довкілля. В результаті вони екологічній оцінці не підлягають. Зокрема, якщо діяльність здійснюється не в рамках господарської, а наприклад, у рамках цивільно-правового договору, але має наслідком значний вплив на довкілля – даний Закон такі відносини не врегулює.

Отже, слід зазначити, що відносини з оцінки впливу на довкілля підлягають подальшому дослідженню та більш чіткому врегулюванню на законодавчому рівні.

Література

1. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 трав. 2017 р. № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення 15.01.2021).

2. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20 бер. 2018 р. № 2354-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text> (дата звернення 15.01.2021).

3. Про затвердження Положення про паспортизацію потенційно небезпечних об'єктів: наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 18 груд. 2000 р. № 338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0062-01#Text> (дата звернення 17.01.2021).

4. Оцінка впливу на довкілля: можливості для громадськості: посібник / Є. Алексєєва [за заг. ред. О. Кравченко]. Львів: Вид-во «Компанія «Манускрипт»», 2017. 36 с.

Мілімко Л.В., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Шкелебей В.А., к.ю.н.,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
м. Київ, Україна

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Правове регулювання як напрям діяльності публічної адміністрації, спрямоване на створення оптимальних відносин суб'єктів господарювання і держави, зокрема у контексті гарантування і захисту законних інтересів, прав та виконання покладених на них, згідно чинним законодавством, зобов'язань. Загалом держава встановлює певні правила поведінки, а суб'єкти господарювання мають їх виконувати, оскільки тільки в такому випадку можлива їх діяльність у сфері економіки країни. При порушенні таких правил настає відповідальність, що негативно впливає на сам процес їх функціонування як суб'єктів визначеної діяльності. Для регулювання діяльності суб'єктів господарювання держава має враховувати стан економічного розвитку країни, оскільки його нестабільність може істотно впливати на вибір такими суб'єктами виду економічної діяльності або ж, при динамічному розвитку окремої сфери економіки, можуть створюватися умови для монополізму, що негативно впливає на таку ж діяльність інших суб'єктів господарювання. Тому державна політика має бути обґрунтованою і цілеспрямованою, враховувати несприятливі фактори та створювати умови для їх ліквідації.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності – напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України [2].

Проаналізувавши Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності [1], погоджуємося, що для ефективного і конкурентного зростання економіки держави необхідно створення робочих місць. При цьому рівень надходжень податків до бюджету

покращиться, адже збільшуватиметься кількість учасників – суб'єктів господарювання. Однак вважаємо, що необхідною умовою для введення стабільного економічного зростання країни є зменшення суми такого оподаткування, оскільки надмірні податки, особливо на початку діяльності підприємств, не дозволяють їм збільшити обіг коштів, що і спричинює малий прибуток, особливо стосовно мікропідприємств та малих підприємств, що часто і призводить до їх ліквідації, як результату неплатоспроможності. Стабільність же полягає в постійному надходженні коштів до бюджету країни.

Таким чином, нинішнє завдання держави полягає у створенні регуляторної політики спрямованої на покращення відносин у сфері господарювання з урахуванням рейтингу визначених критеріїв, зокрема потрібно підвищити рівень контролю й оцінки ефективності рішень щодо отримання дозволів на будівництво для підприємців, а також враховувати перспективи й ризику під час визначення доцільності надання таких дозволів; спрямувати регуляторну політику щодо покращення технічних умов для електропостачання, адже цей критерій у нинішньому суспільстві забезпечує основи ефективного підприємництва; спростити ведення зовнішньоекономічної діяльності шляхом імплементації міжнародних договорів; спростити процедуру ліквідації підприємств, звісно це зменшить суму податків, але забезпечить з'ясування реального стану економіки, що дозволить отримати відомості про необхідність створення нової або ж покращення економічної політики у сфері господарювання. Також потрібно розглянути ефективність налагодженого регулювання щодо реєстрації прав власності; захищеності інвесторів, оскільки реальні інвестиції в економіку дозволять отримувати більшу суму коштів від оподаткування більшої кількості підприємств, що унеможливить розвиток монополізму тих підприємств, в яких обіг коштів, а тому й прибуток, є більшим, дозволить встановити вимоги до вищого рівня якості продукції підприємств, обладнання; рівня оподаткування, тобто, якщо для економіки країни потрібно більший обіг коштів, то необхідно знизити такі податки, оскільки тоді більше підприємців прагнутимуть до ведення чистого бізнесу; виконання контрактів має регулюватися дієвим і чітко визначеним нормативно-правовим забезпеченням, тому пропонуємо під час реєстрації надавати перелік таких регуляторних актів кожному підприємцю залежно від виду його діяльності. Це дозволить чітко розуміти права і обов'язки суб'єктам господарювання, а також здійснювати превентивні заходи щодо зменшення кількості правопорушень у сфері господарювання та розвантажить судову систему України.

Література

1. Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності: Указ Президента України від 03 вер. 2007 р. № 816/2007. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/816/2007> (дата звернення 10.01.2021).

2. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вер. 2003 р. № 1160-IV URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> (дата звернення 10.01.2021).

3. Світовий банк: Україна у рейтингу «Ведення бізнесу в 2017 році» VII URL: <http://www.afo.com.ua/uk/news/2-general-assessment/1130-world-bank-ukraine-in-the-ranking-doing-business-in-2017> (дата звернення 10.01.2021).

УДК 341.824:338.47(043.2)

Мороз В.П., здобувач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Із розвитком суспільства, глобалізацією економічних відносин, інтеграцією України в світове співтовариство та зміною парадигми сприйняття підприємництва, відбувається трансформація корпоративних відносин. Необхідність розвитку корпоративних відносин обумовлена необхідністю залучення інвестицій, найбільш привабливими з яких є інвестиції іноземні. Інвестор, який вкладає свої гроші в той чи інший бізнес, хоче розуміти, яким чином ці гроші працюватимуть та яким чином будуть йому повернуті, для чого й потрібні корпоративні відносини, які відповідатимуть вимогам такого інвестора.

Для системи вітчизняних корпоративних відносин характерна значна кількість проблем, пов'язаних як з об'єктивними причинами, так і з суб'єктивними прорахунками. До основних проблем розвитку корпоративних відносин можна віднести такі: недосконале законодавство, незбалансоване державне управління, недотримання прав міноритарних акціонерів, неефективну дивідендну політику, відсутність розвиненого фондового ринку. Вітчизняні корпоративні відносини розвиваються в складних економічних умовах. Нестабільність системи господарювання виявляється у коливаннях економічної кон'юнктури, яка поглиблюється кризовими явищами в економіці [1, с. 10].

Дослідженням розвитку корпоративних відносин у вітчизняних умовах займалися такі українські науковці: І. Бондар, З. Борисенко, О. Вінник, Н. Глусь, В. Долинська, Т. Кашаніна, В. Кравчук, І. Спасибо-Фатееєва, А. Воронкова, П. Дем'яненко, В. Євтушевський, Д. Задихайло, О. Кібенко, А. Козаченко, П. Кухарчук, Л. Лімонова, І. Малий, В. Мандибуря, Г. Назарова, Ю. Петруня, С. Румянцев, М. Свердан,

В. Сизоненко, Р. Сорока, Н. Хвесюк, О. Чумаченко, А. Чухно та інші.

Корпоративні відносини визначаються як система відносин, що складаються між учасниками об'єднання (акціонерами) і відокремленим від акціонерів апаратом управління (менеджментом), а також між менеджментом та іншими зацікавленими особами такого об'єднання (працівниками, партнерами, державними органами), які стали результатом компромісу інтересів об'єднання, його учасників і менеджменту з приводу реалізації їх корпоративних інтересів. Структура корпоративних відносин є досить складною. Умовно їх можна поділити на зовнішньо- та внутрішньокорпоративні відносини [2, с. 25].

В умовах глобалізації однією з ключових проблем розвитку корпоративних відносин є проблема якості корпоративного управління, яка полягає у відсутності ефективних механізмів контролю за діяльністю учасників корпоративних відносин та зростанням незаконних дій таких учасників. У свою чергу, одним із факторів впливу на ефективність корпоративного управління стає оптимальність вибору організаційно-правової форми юридичної особи, в межах якої будуть реалізовуватися корпоративні відносини. Так, в умовах глобалізації набувають особливої цікавості соціалізовані корпоративні структури (як, наприклад, британські компанії спільних інтересів (Community Interest Company – CIC) та соціально-підприємницькі корпорації, які набувають особливої популярності в Казахстані), які дозволяють забезпечувати конкурентоздатність господарюючого суб'єкта шляхом поєднання «цінової» конкуренції з розвитком соціальних, нематеріальних факторів виробництва.

Ще однією світовою тенденцією розвитку корпоративних відносин та корпоративного права в цілому є збільшення інформаційної прозорості та відкритості компаній з максимальним розкриттям структури власності (надання інформації щодо реальних власників). На жаль, в Україні достатньо розповсюдженим залишається приховування реальних власників бізнесу та використання номінальних сервісів, що негативно сприймається іноземними інвесторами та не сприяє розвитку корпоративних відносин у вітчизняному правовому регулюванні.

Найбільшою ключовою проблемою розвитку корпоративних відносин, яка вже знайшла своє вирішення у розвинутих країнах та над якою активно працює український законодавець та вітчизняна наука, є захист прав та законних інтересів, а також забезпечення балансу інтересів всіх учасників корпоративних відносин. Тут постають питання різного підходу до господарських товариств різного типу, ефективність корпоративного управління, аспекти дивідендних виплат, захист прав міноритарних учасників (акціонерів) господарських товариств. Виходячи з позитивного досвіду зарубіжних країн (зокрема, Німеччини, США та Великобританії) та глобальної тенденції на зближення моделей корпоративного

управління, ключовими принципами розвитку корпоративних відносин та корпоративного управління мають стати відповідальність, підзвітність, чесність, законність та прозорість [3, с. 119].

Таким чином, до основних проблем розвитку корпоративних відносин в Україні можна віднести недосконалість законодавства, відсутність фондового ринку, відсутність ефективних механізмів контролю за діяльністю учасників корпоративних відносин та зростанням незаконних дій таких учасників, відсутність ефективного захисту прав та законних інтересів, а також дисбаланс інтересів учасників корпоративних відносин. Вирішення даних проблем вбачається можливим шляхом удосконалення вітчизняного корпоративного законодавства, запровадження нових організаційно-правових форм для суб'єктів господарювання, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів.

Література

1. Небава М.І. Теорія корпоративного управління: вузлові питання: навч. посібник. Київ: Центр навч. літ-ри, 2004. 295 с.
2. Кибенко Е.Р. Корпоративное право Украины: учебное пособие. Харьков: Эспада, 2001. 288 с.
3. Гараджа Ю.В., Придворова М.Н. Проблемы развития корпоративного законодательства в РФ. *Молодой ученый*. 2019. № 2(240). С. 119-122.

УДК 342.534(043.2)

Ніколаєнко Т.Б., д.ю.н., доцент,
Національна академія Державної прикордонної Служби України,
м. Хмельницький, Україна

ЮРИДИСДИКЦІЙНИЙ ІМУНІТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ

У випадку існування цивільних правовідносин, сторонами яких виступають держава як суб'єкт права та з іншої сторони фізична або юридична особа, де одна із сторін не виконує або виконує не в повному обсязі взяті на себе зобов'язання, приватна особа, спираючись на норми міжнародного приватного права має право реалізувати можливість захисту порушених прав. Проте, у разі порушення взятих на себе зобов'язань з боку держави, особа, право якої порушено, має також якимось чином реалізувати своє право на захист.

Зокрема, особа постає перед вибором звертатися до суду держави-порушниці або ж звернутися до суду іншої держави. У першому випадку є ризику впливу держави-порушниці на власну судову систему з метою уникнення відповідальності, та відповідно пріоритетним в даному випадку є звернення позивача до суду іноземної держави, який на підставі положень міжнародного приватного права здатна розглянути таку справу.

У цій ситуації важливо звернути увагу на нормативні підстави можливості розгляду позову, де стороною по справі є не просто іноземна держава, а такий специфічний та особливий суб'єкт, як іноземна держава. Право на розгляд позову, реалізація позивачем права на попереднє забезпечення позову, а також питання примусового виконання рішення будуть залежати чи враховано та використовується судом принцип імунітету іноземної держави під час судового розгляду.

Разом із тим, звертаємо увагу, що теоретики не мають єдиного спільного погляду на правову природу імунітету. Так, одні вчені, наприклад, Я. Броунлі, наполягають на тому, що імунітету не характерний імперативний характер, інші ж відстоюють позицію його імперативності (М. Богуславський). Але незважаючи на різні підходи в доктрині відносно імперативності чи диспозитивності норм про імунітет, законодавство та практика усіх без виключення держав ґрунтується на принципі імунітету [3].

Законодавство України також є недосконалим у врегулюванні питань про надання згоди держави на юрисдикцію, тільки норми Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [2] та Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [1] опосередковано визначають право на пред'явлення позову до іноземної держави. Відсутність ж власного нормативно-правового акта про імунітет держави та її власності в національній системі нормативно-правових актів є причиною недосконалості норм про регулювання питань юрисдикції та імунітету від неї.

Вирішуючи питання про згоду щодо зустрічного позову, слід мати на увазі, що законодавство України сформувалося під впливом законодавства колишнього СРСР.

Стаття 61 Розділу VI Основ цивільного судочинства Союзу РСР і союзних республік не розмежовувала основний та зустрічний позови, а у коментарі до неї зазначалося, що пред'явлення позову іноземною державою не свідчить про згоду цієї держави на те, щоб до неї у процесі, який уже виник, був пред'явлений зустрічний позов. За судом не визнавалося право приймати таку зустрічну вимогу без прямої згоди іноземної держави-позивача по основному позову.

16.03.2015 у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону України «Про юрисдикційні імунітети та відповідальність іноземних держав» (реєстр. № 2380 від 16.03.2015 р.), проте станом на сьогодні зазначений законопроект так і не було прийнято у зв'язку з невідповідністю його положенням міжнародного законодавства.

Враховуючи вище викладене, приходимо до висновку, що питання юрисдикційного імунітету в Україні станом на сьогодні не втрачає актуальності та потребує наполегливих напрацювань у цьому напрямку задля вирішення проблем вітчизняного законодавства на відповідність

міжнародному праву та сталій практиці.

Література

1. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лют. 1994 р. № 4002-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12>
2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квіт. 1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
3. Імунітет держави у міжнародному праві: поняття та види. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9824/>

УДК 346.2 (043.2)

Поліщук І.В., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Дослідження сучасного стану забезпечення безпеки суб'єктів господарювання відображає високу конфліктну напруженість у сфері безпеки господарської діяльності, що «має яскраво виражений деструктивний характер і ніяк не може розглядатися як позитивне явище суспільного розвитку, оскільки пов'язується із системною корупцією, некомпетентним і неефективним державним адмініструванням, організованою злочинністю» [1, с. 35], недостатнім рівнем законодавчого та матеріально-технічного забезпечення суб'єктів господарювання. Перманентне зростання кількості загроз і ризиків функціонування суб'єктів господарювання, обумовлених недоліками та прогалинами у нормативно – правовій базі, актуалізують необхідність підтримки належного рівня правової безпеки суб'єктів господарювання у системі забезпечення безпеки їх господарської діяльності.

Питання безпеки при здійсненні господарської діяльності тісно пов'язане із створенням механізму захисту її суб'єктів від різного роду загроз. Загрози безпеці діяльності суб'єктів господарювання визначають як «потенційні або реальні дії фізичних або юридичних осіб, які порушують стан суб'єкта господарювання та здатні призвести до припинення його діяльності чи до значних втрат» [2, с. 123]. Але, загрозою може бути не кожна дія, що має негативні наслідки, а тільки дія свідомо спрямована на отримання певної вигоди від дестабілізації суб'єкта, від зазіхань на його безпеку. Тому виділяють ознаки, що є характерними для загроз безпеці суб'єктів господарювання: свідомий і корисливий характер; спрямованість дій на нанесення збитків суб'єкту господарювання; протиправний характер.

При визначенні загроз необхідно керуватися також рядом параметрів:

реальністю загрози; суттю протиріч, що породили загрози; гостротою цих протиріч; терміновістю їх вирішення; визначенням сил і засобів, якими може скористатися опонент; розробкою і виявленням ознак можливої загрози.

До загроз безпеці суб'єктів господарювання відносять їх «технологічну і кадрову деградацію, порушення договірної дисципліни, невиконання ними програм, планів, стратегій, в тому числі інноваційного розвитку, соціальних програм» [3, с. 68], а також монополізацію постачальниками ринків сировини, енергії, матеріалів, зростання кредитних ресурсів, спроби неконтрольованої скупки акцій, дискредитація продукції підприємства, соціальна та/або політична нестабільність у сфері ділових інтересів підприємства та інші. Тобто, загрози безпеці суб'єктів господарювання можуть бути досить різноманітними і чисельними, зважаючи на що їх класифікують за різними критеріями. Так у науковій літературі ряд вчених (В.В. Сергієнко, А.С. Пешкова, Д.В. Трошин та ін.) пропонують таку класифікацію: «за джерелом виникнення небезпеки: зовнішні і внутрішні; за природою виникнення: політичні, кримінальні, контрагентні; за ймовірністю виникнення: явні і приховані; за наслідками: загальні і локальні; за об'єктами посягань: інформація, матеріальні і нематеріальні активи, персонал, ділова репутація; за можливістю прогнозування: прогнозовані і непрогнозовані; за ймовірністю настання: катастрофічні, значні і незначні; за сферами виникнення: економічні, фізичні, психолого-інформаційні» [4, с. 16].

В.А. Фурса за ступенем тяжкості наслідків розрізняє загрози з високою, значною, середньою та низькою тяжкістю наслідків; за величиною ймовірності поділяє загрози на малоймовірні і реальні; за суб'єктами: загрози з боку кримінальних структур, несумлінних конкурентів, контрагентів та власних працівників. Визначає також, що «загрози можуть бути різними і за об'єктами зазіхань, якими виступають ресурси – трудові, матеріальні, фінансові, інформаційні» [2, с. 125].

Аналізуючи чинники, що впливають на рівень безпеки суб'єктів господарювання, більшість вчених визначають об'єктивність негативного впливу саме зовнішніх загроз, більшість з яких пов'язана з діяльністю держави, зокрема державного управління, яке поміж іншого може розглядатися як елемент мінімізації комплексу загроз, що створюють небезпеку для суб'єктів господарювання. В контексті державного регулювання, а також засобів, форм та методів державної регуляторної політики у сфері безпеки господарської діяльності основоположною складовою для підтримки високого рівня безпеки суб'єктів господарювання має стати дієвий механізм завчасного виявлення загроз, а також викликів, які можуть бути джерелами загроз, з ціллю попередження наслідків їх впливу.

Література

1. Зачосова Н.В., Чакалов Р.К. Правове забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Вип. 4(04). С. 34-38.
2. Фурса В.А. Сутність загроз підприємницької діяльності. Пріоритети розвитку національної економіки в контексті євроінтеграції та глобальних викликів: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Ч. III. Харків: ХНУБА, 2016. С. 123-126.
3. Трошин Д.В. Безопасность предприятия: смысл, онтология, оценка: монография. Тверь: Твер. гос.ун-т, 2015. 212 с.
4. Сергієнко В.В., Пешкова А.С. Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні: навчальний посібник. Харків: ХНЕУ імені С. Кузнеця, 2016. 140 с.

УДК 347 (043.2)

Поліщук І.В., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Мариношенко В.П., викладач,
Ірпінський державний коледж економіки та права, м. Ірпінь, Україна

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Правове регулювання як напрям діяльності публічної адміністрації, спрямоване на створення оптимальних відносин суб'єктів господарювання і держави, зокрема у контексті гарантування і захисту законних інтересів, прав та виконання покладених на них, згідно чинним законодавством, зобов'язань. Загалом держава встановлює певні правила поведінки, а суб'єкти господарювання мають їх виконувати, оскільки тільки в такому випадку можлива їх діяльність у сфері економіки країни. При порушенні таких правил настає відповідальність, що негативно впливає на сам процес їх функціонування як суб'єктів визначеної діяльності. Для регулювання діяльності суб'єктів господарювання держава має враховувати стан економічного розвитку країни, оскільки його нестабільність може істотно впливати на вибір такими суб'єктами виду економічної діяльності або ж, при динамічному розвитку окремої сфери економіки, можуть створюватися умови для монополізму, що негативно впливає на таку ж діяльність інших суб'єктів господарювання. Тому державна політика має бути обґрунтованою і цілеспрямованою, враховувати несприятливі фактори та створювати умови для їх ліквідації.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» державна

регуляторна політика у сфері господарської діяльності – напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України [2].

Проаналізувавши Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності [1], погоджуємося, що для ефективного і конкурентного зростання економіки держави необхідно створення робочих місць. При цьому рівень надходжень податків до бюджету покращиться, адже збільшуватиметься кількість учасників – суб'єктів господарювання. Однак вважаємо, що необхідною умовою для введення стабільного економічного зростання країни є зменшення суми такого оподаткування, оскільки надмірні податки, особливо на початку діяльності підприємств, не дозволяють їм збільшити обіг коштів, що і спричинює малий прибуток, особливо стосовно мікропідприємств та малих підприємств, що часто і призводить до їх ліквідації, як результату неплатоспроможності. Стабільність же полягає в постійному надходженні коштів до бюджету країни.

Таким чином, нинішнє завдання держави полягає у створенні регуляторної політики спрямованої на покращення відносин у сфері господарювання з урахуванням рейтингу визначених критеріїв, зокрема потрібно підвищити рівень контролю й оцінки ефективності рішень щодо отримання дозволів на будівництво для підприємців, а також враховувати перспективи й ризику під час визначення доцільності надання таких дозволів; спрямувати регуляторну політику щодо покращення технічних умов для електропостачання, адже цей критерій у нинішньому суспільстві забезпечує основи ефективного підприємництва; спростити ведення зовнішньоекономічної діяльності шляхом імплементації міжнародних договорів; спростити процедуру ліквідації підприємств, звісно це зменшить суму податків, але забезпечить з'ясування реального стану економіки, що дозволить отримати відомості про необхідність створення нової або ж покращення економічної політики у сфері господарювання. Також потрібно розглянути ефективність налагодженого регулювання щодо реєстрації прав власності; захищеності інвесторів, оскільки реальні інвестиції в економіку дозволяють отримувати більшу суму коштів від оподаткування більшої кількості підприємств, що унеможливить розвиток монополізму тих підприємств, в яких обіг коштів, а тому й прибуток, є більшим, дозволить встановити вимоги до вищого рівня якості продукції підприємств, обладнання; рівня оподаткування, тобто, якщо для економіки

країни потрібно більший обіг коштів, то необхідно знизити такі податки, оскільки тоді більше підприємців прагнитимуть до ведення чистого бізнесу; виконання контрактів має регулюватися дієвим і чітко визначеним нормативно-правовим забезпеченням, тому пропонуємо під час реєстрації надавати перелік таких регуляторних актів кожному підприємцю залежно від виду його діяльності. Це дозволить чітко розуміти права і обов'язки суб'єктам господарювання, а також здійснювати превентивні заходи щодо зменшення кількості правопорушень у сфері господарювання та розвантажить судову систему України.

Література

1. Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності: Указ Президента України від 03 вер. 2007 р. № 816/2007. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/816/2007> (дата звернення 10.01.2021).

2. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 1 вер. 2003 р. № 1160-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> (дата звернення 10.01.2021).

3. Світовий банк: Україна у рейтингу «Ведення бізнесу в 2017 році». URL: <http://www.afo.com.ua/uk/news/2-general-assessment/1130-world-bank-ukraine-in-the-ranking-doing-business-in-2017> (дата звернення 10.01.2021).

УДК 341.824:338.47 (043.2)

Рижий В.І., к.ю.н., доцент,
Рибачок В.А., к.ю.н., доцент,
ПП «Юридичне бюро Рижого», м. Київ, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ У РАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЙНОЇ СИЛИ ДО ПОВІТРЯНИХ СУДЕН ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Досліджуючи правове використання повітряного простору, не можна залишати поза увагою питання, що набули особливої актуальності після Другої світової війни, а саме питання, що стосуються відповідальності держав у разі застосування збройної сили до повітряних суден цивільної авіації, у тому числі шляхом збиття цивільних повітряних суден пусками ракет.

Юридична відповідальність є одним із найскладніших і найважливіших інститутів як національно-правових систем, так і міжнародного права. У загальній юридичній теорії виділяється дві стадії реалізації правових норм. Перша передбачає правову модель норми бажаної (допустимої) поведінки, яка реалізується суб'єктом права без будь-якого примусу, а друга – має місце лише у разі недотримання (порушення) приписів правової норми, що веде до виникнення правоохоронних

відносин [1, с. 25-26], що передбачають у випадках з актами незаконного втручання (надалі – АНВ), скоєних державами, їх міжнародно-правову відповідальність, що полягає в настанні негативних наслідків держави як за скоєні нею АНВ так і, в певних випадках, і за АНВ, скоєні фізичними особами [2, с. 116-162].

У доктрині міжнародного права виділяються три типи відповідальності: позитивна, негативна (ретроспективна) і об'єктивна (абсолютна).

Доцільно зупинитися на аналізі питань щодо настання негативної (ретроспективної) відповідальності держав у разі застосування ними зброї до повітряних суден цивільної авіації, тобто скоєння АНВ в діяльність цивільної авіації. Науковці міжнародного права вирізняють юридичні (нормативні чи правові) і фактичні (юридично-фактичні) підстави настання міжнародно-правової відповідальності держав [3, с. 59; 4, с. 101]. Під юридичними підставами відповідальності розуміється те, на підставі чого суб'єкт міжнародного права може нести юридичну відповідальність. Такими підставами виступають міжнародно-правові договірні норми і норми міжнародних звичаїв, що забороняють ті чи інші дії. До фактичних підстав відповідальності відносяться протиправні дії (бездіяльність), заборонені міжнародно-правовими нормами. Лише сукупність юридичних і фактичних підстав відповідальності породжують можливість і необхідність несення міжнародно-правової відповідальності держави-правопорушниці [2, с. 117].

У більшості випадків застосування державами зброї щодо повітряних суден цивільної авіації мали місце як юридичні, так і фактичні обставини для виникнення міжнародно-правової відповідальності таких держав. Тобто, мова може йти про негативну відповідальність з огляду на те, що більшість таких держав відмовлялися від визнання своєї вини при скоєнні таких АНВ, а також в багатьох випадках відбулося відшкодування завданої шкоди своїми протиправними діями через багато років чи загалом в надто не пропорційних розмірах.

Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО), починаючи з дати свого створення в Чикаго в 1944 році, приділяє велику увагу питанням безпеки авіації, постійно аналізує та вивчає всі причини порушення безпеки авіації, включаючи і авіаційні події у разі застосування державами зброї проти повітряних суден цивільної авіації. Найяскравішим прикладом такої уваги можна вважати прийняття в рамках ІКАО спеціальної додаткової статті 3 bis до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року [5], відповідно до приписів якої держави-учасниці визнали, що кожна держава повинна утримуватися від того, щоб вдаватися до застосування зброї проти цивільних повітряних суден. Прийняття ІКАО статті 3 bis було викликано застосуванням зброї 01 вересня 1983 року радянським винищувачем щодо пасажирського літака «Боїнг-747»

південнокорейської авіакомпанії «Korean Air Lines». Але як свідчить практика стаття 3 bis Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року [5] не вплинула суттєво на уникнення випадків застосування зброї щодо цивільних повітряних суден. Головним недоліком статті 3 bis є те, що приписи її норм не передбачають прямої заборони щодо застосування державами зброї проти повітряних суден цивільної авіації, а лише пропонують державам утримуватися від її застосування і лише щодо ситуацій, пов'язаних з перехопленням повітряних суден. Одночасно необхідно зазначити, що цінність статті 3 bis полягає в тому, що вона закріпила міжнародний звичай щодо заборони застосування зброї проти повітряних суден цивільної авіації, в якості принципу міжнародного звичаєвого права щодо незастосування зброї проти повітряних суден в польоті.

На нашу думку, було б слушно з метою удосконалення вирішення вчасно і належним чином усіх питань, пов'язаних із авіакатастрофами з вини держав-правопорушниць, запропонувати ІКАО внести зміни до Додатку 13 Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року [5] «Розслідування авіаційних подій і інцидентів», якими передбачити: а) можливість позбавляти державу у разі застосування нею зброї до повітряних суден цивільної авіації права на розслідування такої авіаційної події; б) можливість створення спеціальних судів (*ad hoc*) у випадках відмови держави-правопорушниці від виконання зобов'язань перед жертвами авіакатастроф і несення належної відповідальності за застосування зброї проти цивільних повітряних суден.

Література

1. Кудрявцев В.Н. Правовое поведение: норма и патология. Москва, 1982. 288 с.
2. Рижий В.І. Міжнародне повітряне право: збірка науково-практичних публікацій. Київ, 2011. 480 с.
3. Василенко В.А. Ответственность государств за международные правонарушения. Киев, 1976. 267 с.
4. Курис П.М. Международные правонарушения и ответственность государств. В., 1973. 279 с.
5. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Головною умовою розвитку економіки держави є розвинений фінансовий ринок, одним із основних елементів якого є досконалий ринок цінних паперів.

В Україні створені передумови для активного використання можливостей ринку цінних паперів: розбудовано базові інфраструктури, запроваджено регуляторну політику, обґрунтовані та прийняті відповідні законодавчі акти, визначені суб'єктний та інструментальний склад, тощо. Проте, не всі можливості даного ринку використовуються повністю.

Відповідно до ст. 194 Цивільного кодексу України цінні папери – це «документи установленної форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошове або інше майнове право, визначають взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачають виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам» [1].

Ринок цінних паперів характеризується специфічними ознаками. До цих ознак, зокрема, відносять: пріоритет первинного ринку; формування інвестиційних ресурсів за рахунок кредитів комерційних банків; неповне використання інвестиційного потенціалу. Однак, цими ознаками неможливо повно і всебічно охарактеризувати цінні папери. Це обумовлює неефективність цінних паперів, головна функція яких зводиться до перерозподілу власності, а не до залучення інвестицій в економіку країни.

Ринок цінних паперів України є досить важливим для банківської системи та бюджетного процесу, він виконує функції ОВДП і є найбільшим фінансовим інструментом в Україні. Тому саме державні цінні папери є найбільш привабливими на фінансовому ринку України [2, с. 365].

Нині ринок цінних паперів в Україні функціонує не в повній мірі. Науковці виділяють ряд проблем, які стоять на заваді розвитку ринку цінних паперів. До них належать проблеми законодавчого регулювання, проблеми інфраструктури, вузький спектр інструментів ринку державних цінних паперів та проблеми довіри населення фінансовому ринку.

Ще однією проблемою є також неякісне реагування законодавчих органів на зміни ринку. Вирішенням цього питання може послужити використання досвіду міжнародної діяльності, впровадження

міжнародних норм управління фондовим ринком, розробка детальних пояснень до законів [3, с. 4].

До масштабних проблем відносять також «низький рівень інформованості громадян в темі функціонування фондового ринку. Населення держави не має навіть базових знань у сфері фондового ринку та подій, що відбуваються на ринку цінних паперів. Крім цього, відсутні також знання законодавства яке регламентує поведінку учасників ринку, з власними правами, які реалізуються при купівлі-продажу цінних паперів. Це є причиною низької активності на ринку фізичних осіб, які в ідеальній моделі цінних паперів є головними інвесторами» [2, с. 366].

Нині на українському ринку введені у використання різні типи державних цінних паперів, проте не можна говорити про значні відмінності в них. Аналізуючи види представлених на ринку паперів, слід зазначити той факт, що існує реальна нестача інструментів, орієнтованих на приватних спекулянтів. Переважаючу вагу на даний момент мають великі інституціональні інвестори, тому вибір типів державних цінних паперів, що випускаються, націлений на задоволення цієї необхідності. Випуск в обіг принципово нових інструментів, що представляють інтерес для приватних вкладників, буде вирішенням проблеми.

Для сучасної високорозвиненої держави ринок державних цінних паперів відіграє важливу роль. У першу чергу – для перерозподілу фінансових ресурсів держави. «Для того, щоб втілити ефективну модель ринку цінних паперів, необхідно, щоб держава могла залучити грошові кошти: фінансування дефіцитів бюджету, розвиток і здійснення інвестиційних проектів. Однак незважаючи на наявність деяких проблем, стан цінних паперів змінюється в кращий бік, показуючи відмінні якості» [3, с. 5].

Отже, проаналізувавши ситуацію на вітчизняному ринку державних цінних паперів, слід зазначити, що на сьогодні без вжиття дійових заходів з боку держави активізація даного ринку неможлива. Удосконалення та розвиток ринку державних цінних паперів України потребують розробки і запровадження цілісної стратегії, яка поєднає завдання вдосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення політики державних запозичень, розвиток інструментарію державних позик для підтримки індивідуальних заощаджень і створення відповідної інфраструктури.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата зверення 19.01.2021).
2. Окунева О.В., Погребна А.С. Державні цінні папери на фондовому ринку України. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 364-367.
3. Мещерякова Т.К. Проблеми розвитку ринку цінних паперів в Україні. Матеріали XLVI наук.-тех. конф. підрозділів ВНТУ, Вінниця, 22-24 бер. 2017 р.

УДК 346.21(043.2)

Сластьоненко О.О., к.ю.н., доцент,
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Одним із пріоритетних напрямів діяльності держави є економічний ріст, досягнення стабільності в цій сфері та виведення країни на новий рівень. Важливим чинником, який має вплив на розвиток економіки, є інвестиційний капітал, у тому числі іноземний. Саме ринок цінних паперів відіграє надзвичайну роль у формуванні інвестиційного капіталу, оскільки він надає можливість підприємствам доступити до дешевшого капіталу в порівнянні з іншими джерелами, йому належить функція створення умов для залучення інвестицій компаніями, а також залучення і перерозподіл капіталу в тій галузі економіки, де це потрібно.

На сьогоднішній день набули поширення інститути спільного інвестування (ІСІ) і вся система колективного інвестування, до якої ще відносять пенсійні фонди, є найбільш затребуваною формою фінансового посередництва. ІСІ зайняв позицію найбільшого постачальника інвестиційних ресурсів в Україні серед небанківських фінансово-кредитних установ. Тож, варто дати визначення поняттю «інститут спільного інвестування», що розуміє під собою форму колективного інвестування, при якій кошти учасників об'єднуються і інвестуються керуючою компанією в різні активи (нерухомість, цінні папери тощо) з метою отримання доходу інвесторами [1].

Економічно розвинені країни світу сприяють формуванню, збереженню і примноженню заощаджень населення та віддають велике значення розвитку інституту спільного інвестування, так як це надає можливість погоджувати інтереси інвесторів, проводити перерозподіл грошових ресурсів, зменшити ризики інвестиційної діяльності. Що стосується українських інвестиційних фондів, то вони почали з'являтися у 1994 році, а тільки в 2001 році Верховна Рада України прийняла закон «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», після чого дана сфера почала свій більший розвиток.

Відповідно до Закону України «Про інститути спільного інвестування», залежно від порядку провадження діяльності може бути відкритого, інтервального та закритого типу. До відкритого типу належить

інститут, який бере на себе зобов'язання здійснювати у будь-який час на вимогу учасників цього інституту викуп цінних паперів, емітованих таким інститутом. Що стосується інституту спільного інвестування інтервального типу, то він бере на себе зобов'язання здійснювати на вимогу учасників цього інституту викуп цінних паперів, емітованих таким інститутом, протягом обумовленого у проспекті емісії строку (інтервалу). Закритого типу інститут спільного інвестування являє собою інститут, що бере на себе зобов'язань щодо викупу цінних паперів, емітованих таким інститутом, до моменту його припинення [2, с. 19].

Ще одним критерієм, за яким розділяють ІСІ, є їх строк. Законом передбачені строкові або безстрокові інститути, звідси ж випливає, що одні інститути створюються на певний строк, встановлений у його регламенті, після закінчення якого зазначений інститут спільного інвестування припиняється, якщо відповідно до законодавства не прийнято рішення про продовження строку діяльності такого інституту спільного інвестування, а інші створюються на невизначений строк. Проте, варто зазначити, що інститути спільного інвестування закритого типу можуть бути лише строковими. Строк діяльності строкового корпоративного фонду може бути продовжено за рішенням загальних зборів учасників фонду, строк діяльності строкового пайового фонду може бути продовжено за рішенням органу компанії з управління активами фонду, уповноваженого вносити зміни до його регламенту [3, с. 11].

Інститути спільного інвестування виступають посередником між інвесторами, які потребують здійснення капіталовкладень та тими, яким необхідно залучення коштів. Окрім цього, ІСІ сприяє направленню вільних інвестиційних ресурсів у перспективні галузі економіки. Також ці інститути в певній мірі понижають ризики інвестиційної діяльності, економлять кошти підприємств, які їх вкладають та отримують, оскільки вони мають змогу скоротити власні витрати пов'язані із фінансовими операціями та організаційною діяльністю, які виникають в процесі інвестування. Як елемент фінансової системи, ІСІ сприяє формуванню ринкових цін на цінні папери, відділенню функцій управління від володіння власністю.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що інститути спільного інвестування позитивно впливають на оборот цінних паперів та рівень економіки загалом. Для подальшого розвитку даної сфери, залучення інвестиційного капіталу, варто приділити увагу системі розвитку небанківських фінансово-кредитних установ, в тому числі й ІСІ, адже без їх злагодженої роботи буде неможливо досягти успішного розвитку як фондового ринку, так і фінансової системи України в цілому. Необхідно також удосконалити чинне законодавство, що регулює діяльність інститутів спільного інвестування відповідно до вимог

європейського законодавства.

Література

1. Про цінні папери і фондовий ринок: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

2. Криниця С.О. Інститути спільного інвестування: природа, проблеми і перспективи розвитку. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 3. С. 18-21.

3. Циганюк Д.Л. Управління портфелем цінних паперів інститутів спільного інвестування: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Суми, 2011. 22 с.

УДК 346.62(043.2)

Старко О.Л., к.ю.н., доцент,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ У ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ УМОВАХ (ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Ринок цінних паперів є однією з найважливіших частин економіки будь-якої країни, в тому числі України. Розвиток фондових ринків викликає все більший науковий інтерес, оскільки, він постійно розширюється. Саме діяльність фондового ринку спрямовано на створення в Україні централізованого ринку цінних паперів. Таким чином, розвиток цивілізованого інвестиційного процесу в економіці України, подальше проведення ринкових реформ неможливі без створення ефективно працюючого фондового ринку, який має забезпечувати реалізацію національних інтересів України та сприяти зміцненню її економічного суверенітету.

На сучасному етапі операції банків України з цінними паперами, порівняно із світовою практикою, здійснюються на недостатньому рівні. Це ставить перед українською наукою багато завдань, одним з яких є створення конкурентноздатного ринку цінних паперів, здатного мобілізувати й надати економіці інвестиційні ресурси для розвитку [3, с. 142].

В зарубіжній та українській економічній літературі існує цілий ряд досліджень щодо ринку цінних паперів, факторів їх розвитку, взаємозв'язку з рівнем економічного зростання та інше. Дослідження цього питання здійснили такі вітчизняні вчені, як: М. Бурмака, С. Бірюк, М. Гольцберг, Н. Дегтярьова, Ю. Коваленко, О. Мертенс, О. Мозговий, О. Прімерова, О. Сохацька, В. Суторміна, І. Школьник, В. Федосов та інші.

Ринок цінних паперів — це особлива сфера ринкових відносин, де завдяки продажу цінних паперів здійснюється мобілізація фінансових ресурсів для задоволення інвестиційних потреб суб'єктів економічної діяльності. Ринок цінних паперів ще називають фондовим ринком. Це пов'язано з тим, що цінні папери за своєю економічною суттю є відображенням певних фондів — матеріальних або грошових.

Досвід розвитку світової економіки показав, що ринок цінних паперів — явище, що об'єктивно зумовлене функціонуванням фінансів як підсистеми економіки, важливого механізму управління нею, досягнення збалансованості в розвитку матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Ринок цінних паперів дійсно є складною організаційно-економічною системою взаємодії багаточисельних учасників стосовно обігу цінних паперів. Ринок цінних паперів являє собою особливий сегмент фінансового ринку, на якому складаються відносини з приводу купівлі — продажу спеціальних документів (цінних паперів), які мають свою вартість, вільно обертаються і засвідчують відносини співволодіння, займу і похідні від них між тими, хто залучає ресурси, випускаючи цінні папери (емітентами), і тими, хто їх купує (інвесторами), опосередкований, як правило, участю особливих суб'єктів підприємницької діяльності — фінансових посередників [2, с. 1059].

Аналізуючи динаміку ринку цінних паперів в Україні, можна виділити такі основні етапи його становлення та розвитку.

Перший етап: з 1991 р. по 1994 р. У цей період після виходу України зі складу СРСР (1991 р.), відбувалося створення приватизованих акціонерних і фінансових компаній, спостерігалось потрясіння і прогресуюча недовіра населення до новостворених фінансових установ. Історія сучасного фондового ринку України почалась від дня прийняття у 1991 році Законів України «Про цінні папери і фондову біржу», «Про господарські товариства». Проте, незважаючи на те, що було дано законодавчий «старт» розвитку фондового ринку України щодо діяльності акціонерних товариств та випуску і обігу цінних паперів, цей етап характеризується вкрай низькими темпами розвитку фондового ринку.

Другий етап: з 1995 р. по 1999 р. Цей етап характеризується значним кількісним та якісним зростанням фондового ринку України, причиною цього є прискорення темпів приватизації та створення державної системи регулювання фондового ринку, насамперед, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку та визначення і розподіл повноважень щодо регулювання фондового ринку серед інших державних органів [2, с. 794].

Третій етап охоплює 2000–2004 роки. Зі зростанням обсягів інвестування в економіку України, необхідністю належного обслуговування інвестиційних процесів та забезпечення належного захисту прав інвесторів відбувається удосконалення системи захисту прав інвесторів; підвищення ролі державного регулювання ринку цінних

паперів, удосконалення механізмів корпоративного управління та розбудова інфраструктури фондового ринку [1, с. 28].

Четвертий етап: 2005–2007 рр. У 2005 р. відбувалася синхронізація темпів економічного зростання у базових галузях економіки та зміцнення міжгалузевих зв'язків, простежувалася тенденція активізації діяльності на фондовому ринку за рахунок збільшення обсягів зареєстрованих випусків цінних паперів та збільшення обсягів торгів на ринку цінних паперів.

У 2008–2010 рр., коли відбувається п'ятий етап, макроекономічна ситуація посилюється у своїй нестабільності, світова фінансова криза набирає обертів, відповідно відреагував і фондовий ринок України.

Отже, фондовий ринок має потужний потенціал, який використовується далеко не в повному обсязі з багатьох причин економічного, політичного та організаційного характеру. Для стимулювання діяльності ринку цінних паперів України необхідно здійснити низку заходів, спрямованих на вдосконалення його інституційних засад, підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості фінансових інструментів.

Література

1. Грудзевич У.Я. Регіональні особливості формування і розвитку інфраструктури фінансового ринку України. Л.: ЛБІ НБУ, 2014. С. 96.

2. Дудчик О. Савченко А. Особливості розвитку фондового ринку України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2014, № 2. С. 1058-1061.

3. Столяров В.Ф., Полетаєв О.О., Столярова В.В. Стан та тенденції розвитку ринку цінних паперів в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2011. № 1 (19). С. 142-148.

УДК 346.545(043.2)

Стрельченко О.Г., д.ю.н., доцент,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ НА РИНКУ АВІАЦІЙНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УКРАЇНІ

Сучасний стан авіаційного ринку у світі характеризується наявністю швидких змін, вдосконаленням технологій, консолідацією галузі та інноваціями. Нажаль, в Україні недостатній рівень конкуренції на ринку авіаційних перевезень та невідповідність європейським вимогам доступу до ринку авіаційних послуг. Як наслідок це збільшує витрати на авіаперевезення, підриває конкурентоспроможність і призводить до негативних наслідків для пасажирів та суб'єктів господарювання з точки зору вибору та доступності компаній.

Відповідно до ст. 27 Господарського Кодексу України: «монополюючим визнається домінуюче становище суб'єкта господарювання, яке дає йому можливість самотійно або разом з іншими суб'єктами обмежувати конкуренцію на ринку певного товару (робіт, послуг)» [2]. В останні роки Україна активно залучає нові авіакомпанії, як іноземні, так і вітчизняні, але все одно «Міжнародні авіалінії України» займають домінуюче становище і довгий час заважали заходу нових авіакомпаній. Так, наприклад, у 2018 році Ryanair заявили про бажання почати роботу в Україні, відразу після цієї інформації в МАУ зросла кількість квитків зі знижкою з 1% до 12%. Після того як Ryanair відмовився працювати в Україні, кількість пропозицій на придбання дешевих квитків у МАУ зменшилася до 4%. Така недобросовісна конкуренція загрожує занепаду економіки, зупиненню розвитку української авіації та її становищу на міжнародній арені. Для ефективного розвитку економіки країни повинна існувати здорова конкуренція на ринку. В проекті «Авіаційна транспортна стратегія України на період до 2030 року» була визначена проблема, що в Україні недостатній рівень конкуренції на ринку авіатранспортних послуг та невідповідність європейським вимогам доступу до ринку транспортних послуг.

Відповідно до ст. 42 Конституції України держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності, не допускається зловживання монополюючим становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція, види і межі монополії визначаються законом [1]. Захистом конкуренції та недопущення монополії в Україні займається Антимонополюючий комітет України. Антимонополюючий комітет довгий час не сприяв усуненню наявної монополії на ринку авіаперевезень, хоча був наділений такими можливостями. Визнання МАУ монополістом могло б сприяти появі конкуренції в галузі та, як наслідок, покращенню якості авіаперевезень і зменшенню вартості квитків.

Для вирішення проблеми, яка склалася в авіаційній транспортній галузі потрібно прийняття нормативно-правових актів, які будуть створювати сприятливі умови для відкритої конкуренції та відповідати вимогам законодавства ЄС, гарантувати авіаперевізникам рівноправний, відкритий та прозорий доступ до ринку авіапослуг.

Так, спираючись на практику Європейського Союзу правила ЄС гарантують, що всі перевізники, європейські та неєвропейські, мають однакові права та однакові можливості доступу до послуг, пов'язаних із повітряним транспортом. 17 квітня 2019 року Європейський Парламент та Рада затвердили новий Регламент (ЄС) 2019/712 про захист конкуренції у повітряному транспорті, скасувавши Регламент (ЄС) № 868/2004, який був неефективним та ніколи не був введений в практику. Метою цього документа є забезпечення добросовісної конкуренції між

авіаперевізниками ЄС та авіаперевізниками третіх країн. Крім цього, регламент встановлює правила процедури розслідувань Європейською Комісією та надає їй можливість за необхідності ввести компенсаційні заходи [4].

Вважаємо, що подолання монополії на ринку авіаційних перевезень призведе до розвитку економіки. Для цього повинен бути конкурентно спроможний ринок і авіаційна транспортна галузь займає велику частину цього ринку. Саме тому подолання монопольного становища на ринку авіаційних перевезень в Україні є одним із пріоритетних завдань. Недосконале законодавство та недієвість державних органів негативно впливають на розвиток конкуренції. Для усунення монополії та розквіту української економіки повинні бути прийняті рішучі заходи. Після підписання Угоди про асоціацію України та ЄС, Україна взяла на себе ряд зобов'язань, щодо впровадження регламентів та директив ЄС у своє законодавство. Гарним знаком є те, що у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року» є завдання щодо підписання та реалізацію Угоди про спільний авіаційний простір з ЄС з одночасним проведенням двосторонніх переговорів щодо лібералізації авіаперевезень [3]. Крім того, в останні роки на ринок почали заходити європейські авіаперевізники, у тому числі лоукостери, що значно розширило ринок авіаперевізників. Уряд повинен продовжити активну роботу по інкорпоруванню в національне законодавство регламентів і директив ЄС у сфері авіації, а також боротися за вихід на ринок бюджетних європейських авіакомпаній.

Література

1. Конституція України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254Text> (дата звернення: 27.11.2020).
2. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 27.11.2020).
3. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 трав. 2018 р. № 430-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.11.2020).
4. Regulation (EU) 2019/712 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on safeguarding competition in air transport, and repealing Regulation № 868/2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019R0712>

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА В МЕХАНІЗМІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Завдання кожної сучасної держави полягає в забезпеченні реалізації процесуальних прав у механізмі реалізації права на судовий захист. Однак у земельних суперечках реалізація процесуальних прав неоднозначна, вона обумовлена правовим статусом об'єкта захисту, а саме, правовим статусом земельної ділянки. Відносини з приводу даного об'єкта регулюються не одною галуззю права, а комплексом галузей, і тому носять змішаний характер, поєднуючи правове регулювання публічного і приватного права.

Сфера здійснення правосуддя є найбільш значимою в контексті прав, тому саме ця сфера в державі спрямована на захист порушених прав, або прав, які заперечуються. Внаслідок цього, визначення міри можливого поведження суб'єктів у період судового процесу прямо пов'язане з правовою можливістю захисту суб'єктивних матеріальних прав та їх відновлення надалі.

Право на судовий захист займає важливе місце серед інших, що забезпечують захист порушеного права і охоронюваного законом інтересу (наприклад такого, як право на самозахист), і являє собою складне, багатофункціональне і різноманітне явище. Це визначило існування різних поглядів на поняття судового захисту і, як слідство, визначення права на судовий захист [1, с. 37-38].

Реалізація права на судовий захист земельних прав пов'язана з особливостями функціонування судової влади в сфері адміністративної, господарської та іншої економічної діяльності. Зазначені особливості закріплені Конституцією України, а також конкретизовані цивільно-процесуальним законодавством (змагальність процесу, значна свобода суддівського розсуду та ін.) [2].

Особа, яка потребує в судовому захисті своїх земельних прав, у силу дії принципів диспозитивності і змагальності в цивільному судочинстві, повинна самостійно вирішити питання про необхідність реалізації права на судовий захист та ініціації судового процесу. Згодом суб'єкт самостійно вирішує, який обсяг судового захисту необхідний для захисту і відновлення порушеного права, тобто ухвалює рішення щодо предмета і підстави вимог.

Також стороні в процесі надане право на зміну підстав і предмета позову, розміру вимог аж до відмови від судового захисту як повністю, так і шляхом використання різних правових технологій, які дозволяють

закінчити суперечку мировою угодою.

Внаслідок цього можна говорити про те, що суб'єктивні процесуальні права, виступаючи однією з форм вираження правомірних запитів учасників цивільно-процесуальних правовідносин, одночасно є наймогутнішими спеціальними юридичними засобами, грамотне використання яких дозволяє в повному обсязі реалізувати право на судовий захист земельних прав у цивільному судочинстві.

Вважаємо, що суб'єктивні процесуальні права варто розглядати не тільки як ефективні засоби спеціального юридичного впливу на суспільні відносини, але й, безсумнівно, як форму опосередкування інтересів осіб, які беруть участь у цивільному судочинстві [3].

Визначаючи суб'єктивні процесуальні права як засоби реалізації інтересів осіб, які беруть участь у цивільному судочинстві, можна стверджувати, що шляхом закріплення правових приписань вони являють собою правовий механізм задоволення потреби особистості в судовому захисті своїх земельних прав. Це пояснюється тим, що вони гарантують «модельне» поведіння суб'єкта, який реалізує свої запити в судовому захисті в рамках наданих процесуальних прав і обов'язків.

Таким чином, існує можливість розгляду суб'єктивних процесуальних прав, як в якості засобів, так і як об'єкт правового впливу.

Суб'єктивні процесуальні права, будучи засобами конкретизації права на судовий захист, що, у свою чергу, є гарантом всіх інших прав, вимагають створення повномасштабного механізму забезпечення.

Держава, гарантуючи право на судовий захист земельних прав, повинна встановлювати в цивільно-процесуальному законодавстві систему процесуальних гарантій, тобто процесуальних засобів і способів, що створюють необхідні умови для реалізації права на судовий захист у цивільному судочинстві. Це відбувається, у тому числі, шляхом закріплення суб'єктивних процесуальних прав учасників цивільного процесу, які варто розглядати як елементарні ідеальні правові засоби, що виконують функції гарантуючого характеру стосовно права на судовий захист.

Таким чином, реалізація суб'єктивних процесуальних прав та їх забезпечення можуть розумітися і як форми вираження здійснення права на судовий захист земельних прав і елементів його механізму, що дозволяє розглядати дані поняття як відносно самостійні величини, тобто як елементи загального механізму здійснення права на судовий захист земельних прав.

Нерідко земельні спори носять публічно-правовий характер, що має на увазі інший механізм здійснення процесуальних прав у порівнянні з приватними спорами.

Таким чином, механізм реалізації процесуальних прав у сфері судового захисту земельних прав носить складний правовий характер,

поєднуючи в собі способи і методи як публічного правового інституту, так і приватноправового, а самі способи захисту земельних прав, закріплені в Земельному кодексі України, сполучають у собі як публічно-правові методи, так і приватноправові.

Процесуальні права в механізмі реалізації права на судовий захист земельних прав далекі від досконалості, вони мають складний правовий характер. Представляється, що ефективність земельного законодавства варто розглядати як результат досягнення позитивних цілей.

Література

1. Ванеева Л.А. Реализация конституционного права граждан СССР на судебную защиту в гражданском судопроизводстве. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1988. 152 с.

2. Боннер А.Т. Законность и справедливость в правоприменительной деятельности. СПб: СГУ, 2005. 320 с.

3. Пушкар Е.Г. Право на обращение в суд – способ реализации права на судебную защиту. *Вестник Львовского университета*. 1986. № 24. С. 53–58.

УДК 346.21(043.2)

Тімуш І.С., д.ю.н., професор,
Мороз В.П., здобувач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ФОНДОВА БІРЖА: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УКРАЇНІ

За один день на біржах проводять операції з десятками мільйонів акцій. Дуже довго це місце було закритим для пересічних громадян, що стало причиною появи багатьох фантастичних історій. Однак, часи змінюються, і на сьогодні кожна пересічна людина може стати членом фондової біржі. Перш ніж розібратись у історичних передумовах та принципах функціонування, слід дати визначення цьому поняттю. Фондовий ринок (ринок цінних паперів) – сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів) [1].

На думку істориків, перші кроки зі створення регульованих торговельних майданчиків, по типу бірж, були здійснені у XIII столітті. Уже тоді в середовищі ділових людей з'явилося розуміння, що потрібно організувати місце, де потенційні учасники торгових угод зможуть зустрічатися, обговорювати й домовлятися про ціни на товари, зокрема без фізичної наявності останніх. Так з'явилися перші товарні біржі, трохи пізніше — фондові і, нарешті, валютні — їхні аналоги. Вважається, що історія розвитку біржової торгівлі в тому вигляді, як ми розуміємо її

сьогодні, бере початок у бельгійському місті Брюгге. Перша ж офіційна біржа відкрилася в Антверпені.

Основне призначення фондової біржі в тому, що сюди приходять, щоб укласти угоди з купівлі та продажу акцій, облігацій, інвестиційних паїв, купити або продати їх за справедливою ціною. Ось чим займається фондова біржа: виступає місцем, регулятором і гарантом угод для продавців, посередників і покупців.

До основних функцій фондової біржі належать такі: - посередництво. Одна з ключових функцій — забезпечити всім сторонам процесу комфортні й безпечні умови для торгівлі цінними паперами. І завдяки тому, що папери обертаються на біржі, підтримується їхня ліквідність і широка доступність для інвесторів; - регуляція. Біржа коригує та змінює процедури торгів відповідно до змін технічної бази та різних тенденцій світових ринків; - індикація. На фондовій біржі визначаються вартість і привабливість цінних паперів різних видів, біржа прагне забезпечити вірогідні котирування та надійну торгівлю [2].

За даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України, в державі всього існує 11 фондових бірж, розташованих у Києві, Миколаєві та Дніпрі. Втім, за інформацією, зазначеною у відповідному розділі на сайті Національної комісії з цінних паперів та фондових ринків, їх 6. Найбільшою по праву вважається фондова біржа ПФТС, адже лідирує за кількістю торгів та іншими аспектами. Основне число всіх операцій проводиться саме на ній, а індекс біржі прийнято розглядати ознакою фінансової ситуації України.

На жаль, Фондовий ринок України слабо розвинений і практично не користується попитом. Будь-яка українська фондова біржа значно відстає від світових компаній у розвинутих західних столицях. До прикладу, річний обсяг торгів на ПФТС досягається на Лондонській біржі за 30 хвилин. Це спричинено складним становищем в країні, а також проблемами розвитку біржової діяльності в Україні.

На основі аналізу правового регулювання діяльності фондових бірж, слід вказати, що до основних проблем належать [3]: -недостатня капіталізація ринку; - проблема прав акціонерів і захисту інвесторів; - нормативне регулювання; - депозитарна діяльність; - недосконалість податкового стимулювання; - незначна кількість біржових інструментів; - непрозорість ринку; -відсутність біржової культури; - недостатня кількість професіоналів; - дефіцит фінансових ресурсів.

Вирішити дані проблеми можна надавши такі конкретні рекомендації щодо реформування біржової діяльності в Україні [3]: залучення фінансових ресурсів; скорочення чисельності бірж; збільшення частки організованого ринку; забезпечення захисту прав інвесторів; підвищення капіталізації та ліквідності; реформування депозитарної системи; впровадження нових інструментів біржової торгівлі; підвищення рівня

біржової культури; забезпечення прозорості біржової діяльності та розвиток нових технологій біржової торгівлі.

Отже, рівень розвитку біржової діяльності в Україні все ще залишається незадовільним, що спричинено цілим комплексом проблем. Проте більшість із цих проблем можна вирішити. Таким чином в Україні є перспективи розвитку біржової діяльності за умови адекватного державного регулювання біржової діяльності, а також підвищення її прозорості.

Література

1. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата зверення 22.01.2021).

2. Найда І.В. Актуальні питання правового регулювання діяльності фондових бірж в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 2(2). С. 176-180. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_2\(2\)_40](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_2(2)_40).

3. Бреус Л.С., Резнік Н.П. Біржовий фондовий ринок: стан і перспективи розвитку в Україні. *Сучасні питання економіки і права*. 2018. № 1. С. 61-68.

УДК 346.62(043.2)

Шишка Н.В., к.ю.н., доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ВІРТУАЛЬНИЙ АКТИВ ЯК ОБ'ЄКТ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН ТА КОНКУРСНОЇ МАСИ БОРЖНИКА

В епоху стрімкого розвитку технологій та глобалізації в світі ми стикаємось з проблемою непропорційного розвитку правової система, яка не встигає модернізуватись разом з технологіями.

З розвитком інтернету та стрімким ростом його популярності, звичні нам «паперові» гроші також стали невід'ємною частиною всесвітньої павутини і отримали назву «електронні гроші».

Електронними грошима відповідно до законодавства України є одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [1]. Разом з цим існують також віртуальні (цифрові) валюти – електронні гроші, які є альтернативою та/або додатковою валютою.

Різниця між електронними грошима та віртуальною валютою полягає в тому, що емісію електронних грошей може здійснювати виключно банк, який бере на себе зобов'язання з їх погашення в обмін на готівку або на

безготівкові кошти, а емісія віртуальних валют здійснюється не банками і може бути не підкріпленою національною валютою.

Серед віртуальних активів в доктрині називають: а) токени і криптовалюти; б) контент; в) великі дані (big data); г) доменні імена і акаунти; д) віртуальне ігрове майно, що має реальну або потенційну вартість, за винятком аккаунта, про майнову цінності якого питання остаточно не вирішене.

Одним із різновидів віртуальних активів є криптовалюти, еволюціонування та множення яких відбувається в геометричній прогресії. В обороті з 2009 р використовуються криптовалюти, особливо такі її види, як біткоіни, лайткоіни, ефіріуми, як засіб платежу в правопорядках, де вони легалізовані, а також як засіб інвестування. При введенні процедур банкрутства серед майна боржника можуть перебувати і криптовалюти.

Але питання їх регулювання з точки зору закону зовсім не просувається. В Україні криптовалюти знаходяться в «сірій зоні», бо їх регулювання ніяк не закріплено на державному рівні, тому громадяни реалізують свої права за принципом «дозволено все, що не заборонено законом».

Наразі в Україні є спроби закріпити статус віртуальних валют, в тому числі й криптовалют. Однією з таких спроб є проект Закону про віртуальні активи № 3637 від 11.06.2020 р. Мета прийняття цього проекту Закону полягає в тому, щоб врегулювати, в першу чергу, питання впорядкування нормативно-правового регулювання для ринку віртуальних архівів, його учасників; правовий статус віртуальних активів як об'єкт цивільних прав; впорядкувати цивільно-правові відносини між фізичними та юридичними особами які виникають в процесі використання віртуальних активів та інші питання стосовно статусу учасників ринку, засад та принципів в сфері віртуальних активів, регулювання та контролю з боку держави [2].

Віртуальний актив відповідно до цього проекту Закону визначається як сукупність даних в електронній формі, яка має вартість та існує в системі обігу віртуальних активів. Віртуальний актив може бути як самостійним об'єктом цивільного обороту, так і посвідчувати майнові або немайнові права, зокрема, права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [3]. Також цим проектом передбачено внесення змін Цивільного кодексу України, а саме доповненням його статтею 200-1, що віднесло б віртуальні активи до нематеріальних благ.

Нажаль, цей проект не розмежовує віртуальний актив та віртуальні права. Іншими словами, відповідно до цього проекту закону віртуальний актив розглядається як валюта, яка має вартість і яка може бути прийнята в якості засобу платежу, але не як права.

Вважаємо, що для всебічної реалізації прав громадян України доцільно закріпити та дати визначення віртуальному активу як праву. Це

право повинно включати: грошові вимоги, можливість здійснення прав по емісійним цінним паперам, право участі в капіталі непублічного акціонерного товариства, право вимагати передачу емісійних цінних паперів, які передбачені рішенням про випуск віртуальних активів.

Також необхідно внести зміни до Цивільного кодексу України, а саме чітко закріпити статус віртуальних прав. На нашу думку, правильним буде віднести віртуальні права до глави 13 Цивільного кодексу – речі і майно та розширити її статтею 193.1, яка б дала визначення віртуальним правам. Таке закріплення дало б можливість включення віртуальних прав в конкурсну масу боржника.

Так як віртуальний актив, відповідно до проєкту закону, є нематеріальним благом, це унеможливило звернення стягнення на нього у виконавчому провадженні.

Якщо ж закріпити його не тільки як нематеріальне благо, а як і право, це в перспективі дасть можливість реалізувати звернення стягнення на нього. Стаття 10 Закону України «Про виконавче провадження» передбачає можливість звернення стягнення на майнові права, у тому числі на корпоративні права, майнові права інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної творчої діяльності, а також інше майно та майнові права боржника [4].

Отже, питання законодавчого закріплення віртуальних активів як об'єкта цивільного права є актуальним на сьогоднішній день та потребує негайного вирішення з боку держави.

Законодавче закріплення віртуальних активів допоможе врегулювати питання їх легального використання та сприятиме покращенню міжнародного економічного статусу України, а також допоможе поповнювати бюджет податками.

Література

1. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2336-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата зверення 22.01.2021).

2. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про віртуальні активи» № 3637 від 09 чер. 2020 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/GI02365A?an=3&q> (дата зверення 22.01.2021).

3. Про віртуальні активи: Проєкт закону України № 3637 від 09 чер. 2020 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/ji02365a?an=3&ed=2020_06_09 (дата зверення 22.01.2021).

4. Про виконавче провадження: Закон України від 02 чер. 2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

Шишка О.Р., к.ю.н., доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ КРЕДИТОРІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА

Нині захист прав та інтересів кредиторів не обмежується лише внесенням до реєстру кредиторів та не завершується на цій стадії. Кредитори мають доволі значний спектр засобів та можливостей відстоювати свої законні інтереси впродовж усіх процедур, які можуть застосуватися до боржника, а саме: розпорядження майном, мирова угода, санація та ліквідація. Певною мірою ці процедури можна розглядати як способи захисту кредиторами своїх прав та задоволення вимог. Для того, щоб зрозуміти, як вони впливають на ті чи інші питання, який обсяг їх можливостей на стадії тієї чи іншої процедури, потрібно розглянути кожен з них окремо.

Розглянемо спочатку процедуру розпорядження майном боржника, визначення якої міститься у п. 1 ст. 44 Кодексу з процедур банкрутства (далі – КПБ). Так, «під розпорядженням майном розуміється система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації)» [1].

Можна сказати, що процедура розпорядження майном є, певною мірою, вирішальною стадією у всій процедурі банкрутства (хоча і є початковою) з огляду на те, що майбутня доля боржника напряму пов'язана з тим, як пройде розпорядження його майном. На цьому етапі стикаються інтереси та бажання одних кредиторів з іншими, як і, загалом, усіх учасників.

Заходи забезпечення вимог кредиторів, що застосовуються у процедурі розпорядження майном, є попередніми та підготовчими. Такі заходи й у сукупності, й окремо направлені на захист інтересів кредиторів, на забезпечення збереження й ефективного використання майнових активів боржником, на визначення фінансового становища боржника і створюють підстави для визначення подальшої судової процедури банкрутства. Безперечно, зазначені заходи є відмінними від тих, що застосовуються вже на процедурах санації або ліквідації, та які більш конкретними та специфічними.

Правники Л.В. Мелех та К.І. Круць у своїй статті згадують: «...ефективні заходи забезпечення вимог кредиторів у процедурі

розпорядження майном боржника, що створюють обґрунтовані підстави охорони і збереження майна боржника й захищають майнові інтереси кредиторів у справі, до яких можна віднести: накладення арешту на нерухоме та рухоме майно боржника, заборона керівнику боржника без погодження з розпорядником майна укладати правочини (договори), відсторонення керівника боржника від посади» [2, с. 128].

Цікавою є думка судді Житомирського апеляційного господарського суду І.О. Вечірко, яка стверджує наступне: «...залік зустрічних однорідних вимог може бути застосовано як спосіб погашення вимог кредиторів і в процедурі розпорядження майном. Проте такий залік має проводитися за пропозицією боржника чи окремих кредиторів за умови одночасного вирішення питання погашення заборгованості перед іншими конкурсними кредиторами. Задоволення вимог кредиторів здійснюється після формування конкурсної маси, яку складає все майно боржника, у тому числі права вимоги (зокрема, дебіторська заборгованість)» [3, с. 227].

Без перебільшення можна сказати, що діяльність розпорядника майна несе в собі велику відповідальність, тому що саме він докладає зусиль для реалізації мети здійснення розпорядження майном. До того ж, він є, певною мірою, представником кредиторів, які імплементують свої інтереси через нього. На нього ж і покладається обов'язок з формування вимог кредиторів та дослідження фінансових та економічних показників, які стосуються господарської діяльності підприємства-боржника.

З цього приводу у сучасних дослідженнях науковця інституту неспроможності С.В. Міньковського вказується, що на розпорядника майна боржника за допомогою наданих останньому контрольних наглядних функцій з управління та розпорядження покладається обов'язок узгодити інтереси кредиторів і неспроможного боржника з метою подальшого задоволення у повному обсязі вимог кредиторів і, наскільки можливо, запобігти зайвим збиткам та економічному руйнуванню боржника як виробничої одиниці» [4, с. 78].

І.А. Бутирська також зазначає, що права кредиторів захищені в процедурі банкрутства [5, с. 288].

Таким чином, вже під час розпорядження майном права кредиторів захищаються за допомогою різноманітних засобів, в тому числі шляхом досить жорстокого обмеження можливостей боржника самовільно розпоряджатися своїм майном: фактично розпорядник майна бере на себе зобов'язання щодо контролю за тим, щоб можливості задоволення вимог кредиторів принаймні не були погіршені в ході діяльності боржника.

Література

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовт. 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2597-VIII>
2. Мелех Л.В., Круць К.І. Механізм забезпечення вимог кредиторів у судовій процедурі розпорядження майном боржника. *Науковий вісник*

Львівського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 128–134.

3. Вечірко І.О. Проблеми проведення розрахунків з кредиторами в процедурі розпорядження майном боржника. *Санація та банкрутство: науково-практичний журнал.* 2006. № 3. С. 78–81.

4. Міньковський С.В. Розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Київ, 2015. 227 с.

5. Бутирська І.А. Особливості правового становища арбітражного керуючого на стадії розпорядження майном боржника у справі про банкрутство. *Санація та банкрутство: науково-практичний журнал.* 2013. № 1–2. С. 287–292.

УДК 346.62(043.2)

Юлдашев С.О., д.ю.н., проректор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФОНДОВИМ РИНКОМ В УКРАЇНІ

Фондовий ринок цілком обґрунтовано є одним із основних складових фінансового сектору України, який визначає рівень економічного розвитку держави. У ч. 1 ст. 2 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» зазначається: «Фондовий ринок (ринок цінних паперів) – сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів)» [2].

Слід відзначити, що стабільність фондового ринку залежить від ряду факторів. Серед таких факторів можна виділити політичну ситуацію в країні, стан фондового ринку (чи є він вже розвиненим, чи тільки перебуває на стадії свого формування), фінансова стратегія розвитку держави, а також ряд інших факторів.

Фондовий ринок значною мірою впливає на процес інвестування, що є однією з рушійних сил економічного розвитку. На сьогоднішній день ми можемо стверджувати, що фондовий ринок України розвивається, однак ці процеси відбуваються надто повільно, і тому ринок потребує значного оновлення у сфері державного регулювання, що стане важливою складовою не тільки діяльності фінансового сектору України, а й інтеграції держави у світову економіку.

Разом із тим, ринок цінних паперів є важливим елементом економіки, адже за допомогою цього механізму встановлюються відповідні правові та економічні взаємовідносини між підприємцями, корпораціями та іншими структурами, яким необхідні фінансові кошти для свого розвитку, та організаціями і громадянами, які можуть їх надати на певних умовах [1, с. 82-83].

Функціонування ринку цінних паперів залежний від його законодавчого регулювання, це зокрема, відносини випуску й обігу цінних паперів, відповідальність суб'єктів ринку. Але успішне функціонування ринку цінних паперів залежить не тільки від створення правової бази й контролю за його діяльністю, а й від інших загальноекономічних факторів, зокрема, рівня інфляції, фінансової стабільності, процесу приватизації, стану виробництва та дефіциту державного бюджету.

Протягом 2019 року вітчизняний ринок цінних паперів активно працював. Загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку на початку 2019 року, становив 112,68 млрд. грн., що на 52,3 млрд. грн. більше порівняно з відповідним періодом 2018 року (60,34 млрд. грн). Зріс у 2019 році й випуск акцій, зареєстрованих комісією.

Однією з важливих причин поширеності державних цінних паперів є те, що внутрішні боргові зобов'язання, які виступають переважно у вигляді облігацій внутрішньої державної позики, не несуть для держави такої небезпеки щодо втрати фінансової незалежності, як зовнішні позики. Крім того, розвинутий внутрішній ринок державних цінних паперів дозволяє використовувати кошти фізичних осіб та інших суб'єктів господарювання як одне із джерел інвестиційної діяльності. Однією з основних причин випуску державних цінних паперів в Україні є необхідність фінансування поточного дефіциту державного бюджету [3, с. 173-175].

Управління цінними паперами має ряд особливостей, і однією з них є те, що таке управління може здійснюватися тільки торговцями цінних паперів, однак це відноситься тільки до емісійних цінних паперів, оскільки неемісійні цінні папери можуть належати будь-якому суб'єкту підприємницької діяльності. Видача неемісійних цінних паперів не потребує суворого контролю з боку держави, тому може випускатися без реєстрації.

Саме поняття «управління цінними паперами» включає в себе функції управління не лише паперами, а й фінансовими контрактами, грошовими коштами, які інвестуються в фінансові інструменти.

Управління цінними паперами відноситься до ризикового виду діяльності, особливістю якого є те, що установник має велику довіру до управителя. Це характеризується тим, що саме управитель здійснює весь процес передачі цінних паперів, їх вкладення, та обмірковує стратегію примноження вартості цінних паперів. Саме через це установник має прислухатися до всіх порад управителя та чітко виконувати його доручення. В свою чергу управитель не має права сперечатися чи не виконувати свої обов'язки, зазначенні в договорі [4, с. 106-107].

Більшість операцій з цінними паперами проводиться на позабіржовому ринку, що означає майже повну відсутність ринку

корпоративних цінних паперів. Це свідчить про те, що управління паперами функціонує не досить налагоджено, оскільки позабіржовий ринок не має на меті отримання прибутку. Також, це показує, що більшість компаній не можуть торгувати на фондовій біржі через низькі показники діяльності, що не відповідають умовам реєстрації на біржі.

Отже, фондовий ринок є однією з основних складових фінансового сектору України, який визначає рівень економічного розвитку держави і залежить від ряду факторів, які в своїй сукупності створюють значний вплив на його розвиток. Особливості ж управління цінними паперами в Україні полягають в тому, що воно належить до ризикового виду діяльності, торгівлю цінними паперами може здійснювати тільки уповноважена особа – торговець цінними паперами, а між установником і управителем повинні бути налагоджені відносини на повній довірі.

Література

1. Недопрядко Ю.В. Правова природа неемісійних цінних паперів: *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*. 2012. С. 80-85.
2. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лют. 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 01.11.2020)
3. Чепульченко Т.О., Монаршук А.О. Правове регулювання фондового ринку в Україні: проблематика та перспективи розвитку. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 170-178.
4. Шабала А.О. Особливості управління цінними паперами в Україні. *Актуальні питання сучасної економічної науки*. 2020. № 3. С. 105-109.

МАТЕРІАЛИ
XI Міжнародної науково-практичної конференції
«СУЧАСНЕ ПРАВО В ЕПОХУ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН»

Том II

26 лютого 2021 року

Адреса:

03058, Київ, проспект Любомира Гузара, 1
Тел. (044) 406–70–35
e-mail: pravo@nau.edu.ua
<http://www.law.nau.edu.ua/>

Підписано до друку 27.01.2020.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 26,74.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 01/20/2-1.

Видавець та виготувач:

ФОП Осадца Ю.В
м. Тернопіль, вул. 15 Квітня, 2Д/10
тел. (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*